M. FAB. QUINTILIANI

DECLAMATIONUM

LIBER

CUM EIUSDEM

(*Ut nonnullis visum*)

DIALOGO

DE CAUSIS CORRUPTÆ ELOQUENTIÆ.

Quæ omnia Notis illustrantur.

OXONII,

E THEATRO SHELDONIANO.

Veneunt in Officina *Hen. Clements*, Bibliopolæ *Oxoniensis*.

M. DC. XCII.

INDEX
DECLAMATIONUM.

I.	*Paries Palmatus.*	*Pro nuru contra novercam.*	Pag. 1.
II.	*Cæcus in limine.*	*Pro cæca contra novercam.*	11.
III.	*Miles Marianus.*	*Pro milite contra tribunum.*	25.
IV.	*Mathematicus.*	*Pro filio contra patrem.*	35.
V.	*Æger redemtus.*	*Pro patre contra filium.*	47.
VI.	*Corpus profectum, seu Anus cæca.*	*Pro patre contra matrem.*	61.
VII.	*Tormenta pauperis.*	*Pro paupere contra divitem.*	76.
VIII.	*Genitus longævus.*	*Pro matre contra patrem.*	84.
IX.	*Gladiator.*	*Pro filio contra patrem.*	95.
X.	*Sepulchrum intentatum.*	*Pro uxore contra maritum.*	108.
XI.	*Dives accusatus proditionis.*	*Pro divite contra pauperem.*	119.
XII.	*Pacti cadaveribus.*	*Pro civibus contra legatum.*	126.
XIII.	*Apes pauperis.*	*Pro paupere contra divitem.*	143.
XIV.	*Odii potio* I.	*Pro juvene contra meretricem.*	154.
XV	*Odii potio* II.	*Pro meretrice contra juvenem.*	161.
XVI.	*Amici vades.*	*Pro juvene contra matrem.*	169.
XVII.	*Venenum effusum.*	*Pro filio contra patrem.*	176.
XVIII.	*Infamis in matrem* I.	*Pro uxore contra maritum.*	186.
XIX.	*Infamis in matrem* II.	*Pro viro contra uxorem.*	196.

PRÆFATIO.

DIU est ex quo in *Fabii* nostri sententiam concesserim asserentis, Instit. l. 1. *Naturale nobis esse, ut ad discendum promti simus, ac quemadmodum aves ad volatum, equi ad cursum, ad sævitiam feræ gignuntur, ita nobis propriam videri mentis agitationem atque solertiam: hebetes vero & indociles non magis secundum naturam hominis edi, quam prodigiosa corpora & monstris insignia. Porro cum in pueris plerisque elucet futuri profectus spes, hæc cum emoritur ætate, manifestum exinde redditur, non naturam defeciſſe sed curam. Et licet præstat ingenio alius alium, ut plus efficiat aut minus, nemo tamen reperitur qui sit studio nihil consecutus.*

Quæ quidem si rata fuerint, flagitii erit ad instar inexpiabilis, patrimonium à Deo Opt. Max. concessum per inertiam atque socordiam decoquere & profligare. Si quidem penes nos est ut sapiamus, indolem hebetem industria acuet, ineptam cura instruet, rudem pertinax labor finget & efformabit. Ita scil. comparamur, ut non tam fortunæ quam ingenii fabri simus: nec corporis membra perplexas artium mechanicarum orbitas tam promto obsequio emetiuntur, quam animæ facultates scientiarum labyrinthos decurrunt permeantque. Experimentis certissimis constat memoriam fluxam & infidam intentione mentis & exercitio firmari; judicium utcunque debile, rerum usu atque eventuum comparatione stabiliri: inventionem demum, sterilem licet & jejunam, institutione ali & promoveri: quinimo quodcunque studium aut spes amplæ, vel sors angusta, & telo omni potentior necessitas commendaverint, rarissime successu destitui. Facile nimirum non credimus modo, sed & facimus quicquid volumus.

Inter universas autem mentis humanæ facultates, quemadmodum principem locum sibi vendicat vis seu potentia inventrix, siquidem inexhausto penu opibusque inemtis nos ditat; ita nulla magis nostra est, quæque industriæ certius respondet. Quicunque in argumentationis

tionis palæstra se exercet, & prætextus rerum sive colores disquirit, ille lemmate quocunque proposito, quicquid commode pro re nata dici possit, ad manum habiturus est. Vulgo obtinet Poetam nasci, & ceu fato quodam in studia ista adigi; interim apud omnes convenit Oratorem fieri, sudoris rivo eloquii torrentem elicere, lima stylum procudere, & nocturna præeunte lampade in meridianam lucem efferri.

Unde vix quicquam studiosæ juventuti utilius videtur, sive in senatu aut foro, in scholis aut concione, in rostris pupitrisve eminere cupiant, quam ut à teneris, quod aiunt, unguiculis omnia argumentorum loca, omnes fidei faciendæ tollendæve fontes sedulo perlustrent & consectentur; & in eam rem *Quintiliani* vestigiis insistentes, illius ad exemplum re quacunque proposita assuescant totam facti speciem cum circumstantiarum omnium apparatu excutere & eviscerare.

Minime quidem est dissimulandum, declamatoriam illam methodum, cujus specimina hic dantur, inter causas corruptæ Eloquentiæ non immerito recenseri; siquidem virile & imperatorium dicendi genus, quod Græcæ Romanæque eloquentiæ parentes *Demosthenes* & *Cicero* illustrarunt, & perpetua quasi lege sanciverunt, illa interveniente, in puerilem servilemque argutiarum consectationem degeneraverit. Noxa autem hæc, quanta quanta fuerit, in hoc fere consistit, quod utilissima adolescentum exercitatio, turpi cacozelia in vitæ usum, & fori actionem transierit; atque umbratilis pugnæ sudes usque fuerint retentæ, cum ætas matura & res anceps ad ferrum & decretoria arma vocarent. Rationum pondera, & undiquaque conquisita argumenta, id in Eloquentia præstant, quod in re militari bellicus apparatus; si autem importune retentis ludi gladiatorii formulis, non id agatur ut explicetur acies, producantur ordines, castra muniantur, gradum miles teneat, hosti comminus insistat, & jugulum petat, nec tam dextra, quam animo & obsequiis certet, frustra per simulacra pugnarum, & ostentata arma triumphus expectabitur.

Magnam quidem vim in dicendo habet Inventio; sed

&

& egregias obtinent partes aliæ mentis humanæ facultates. Specioſa ſit Oratio, ita tamen ut ſit valida; colore niteat, ſed nervis roboretur. Id requirimus ut ingenio Rhetor præſtet, interim expectamus ut arte & judicio excellat. *Periclis* ritu intonet ille, & violento verborum imbre concionem obruat; ſed illius porro ad morem fulguret inſuper, & rerum ſenſuumque feliciter temperatorum luminibus percellat utique, atque ignibus accendat.

Hac ergo lege juventus ſtudioſa velitationibus hiſce rhetoricis interſit, ut ad juſtam militiam exinde promoveatur; in palæſtra verſetur ut in aciem tranſeat; ſtylum exerceat ut gladio feriat; declamet inſuper ut peroret: verbo dicam, *Quintilianum* legat ut *Ciceronem* deinceps perlegat; imo devoret, & in ſuccum atque ſanguinem convertat.

Unicum ſupereſt de quo literatam pubem monere par erit, nimirum declamationum CCCLXXXVIII miſeras reliquias & informia rudera, quæ Autori noſtro imputantur; à nobis in editione hac data opera præteriri. Qua in re Lectoris eruditi veniam ſperamus; prorſus ſecuri *Quintiliani* ipſius nos eo nomine non veniam modo, ſed inſuper uberrimam gratiam commeruiſſe.

M. FABII

M. FABII QUINTILIANI ORATORIS ELOQUENTISSIMI [1]DECLAMATIONUM LIBER.

PARIES PALMATUS.

DECLAMATIO I.

ARGUMENTUM.

Quidam cui erat filius cæcus, quem hæredem instituerat, induxit illi novercam, juvenemque in secreta domus parte sepositi. Is noctu, dum in cubiculo cum uxore jaceret, occisus est; inventusque postero die habens gladium filii defixum in vulnere, parietę ab ipsius ad filii cubiculum vestigiis palmæ cruentato. Accusant se invicem cæcus & noverca.

Pro Cæco contra Novercam.

SI Juvenis innocentissimus, judices, uti [2]vellet ambitu tristissimæ calamitatis, poterat allegare vobis amissam cum oculis cogitationum omnium temeritatem: sed cum ostendere innocentiam suam moribus malit, quàm [3]adversis; neque pietatis neque conscientiæ suæ gravem ferre contumeliam potest, ut parricidium non fecisse videatur beneficio [4]cæcitatis. Quare non petit ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit: non petit ut afflictum allevetis, nisi & probaverit sese infeliciorem quod patrem amisit, quam quod oculos. Æstimate juvenem iis moribus, quibus videntem æstimaretis, vita, pudore, pietate. Quæ si omnia sibi, ut [5]erunt promissa, constiterint, nullo terrebitur [6]crimine. Nec quod sceleratissimæ feminarum calamitatem nostram [7]cruentato pariete imitata est, expavescimus. Quo diligentior, quo solicitior fuit ne deprehenderetur, hoc magis indicavit sibi oculos non [8]defuisse. Gratias agimus, quod nimium avidæ suspicionis argumenta in

1 Sunt hæ Oratoriæ exercitationes habitæ sub Quintiliani auspiciis à juventute Romana, eloquentiæ apud ipsum operam navante. Has partim scripsit, partim recensuit, aut, quod de quibusdam dicendum, dictabat discentium calamis excerpendas. Porro minime dissimulandum, Rhetorum seculi sui, & sequentium dictata hic etiam congesta. 2 Captare vellet misericordiam ex cæcitate. 3 Infortunio.
4 Quia cæcus non potuit.
5 Ejus nomine spondemus.
6 Accusatione nulla.
6 Cruentando parietem.
8 Cum homicidium perpetravit.

noſtram tranſtulit partem. Non eſſe cæci ſcelus difficilius probaretur, niſi omnia ſic acta eſſent, ut feciſſe cæcus videretur. Quare, judices, [1] non improbe ſperaverim futurum, ut ſuſpecta ſint vobis, quæ tam inconſiderate ficta ſunt contra miſeram cæcitatem. Primum quod ſpatium illud ingens domus, quod in medio fuit, ita [2] digeſto cruore ſatiatum eſt uſque ad cubiculum miſerrimi juvenis: tanquam plane timuerit parricida, ne non deprehenderetur. Deinde ſceleri nox potiſſimum electa, quo tempore inveniri maritus [3] ſine uxore non poſſet. Tum in cæde, in qua nemo utitur ferro niſi alieno, gladius adoleſcentis, ne argumentum deeſſet novercæ, relictus eſt. Poſtremo peractum vulnere uno ſcelus, quod objiceretur [4] manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia ſolum advocat Noverca teſtamentum, vultque illud eſſe pretium parricidii: ut rerum intellectu in [5] diverſum coacto, occiſum eo probet patrem, quod non meruerit occidi. Nos vero iſtud (ſi crimen putatis) agnoſcimus. Juvenis hic patris ſui hæres ſolus eſt. Hoc teſtamentum, ſi vivente adhuc miſerrimo ſene notum eſſe in domo potuit, ſcitis quis illi [6] debuerit iraſci. Nam quod inviſum fuiſſe filium patri jactat, crimen Novercæ erat [7], ſi confiteremur. Idque probari ex hoc putat, quod ſecretum non [8] filius accipit à patre, ſed cæcitas. Quo [9] loco diſſimulare ſatis callide conatur invidiam ſuam. Pater qui filium cæcum in ſemota penatium parte ſepoſuit, eripuit Novercæ oculis voluptatem, Namque iſta cum invaſiſſe vacuos penates videretur, cum patri filium cæcum hoc eſſe crederet quod [10] orbitatem, excogitavit indulgentiſſimus ſenex, quemadmodum hic miſer patri ſuo in eadem domo eſſet, novercæ in alia: accepit ſecretum quod [11] erat petiturus. Quod quo ſit animo ſenis factum, poteſtis interrogare teſtamentum. Neque ego [12] graviſſimum patrem [13] ſuprema ſua juveni jactaſſe crediderim, ut hæredem filium ſcriberet. Non eſt res quæ [14] imputetur: iſtam magis oportet vel aliquo indicio, vel ſuſpicione muliebri arcana mariti deprehendiſſe, & ſtatim omnibus [15] nuptiarum renunciaſſe pignoribus. Nam cum propter pecuniam ames, idem amoris & ſpei finis eſt.

Habuerat adoleſcens gladium in cubiculo ſuo ſemper, ſive antequam in hanc fortunam incideret [16] paratum; ſive quia cæcitatis miſeræ ſolatium eſt habere [17] rem videntium. Certe nunquam illum pater timuerat, nunquam Noverca objeccrat. Palam

1 Salva modeſtia. 2 Sanguine totius manus formam ubiq; exhibente. 3 Solus & ſine arbitris. 4 Quod cæco, & vel in cæde erraturo perpetrandum. 5 Abſurde & præpoſtere. 6 Scil. Noverca exhæredata. 7 Illa nimirum procurante. 8 Cubiculum in extrema domus parte, non dilectus filius, ſed inviſus cæcus. 9 Argumenti genere. 10 Ac ſi nullum haberet. 11 Maxime nempe accommodum; ſiquidem patri vicinum, à noverca ſubductum. 12 Prudentem. 13 Quid teſtamento ſcripſiſſet. 14 Filio objiciatur. 15 Iras implacabiles concepiſſe. 16 Comparatum. 17 Qua videntes ornantur.

poſitum

positum est sub oculis omnium tota domo notissimum ferrum. Scitis quanto negligentius custodiat ferrum bona conscientia; quam etiam extra suspicionem sit res sine usu. Innocentia facit ut ferrum subtrahi possit etiam [1] videnti. Sive igitur aliquis ex servulis corruptus est, præsertim in tam facili occasione; sive ipsi Novercæ non defuit audacia ad [2] ferendum, quod facere poterat & præsente privigno, utique (quod dubitari non potest, quod facit [3] certum sceleris auctorem) mavult in cæde alieno uti quam suo gladio quisquis illum relicturus est.

Reliqua, judices, si fieri possunt, facta æstimate. Dicitur cæcus sine rectore, sine duce; ex illa penatium parte secreta, & pene ex alia domo, per inane longum, per tot [4] offensa limina, per excubantes servulos errasse cum ferro; cubiculum deinde patris ingressus, in neutram deflexisse partem, sed recto gradu, sicut ducere oculi solent, ad lectulum accessisse [5] leviter, non in torum incidisse, non ante perveniisse quàm crederet. Vos, judices, [6] criminum tumultum ex rerum fide ducite. Dormiens senex, quem cæcus percussor quæreret, excitatus ante esset quam inveniretur. Jungunt his multo incredibiliora, ut occiderit patrem, pepercerit Novercæ; parricidium autem uno ictu [7] explicuerit: quod fere vix etiam iis contingere solet, qui oculos manu sequuntur. Nulla ergo [8] luminum virtus: sed homo ferrum missurus in [9] casum, satis felix si percussisset quamcunque corporis partem, in ipsam protinus animam incidit, & an morti [10] satisfeciffet, intellexit. Officium, judices, oculorum est renunciare manibus quid actum sit. Cæci percussoris una securitas fuerat, sæpius ferire. Negat præterea quicquam se ex his Noverca sensisse, cum juxta jaceret: nec explicat unde illud acciderit maximæ signum [11] trepidationis. Si & pater uno ictu perierat, neque ista vigilabat, nunquam gladium [12] reliquit percussor securus. Reliqua, judices, nimium suspecta [13] improbe assimulata. Spatiosissimus paries, & longissimum domus latus habuit notas sanguinis, quas reliquisse videretur manus revertentis. O quam bene quicquid volunt imitantur [14] oculi! Stupeo si qua est fides, omnia privignum [15] illa nocte feciisse. Dicitur ad [16] votum Novercæ gladium in vulnere reliquisse, quem suum negare non posset: deinde per totum parietem quid aliud inscripsisse, quam se parricidam sanguinem patris usque ad cubiculum suum perduxisse, & viam sequentibus reliquisse? Hoc fecit aliquis [17] negaturus? Gratulor tibi adolescens, si non potuisti parricidium illud admit-

1 Multo facilius cæco. 2 Auferendum 3 Certo indicat. 4 Quæ offendiculo facile fuissent. 5 Sine strepitu. 6 Judicate cum quanto tumultu scelus designaturus procederet, cum innocentissimus ægre se expediret. 7 Perfeceris. 8 Oculorum usus. 9 Temere. 10 Lethale vulnus impressisset. 11 Quod gladium in vulnere reliquerit, unde prodi se posse norit, quod solum à summo timore provenire potest. 12 Reliquisset securus, quod dormiebat Noverca. 13 Impudenter conficta. 14 Qui oculati. 15 Cæcum. 16 Quod Noverca maxime cuperet. 17 Qui postea vellet aut posset factum negare.

tere, niſi ut relinqueres argumentum cæcitatis. Habuiſti innocentiæ neceſſitatem.

Cauſſam igitur miſerrimi adoleſcentis ſic apud vos agere propoſui, ut primum ipſum defendam, quaſi reus tantum ſit: deinde cum eſſe ſecurus de hujus innocentia cœpero; tunc ingrediar Novercæ [1] accuſationem. Spectabitis [2] utrumque ſuis moribus, ſuis cauſſis; eritque facilior via veſtræ [3] religionis. Quanquam duos judicia complexa ſunt, vos tamen tanquam de ſingulis cognoveritis. Et primum ſic agam, tanquam juvenis habeat oculos, tanquam impetus ejus nulla corporis debilitate frangantur. Interrogabo quid ante perdite, quid flagitioſe, quid impie fecerit, per quæ ſe parricidam ſcelera promiſerit. Innocentia per gradus certos ab homine diſcedit: & ne in maximis trepidet audacia, diu vires in minoribus colligit. Nemo inde cœpit, quo incredibile eſt perveniſſe. Dicas neceſſe eſt quæ huic cum patre odia fuerint, quam violenta diſſenſio in ſacrorum infinita nominum pignora. Crede mulier etiam tua cauſſa. Nam ſi facile eſt filio occidere patrem, facilius eſt uxori maritum. Loquor nunc de infirmitate miſeræ cæcitatis. Temeritas omnis animorum calamitate corporum frangitur: & frigeſcunt impetus mentium, quos non [4] explicant miniſteria membrorum. Ad ſolum ſe alligant deſtituta [5] mœrorem. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus non concipit nefas, ad quod ducibus oculis pervenitur. Cogitat ſemper errare & offendere, cogitat eundi redeundique difficultatem. Magna innocentiæ neceſſitas eſt, neminem facilius poſſe deprehendi. Semper ſe cuſtodiunt miſeri, ne [6] eſſe miſerabiles deſinant: & quiſquis amiſit oculos, laborat ne merito perdiderit. Quid aliud cæcitas diſcit, quam rogare, blandiri? Odium omne adjuvant oculi, & hunc in pectoribus humanis furorem lumina accendunt: nec levis animis accedit inſania, quoties quem execreris aſpiciaſ. Cæcus miſerior eſt, quam ut inviſus ſit; timidior eſt, quam ut oderit. Præterea nocentibus liberis frequentiſſimas ad parricidium cauſſas ſuggeſſit illud quod videbant. Vitiis enim noſtris in animum per oculos via eſt. Aliis tradidit in parentum ſanguinem luxuria ferrum, luxuria videntium crimen: aliis meretriculæ amor immodica poſcentis: amor, cui [7] renunciant oculi.

Cæcus infelix [8] patrem occidit? deinde cui manum porriget ſecurior? cujus humeris levior incumbet? Quis contumelias ſervorum caſtigabit ſeverius? quis calamitatem tam obnoxiam majore reverentia proteget? inter infelices [9] alius eſt ordo votorum: cæcus filius optat ſuperſtitem parentem.

Volo nunc ſcire quemadmodum dicat [10] explicatum tam dif-

1 Actoris partes agam. 2 Novercam & privignum. 3 Juſti judicii. 4 Promovent. 5 Deſtituti ſolum mœrori vacant. 6 Supereſſe deſinant. 7 Procurant, & lenocinantur. 8 A quo uno pendet. 9 Non patrios in annos inquirunt. 10 Perfectum.

ficile

ficile facinus. Cæcus parricidium cogitavit? cum quo? cujus se commisit oculis? iturus per totam domum, quem ducem elegit? Ille qui erat in cubiculo suo solus, secum (opinor) secum deliberat. Sufficit sibi: cum homine [1] expeditissimo loquitur. Cur enim socium conscientiæ quærat? omnia potest scire, Primum, nox quando sit. Deinde prospicere solicite, an omnis familia dormiat; gradu suspenso ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem solicitum circumagere vultum. O quam parum est in metu ipsos etiam oculos habere! [2] Ita non iste sibi dixit: Occidere quidem patrem volo; sed quem sequentur hæ manus? Nocte solus egrediar; sed quando perveniam? Putas nos junctis habitare liminibus? Domus inter patrem filiumque media. Quantum erroris, quantum moræ? Spatium ingens & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? Nox ante deficiet. Quid si deinde uterque vigilaverit? quid si Noverca? Age, limen inveniam; cardinem sine strepitu movebo; dormientis cubiculum intrabo; quiescentem feriam patrem; semel satis erit; nec Noverca vigilabit; securus egrediar; sciente nullo revertar. Vota sunt ista, sed [3] oculorum. Cæcus desperaret, etiamsi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit ut juvenis ad parricidium suo potissimum gladio uteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat [4] relicturus. Nam si alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquisset, potuerat de percussore dubitari. Hic attulit suum, ut etiam si evasisset, tamen ferro suo [5] teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia usurus illo non eram. Gladium ergo parricidio meo tot ante annos præparavi, & [6] secundum illum quem minabar patri, tamdiu innocens fui? Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes? Ante gladium illum familiarem oculis tuis feci, ante omnibus servulis notum: pependit in cubiculo tanquam testis [7] conscientiæ meæ palam in medio negligenter, sic ut subtrahi posset. Non illum conscientia trepida velavit: tam notus in cubiculo fuit, quam cæcitas domini. Quisquis ferrum præparat sceleri, sic illud habet, ut possit suum negare.

Ponite nunc ante oculos actum parricidii, deprehendetis difficultatem. [8] Dono illud, dum à suo limine egreditur, dum illos quos accepit à patre servulos, fallit: ecce cubiculum senis invenit aliquando, ecce paries ille deficit, & percussoris manus subito destituit, cessere fores sine strepitu: quid postea agit? utrum ipsum cubiculi parietem circuit, an se com-

1 Minime scil. expedito; nam hæc & sequentia per Ironiam dicta. 2 An non ira? 3 Habentium oculos; sed tantum vota: nemo sibi hæc jure spondeat. 4 Ironicè dictum. 5 Proditus esset. 6 Juxta illum quem in patris cædem præparavi. 7 Innocentiæ. 8 Prætereo, non urgeo. Supponamus illum ad Patris cubiculum, emenso per parietes quos palpabat itinere, pervenisse.

mittit in medium, & per ſpatia tenebrarum armatam manum jactat? Ecce patris lectulum tenet; etiam dormientium anhelitus imminens audit; unde ſciet quo dirigat ferrum? quem potius feriat ex duobus? Tentavit ergo vultus, & pectus objectum? breviſſimam perituræ animæ viam quærit? & quantus erit ſopor, qui iſta non ſentiat? Dices, neque ego [1] ſenſi. Ideo intelligis quam malam cauſam habeas, cujus & una & incredibilis defenſio eſt. Ita feritur in ſinu tuo maritus, & tu nihil ſentis? Ad latus tuum fata hominis peraguntur, tu taces, tanquam te privignus occiderit priorem? Ita non ille [2] percuſſus eſt homo, quem cæcus occidit? Te vero (ſi nihil aliud) calens ille cruor denique ſuſcitaſſet. Sed quam manifeſta eſt conſcientia quæ te ad hanc compellit neceſſitatem, ut cum occiſum à privigno tuo patrem videri velis, cogaris dicere nihil ſenſiſſe? Sufficit; vicimus; innocentes ſumus. Cum in eodem lectulo fueris, cum amplexa ſis forſitan illum qui occiſus eſt, tam incredibilem profiteris ſoporem? Cur ergo tu incolumis es? Quæ tam iratis manibus ſanguinem tuum fortuna ſubtraxit? Certe dormiebas, certe nihil ſenſeras. Ita privignus te reliquit, qui deprehendi non timebat? Occidit ergo aliquis patrem, & novercæ pepercit? Maximum omnium nefas fortiter fecit, minori ſceleri ſtatim par non fuit? Omnia humana ſacra confudit, violare non eſt auſus pectus odioſum? Incredibile eſt, ſine fide eſt, non occidere novercam, cui imputes, quod patrem occiderit. Quid ais adoleſcens? Tune circa illum ſanguinem [3] defeciſti? Illa te blandius rogavit anima? [4] Perdidiſti ergo illud, quod nihil ſenſerat, quod nox, quod ſilentium, quod tempus ſupererat ſceleris alterius? Tu ſi facere parricidium poſſes, ideo patrem tantum occidiſſes, ut tibi & novercam liceret occidere.

Non video cur [5], niſi videri velit relictam mulierem ideo tantum, ut videretur illud nefas illa feciſſe. Callide ſatis: ſed hoc alio protinus argumento ſubverteretur. Non eſt ejuſdem conſilii novercæ parcere ut [6] ſubſtituat ream, & gladium relinquere quo ipſe deprehendatur. Sæpius uti neceſſe habeo argumento cæcitatis, & hoc etiam loco, quo de illo vulnere diſputandum eſt. Mehercule ſi percuſſor intraſſet qui videret, qui lumen præ ſe tuliſſet, non tamen tam feliciter libraſſet ictum, quem, etiam ſi nullæ fallerent tenebræ, metus & conſcientia, magni ſceleris teſtes, incertum feciſſent. Raro contingit ſemel ferire carnifici, quamvis componat ipſe cervicem, & exercitata manus homicidium noviſſime velut quoddam genus artis exerceat. Sic ergo libravit manum cæcus, ut ipſam protinus feriret animam; Ego mehercule etiam illud admiror, quod cum patrem vellet, non

1 Noverca. 2 Illa magis mortua videtur. 3 Non tibi ſatis animi erat ut novercam occideres, qui Patrem confodere non dubitaſti? 4 Elabi paſſus es tam pulcras occaſiones cædis deſideratiſſimæ. 5 Pepercerit novercæ. 6 pro rea haberetur, Ironice.

novercam

novercam percuſſit. Præter animum nihil virium habet parricidæ primus ictus: ille trepidat; ille cogitat; ille erubeſcit; ille eſt ab innocentia proximus: ille præſtat hoc ſolum, ut ſequens fortius feriat.

Interrogare nunc volo quæ juveni cauſſa fuerit, ut reliquerit gladium. Scilicet noluit Novercam ſuam infamari. Abſtulit ſibi omnem defenſionem, & ſe parricidam confeſſus eſt: ferrum in vulnere reliquit. Si nondum occiſum putabat, iterum feriret: ſi jam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego rem manifeſtiſſimam colligo? Si vultis, judices, ſcire à quo ſit gladius relictus, cogitate cui expedierit, ut inveniretur.

Sed paries uſque ad cubiculum privigni veſtigio manus cruentatus eſt. Cogitate, judices, ante omnia, non eſſe incallidum hominem, neque [1] conſilii jacentis, qui cæcus [2] explicare conetur facinus etiam oculis difficile. Ille ergo non exiſtimat, cum manum cruentam parieti applicat, veſtigium à ſe parricidii ſui relinqui? cum dexteram qua duce utebatur, veſte tergere, atque ita abire ſine veſtigio poſſet, totum parietem cruentabat, & ubique aliquid de patre miſero relinquebat? Quid futurum eſſet poſtero die, quantam expectaret invidiam ad lucem, non cogitabat; ſed diſponebat indicium certum, indubitatum, ſine errore, quod noverca ſequeretur uſque ad cubiculum ſuum, uſque ad limen ipſum? O admirabilem caſum! Nec cruor ante defecit? Utar hoc loco natura ipſius rei. Palmatus ſanguine paries inventus ſic eſt, totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expreſſit. Totum ergo ſanguinem conſumeret intra prima veſtigia. Pone enim manum cruentatam, atque adeo (ut iſtis etiam blandiar) madentem; pone menſuram itineris, ſpatium parietis (diu enim in ſecretam domus partem revertendum eſt;) debet proxima pars à cubiculo patris habere plurimum ſanguinis, ſequens minus, tertia minimum, ultima nihil. Nam cruor quoties admotus eſt tranſit, aut in manu tarde reptantis areſcit. Hoc quid eſſe dicamus, quod circa cubiculum utrumque ſanguinis iſtius veſtigium quaſi incipit? hinc eſt paries palmatus, & illinc. Quomodo pertulit manus quod relinquebat? Noverca iſtud; Noverca ſecuris compoſuit oculis: illa miſerum dextera ſanguinem tulit, & manum ſubinde [3] renovavit. Palmatus paries habet diſtantiam, vacat aliquid loci; integrum ubique veſtigium eſt; cæcus manus [4] traxiſſet. Quæro nunc, unde tantum ſanguinis in manu? Tunc enim ex omni vulnere cruor profluit & effunditur, cum ferri recentem viam ſequitur: at quoties eodem quo factum eſt cluditur telo, latet tota mortis [5] invidia. Præterea [6] cum manus ex parte qua palmare veſtigium poteſt, plicetur in capulo, & ſe dum telum oc-

1 Imprudentem. 2 Perficere. 3 Iterum ſanguine intinxit. 4 Ad parietem. 5 Indicium ex ſanguine. 6 Parte manus interiore, quæ telum prenſat; quæque palmæ veſtigium muro potuit imprimere.

cupat

cupat claudat, neceſſe eſt exteriore ut parte reſperſa ſit. Tuus autem qui palmatus eſt paries, veſtigium ejus partis oſtendit, ad quam cruor pervenire non potuit. Veſtrum eſt [1] nunc omnia iſta comparare, perpendere. Cur prudentior ſit judex in deprehendendo ſcelere, quam reus in admittendo, hoc eſſe in cauſſa puto, quod alter tantum pro ſe cogitat, alter pro parte utraque.

Tuitus ſum adoleſcentis miſerrimi cauſſam; nunc inſpicere volo quanto certioribus argumentis Noverca teneatur. Tranſeo illum vulgarem & omnibus notum de comparatione perſonarum locum. Alius diceret, maritum & uxorem, niſi liberis initiarentur, non fortiſſimis corporum vinculis inhærere. Ego illud potius dicam. Decepta eſt, mulier, expectatio tua, Veneras quaſi in vacuam domum, & ſine hærede. Expectaveras ut infelix iſte juvenis ab ipſis protinus nuptiarum tuarum expelleretur auſpiciis, extorrem & inopem ſummoveret pater blando corruptus amplexu, & ominoſam calamitatem corporis occurrere delicatis uxoris oculis vetaret. Inveniſti pium & [2] devotum unico ſenem, & de omnibus conjugis tui deſperaſti ob id affectibus. Miſerrimus eſt maritus quiſquis inducit filio novercam, quod uxori non videtur poſſe utrumque amare.

Quæro igitur ante omnia, ubi occiſus eſt [3] maritus? In cubiculo ſuo. Hoc [4] paulo ante privigno defendendum non fuit. Occiſus eſt in cubiculo ſenex. Ita ille percuſſor non timuit [5] uxorem? Audeo [6] ſecretum nuptiarum, & matrimonialis lectuli ſolitudinem occiſurus intrare. Quem quæram? Ubi [7] relinquitur maritus ab uxore innocens?

Noctem autem ad ſcelus quis elegit? Nox [8] tuum tempus eſt. Quid ſi accedit huic etiam ſceleris occaſio? Non venire debes ad ſecretam domus partem, nec tota tibi penatium ſacra peragenda ſunt. Tu non cogitas quemadmodum ſuſpenſa manu ſonantem blande cardinem flectas. Jaces [9] ſecundum occaſionem, & expeditum tibi in proximo facinus eſt. Non times, ne quis deprehendat. Ipſi quoque ſervuli longius quieſcunt, & præſtatur grande ſecretum genio loci. Tibi quoque ferire cum velis, ſcire an dormiat licet. Nox, & ferrum, & ſecurus maritus: quidnam iſto [10] delicatius ſcelere? [11] Occiſum eſſe miſerum ſenem cum tu volueris ſcimus.

Quomodo, tamen, inquit, gladius pervenit in meam poteſtatem, qui privigni fuit? Hæremus: hic [12] difficilis expugnandus eſt locus. Quis credet mihi ſi dixero, *Gladium cæcus ille perdidit, perpetua nocte clauſæ genæ non cuſtodierunt*? Fingere nimirum ad tempus videbor, & rem nimium manifeſtam impu-

1 Judices. 2 Addictum filio unico. 3 ſuſpectus ille, quod non ſolam uxorem amet. 4 Ante nuptias novas, tunc nullus ſuſpicioni locus. 5 Si ſenem imbecillem contemnat, uxor cavenda. 6 Ego, cæcus nimirum. 7 Ita ſolus ut non uxorem ſecum habeat. 8 Uxoris, cui non opus eſt toram domum obire & quaſi luſtrare; aut caute oſtium aperire ne crepat, &c. 9 Opportune. 10 Facilius. 11 Occidi poſſe. 12 Ironice.

denter

denter complorare. Scilicet ſemper iſti appoſita capulo manus, & diebus ac noctibus curæ. Nolo tanquam callido glorieris ingenio; non decepiſti trucem horridumque latronem: noſtri tibi occaſionem præbuere mores. Nam quod uno ictu occiſus eſt ſenex, ad te ſuſpicio magis reſpicit. Tu præparare corpus illud ad ictus potes, dum videris amplecti; tu blanda manu prætentare pectus, ubi aſſiduo viſceris pulſu non quieſcat anima; ubi ſtatim mors ſit; ubi de ſpiritu ſanguinis ictum explorare ante & cognoſcere licet: poteſt & uno ictu mulier occidere.

Venio nunc ad veſtigia parietis cruentati, quibus te ſatis abundeque preſſimus, dum adoleſcentem defendimus. Hæc ſunt tamen quæ contra te reſervata ſunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, ſciebas nullum tibi relictum patrocinium, niſi aliquid cæcitati ſimile feciſſes: ideoque ſanguinem in illam partem induxiſti, in quam quæri volebas, ut poſtero die omnis invidia ſanguinis notas & veſtigia præparata ſequeretur. Infamas cæcum, conſilium ex [1] calamitate ſumſiſti. Sciebas illum non aliter, ſi dux defeciſſet, ingredi poſſe, quam ſi veſtigia parietis perpetuitate dirigeret. Simulaſti itaque cæcitatem; & ne quid ſceleri impio deeſſet, mariti tui cruore luſiſti. Omnia tibi compoſita atque ſimulata ſunt per otium, & ſecuritatem, tanquam ſcelus transferretur [2] ingenio. Nunc enim tu innocens, quia privigni gladius in vulnere, quia paries cruentatus. Hoc ſufficere utrumque indicio putabas? Quam facili momento cauſſæ fata vertuntur! quod feciſſe etiam is ſcelus frequenter inventus eſt, qui objiciebat. Sed cauſſas, inquit, parricidii habuit, quem iratus pater in ſecretam domus partem relegaverat. Mulier, illa forſitan ignominia [3] felicioris videretur eſſe privigni. Cæcitatis beneficium eſt cum illi ſecretum datur. O præclaram ſenis optimi ſingularemque pietatem! Quam blande ille ſepoſuit miſerum ſuum? Quam diligenter uxoris [4] gaudentis excluſit oculos? [5] Quam multo cæcum pudore donavit? Si felicior, inquit [6], eſſem pater, ego tibi potius cederem domo tota: nunc miſer illam occupa partem, in qua nemo te videat, in quam ſolus ego veniam. Sint circa te ſervuli fideles: non gemitus tuos audiat quiſquam, non flebili mœrore paſcatur. [7] Nihil eſt quod te ſolicitet converſatio noſtra. Secretum quod cæcitati præſtatur, ideo præſtatur ut minus oculi deſiderentur. Aliquis odit filium cæcum, & hac tantum ultione contentus eſt, ut illi aſſignet quietam, & ſepoſitam, & meliorem domus partem? Ita ais, [8] ego ſic intelligebam, quaſi abdicaret, quaſi expelleret. Iratus igitur ſenex tenet juvenem ſuum velut

1 Quia ſolebat manu ad murum applicata ſe dirigere. 2 Fraude hac in cæcum derivari potuit. 3 In dedecus cedere illius qui oculis gauderet. 4 Illudentis. 5 Quam bene proſpexit ne puderet 6 Senex nimirum. 7 Ne tibi ſit moleſtum quod converſatu familiæ totius non fruaris. 8 Sc. noverca.

interiore complexu, & à limine [1] obſtat? Rogo, quod duos ſeparat media domo, te integram, ſanam; illum infelicem, cæcum, contumeliæ opportunum, injuriæ facilem; utrum filio iraſcitur, an uxori? Nolo, inquit, juvenis, utaris amœna domus parte, [2] ne hæc quæ nitidioribus tectis elaborata ſunt, pertineant ad oculos tuos. Quis tam ſtulte iraſcitur cæco, ut putet illius intereſſe ubi habitare jubeatur? [3] Te potius ille ſubmovet, tuis invidiam facit oculis: tibi dicit, Sufficiat, ſatis eſt, habes majorem domus partem; abſentem puta; miſero in paternis ædibus aliquem angulum relinque. Pater qui filio ſub noverca aſſignat ſecretam domus partem, confitetur uxori ſe abdicare non poſſe.

Tranſit [4] ad aliud genus defenſionis: Sibi cauſſam cædis non fuiſſe, cum hic hæres inventus ſit omnium bonorum. Quis enim alius eſſe debeat, ut huic properandum fuerit ad hæreditatem? [5] Filius ſcriptus non timet pœnitentiam teſtamenti. Omnium bonorum hæres relictus eſt. Non ergo iraſcebatur pater, cum daret ſecretam domus partem. Non poſſunt tibi diverſa prodeſſe: eadem objiceres reo ſi exhæredatus eſſet. Elige utrum voles. Si ſcivit ſe eſſe hæredem, amare magis patrem debuit: ſi ignoravit, non habuit quod ſperaret ex morte patris.

Reliquum eſt ut intueamur, ille qui periit ab utro magis veſtrum [6] deſideretur. [7] Te opinor hic gravius afficit dolor, impatientius hic luctus exanimat; tuque obſoletam protinus nubem, & tempori accommodata lugubria [8] flammeo revertente mutabis: hic vero juvenis, qui ſi fortunæ ſuæ mala cum præteritis comparet, [9] cæcus cœpit eſſe nunc primum. Quid non miſer in hoc ſene perdidit? Vivebat illi magna [10] pietas, aderant quocunque juſſerat de facie patris oculi [11]; non illudere infelicibus tenebris contumaces ſervuli poterant, nec (quod extremum contumeliarum genus eſt) ut dominum [12] ageret rogabant. Nunc quanta, Dii boni, ludibria ſunt ineunda? Junxere ſe pariter cæcitas & ſolitudo. Quid tibi nunc, miſerrime adoleſcens, hæreditas prodeſt, quam tantum [13] audis? Quid enim circa te pecunia poteſt? Quæ fruendi voluptates? Quid aliud quam ſpoliorum facilis occaſio? Quam bene iſta omnia paterni oculi cuſtodiebant? Quam facile decipi, quam facile denudari, quam ſine labore falli potes? quam cito inops fieri? Morte patris [14] exhæredatus es. Quid nunc tibi niſi perpetuus imminet mœror & execratio vitæ? Mi-

1 Ab exitu quàm longiſſime removet. 2 Ne te angant, (inquit pater) ſiquidem oculis deſtitueris. 3 Novercam nimirum Pater ſubmovet. 4 Noverca. 5 Iſtis occurritur. 6 Cuja plus intererat ut ſenex ſupereſſet. 7 filius longe nunc miſerior quam cum patrem habuerat. 7 Per Ironiam. 8 Pullâ veſte depoſita nuptialem ſtatim indues. 9 Miſer ex cæcitate. 10 Pater vivus pientiſſimo affectu ipſum proſequebatur. 11 Oculi paterni, ipſi proſpexere. 12 Mandaret quæ an exequerentur ſcire non potuit. 13 Quâ frui non licet, niſi per auditum. 14 Hæres ſcriptus, omnibus excidis.

ſer

ser post omnia & [1] lacrymas perdidit, nec dolentem adjuvant oculi. Incipit apud te gladius habere quod agat. Quærit, ecce quærit miser ferrum. Nunc, inquit, huc reddite illud, innocens donec [3] habuit meas manus tantum. Si mori necesse est, illi potissimum incumbam. Hoc illa jam olim gravis & infelix anima querebatur. Ubi nunc meæ [4] vires? Ubi impetus? Ubi dextra tam fortis? Uno ictu puto ne me quidem ipsum mihi continget occidere.

CÆCUS PRO LIMINE.

DECLAMATIO II.

ARGUMENTUM.

Ex incendio domus adolescens patrem extulit. Dum matrem repetiit, & ipsam & oculos amisit. Induxit illi pater novercam. Quæ accessit quodam tempore ad maritum, dixitque parari illi venenum, quod juvenis in sinu haberet, & sibi promissam dimidiam partem bonorum, si illud marito porrexisset. Intravit ad cæcum pater, interrogavitque an hæc vera essent: ille negavit. Exquisivit, & invenit in sinu venenum. Interrogavit cui parasset. Ille tacuit. Recessit pater, & mutato testamento novercam fecit hæredem. Eadem nocte strepitus in domo fuit. Intravit familia in cubiculum domini, invenitque ipsum occisum, & novercam juxta cadaver dormienti similem; cæcum in limine cubiculi sui stantem; gladium ejus sub pulvino cruentatum. Accusant se invicem cæcus & noverca.

Pro Cæco contra Novercam.

SEntio, judices, pudori juvenis, pro quo minimum est quod parricida non est, gravissimum videri, quod absolvendus est contra Novercam; & plurimum cæco de reverentia deperire virtutum, cum in patrocinio summæ pietatis affertur, quicquid alium defenderet innocentem. Hoc primum itaque publicis allegamus affectibus, quod pro se reus [6] indignatur uti corporis probatione. Solus omnium non remittit sibi, ut incredibilior sit in parricidio cæcus, quam fuit cum videret. Homo omnium quos unquam miseros fecere virtutes innocentissimus,

1 Desiderantur jam oculi, vel in lacrymas. 2 Quod in patris cædem abstulit noverca. 3 Quamdiu apud me erat. 4 Quas mihi noverca objecit. 5 Pudet tanti flagitii in suspicionem venisse, licet certissime sit absolvendus. Nec de præsenti capitis periculo solicitus est, sed priore pietatis merito; siquidem ejus imminuit laudes, quod saltem innocens renunciatur. 6 Quilibet cæcus hac defensione uteretur, quod præcæcitate non potuit parricidium perpetrare; indignatur ille, si non ex conscientiâ sed necessitate sit innocens.

parricidium [1] negavit antequam pater occideretur; & ne quid hodiernæ ſolicitudini præſtari putetis, fecit, quod eſt ſummum in rebus humanis nefas, ne vel in alio crederetur. Ignoſcite per fidem, quod indignatur ſe juvenis in honorem [2] tantum calamitatis abſolvi. Filium qui patrem ex incendio ſua cæcitate ſervavit, facinus eſt hoc tantum innocentem videri, quod illum non [3] potuerit occidere.

Nam quod ad mulierem, judices, pertinet, quæ defendi non poteſt niſi patrem Cæcus occidit, tam impudentem delationis [4] neceſſitatem malo, quam ſi tantum negaret. [5] Viderit qui fiduciam veritatis putat, quod cæco facinus objectum eſt. Deprehenſa mulieris audacia eſt, quæ non poteſt niſi incredibilium comparatione defendi: & quiſquis cæcum invicem [6] accuſat, ſolus eſt reus. Aliæ, judices, eſſe debuerunt adverſus hanc debilitatem probationes. [7] Cæcus in parricidio non debet ſuſpectus fieri, ſed deprehendi. Quæſo itaque, judices, ut hæc prima propter cauſſam juvenis putetis, quæ contra illum [8] nimia ſunt. Nihil magis debet eſſe pro cæco, quam quod adverſus illum fuerunt multa fingenda. Et conſtat de pietate, de innocentia hominis, qui expugnandus fuit parricidii ſimilitudine. Congeſta ſunt adverſus miſeram debilitatem, ferrum, cruor, venenum, & quicquid non poteſt eſſe negligentiæ, niſi [9] neſcientis. Nemo, judices, nemo diligentior debet eſſe ad facinus, quam qui parricidium potuit facere cæcus. Juvenis iſte, de quo ſumma in rebus humanis monſtra finguntur, ejus fuit erga parentes ſemper affectus, quem [10] nefas eſt optare de liberis. Cum domus ignium ſepta violentia rapuiſſet miſeris [11] ſenibus omne præſidium, illa feſtinatione qua [12] fugimus, erumpimus, in medium cucurrit incendium. In quanto tunc periculo fuit res, [13] naturæ pietas? Dum diu multumque attonitus hæret, dum ad utrumque reſpicit, ad utrumque diſcurrit, pene infeliciſſimos parentes perdidit pietatis æqualitas. Ut demum miſerrimos ſenes cluſerat jam propior ignis (audiat

1 Patre rogante cui venenum eſſet præparatum, negavit filius adverſus ipſum deſignari: ſed ne ulla defenſio inde in præſenti cauſa ſibi accreſcat, ſilentio ſuo ita comparatum eſt, ut cum denuo eſſet interrogatus, profligatiſſimis moribus videretur eſſe, & cum de cruenta patris morte quæſtio inſtituta ſit, nulla fide dignus habeatur. 2 Reſpectu cæcitatis ex ſervati patris merito quæſitæ. 3 Qui ſummo cum periculo olim pius; non jam tantum ex calamitate inde partâ innocens. 4 Noverca in privignum cæcum dum culpam derivat, tam impudenti delatione ſe maxime ream profitetur. magiſque noſtram ſublevat cauſam, quam ſi non accuſaſſet. 5 Nec dicat quis, tam incredibile facinus cæco objeciſſe, fiduciæ veritatis imputari debere. 6 Dum filium cæcum accuſat noverca, ſe unam peragit ream; ſiquidem tam abſurda defenſione ſe tuetur. 7 Non eadem in judicio adverſus cæcum valent, quæ videntem opprimerent. 8 Circumſtantias ita diligenter quæſitas, ut fraudem ſubeſſe quis merito ſuſpicetur. 9 Ut quis venenum in ſinu abſconderet; ferrum cruentatum ſub pulvino reponeret. 10 Ut Patris cauſa flammas contemneret, & oculos perderet. 11 Patri & Matri. 12 Qua alii fugere ſolent flammis inſiliit. 13 Res tota periclitatur, dum ſecum deliberat filius, cui magis parenti debeat opem ferre.

licet

licet invita pietas) patrem juvenis elegit, & de pariter ardentibus vices dispoſuit affectus. Vix dum poſito ſene, cum illum quoque miraremur explicitum, iterum flammas aperuit, & undique coeuntis incendii redditus globis arſerat juvenis, ſi [1] tardius perdidiſſet oculos. [2] Facinus eſt exiſtimare, judices, non hoc quoque maximis contigiſſe conatibus, ut ſervaretur & mater; minus tamen in utroque fecerat, niſi perdidiſſet oculos. Viderint qui filium in eo magis parente mirantur, in cujus ſalutem faciem vultuſque conſumſit. [3] Patri præſtitit cæcitatem, qui amiſit oculos, dum repetit quam reliquerat matrem.

Non expectatis, certum habeo, judices, ut excuſem quod pater induxit cæco novercam. Factum eſt eo [4] tempore quo conſtabat patrem filio ſenem ſolvendo non eſſe. Contenderim quinimo juvenis fuiſſe conſilium, ut pater cui matrimonium filiumque abſtulerat incendium, reſidua ſenectutis alia ſolaretur uxore: & ut domus quæ cæcum tantum habebat & ſenem, acciperet ex conjugio miniſteria cuſtodita. [5] Facinus eſt, judices, quod bonos privignos novercæ facilius decipiunt, nec levius oderunt. Quam multis inſidiis, quam multis artibus patet cæcitas innocentis! Mulier cui ſpem invadendæ hæreditatis præſtabat debilitas privigni, ſenectus mariti, intellexit hoc ſolum deeſſe ſceleris occaſioni, ut prius infamaretur parricidii cæcus. Viſo igitur hoc, quod ſibi juvenis non videbatur eſſe [6] privignus, venenum quod in miſeri ſinu abdiderat, deprehenſura, nuntiavit patri, tanquam parricidium pararetur. Et quia mendacium poterat facile nudari ſi quem conſcium nominaſſet, totam delationem ſic ordinavit, ut ſibi crederetur promiſſam dimidiam partem bonorum, ſi venenum ſeni voluiſſet ipſa porrigere. Videtis, judices, qua præparatione noverca ad teſtamentum patris acceſſerit. Mulierem quam credit maritus noluiſſe partem bonorum accipere pro ſcelere, neceſſe eſt ſic remuneret, ut faciat [7] hæredem. O quanto aliter probaretur [8] parricidium, quod jam poteſt deprehendi! [9] Mulier quæ ſe dicebat in conſcientiam ſceleris admiſſam, non hoc primum exegit à patre, ut quæreret quis paraſſet cæco venenum, quis dediſſet: unde maximum ſciebat poſſe fieri quæſtionis errorem, inſtituit ut innocentiſſimus juvenis interrogaretur repente, ſubito

1 Ipſe arſiſſet, niſi amiſſi oculi nolentem per errorem è flammis eduxiſſent. 2 Res obſervatu digna, id quod fieri poteſt, ſic enim vox *facinus* apud noſtrum ſonat. 3 Patrem imprimis demerebatur, dum matris cauſa oculos perdidit. 4 Tempore quo res familiaris peſſum iret, cum nemo eſſet qui procuraret. 5 Fieri poteſt, ſignificatu vocis *facinus* prius obſervato, nec eſt quod ſæpius id moneamus. 6 Securus ſibi viſus à novercæ fraude. 7 Scil. ex aſſe. 8 Satis conſtat feminam eſſe parricidam, quæ totam hæreditatem ex delatione conſecuta eſt. 9 Ex aliis circumſtantiis in proclivi eſſet veritatem indagare, nimirum cujus miniſterio emiſſet venenum; quis vendidit: ſcenam femina ita adornabat, ut pro reo habendus eſſet filius, ſive tacuiſſet ſive negaſſet.

infamatura velut deprehenſi trepidationem, ſeu tacuiſſet cæcus, ſeu negaſſet. Adductus ad filium ſenex dixit juveni quicquid audierat. Nunquam, judices, tam [1] ſimplicis innocentiæ fuit, facinus negare. Non eſſet auſus juvenis coram ea muliere mentiri, quæ prodidit & ſcivit ubi eſſet venenum. Ut vero ſenſit infelix inſtantem novercam, poſtulantemque ut ſinus juvenis exquireretur, tunc vero attonitus, hærens, & tota malorum ſuorum cogitatione confuſus, intellexit hoc argumentum ejus eſſe quæ paraſſet ut poſſet deprehendi. Igitur propere, feſtinanter omnia membra pertractans, & merſis in ſinum manibus, dum cuncta ſuſpicionibus, dum tactu juvenis explorat, venenum primus invenit. Laudo, judices, innocentiam ſilentii, laudo fiduciam, quod interrogatus cui paraſſet, non putavit ſibi defendendum venenum. Rem quinimo [2] fecit ejus qui ſciret patrem non crediturum, & (quæ maxima eſt innocentiæ contumacia) perſuaſionem ſenis nulla voluit excuſatione corrumpere. Non fuit illud trepidatio, non tacita confeſſio. Quiſquis habet [3] venenum, habet & quod reſpondeat deprehenſus.

Fecit poſt hæc ſenex rem hominis quem non [4] moviſſet quicquid invenerat. Non torſit miniſteria cæci, & de ſcelere in quo ſolus nocens eſſe parricida non poterat, non explicuit ordinem quæſtionis, ſed quod plus eſt quam abſolvere, remiſit juveni defenſionem. Utrum deinde intellectis deterrimæ mulieris inſidiis, filium pauliſper voluerit exhæredatione protegere, & diligentius de patrimonio ſuo deliberaturus, interim captaverit, ut videretur mulieris cupiditati jam non obſtare privignus? [5] an facillimum fuerit ut exhæredationem quoque impetraret, noverca cæci ab homine, cui tam multa perſuaſerat, cogitationibus veſtris relinquo. Hoc tantum dixiſſe contentus ſum, Teſtamentum continuo mutavit: & ne quis miretur hanc feſtinationem, ſtatim ſubſecutum eſt ut [6] periret. An interfuerit, judices, juvenis hujus, ut viveret pater, qui jam alio [7] moriebatur hærede, vos æſtimabitis. Certe non interfuit ut occideretur.

Facinus, judices, quod illa nocte in cubiculo novercæ, quod in lectulo factum eſt, [8] domus tota perſenſit. Nemo non ſibi viſus eſt juxta fuiſſe: excitari ſola noverca non potuit illo

1 Perfrictiſſimæ eſſet frontis, novercæ ſimul & inventi veneni teſtimoniis contradicere. 2 Id fecit quod alius quiſpiam ageret, qui meritis ſuis confiſus defenſionem omnem ſupervacaneam putaret. 3 Qui crimen parat, excuſationes præſto etiam habere ſolet. 4 Probabile eſt Patrem criminationi novercæ minime fidem habuiſſe, ſed ab illius dolis filium protegere voluiſſe. 5 Quinimo nihil tam abſurdum, quod deliro ſeni perſuadere non potuit Mulier, quæ blanditiis muliebribus uſa ad nuptias ſecundas pertraxiſſet: utrum magis probabile, penes ſit Judices ut decernant. 6 Ne mutaret ex mora ſententiam. 7 Fame eſſet moriturus. 8 Tota familia media nocte excitatur ſtrepitu à moriente ſene facto, interim femina quæ cum ipſo in cubiculo una erat, dormire ſe ſimulat: nec evigilare in animum induxit, donec quid reſponderet eſſet commenta.

in

in loco unde venerat fragor. Concurrit familia quo ſolicitos atque trepidantes ducebat ſtrepitus quem ſequebantur: invenerunt ſenem occiſum, novercam juxta cadaver ſic jacentem, ne ſtatim poſſent interrogare quis occidiſſet. Nunciatum eſt deinde facinus & cæco. Inventus eſt (quod innocentiæ ſufficit) non à ſcelere rediens, ſtans in limine cubiculi ſui animo quo diſcurrebant videntes. Ut deinde ferrum juvenis inquireretur, [1] exegit eadem utique quæ poſtulaverat de veneno. Quod in lectulo gladius cruentatus inventus eſt, non deprecor, judices, quin contra cæcitatem non minus argumentum putetis, quam quod inveniri potuit venenum in parricidii ſuſpicione. [2] Gladius cruentatus noviſſima probatio debet eſſe, non ſola.

Ignoſcite malorum periculorum [3] metus, ignoſcite humana diſcrimina. Defenſionem juvenis primum lacrymis gemituque proſequimur. Perdidit infelix patrem: perdidit & cæcitas illum ſenem, cujus oſcula, cujus amplexum imponebat vulneribus oculorum; cui præſtabat cæcus ut [4] viveret. Miſera ignorantia, miſera debilitas, quod te noverca non ſic potius decipere maluit, ut biberes [5] venenum!

[6] Facinus eſt, judices, comparationem fieri, ut incredibile ſit parricidium. Idem vos putatis efficere noctium merita, & affectus oſculis blanditiiſque quæſitos, quod natalium pignorumque reverentias? Nullas ego facilius perire crediderim quam corporum charitates. Et licet matrimoniis paulatim reverentia gravitatis accedat, poſſunt tamen diſtrahi ea facilitate qua coëunt. [7] Uxor eſt, quam jungit, quam deducit utilitas: cujus hæc ſola reverentia eſt, quod videtur inventa cauſſa liberorum. Aſpicimus matrimoniorum ſingula momenta rixantia: mutant quotidie domos, & per amplexus lectuloſque diſcurrunt. Placet etiam poſt liberos alius maritus: & unde deprehendas omnium ſcelerum facilitatem, poſſunt non amare viventes. Quid ſi huic uxoriæ utilitati novercale nomen adjungas? Mulieri quæ poſt liberos inducitur, matrimonii non contingit tota reverentia. Quanto alios præſtat affectus, diligere vitæ luciſque auctorem? [8] Liberi ac parentis non alius mihi

1 Juſſit noverca. 2 Si non aliæ circumſtantiæ effecerint, ut prius de cædis authore merito eſſe potuerit ſuſpicio; nemo de gladio quærendo in lectulo moneret, niſi qui ibi repoſuiſſet. Sed pariter facile in cæci finum venenum indere & lecto gladium. 3 Si non bene ſciſcitanti patri reſponderit. 4 Tantum aberat ut ſenem è medio vellet tollere juvenis, ut Patris tantum cauſſa contentus erat inter cæcitatis ærumnas ſupereſſe. 5 Tunc mollius periiſſes. 6 Res memoratu digna, aut quæ fieri poteſt, quamadmodum paſſim vox *facinus* hac ſaltem declamatione uſurpatur. Blanditiæ muliebres non tantum valent quantum paterna charitas. 7 Feminis peculiaris eſt levitas & inconſtantia. 8 Non minus inviolabilis naturalis affectus, quam rerum naturæ leges. Pariter quis juſſerit ignem non ardere, ac filium Parentem non diligere: præſertim talem filium qui eundem ignibus mediis eripuit, nec fieri poteſt, ut ſalva pietate quid contra filium dicatur,

mihi

mihi videtur affectus, quam quo rerum natura, quo mundus ipſe conſtrictus eſt. Quiſquamne mortalium confodiet illud ſacrum venerandumque corpus, quod poteſt ex ignibus rapi? pro quo bene conſumuntur oculi? Non invenio, judices, quemadmodum poſſit eſſe contra liberos ſalva reverentia. Non eſt difficile ut maritum uxor occidat, ſi non eſt difficilius ut filius patrem. Non eſt, judices, quod putetis inter mulierem & virum de ſcelere quæri: neque eſt quod [1] ſe noverca ſexus occaſione tueatur. Major eſt cæcitatis infirmitas. Sunt & feminis ad ſcelera vires, cum habent cauſſas virorum. Quinimo ſi interroges, facilius hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent roboris tantum, unde vitia mentium vincant, plerumque facinus infirmitate fecerunt. Sane tamen illis ſceleribus ſufficere non poſſint, quæ diſcurſum, quæ exigunt laborem: quod vero tam muliebre poſſis invenire facinus, quam occidere hominem juxta te jacentem? aggredi ſenem, qui ſe tuis crediderit amplexibus? cujus ſomnos ipſa diſponas, ipſa cuſtodias? Omnis alius percuſſor deprehendi poteſt antequam feriat, uxor non ſentitur niſi dum occidit. Non eſt, judices, incredibile ut occiderit mulier hominem, quem dicitur potuiſſe cæcus occidere. [2] Facinus eſt, judices, ſi cæcos habere non credimus niſi neceſſitatis innocentiam. Prima eſt infirmitas cæcitatis, ut nolit. Fallitur quiſquis hanc calamitatem non animorum putat eſſe, ſed corporum. Totius hominis debilitas eſt oculos perdidiſſe; & ſi diligenter actus intueanis humanos, [3] miniſteria luminum ſumus. Cæcus non iraſcitur, non odit, non concupiſcit: & cum corpora noſtra vigorem de luminibus accipiant, pereunt cum ſuis vitia cauſſis. En ad quod [4] erumpant manus, quæ proxima quæque tamdiu quærunt? Manus, quæ ſua quoque miniſteria non explicant? Audebit quicquam corpus illud quod ad ſingulos ſibi videtur decidere motus; cui quicquid ante ſe eſt, donec exploretur, abruptum eſt? Facinus admittet, in quo nihil ipſe facturus eſt? facinus quod totum credat alii?

Quid ſi cæcitas ſit quam fecerint ignes? Nemo in incendio ſolos ex homine perdit [5] oculos. Tunc facies ſentit incendium, cum ambuſti defecere greſſus, cum opponi non poſſunt pro oculis manus, & ad lumina noſtra flammas omnium membrorum vulneribus admittimus. Cæcum vel hoc faciat innocentem, quod licet viribus, licet ſufficiat audacia, non habet

1 Eſto feminas ad ſcelera perpetranda viris magis impotentes, ſed non homine cæco; præſertim ſi tantum cum ſene, eoque dormiente res ſit. 2 Fieri id poteſt, ſi ideo tantum innocens ſit cæcus, quia nocere non poteſt, hoc autem præſtat cæcitas ut & nolit. 3 Oculorum juſſa obimus. 4 Nefasaggredientur cæci manus, quæ ad viam, & proxima quæque palpant? 5 Audacior fortaſſe foret qui ſemper cæcus; plus metuit qui ex calamitate cæcus, niſi mente etiam captus. Abunde diſcit quantum præſtant oculi, qui iſidem exciderit.

perſuaſio-

persuasionem hominis, qui possit [1] imponere. [2] Nefas est, judices, hunc juvenem reliquarum debilitatum ratione defendi. Quam incredibile est ut occiderit patrem, qui pati non potuit ut [3] perderet? Rogo quid opus est gladio, quid veneno parricidæ? Quantulum fuit potius [4] servare matrem? Rapiatur ex parentibus illa infirmior, illa peritura. Parricidium sic facere potuisti, ut optimus filius videreris. Quantum deinde putatis impatientissimis affectibus accessisse post cæcitatem? Charior est patri cum in locum successit oculorum: & tunc est infinita pietas, cum in illâ debeas amare quod [5] feceris. Quid dicitis, judices? Transferet in facinus hunc cæcitatis suæ juvenis favorem, ad quem quotidie laudatura civitas coit, cui assident omnes liberi, omnes parentes? Faciet se pietatis pariter & sceleris exemplum? Facilius est ut occidas patrem à quo sis ipse [6] servatus.

Nullius unquam, judices, parricidii magis debuistis excutere [7] caussas. Cupiditas, inquit, juvenem egit in facinus. Hoc si credibile, si verum est, debet videri, mulier hæres maritum, an patrem cæcus exhæredatus occiderit. Habeant sane, judices, hanc nefariæ cupiditatis [8] festinationem, quos vitiorum ardor, quos quotidie luxuria præcipitat. Quò cæco hæreditatem vel innocentem? Oculi sunt, oculi per quos paupertatem ferre non possumus: oculi [9] tota nostra luxuria. Hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Facilius impleas animi satietatem. Quò per fidem divitias juveni, apud quem omnium rerum diversitas periit? Circundes licet hanc debilitatem fulgore, divitiis; cæco tamen tunc [10] magis cuncta desunt, cum contigerunt; nec invenias debilitatem cui magis cum paupertate conveniat. Homo in honorem parentum excæcatus, patrimonio sub patre melius utetur.

Et quod per fidem parricidii genus [11] juvenis elegit? Venenum, inquit, paravit. Cur per fidem, si sufficit, ferro facinus aggreditur, cui adhibere conscium, cui præstare debeat ministrum, cum majus habere possit in gladio parricida secretum? An postea [12] juveni succurrit quid possent facere manus, & se circa venenum deprehensa debilitas collegit in vires? Nemo, judices, nemo nescit quemadmodum possit occidere.

1 Qui fallere possit, aut arte aliquâ elabi. 2 Alia insuper ratio est illius qui oculos ex infortunio perdidit, & illius qui pietati impendit. 3 Amitteret. 4 Priore loco eripuisse. 5 Curabit ne merita, & decus, & egregii facti conscientia pereant. 6 Cui vitam bis debet filius. Citius perit memoria alieni beneficii quam nostri. 7 Nemo gratis malus. Exhæredato nihil lucri ex morte patris accedit. 8 Ut nolint expectare donec sua morte occumbat æger. 9 Illis omnem nostram luxuriam debemus. 10 Magis dolet, siquidem nec præsentibus interesse & frui datur. 11 Si ferro facinus expedire potuit, quare primo ad venenum confugit, quod alienam operam poscebat? 12 In mentem venit.

[1] Intellexit, judices, noverca quam incredibile esset ut videretur cæcus parasse venenum. Igitur adjecit tentatam se ut illud ipsa porrigeret. Date per fidem, judices, operam, invenite verba: secreto privignus & noverca de parricidio loquuntur. Ita se non putat uterque [2] tentari? Quid cogitatis, quid dicitis, judices? Nullumne in tota domo quod corrumperet aliud parricida pectus invenit? Difficilius hoc credas novercæ, si te à nullo alio putes [3] impetraturum. Non ergo juvenis credit hoc omnes loqui cum [4] patre? Omnium blanditiarum primum esse sermonem, novercam timeas negantem? Non habet fidem ei credere parricidium, quem scias prodituram nisi impetraveris.

Per fidem, judices, diligenter attendite criminis diversitatem. Tentatam se in parricidii conscientia mulier affirmat. Quis vero dubitet, nunquam hoc privignum fuisse facturum, si habere conscium potuisset alium? Atqui venenum jam paravit, emit. Et cum hoc ipse facere non potuerit cæcus, quis est iste, cui parricidii tantum instrumenta creduntur? Cur non idem porrigit seni? Vel si non potest decipi maritus nisi manibus uxoris, cur ante parricidium [5] struitur, quam sciat an noverca promittat? Nam quod vult videri promissam sibi partem bonorum, non est [6] argumentum, nisi & ipsum probetur. Mulier quæ solicitatur ad facinus, quemadmodum sibi consulit, ne illam parricida decipiat? Et probationes prospicere debuit, seu factura quod rogabatur, seu proditura. Adde quod neque odit novercam cæcus, cui parricidium credit: neque hæreditate corrumpitur, cujus contentus est parte dimidia. Nemo, judices, parricidium faciet, quo alius utatur. Exigo igitur ut istud parricidium cæci, tu socia, tu conscia manifestius probes. Quid opus est, ut jam venenum juvenis habeat? Potius sermonibus vestris interpone testes, fac coram servis loquatur, fac intersint amici, fac audiat pater. Facillimum est cæci decipere [7] secretum. Utere, mulier, homine qui se commisit oculis tuis. Utere, verbis, quæ regis; manibus, quæ moves. Volo venenum ipse proferat, ipse porrigat: volo terursus in facinus hortetur, volo plura promittat. Parricidium cæci deprendi potest, dum tibi fatetur. Sed, inquit, inventus est tenens venenum. Exiguum argumentum, noverca, de

1 Utrum ipsi vires supperant, ut in alium grassetur. 2 Personæ sibi invicem maxime suspectæ. 3 Si alii nemini persuadere potes, nonne magis cavendum à noverca. 4 Ipse pater, famuli omnes quotquot amicitiam præ se ferunt, subinde admonent, ut à noverca caveat, & proinde ab ipsa negante in criminis societatem venire jure metuerit. 5 Venenum emitur. 6 Potuit forte alter leviore pretio corrumpi. Imo frustra ad parricidii fidem adhiberetur dimidiæ partis hæreditatis pretio, nisi de hoc aliquatenus constet, præsertim id expectandum à novercâ, cujus intererat, ut adversus privigni fraudem, si forte subesset, se muniret. 7 Nescit quot adsint arbitri.

magna

magna facilitate fecisti. Non accusas cæcum, sed [1] ostendis. Homo expositus ad omnem occasionem, ad omne ludibrium, quem tactus, quem proxima quæque decipiunt, quid refert quid in sinu habeat? Ille quem deprehendere possis, qualem relinquas? A quo modò noverca digressa est, cujus ordinavit vestes, tetigit sinus, membra composuit, venenum potest habere sic ut nesciat: potest sic, ut [2] aliud putet. Si mehercule volueris, tenebit palam: si jusseris, accipiet coram servulis, coram amicis: & si venenum non diceres, hauriet, bibet. Nullo magis, judices, argumento potest innocentia cæcitatis intelligi, quam quod videtur juvenis deprehensus. Si parricida est, & exquiritur, hanc saltem sibi præstabit dissimulationem, ne teneat venenum.

Neminem, judices, credo mirari, quod juvenis interrogatus cui parasset, verba non habuit. Non fuit illud patris indignatio, non fuit dolor; venenum juvenis [3] expavit. Auferunt nobis vocem, quæ fieri posse non credimus, & silentium est admiratio subita miserorum. Nescit tacere deprehensorum scelerum trepidatio: & statim respondet illa cum suo sibi scelere parata defensio. Tacere facilius est deceptis, quam deprehensis. Quid per fidem facere vultis juvenem quem de parricidio consulit pater ille servatus? Miror hercule non dixisse, *Volui, sum veneficus, sum parricida*: & [4] invidiam putarem si confessus esset. Bene quidem quod nescit juvenis quemadmodum parricidium neget, neque habet illa deprehensorum multa verba. Venenum quod tenet cæcus, ipsius est, si illud excuset.

Sed inquit, exhæredatus est à patre. Poteram, judices, [5] secretum hoc senis profundumque vocare consilium; contra juvenem tamen esse non debet, etiam ut de parricidio crediderit novercæ. Notum hoc, judices, ac vulgare facinus est, quod plerumque contra liberos amantur uxores, & sequentium matrimoniorum non aliunde quam de damno [6] pietatis affectus est. Genus infirmissimæ servitutis est senex maritus, & uxoriæ charitatis ardorem flagrantius frigidis concipimus affectibus. Quid quod necesse est impatientius amet maritus uxorem, qui sibi videtur filium jam [7] perdidisse? Facillimum est de cæco parricidium [8] credere, cum hucusque erraveris, ut inquireres.

Volo scire, judices, quid fecerit homo senex, qui parricidam filium sciat. Non culeum parat, non illud porrigit venenum, non

1 Quæ prius reposuisti. 2 Nesciat se quicquam in sinu habere: aut si forte id noverit, ignoret fuisse venenum. 3 Periculum sibi adeo propinquum. 4 Indignam suspicionem exprobrasse putarem. 5 Plures exhæredationis sunt causæ, quæ sæpius alios latent, nec dicendum protenus ob parricidium contigisse. 6 Affectus naturalis, in prolem. 7 In uxore solatia quærat adversus ex filii calamitate ærumnas. 8 De tam pii filii moribus qui dubitat, nihil est quod credere non possit.

ſaltem abdicatione dimittit: teſtamentum tantummodo mutat, & parricida ſola paupertate punitur. Rogo, quis præcipitat? urget? Adeone non poteſt fieri idem poſtero die? Gravius hoc faciet pater, ſi non [1] præſtiterit uxori. Quid quod hoc ipſum tam placide, tam quiete facit, quaſi captet imponere? Quid dicitis miſerorum parentum affectus? Exhæredaturus filium pater, non advocat propinquos, non contrahit amicos, nullis lacrymis tabulæ, nulla vociferatione complentur? Neſcis ſenex, quanta tibi opus ſit [2] ratione tabularum: exhæredas miſerabilem parricidam. Non eſt, judices, quod putetis ideo nullum adjectum ad exhæredationem juvenis [3] elogium, quia de ſcelere conſtaret: nemo unquam ideo non objecit filio parricidium, quia crederetur.

Per fidem, judices, duorum inter quos de ſcelere quæritur, æſtimemus mutato teſtamento [4] proximam noctem. Juvenis, ſeu innocens, ſeu parricida eſt, adhuc in ſuo ſilentio ſtupet: nec facile dixerim, unde major trepidatio, ſi alienum tenuit, an ſuum venenum. Noverca rem inter manus habet anxiam, trepidam. Nihil eſt difficilius quàm differre gaudium, quo ſcias te non mereri: & filio ſe eſſe prælatam, non eſt longa perſuaſio. Expectat nunc ut juvenis agat cauſſam poſtero die, ut credulum ſenem propinqui, ut civitas univerſa caſtiget, & ſe noverca ſenſit unius tantum noctis hæredem. Non creditur teſtamento hominis, qui eadem nocte qua filium exhæredavit, occiditur.

Tractemus nunc, judices, ipſius ſceleris comparationem. Cæcus ignorat ubi jaceat ſenex, an jam quieſcat. Et quam difficile eſt ut credat illum, qui modo de parricidio ſuſpicatus eſt, dormire patrem? Tu ſentis quando ſenem vicerit laſſitudo curarum. Cæco quis renuntiat quod diei noctiſve ſecretum? Scis pariter an una quieſcentium fores vallaverit cura ſervorum. Tu [5] facere potes occaſionem, uxor & domina. Cæco fortaſſis ad aliud limen errandum eſt: tibi hoc ſolum reſtat, ut ferias. Cæcus neceſſe eſt quietem patris ipſa corporum electione confundat; tu jugulum, tu potes pertractare pectus, dum amplecteris. Nobis [6] iterum caſus redit, rurſus incerta tentanda ſunt: tibi reſtat ut ſtatim membra componas, ut quieſcas. Non ſufficiunt facinus facturo ſolæ [7] cogitationes, & vix tam multa pariter ſciretis oculi. Per fidem, judices, ab utro credibilius eſt occiſum ſenem? à noverca quæ [8] pro-

1 Niſi precibus & blanditiis muliebribus ceſſiſſet. 2 In extremis tabulis ut oporteat rationes ſubducere, & nihil temere agere. 3 Criminis ob quod plectitur declarationem non ideo omiſit, quia parricidii eſſet compertus; eo magis objeciſſet, ſiquidem redargui non potuit. 4 Quemadmodum inopinata calamitate oppreſſus, non ſtatim ſe potuit recolligere; ita minime ſubita patris mors profuit exhæredato juveni, cui ex affectu paterno, amicorum interceſſione, rerumque humanarum vicibus, ex mora ſpes Novercæ omnia è contrario ſe habent. 5 Jubere ut abſint. 6 Poſt peractam cædem, palpanda denuo via & iter caute emetiendum. 7 Uxor deſignatum ſcelus cum lubet poſſit perficere; tot cæco expedienda, quæ vix præviderit oculatiſſimus. 8 Per veneficii objecti prius invidiam.

ſpexit

ſpexit ut alius poſſet eſſe ſuſpectus: an à juvene, cujus invidia periturus erat, etiam ut illum alius occidat.

Intuemini per fidem, judices, procedentem parricidam. Quos non iſta veſtigia frangant rumpantque ſomnos? Veſtigia plura ſemper errantium, quæ non valent ſuſpenſis prætentatiſque greſſibus librare corpus: & quia diu ſunt incerta, nutantia neceſſe eſt gravius premant ſolum cui crediderint. Quanto ex hoc turbæ plus accipiat neceſſe eſt illa nocturni ſilentii quies, quod ambulantis cæci nec manus ceſſant, præmittuntur, explorant, & adeſſe ſe nunciant? Illa per quæ complexus veniunt, non ſunt in poteſtate cæci, quibus toto ſe fateatur ſtrepitu. Quicquid occurrit, nequaquam poteſt evitare cæcitas niſi [1] offenſa. Ut ambulare, ut ingredi nocte poſſimus [2] dies facit. Quam multa deinde ſuperſunt poſtquam ad patrem perventum eſt? Exploretur neceſſe eſt pariter jacentium prima diverſitas: vultus, ora tractentur, detrahantur velamenta corporibus, quæratur vulneri locus. Ita ex duobus neutrum excitat? Gravior ſemper dexteræ tractatus errantis. Paulatim deinde admovendus eſt pectori mucro; &, ne qua confundatur ignorantia nimium liber ictus, præcedat oportet gladium manus. Unde tantum virium cæco, ut in uno ſtatim ictu mors tota peragatur? Incertum vulnus ſit neceſſe eſt, cujus impetum non regitis oculi: nec poſſis cuſtodire deſtinatum ferro locum, dum ad colligendum vulneris pondus, dextra redire permittitur. Utrum deinde juvenis poſt vulnus unum continuò fugit? Et quemadmodum ſcit an facinus expleverit? An potius expectat ut de parricidio [3] cadaveri credat? Ecce iterum per eadem incerta redeundum eſt, omnia rurſus periculoſe tentanda venienti. Fidem veſtram, [4] judices, ut nobis proſit [5] argumentum criminis noſtri: cæcus ſi nec venire nec reverti ſine ſtrepitu poteſt; neque ſic occidere potuit, ut deciperet novercam. Te, te hoc loco, mulier, interrogo; quæ tam gravis quies, ut te mors tam vicina non excitet? Parvulis noctium turbamur offenſis. Excitant nos exigui plerumque motus, vox incerta, longinqua, & aliquando ipſum ſilentium. Illorum ſane juxta te ſuprema non [6] ſentias, quos ſenectus languoreſque diſſolvunt? Hominis qui ferro occiditur, tumultuatur exitus, & ſimilis eſt repugnanti. Quid quod neceſſe eſt, nulla mors inquietior ſit, quam quæ ſtatim tota eſt? Nam quod dormiens occiſus eſt, non eſt, quod ſic æſtimetis, tanquam per illam quietem tranſierit in mortem. Sit aliquid neceſſe eſt inter ſoporem mortemque medium, nec poteſt jungi tanta diverſitas, cum ſit ſomnus ipſe pars vitæ. Non multum inter-

1 Tacta prius & prætentata, forte & diſjecta. 2 Obſervatio ſitus rerum tempore diurno. 3 Silenti proſus & quieſcenti. 4 Appello. 5 Narratio rei geſtæ, ſive accuſatio ipſa. 6 Nonne ſentires?

eſt, quietem noſtram ratio vitæ rumpat, an mortis. Hominem qui dormiens occiditur, ipſa mors excitat. Sane non habuerit ſupremam vocem, habet utique palpitationes, habet motus, & quicquid totus lectulus ſciat. Et quando mulier ſeni tuo blandius implicita jacuiſti? Siccine dormis, quæ modo [1] turbaſti totam domum, cujus privignus parricida, miſer eſt maritus? Ecce vitalibus ruptis in amplexus tuos effunditur cruor, & fugiens per vulnus anima agit ante ſe anhelitus, agit crebra ſuſpiria. En iterum largus ille ſanguis circa tuos duratur artus, ſtringeris deficientium rigore membrorum: non moveris, non expaveſcis, ſed dormis per tot diverſitates? Non [2] relinquitur quid aliud ſimulare poſſit mulier, cui neceſſe eſt juxta eum inveniri quem occidit. Non eſt, judices, quod incredibile putetis, ut quis perferat dormientis ſimulationem: nihil eſt quod facilius humana calliditas poſſit imitari. Sic quidem cadaverum expreſſere pallorem, & contra verbera & experimenta telorum, mortium pertulere patientiam. Quanto facilius eſt ſimulare rem, cujus imitationi ſufficit, clauſiſſe lumina, laxaſſe membra, dediſſe ſuſpiriis modum, & anhelitus negligenter egiſſe? Inter dormientem ſimulantemque non eſt niſi [3] conſcientia. Nam quod ad tot veſtigia, tot manus, tot proclamationes in eodem tenore duravit, nolite mirari; facilius excites dormientem. Et hæc eſt omnium natura rerum, ne quid diutius perferas, quam quod imitaris. Simulare ſomnum habet & hanc facilitatem, quod videtur ſimilis excitato qui [4] deprehenſus eſt. Quid hoc eſſe vis mulier, quod te non excitat res qua domus tota turbatur? Illam ſervilis negligentiæ quietem, illos ſine curis, ſine affectibus ſomnos, illos qui non ſtatim primo timore proſiliunt, fragor noctis agitavit. Quantus deinde fremitus diſcurrentium tota domo? Prima ſunt evigilantium [5] præſidia clamores nec poteſt quieta res eſſe noctis auxilium. Minore ſtrepitu commota eſt cum excitareris. Ecce cubiculi veſtri fores trepidæ feſtinationis effringuntur impulſu: en lumen ſuper lectulum ingerunt multæ manus, & ad proſtratorum corporum ſimilitudinem cubiculum gemitu, vociferatione completur. Tu jaces, & in cadaveris ſimilitudinem uſque reſoluta es. Hoc tu quietem putas eſſe? [6] Patientia eſt. Veſtræ, judices, æſtimandum relinquo prudentiæ, ſtrepitum quem in cubiculo ſenis fuiſſe confeſſi ſunt, qui illo potiſſimum concurrerunt, utrum putetis factum colluctatione morientis, an à peracta cæde referentis gladium

1 Cum privignum veneficii poſtulares, adeone tu ſecura, cujus privignus parricidium miſero patri intentat? 2 Res hæc ſuſpectiſſima: ſed non alius uxori relinquebatur prætextus. 3 Adſtantes minime poterunt diſtinguere. 4 Eadem utrobique animi alienatio & perturbatio. 5 Ita quid rei ſit ſcifcitantur; ita opem implorant. 6 Ejulatu illi vulneratos referunt, tu quiete tua mortuam.

mulieris

mulieris fuiſſe diſcurſum? [1] An hoc quoque inter artes Novercæ, ut omnibus ſceleris ſui partibus ſenſim quieteque diſpoſitis ipſe ad excitandam familiam fecerit ſtrepitum, cui hoc ſolum ſuperarat, ut ſic [2] inveniretur? Fragor quo familia excitata eſt, ſi redeuntis cæci fuit, deprehenſus juvenis eſſet antequam gladium referret.

Ut ſciatis, judices, neminem fuiſſe in domo, quem non fragor ille confuderit: cæcus quoque inventus in limine eſt, ſicut ſolet ultro citroque commeare. Juvenis ſi inter ſuum patriſque cubiculum facile diſcurrit, quid adhuc in limine facit? Evaſit, effugit, gladium jam repoſuit. Et quanto facilius eſt cæco ſimulare ſomnos, vultum quietis [3] imitari? Quod per fidem majus ſubitæ confuſionis argumentum eſt, quam quod cæcus exiliit, & ſtetit? Gravius neceſſe eſt expaveſcant, quibus de ſolitudine ſua non [4] renunciant oculi: & quorum concluſus animus non exit in viſus, non habet unde timori ſuo par ſit. Deprehenſus eſt juvenis ubi illum deſtituerat impetus [5] timoris. Poteſt negligere cæcitas in cubiculo ſuo ducem, in quo dies omnes cunctaſque noctes agit iter quod jam multis offenſis, multis edidicit erroribus. Extra limen [6] cæcitas eſt, inde error, inde tenebræ. Nihil eſt innocentius cæco, qui nec in ſcelere deprehenſus eſt, nec in diſſimulatione.

Proclamat hoc loco juvenis. Ut primum, inquit, mi pater, fragor me domus, & velut tui confudere gemitus iterum tanquam te rapturus exilii. Tunc primum miſer ſenſi [7] facinus cæcitatis: ſteti, donec mihi renunciareris occiſus, & in illa diſcurrentium trepidatione tenui miſer otium [8] timoris. O ſi numen aliquod pauliſper accommodaſſet oculos, primus in cubiculum intraſſem patris; inveniſſem fortaſſis adhuc aliqua verba morientis, loqui & interrogare potuiſſem. Tarda & trepida ſunt officia ſervorum. Ego te deprehendiſſem, noverca, [9] vigilantem.

Sed, inquit, gladius cæci cruentatus inventus eſt. Non eſt, judices, cæcitatis audacia, de parricidio referre gladium: & homo cujus paulo ante exquiſiti ſunt [10] ſinus, non referret in cubiculum ſuum ferrum, quod non tegere poſſet, non abſcondere, & tamen cruentatum ſciat. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? Negat cæco ſurripi potuiſſe gladium mulier, quæ ſe [11] quiete

1 Obſtinata & impudens ſimulatio. 2 Dormienti ſimilis. 3 Cui nulli oculi claudendi. 4 Qui cum ſoli ſint non vident quid geratur, non auſi ulterius progredi. 5 Proinde ibi ſubſtitit. 6 Omnia ignota. 7 Incommoda: imo eatenus reus quod periclitanti patri opem ferre per cæcitatem non potui. 8 Soli timori vacabam. 9 Antequam te ad ſimulatam quietem componeres. 10 Is cujus in ſinu venenum inventum, parum caute abſconditum crederet ſub pulvino gladium cruentatum. 11 Negat mulier fieri potuiſſe ut illa gladium à cæco neſciente ſurriperet; & tamen profiteretur ſe correptam ſomno adeo profundo, ut nec morte conjugis, nec familiæ tumultu excitaretur.

defen-

defendit. Et quanto facilius est somnos decipere miserorum? Gravior est quies, quibus ex lassitudine calamitatum venit. Cæco vero facile est, etiam vigilanti surripere gladium. Quemadmodum autem paratur [1] argumentum? Quædam facere non potest [2] negligentia, & facilius est ut cæcitatem imitentur oculi gladium cruentatum reponentes. Has tantum causas habet qui occidit alieno.

Sentio, judices, jamdudum indignari miserrimum juvenem, quod argumentis, quod probatione defenditur. Reddenda sunt maximo virorum patrocinia tam piæ cæcitatis, & agenda reliqua pars causæ admiratione. Intueri mihi, judices, videor [3] expeditionis illius incredibilem novamque faciem. Vadit rapto patre juvenis per ardentes crescentesque flammas. Dicturum me putatis, ut evadat, ut fugiat? Properat miser, ut revertatur. In membra contactu stringuntur ignium. Pater tamen toto cooperitur amplexu, & ardentibus tunc [4] quoque pene luminibus, texerunt manus [5] alterius oculos. Hoc me nunc putatis stupere, mirari, quod huic juvenis oneri per medios ignium globos & ruentia tecta sufficit? illud est cui vix habere possit mortalitas fidem. Visus est sibi fecisse rem facilem. Quanta dii deæque pietatis audacia est, ire rursus in flammas illo ubi patrem pene perdideris? Jam non erat illud penetrale, jam non erat domus, [6] ubique tamen juveni videbatur ardere mater. Jam miser undique flagrantibus membris, cum discurrentem clusisset ignis, quod solum superarat [7] virium genus matrem quærebat oculis. Non fuit illud primum ignium, perire lumina candentia, non protexerunt flagrantem sua membra faciem, & oculi quærentibus matrem [8] manibus arserunt. Rursus infelix totum tactu perlustrat incendium, & unde maximus est collabentium culminum fragor, illo debilitas tanquam inventura revocatur. Solus omnium servatus est beneficio cæcitatis.

Protrahatur, judices, si videtur, in medium reus: plurimum probationibus adjicere debent truces vultus, terribilis minaxque facies. [9] Hic est, judices, qui dicitur tota nocte discurrisse. Hic ille circumspectus, hic ille felix parricida. Recesserunt cuncta debilitatis [10] officia, & hominis qui circum genua vestra ducendus est, non est qui dirigat gressus, non servuli superstant, non penates.

1 Quod mulier gladium surripere non potuit, 2 Nemo ex negligentia ita oscitanter reposuisset gladium sanguine rubentem. Verisimilius est oculatum parricidam, qui alieno gladio cædem fecisset, scenam istam instruxisse. 3 Cum patrem flammis eriperet. 4 Vel in primo ingressu. 5 Patris. 6 Undique tamen requirit. 7 Quod unum potuit. 8 Dum manibus matrem solicite requirit, (quibus naturâ duce caput oculosque protegere solemus nudata perierunt lumina. Tamen ille usque operi intentus, & cæcus jam palpando quærit matrem & per collapsas ædes cum fragorem unicum jam ducem sequebatur, è flammis exit quas requirebat. 9 Per Ironiam, repens cursor, circumspectissimus cæcus. 10 En nemo adest qui debilem sustentet; exhæredatus nec famulos, nec rem familiarem habet. Patrem revera amisit ille, non sustulit.

Respon-

Reſpondete per fidem, reſpondete mortales, utrum hic patrem occidit, an perdidit? Quid agis infeliciſſime juvenis? Rogandum eſt, neque habes totas preces. [1] Perit ille veſter ambitus, veſtra miſeratio: ſed nefas eſt ut reatus iſte ſentiat debilitatis adverſa. Nos agedum juvenis [2] duc; imo noſtris humeris, noſtris manibus innitere: nos tibi preces, nos accommodamus oculos. Quid adverſaris infelix? Quid repugnas? Scimus te non rogare pro vita; ſed dura, miſer, dura: ſaltem vive dum vincas. Decet te hic quoque virtutum tuarum cumulus, decet ut digneris [3] moriturus abſolvi.

MILES MARIANUS.

DECLAMATIO III.

ARGUMENTUM.

Bello Cimbrico [4] Miles Marianus tribunum ſtuprum ſibi inferre conantem, propinquum Marii occidit. Reus eſt cædis apud Imperatorem.

Pro Milite contra Tribunum.

SATIS dedecoris atque flagitii caſtra ceperunt, cum hæc furenti tribuno mens [5] ſubjecta eſt, ut in medio belli [6] Cimbrici ſtrepitu, ante ſigna (tuis honos ſit habitus ſanctiſſimis auribus) juberet proſtare gladio cinctum, & vim turpiſſimam ac nefariam tentaret inferre (ne quid aliud dicam) fortiori. Habet æternam labes illa memoriam, & in exemplum, in quod facillime vitia proficiunt, nova culpa pernotuit. Et licet impunita ſit reo [7] virtus ſua, tamen in hoc ruentis in deteriora ſeculi curſu, affirmo, plures erunt qui [8] tribunum imitentur, quam qui militem. Et ſi nihil minus convenire videtur partibus [9] advocati, ſumme Imperator, quam reo capite periclitanti ſubſidium miſerationis auferre: memor tamen pro quo, & apud quem loquar, audacter atque, ut ſpero, tuto profiteor, militem tuum quicquid afferat caſus hodie, ſub ipſo fortunæ minantis ictu ſtare [10] ſecurum: aut enim abſolves tan-

1 Quid judices adire detrectas? licet genua flectere, manus protendere, oculos demittere non poſſis; fieri non poteſt ut tam honeſtæ debilitatis incommoda, tibi in deſertione tua fraudi ſint. 2 Nos amicos tuos ducas, ſiquidem id non potes, ſed alienam deſideras opem. 3 Quanquam vitam oderis, quam olim contemſeras, ſaltem tantiſper vivas, donec tu innocens, noverca parricida pronuncietur. 4 Tribonius. Vide Plut. in Mar. 5 Tam nefarium facinus in mentem venerat. 6 In quo maxime periclitabatur res Romana. 7 Militi pudicitiæ defenſio. 8 Qui ſtuprum cum capitis periculo facient; quam qui pudicitiam ſerio tueri adverſus potentiorem audebunt. 9 Cujus munus eſt lenire judices. 10 In hoc vitæ diſcrimine: ſiquidem ſi non abſolvetur, certe honeſta occumbet morte.

quam innocentem, aut punies tanquam virum. Fas eſt vita periclitari, qui natum ſe meminit lege pereundi. Neque in militiam graviſſimo aſperrimoque bello ita venit, ut neſciret ſibi mortem in procinctu habendam: neque eſt tam imbellis, ut non forti pectore adverſa, dum non inhoneſta, toleret. Affirmo tibi, C. Mari, non ſic nuper repugnaſſet, ſi illum tribunus voluiſſet [1] occidere. Neque ignoravit quæ manerent eum pericula, cum obſcœnos furioſi corruptoris amplexus gladio divelleret. Nec habeo ſane quid in milite præſertim [2] tuo laudem, ſi pudicus eſt tantum quia [3] expedit: nec ſi ſit vitæ cupidiſſimus, pœnitere eum facti ſui poteſt. De interfectore [4] corruptoris fortaſſe dubites: illud utique ſcio, de impudico milite non deliberaſſes. Hunc vero, C. Mari (defendatur enim tam fortiter miles tuus, quam [5] vindicatus eſt) nec ſi damnaveris, [6] pœnitebit. Si fors ita tulerit, ibit ad pœnam [7] pleno gradu, tam paratus mori pro pudicitia, quam occidere, laudemque perpetuam fortiſſimi pudoris ſecum feret. Omnis licet delatorum vis ingruat, nunquam tamen effici poterit, ut miles tuus magis doleat quod accuſatus, quam quod [8] appellatus eſt. Sed neque hoc [9] Roma parens, nec ſigna militaria, aquilæque victrices, nec tua, ſumme Imperator, divina virtus ſinat, ut tua quoque ſententia quiſquam vir & Romanus & miles nimium pudicus ſit, apud quem ante [10] principia agendum eſt: ecce cum maxime hoc agitur, ut inter Romanarum legionum manipulos ſcorta deligere, & ad ſtuprum trahere ſacramento rogatos poſthac [11] liceat ex decreto tuo: nec pudet accuſatorem apud C. Marium (quod exemplum divinitus nobis datum videtur, quid in homine virtus poſſit) aſſidentibus legatis præfectiſque, & iſtis illi prodigio diſſimilibus tribunis, toto armatorum judicio objicere militi quod [12] vir ſit; tantumque non durum ac ruſticum, ſed parum meretriciis artibus queritur educatum. At ego, ſi qua eſt fides, pudicitiam in milite etiam laudare erubeſco. Feminarum eſt iſta virtus. Aliter laudandus eſt vir fortis, idoneus bello, promtus ad pericula, præſtantis animi: libere dicam, dignior qui tribunus eſſet. Hoc enim [13] propinquo, Mari, non erubeſceres.

1 Si in vitam Tribunus, non pudicitiam impetus feciſſet. 2 Sub Marii ſeveriſſimi fortiſſimique Ducis. 3 Ubi ſine periculo ſalva eſſe poſſit pudicitia. 4 In militem ſtupri reum certiſſime animadvertiſſes, fortaſſe de læſa militari diſciplina, cum dux à milite occiditur, quid ſtatuas dubitabis. 5 Propria manu. 6 Ut non factum velit. 7 Militari, minime tardo. 8 Pudicitia ejus attentata erat Vid. Ulp. 9 MS Bodleian. legit, Mars. 10 Sub conſcientia totius exercitus. 11 Scil. ſi quis ob defenſam pudicitiam plectatur, deinceps militibus auctoramentum quoddam ſtupri concedi videbitur: nec minus Romana diſciplina exigit ut pudicitia militum, quam ducum reverentia ſit inviolata. 12 Quod militem, imo quod virum ſe eſſe meminerit, quod non contra ordinis porro & ſexus dignitatem peccaverit. 13 Talis cognati, licet gregarius fuerit miles, non puderet.

Pater

Pater huic emeritis bello ſtipendiis, tum cum tota ſubnixum Numidia fregimus Jugurtham, exauctoratas armis manus agreſti labore ſubegit. Prædura priſcis moribus mater, frigoribus ac ſolibus peruſta, & in pleriſque ruris operibus marito particeps, affirmo, quam nemo [1] appellaſſet impune. His ortus ipſe, procul ob omni [2] contactu receſſerat; pueriles quoque annos aliquo ſemper opere durando, ſequi pecora primo, arcere gregibus feras, aliquid ſemper audere majus annis. Ludus fuit rotare ſaxa, vibrare jactu ſudes, ſaltus agitare venatu, mox vigentibus lacertis humum ſcindere, ſegnem futuris novalibus eruere ſilvam. Sic effectum eſt, ut (quemadmodum aliqui putant) poſſet cito militare. [3] Interim ex ultimo littore oceani, & diremta frigoribus plaga, gens à rerum natura bene relegata, ſtolida viribus, indomita feritate, inſolens ſucceſſu, nec minus animorum immanitate quàm corporum belluis ſuis proxima, Italiam inundavit. Nec tamen tantum vi ſua, quantum luxuria ſocordiaque noſtrorum ducum elata, dum nos in bello quoque vitia pacis ſequuntur, & delicati ſumus etiam [4] miſeri, vaſtitatem agris, ſolitudinem juventuti, periculum imperio ac prope exitium attulit: apparuitque nunquam populo Rom. ad propulſandam perniciem magis viris opus fuiſſe. Itaque cum appareret ſoluta militiæ diſciplina, & non minor nobis pugna cum moribus eſſet, quam cum hoſtibus; ad unicum, C. Mari, cum virtutis tuæ tum ſanctitatis ſeveritatiſque præſidium confugimus. Et mehercule feſtinarunt parentes ad [5] nomen liberos mittere quamvis aſperimo bello velut occaſionem complexi, ut ſub te ponere rudimenta militiæ contingeret, cernere quotidie divinæ virtutis exemplum, te hortatorem operum habere, te teſtem. Et cum hæc communis totius exercitus eſſet felicitas, dux Marius; tamen (ô facinus indignum!) plus reliqui conſecuti videbantur, quibus Trib. contigerat propinquus tuus. Quanta cura [6] robora militum legeris Imperator, ut hoſtibus prope humanas vires excedentibus opponeres parem delectum, vel ex eo manifeſtum eſt, quod cum ſcires non ex cenſu eſſe virtutem, præterita facultatum contemplatione, vires tantum animoſque ſpectaſti. Quid prodeſt? en quanta delectui tuo ſit invidia? [7] diceris adverſus Cimbros puerum probaſſe. Sed neque te militaris ætas fefellit: cujus certiſſima menſura eſt, poſſe fortiter facere. Neque illa libido fuit ſaltem vitiis uſitata, quæ ad obſcœnos Veneris impetus formæ cupidine incenditur, ſed quidam perditus contumeliæ amor, ac ſumma flagitiorum voluptas, inquinare honeſta: hoc ipſum quod primus ante ſigna procurrit, quod veteranos tyro præcedit, quod redit pulvere & cruore con-

1 Cujus pudicitiam nemo ſolicitaret. 2 Impudico. 3 Cimbri. 4 Per belli clades non ad bonam mentem perducti. 5 Nomina dare militiæ. 6 Robuſtos milites. 7 Dicent æmuli, aut adverſarii.

cretus, istud, istud quod tam vir est. Vulgaria sunt irritamenta cupiditatis, forma, ætas: singularis res est fortis concubinus. Illas cicatrices, illa vulnera, illa tot eximiæ decora militiæ, quid exequar ultra? Imperator, pudet me quod intelligis. Tranſeo oblatam nolenti [1] munerum vacationem, & blandius quam militiæ disciplina postulat adulatum militi tribunum, imperatas asperrimas expeditiones ut remitterentur, sæpe ordinis, sæpe affinitatis tuæ jactatam gratiam. Confitemur, C. Mari, diutius vixit obscœnus corruptor, dum ista miles non [2] intelligit. Non [3] audeo dicere, Imperator; concipe animo temporis illius habitum, reforma cogitationes tuas: in aliis forsitan cauſſis permittatur indignitatem rei oratione exaggerare; de injuria noſtra Latine queri non possumus. Parcendum verbis est: inhibenda magna ex parte veritas. Prævaricandum mihi est, si pudorem habeo.

Collatis cum hoste graviſſimo cominus castris, cum totum bellum quodam genere ad [4] pedem veniſſet, & omnium mentes imminentis pugnæ cogitatio impleſſet, circumfremente undique barbarico ululatu, Romano militi pro vallo excubanti, meretriciam obscœnæ libidinis patientiam aliquis imperat? Suum quisque habeat fortaſſe judicium: mea ſententia non ſatis pudicus est miles, qui armatus tantum [5] negat. Hoc expoſitionis loco, Imperator, malo accuſatoribus credas. Illi [6] narrarunt rem viro & Romano & milite tuo dignam, tantumque non ardorem luminum, horrorem capillorum, fremitum indignationis ante oculos dicendo poſuerunt. Ad primum ſtatim obscœnæ libidinis ſermonem non aliter quam ſi in hoſtem claſſicum cecinisſet, gladium illum, quem à te pro pudicitia noſtrarum conjugum acceperat, per pectus infandi corruptoris exegit, & in latus ultra pedem. Si omnes milites tales habemus, Mari, vicimus. [7] Verebar equidem, ne fugandi corruptoris cauſſa ferrum ſtrinxisſet, & (quod accidere interim ſolet) dum alter receſſurum putat, alter percuſſurum non putat, tam honeſtum opus caſus feciſſet. Neque enim (ut opinor) hoc quoque exigendum fuit, ut cum cæcus amentia corruptor per vulnera ipſa rueret ad prendendos amplexus, miles etiam gladium reduceret. Ego vero parum viriliter iſtum indignatum puto, ſi in tanto dolore Tribunum potuit agnoſcere. Ipſe nihil excuſat. Percuſſi, inquit, Gratia Marti, ſigniſque. Occidi, hauſi noxium ultrici dextera ſanguinem, ſive licuit, ſive non licuit. Atque utinam plures mortes cepiſſet, ut impurum Spiritum renaſcens pœna torqueret. Parum ſevere

1 Corruptor Cajus Lucius in nequitiæ pretium ſpondet Trebonio vacationem à laboribus & periculis militaribus: jactando inſuper quanta Tribunus, quanta Imperatoris nepos præſtare poſſit. 2 Adeo innocens erat juvenis, ut diu non intelligeret quid pararet Tribunus. 3 Modeſtia jubet tacere reliqua. 4 Vide Plutarchum in Mario. 5 Non etiam interficit corruptorem. 6 Dum in militem inveherentur, cauſſam capitis adverſus eum agentes. 7 Quod non deſtinato in ducem graſſatus ſit.

mili-

militarem redeuntibus ſuppliciis diſciplinam continemus, ſi Tribuno poſt hoc factum bene ceſſit quod [1] occiſus eſt. Reum ergo cædis non inficiatione defendam. Viro forti præſertim & innocenti nihil facere convenit quod negandum ſit. Non abnuo crimen: imo ſi accuſatores tacerent, ipſe narraſſet. Objicite igitur, ſed ut delatores decet [2] totum. Verecundiſſimum enim militem apud ſactiſſimas imperatoris aures minus pudet [3] confiteri quam queri. Parumne dedecoris ſubimus, quod non de [4] honoribus fortiſſimi viri quæritur? & ut longiſſime vota procedant, rem honeſtiſſimam militi feciſſe [5] impune erit? [6] Damnetur etiam, & pudicitiam ſupplicio pendat. Convenite legiones, intendite animo ſancto contracta undique auxilia. Lex dicitur caſtris, nec pauci ſunt qui hoc nolint licere, [7] illud velint. Non me hercule poſſum [8] tenere, quo minus in accuſatorem dolor meus erumpat. Quid dicis? Tu ſi Tribunus eſſes hoc feciſſes? Si miles eſſes, hoc tuliſſes? Date [9] præcepta, componite diſciplinam. Miles hac contumelia percuſſus eſt: indignis vero vocibus contaminatus, nihil amplius aget, quam renuet? Et quis non illum inter proſtitutos habeat, ſi commiſerit ut poſſit iterum [10] appellari? [11] Neget tamen, & ultionem injuriæ ſuæ differat. Ita [12] puto, cum illuſerit Tribunus, queretur. Injicitur manus, & ab aſſignata ſtatione miles abducitur, ut ſtuprum patiatur. Vos interrogo, accuſatores, quid faciet? Feret libidinoſas manus vulnera ſua tractantes? Deponet arma, an reponet? Vir eſt enim, [13] auctorem habet, hoc primi ordines jubent. Æquum eſt Tribuno militem parere: in diem ſperare etiam [14] proceſſus poteſt, pro hoc merito accipiet fortaſſe vitem, ordines ducet, & ſub illo alii militabunt. Si hæc conditio [15] cauſſæ eſt, ſi defenſio ſui non permittitur, indicate, prædicite, ſi corruptorem non licet feriri, feret: non enim poteſt nuda manu repelli. Mementote, corruptor armatus eſt. Implicitus tamen infando nexu [16] cogitate quid ſibi feciſſet, utrum id, ſi plura diſpiciat, imo, ſi videtur, quo juſtius queri poſſit patiatur. Iſtud vero flagitium in [17] conatu pereat: nam ſi libido ad votum obſcœni corruptoris proceſſerit, duo occidendi erunt.

Libere itaque dixerim, C. Mari, quam de fortiſſimo milite ſententiam feras, magis tua intereſt. Hujus quidem gloriæ nihil

1 Marius in nepotem ſeverius longe animadvertiſſet. 2 Nullæ exaggerationes omittantur. 3 Agnoſcere, alio dicente, quam verbis exequi. 4 Quem tamen Marius coronâ donavit. Vide. Plut. 5 Non autem præmio dignum. 6 Per Ironiam. 7 Lex caſtrenſis ad obſequium erga duces obligat, ſed & alia caſtitatem præcipit; utramque pariter (hoc facto minime obſtante) inviolatam cupimus. 8 Reprimere. 9 Factum iſtud in tam ſingulari caſu licet inultum, diſciplinæ non officiet. 10 Solicitari. 11 Sunt verba adverſarii, qui ait pudicitiam nuda negatione ſatis defenſam. 12 Reſpondetur, ſero hoc fore poſt vim armati corruptoris. 13 Vim vi repellere, lex armorum jubet. 14 Promotiones ad honores militares promerebitur, ut ſit centurio, aut ordinum ductor. 15 Si omnia adverſus militem licent, hoc profiteatur adverſarius. 16 Conſideret ſecum, utrum de re præſenti deliberet diutius, aut ultro patiatur. 17 Niſi anteverteret ultio, uterque pariter reus.

plus

plus adjici poteſt, quam ſi pro re tam honeſta moriatur: hunc mirabitur ſola virtutum incorrupta teſtis vetuſtas, hoc factum patres liberis vel poſt [1] pœnam præcipient. Tu cogita quid te [2] ſenſiſſe homines ſciant. Hoc exemplum in neutram partem poteſt taceri. Cogitare certum eſt id quemque cum judicat, probare quid in re ſimili ipſe feciſſet. Omnibus enim ad virile robur per pueritiam iter eſt, & jam contra libidinem [3] maturuiſſe non prodeſt. Recognoſce [4] incrementa tua, & honeſtam tantæ magnitudini memoriam priſtinæ tenuitatis. Sine dubio te ad tot conſulatus, & actos aut deſtinatos triumphos divina virtus tua ſuſtulit. Memento tamen, & tu ſub Tribuno militaſti, nec ad hoc faſtigium dignitatis tam brevi venire contigiſſet, ſi ſero cœpiſſes. Dicam nunc ego præcipuam ſemper curam Romanis moribus pudicitiæ fuiſſe? Referam Lucretiam, quæ condito in viſcera ſua ferro, pœnam à ſe [5] neceſſitatis exegit, & ut quamprimum pudicus animus à polluto corpore ſepararetur, ſe ipſa percuſſit, quia corruptorem non potuit occidere? Si nunc placet tibi, miles, quid ego Virginium narrem, qui filiæ virginitatem qua ſola poterat [6] morte defendit, raptumque de proximo ferrum non recuſanti puellæ immerſit? [7] Diviſit illi ſolum Appium, quem tamen populus Romanus ſeceſſione à patribus, & prope civili bello perſecutus, in vincula duci coegit: neque ulla res tum magis indignationem plebis commovit, quam quod pudicitiam auferre tentaverat [8] filiæ militis. Hæc ſunt honeſta. Hæc narranda feminarum exempla. Nam virorum quæ pudicitia eſt, niſi non corrumpere.

Non ſit mihi forſitan querendum averſis auribus ſeculi in tantum vitia regnare, ut obſcœnis cupiditatibus natura ceſſerit, ut pollutis in femineam uſque patientiam maribus, incurrat jam libido in ſexum ſuum. Finem tamen aliquem ſibi vitia ipſa exceperunt, ultimumque ad hoc hujus flagitii crimen fuit, corrupiſſe [9] futurum virum. Hoc vero cujus dementiæ eſt? In concubinatum juniores leguntur, & in muliebrem patientiam vocatur fortaſſe jam maritus. Ego vero gratulor militari diſciplinæ, gratulor opinioni caſtrorum, ſi hujus mentis Tribunus in hunc [10] primum incidit. Itane tandem (juvat enim velut præſentis inſequi furorem) ſcorta tua ſtipendium merentur, & ſub ſignis exoletos trahis? Ideo meretrices ab exercitu ſummoventur, intrare caſtra feminis non licet? Ita puto, [11] non opus eſt militem, hoc

1 Non deterrebuntur infelici ſucceſſu. 2 Quam hujus rei famam ad poſteros pervenire velis. 3 Seni nulla ex pudicitia laus. 4 Ab humillimis initiis orta. 5 Stupri invitæ illati. 6 Ab Appio in ſervitutem ductam Pater ipſe occidit. 7 Hoc Virginio ſolum erat in animo ut liberaret filiam, populus vero Romanus non ibi ſiſtebat. 8 Quanto intolerabilior vis militi illata. 9 Adoleſcentem. 10 Si non plures antea corruperit. 11 Si libido in maribus expleatur. Hic vero non virum modo, ſed & militem in probrum ſolicitat.

eſt

eſt pluſquam virum, jamjamque in acie ſtaturum, cui pro virili portione ſalutem ſuam patria commiſit, appelles. Fortaſſe claſſico ſonante ideo ſtationes [1] circuis, ideo vigilias ambis. En quem Tribunum faceres, cum prætextati militabant? Non hic prorſus eſt furor? Non manifeſta dementia eſt? Vides munitum gladio latus, loricam ferro aſperam, clauſam galea faciem, & ad terrorem belli criſtas minantes, inſcriptum in ſcuto C. Marii nomen, totum denique virum Martio habitu horrentem. Hic tibi cultus proſtituti videtur? Appellabis de ſtupro? Vim afferes? Quid deinde expectas? Ut ille te [2] Tribunum putet, cum tu illum non putes militem? [3] Vacat enim vitiis noſtris, & ad omne votum fluente fortuna laſcivit otium, aut in eo ſaltem ſtatu Reſp. eſt, ut ad reſtituendam eam ſatis ſit milites impudicos non eſſe. Non de prolatando tibi imperio res eſt, nec tranſmarinas (ut nuper) provincias petimus: de Italiæ poſſeſſione certatur, pro aris fociſque conſtitimus: an hæc omnia igni ferroque vaſtentur; an nobis caput barbarus hoſtis excidat; an Cimbrice loquendum ſit? Vita omnium noſtrum & ſalus (pati [4] namque aliud ne ſub hoſte quidem viri timemus) in ultimum diſcrimen adducitur. Influxit Italiæ inaudita multitudo, quam ne ea quidem potuit ſuſtinere terra, quæ genuit; inuſitata corporum magnitudo, mores etiam Germanis feri. Strage noſtrorum campi latent. Jam fugatorum [5] Carbonis atque Syllani ſub comparatione felix militia eſt. Jacet poſt amiſſum Scaurus exercitum. Servilii Manliique bina cum tot legionibus caſtra perdidimus. Gens majorem terrarum partem victoriis pervagata, tantum in Mario ſtetit. Libenter te, Imperator, interrogo, in hoc rerum ſtatu tales milites habere malis, an tales Tribunos? In tanto belli diſcurſu, ne conceſſæ quidem Veneri dares veniam. Nam quo ad altiorem quiſque honorum gradum extenditur, magis in exemplum ſpectantibus patet. Cum alii excubent armati; alii clauſtra portarum tueantur; alii vallum foſſaſque ſcutis innixi cingant; cibum ipſum ſtantes capiant, [6] Tribunus inter ſcorta volutabitur? & has ſolas vigilias aget? ac ne ideo quidem brevem ſaltem frugalitatis perferet [7] ſimulationem, ne hæc illum facere milites ſciant? Age porro, ſi viveret Trib. & hoc ad te factum, Imperator, deferremus, circumſtaret univerſus exercitus, ne hanc militis contumeliam, ſed militiæ putaret, quid ageres? Quid conſtitueres? Beneficium accepiſti, Mari, beneficium: non

1 Ut quem libidini tuo opportunum reperias. 2 Cum tui, cum naturæ, cum illius quem appellas memor non ſis, impudenter expectes ut is obſequii memor ſit. 3 Ironice, ſcil. inter belli Cimbrici terrores. 4 De ſuis rebus vir fortis non eſt ſolicitus cui mors patet. 5 Vid. Plut. in Mar. 6 Qui exemplo aliis præire debuit. 7 Si non caſte agat, tamen caute.

habes

habes neceſſe propinquum tuum occidere. Nam ſi verè æſtimemus, Imperium Pop. Rom. ad hanc diem militari diſciplina ſtetit. Non enim nobis aut multitudo major eſt, quàm ceteris gentibus, aut vehementiora corpora, quam vel his ecce Cimbris, aut majores opes quam locupletiſſimis regnis, aut mortis contemtus facilior quam pleriſque barbaris [1] cauſſam vitæ non habentibus. Principes nos facit ſeveritas inſtitutorum, ordo militiæ, amor quidam laboris, & quotidiana exercitatione aſſidua belli meditatio. Itaque plura penè moribus quam viribus vicimus, cum captivæ quoque ſanctæ habebantur, & contumelia etiam hoſti aberat. Quæ omnia longa ſuperbæ nobilitatis [2] intermiſſa luxuria, tui nobis mores retulerunt. Dii profecto magnitudinem tuam curant, Imperator, ac dirigunt, qui tibi ſuper ceteras laudes obtulerunt tam honeſtæ ſententiæ occaſionem. Quod miles fortiter fecit, ſi abſolvis, tuum [3] exemplum eſt. Niſi forte hoc me perturbari putatis, quod Tribunus fuit. Ideo hercle [4] turpior, ideo morte omni dignior. Hæc enim conditio ſuperiorum eſt, ut quicquid faciunt, præcipere videantur: & pernicioſiſſimus eſt malæ rei maximus quiſque auctor. Quis continebit militiam? Quis caſtrenſis diſciplinæ præcipiet ſeveritatem? Quis te, Imperator, majoribus curis diſtricto, delicta militum coërcebit? Tribuni corpus & peccatum corriget? Ad quem confugiam? Cui querar? Sic ſit ut neceſſe habeamus ipſi nos vindicare. Tribunus fuit, & hic [5] miles fuit. [6] Tribunus. [7] Hoc dicis cui parere caligatum lex jubet, qui non ſolum militibus, ſed centurionibus præpoſitus, partem quandam Imperatoriæ poteſtatis obtinet. [8] Ita, opinor, contra jura caſtrorum fecerat Miles, etiam ſi tantum [9] negaſſet. Neſcit quod iſtius honoris faſtigium, quæ poteſtas ordinis: tyro eſt. Age ſi ad te, C. Mari, aliquis impudicum militem detuliſſet, ferres dicentem; Tribunus me juſſit? Quod ſi par in utraque parte delictum eſt, hoc tamen crimen [10] militem ſaltem decet. Tribunus fuit.

Videor mehercle, Imperator, oblitus mediocritatis meæ, cum vix unius defenſioni ſufficiam, quædam pro univerſo dicturus exercitu. Omnes has quæ circumſtetere legiones, florem Italiæ, civium ſociorumque robora, una voce proclamare apud tribunal exiſtima. Non ignominiæ Tribuni parere poſſumus. Nemo noſtrum recuſat itinerum laborem, nec

1 Vitæ illecebras. 2 Vide Marii orat. in Salluſt. 3 Qui in nepotis pœna ſeverior morum vindex. 4 Adeo cauſæ noſtræ non obeſt quod tribunus fuerat quem miles oppreſſit; ut nobis proſit ex graviore criminis atrocitate. 5 Cujus etiam dignitas vel à ſeſe vindicanda. 6 Eſto. 7 Nempe, cui parere, &c. 8 Ironice. 9 Sui copiam, & cædem non feciſſet. 10 Non erat turpe, militem pudorem ſuum armis tueri.

[1] inviſum ſuper arma faſcem, non æſtivi ſolis ardorem, nec ſub pellibus actam hyemem. Ferienda ſit fatigato foſſa, pro vallo portiſque vigilandum, fortiter ancipites inibimus pugnas, vulnera laude penſabimus, mors erit ignominia potior. Quicquid in pugna patimur, virorum eſt. Imperet aſperas Trib. expeditiones, ſi quo vertice montis hoſtis pellendus eſt, ſi inter infeſtos armatis ſaltus ſpeculandum: ſæviat denique in terga verberibus, exigat ſervilem plagarum patientiam, [2] leno etiam ſervis excipitur, fortaſſe hac lege captivos vendes. Si meretricia imperatur neceſſitas, ſi adverſus obſcœnam vim corruptoris arma tantum contumeliæ cauſſa habemus, potius caſtra capiantur, & vim Tribuni interpellet Cimber. Nihil tale novere Germani, & ſanctius vivitur ad Oceanum. Quid futurum eſt, Imperator, [3] ſi ad pudicitiam militum pertinet vinci? An ignoramus, Imperator, quanta quondam populi Romani exarſerit ſeditio, cum ex domo fœneratoris addictus lacero verberibus tergo prorupiſſet in publicum, & illas ſuppliciorum notas tuliſſe ſe quereretur, quod vim corruptoris pati noluiſſet? Et ille tamen quanquam hoc flagitium conatus in addicto ac pene ſervo videbatur & vix libero, aliquatenus memor fuiſſe Romanæ ſanctitatis, qui vim obſcœniſſimam non tentaverat niſi adverſus alligatas manus: eo tamen uſque populi Romani vindicta proceſſit, ut ardentibus bello finibus, ad delectum nemo reſponderet, niſi & pœna corruptoris & abrogatione legis ſatisfactum eſſet. Nolebant militare, quamvis hanc injuriam non miles acceperat. Quid de Fabio Eburno loquar, qui filium impudicum cognita domi cauſſa necavit? Jamjam, commilito, quicunque caſus manet, etiam ſi te Imperator damnaturus eſt, habes ſolatium, ſatius eſt quam à patre occidi.

At propinquus C. Marii fuit. Corrumpitis judicem, & animo alioqui levi gratiæ pondus imponitis. Propinquus tuus fuit. O rem omnibus narrandam, cum abſolveris. Nam ſi quid tibi judicandi fides tua cauſſa facere permittit, cogites profecto quantum tibi hoc ipſum apud æmulos, quos virtutibus offendis, allaturum ſit invidiæ, cum videberis aut corruptorem militis judicare innocentem, aut propinquum tuum etiam vindicare nocentem. Olim jam, Imperator, inter fulgentes virtutes tuas livor locum quærit, & natura quidem omnibus novitatis incrementis adverſa nobilitas tuis tamen

1 Iniqua & gravia onera. Ex Romanâ diſciplinâ milites in expeditionibus bajulabant, ſiquid opus eſſet, ad caſtra munienda. ſupra gladium, ſcutum, galeam, & arma cætera, *Patriis acer Romanus in armis Injuſto ſub faſce viam cum carpit. Virg. Geor.* Lib. 3.

2 Servi non venduntur etiam lenonibus, ſine omni exceptione: leges non permittut lenonibus ut pro arbitrio ſint contumelioſi in ſervos quos emerint. 3 Si pudici eſſe non poſſunt, niſi apud hoſtes.

laudibus preſſa & obruta rimatur occaſionem criminum. Quod ſi bene invidiam novi, hoc quoque tibi objicietur, quod ſaltem propinquus tuus peccavit. Quare abdicandus & ejurandus eſt non tuus ſanguis. Certe nihil minus committendum, quam ut ulciſcaris hoc flagitium in eo præſertim, qui apud malignos poterit videri te permittente feciſſe. An ille ſi unquam cogitaſſet ſe eſſe propinquum tuum, non has virtutes tuas, inter quas fortuna tua minima eſt, cum ei velut propius contemplari licuiſſet, toto pectore haurire debuerat? Non huic affinitatis ſuæ felicitati referre gratiam? Milites te melius imitantur. Quod ſi poſt hanc mentem viveret Tribunus, neceſſarium forſitan erat hac quoque eum premi invidia, quod iſta feciſſet Marii propinquus, quod ex ipſa ſtirpe virtutum ſuſtuliſſet ſe flagitii ſoboles. Nam cum bene ſit liberata probro familia, quid attinet illud ſubinde Mario objicere? Optimum fuerat non habuiſſe talem proximum, aut libenter perdidiſſe.

Perorata, Imperator, ut mediocritas ingenii mei tulit, cauſſa. Scio commendationis partes eſſe reliquas: ſed has ſupervacuas facit ſanctitas tua. Quid enim verear ne noceat reo humilitas apud te, cui vel gratior poteſt eſſe nuda virtus, apud quem maximum eſt ex ſe cœpiſſe? Commendam tibi ordinem caligati militis, quem velut incrementorum tuorum natalem libenter ab alto reſpicis? [1] Adhuc fortaſſe patricium valuerit genus: ſed ductum ejus longa ſerie dignitatis ordinem ipſa virtutum conditione meliorem feciſti. Nondum potuit altius procedere [2] vir adhuc hujus ætatis. Tamen cum virum fortem, cum dignum tuis caſtris, tuis auſpiciis probarim, commendo tibi [3] quicquid melius miles fieri poteſt. Hoc quidem profecto non expectas, ut in extrema actione miſerabili fletu, & humili obteſtatione vitam genu nixus petat: nec tu rogari ab innocente exigis, nec viro forti opus eſt precari abſolutionem. Unum rogat, ut ſi quid de cauſſa illius dubitas, des dilationem uſque ad proximum prælium. Pone in prima acie: pone ante ſigna (fortiter dixerim) non inter tyrones, ubi plus periculi, quo maximus hoſtium globus ingruet: ſpecta pugnantem; affirmo, tunc minus ignoſces Tribuno. Liceat ire in aciem, congredi cum hoſtibus. Si perire debet, rogat te, Imperator, miles tuus opera mortis ſuæ utaris feliciter.

1 Adhuc fortaſſe nobilitas prævaluit. Sed ejus dignitatis ordinem longâ ſerie productum, &c. 2 Miles adhuc juvenis. 3 Non modo gregarii militis fortitudinem, ſed ſpem ducis, & virtutem futuri imperatoris.

MATHE-

MATHEMATICUS.

DECLAMATIO IV.

ARGUMENTUM.

Vir fortis optet præmium quod volet. Qui cauſſas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, inſepultus abjiciatur. Quidam de partu uxoris Mathematicum conſuluit. Is reſpondit virum fortem futurum qui naſceretur, deinde parricidam. Cum adoleviſſet qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit. Reddit cauſſas voluntariæ mortis. Pater contradicit.

Pro Filio contra Patrem.

POSITUS, P. C. in ea conditione triſtiſſimæ ſortis, ut nec morte dignus ſim, niſi me parricidam putetis; nec [1] præmio, niſi innocentem: adeoque ludibriis miſeræ diverſitatis vel neceſſitatis implicitus, ut impetrandum à vobis habeam [2] odii mei favorem: quæſo [3] præter omnia, quæ ante hoc tempus circa nos ordo prædictæ veritatis explicuit, attuliſſe me credatis urgentium malorum probationem. [4] De parricido venit, quod occidere me poſſum: de fato, quod mihi non licet mori. Non ſolus Mathematicus ſeculo temporibuſque prædixit has [5] manus, ſed & ego me parricidium credo facturum: plus quam reſponſum, quam ſacræ artis præſagium, triſte eſt quod mihi ſic minatur animus meus. Non habeo infelix in cogitationibus meis, unde non timeam, & facinus, quod ſibi pro me [6] pietas patris quodque ſingulorum [7] innocentia rogat, ſentio, patior, agnoſco.

Ne quis me tamen laborare putet miſeræ perſuaſionis errore, accipite cur non poſſim dubitare de fato. Parricidium credit [8] qui facturus eſt: non timet, [9] qui periturus eſt. Ante omnia igitur à gravitate publica peto, ne pro tota innocentia mea contenti ſitis hoc, quod volo mori. Nec quia videor contendere cum Mathematico, vincere neceſſitates, expugnare fatum, ideo mihi bene credi putetis & [10] vitam. Aliud eſt, facinus non eſſe facturum, aliud mori velle ne facias.

1 Sepulcurâ. 2 Odium veſtrum mihi erit beneficio; mihi favebitis ſi morti tradideritis. 3 Præter eos omnes eventus, qui prædictionibus Mathematici nunc fidem fecere. 4 Quod parricida futurus, occidere me poſſum: quod fata me parricidam voluerint, non licet mori. 5 Facturas parricidium. 6 Pius pater, non exiſtimans parricidium in talem filium cadere poſſe, ſibi fatum rogat. 7 Qui cum ipſi ſint innocentes, me talem fore credant. 8 Filius, fato impulſus. 9 Pater, fato dementatus. 10 Me innocenter vivere.

Quinimo (ſi qua eſt fides) hoc quod vos conſtantiam putatis, infirmitas eſt: quod ad ſuprema confugio, animum meum novi. Noviſſima victæ mentis [1] integritas eſt in mea poteſtate, brevi non habebo nec mortem. Fidem veſtram P. C. ne quid amplius de miſera pietate ſperetis. Qui mori volo ne parricidium admittam, non invenio quemadmodum illud non poſſim facere victurus. Nam quod ad patrem pertinet, qui me retinet vivere nolentem, non miror, quod adhuc recenti gloriæ noſtræ gaudio ſtupet, & in opera mea totus oculis animoque converſus, parricidam non videt per virum fortem. Hic eſt animus, quo me quamvis denuntiatum prædictumque ſervavit: & cum incertis adhuc dubiiſque virtutibus præſtiterit ut viverem, præſtat meritis actiſque ne moriar. Nunc ille, quod pietate, quod videor ipſius perire reverentia, vocat parricidium ſuum: & in orbitate, quam facere ſibi videtur, non [2] remedium meum, ſed ſuum ſpectat affectum. Filius qui vult mori ne parricida ſit, aliter ſibi videtur remunerari non poſſe, quam ut ipſe moriatur. Merito prorſus, merito miſerum ſenem triſtes ſolicitudines & præſcii metus ad Mathematicum & reſponſa miſerunt. Debui vir fortis nunciari, parricida prædici. Sive enim miſeræ conjugis prodigioſa fœcunditas tumultuoſis pulſibus maritales inquietavit amplexus, ſive per anxias noctes diroſque ſomnos feralibus ſenex imaginibus agitatus dicitur ad notiſſimum ſacræ artis antiſtitem non ſpes, non avida vota, ſed ſuſpiria, metus, & præſagium magni neſcio cujus incerti detuliſſe pallorem, quid aliud hoc eſſe vultis P. C. quam primam fatalis inſtinctus neceſſitatem? De partu uxoris non potuit non interrogare, deinde non credidit.

Referam nunc P. C. cujus artis, cujus fuiſſe dicatur auctoritatis, quem putavit adeundum, qui ſic timebat. Homo qui, quod certum habeo, plurimis meruerat experimentis, ut ad illum velut ad oracula deorum, plenumque ſacro ſpiritu pectus, hominum ſolicitudines metuſque confugerent: dicitur inſpecta totius ratione cœli, digeſtis ſideribus in numeros, ad publici privatique fati ſtupuiſſe conſpectum, & tanta proſperorum triſtiumque congerie magis ipſo conſultore perterritus, diu non commiſiſſe verbis, quod videbat. Sed ô virum gravitatis antiquæ, dignumque cui ſe fatorum arcana nudarent. Cum partus de quo quærebatur, multa præſtaret [3] propiora proſpera, & lætos incipientes annos, non fuit contentus meliora prædicere; ſed (quæ certiſſima eſt vera proferentium fides) quicquid deprehenderat, portulit in medium, & proclamavit futurum virum fortem, deinde parricidam. Quis unquam P. C.

1 Integrum, & innocentem perire.
2 In morte meæ innocentiæ unicum eſſe perfugium. 3 Primâ ætate.

fiducia

fiducia majore reſpondit? Cum ſummum facinus denunciaret, [1] ante ſe dixit probaturum. Fecerat profecto P. C. interrogando Mathematicum pater [2] rem non educaturi ſi quid triſtius comperiſſet, niſi hoc primum de fato fuiſſet ut viverem. Sed nec Mathematici fides circa momentum aliquemve ceſſavit [3] ordinem: non numerus fefellit, non ſexus in partu, non juventa, non robur. Illa quoque quæ velut extrinſecus conſentiebant affuere reſponſo, bellum, hoſtis acies, ad illam ipſam qua fortiter facere poteramus ætatem. Pater vero periculi ſui denunciatione non territus, arma mihi, prô triſtis neceſſitas! arma ipſe circumdedit, & ſuis ad pugnam manibus aptavit, tanquam Mathematico jam credidiſſet. Quis miretur quod reſponſum non contemſerit, dum ſperabat ut fortiter facerem? Mori me non vult, & jam non ſupereſt niſi parricidium. O mors laudanda fortibus, expetenda miſeris, non recuſanda felicibus, quantum te quæſivimus in bello? Tuli enim (deos teſtor) in aciem, tuli non virium jactationem, non gloriæ cupiditatem, ſed ut patriæ præſtaret aliquid [4] vilitas mei, ut hunc mihi deploratum ſpiritum, hoc deſtinatum damnatumque corpus, publicarum utilitatum uſus abſumeret. Ibi primum miſer didici quam multa neſcientes, quam multa faceremus inviti. In medios hoſtium globos perditus pugnator exilii: ceſſit acies. Denſiſſima quæque certamina ſolus invaſi: reſiſtere nemo ſuſtinuit. Obviis ictibus membra nudavi, & ad incurrens ubique ferrum vitalia parata circumtuli: vacua circa me tela ceciderunt. Miſerum me deceptæ cogitationis eventu: fortiter feci, dum mereor occidi. Recedite gratulantes, abite laudantes, non circumeo templa, non reddo vota numinibus: ad parricidium veni. Quem ego paulo ante paſſus ſum miſeræ conſcientiæ pudorem? Ad patrem arma non retuli. Timui quinimo ne mihi dum revertor, occurreret, ne in oſcula mea plenaſque adhuc victricibus telis manus incauto rueret amplexu. Quam tunc inter ceteras exclamationes deducentis exercitus vocem, quod circumſtantis populi murmur excepi? Magnum felicemque juvenem, ſi ſubito moreretur. Adjuvate dii pariter atque homines, dum perire concupiſco, dum volo: miſeremini, [5] ne hunc ardorem fugientis animæ dilatione laxetis. Proclamo, teſtor, [6] in noviſſimo fati ſtamus abrupto, prope eſt ut occidat patrem parricida prædictus, cum eſt mori paratus. Quid me pater adhuc detines? Quid moraris abeuntem? Melius quidem fuerat hunc ſpiritum aut in ipſa maternorum viſcerum ſede comprimere, aut ut primum contractu

1 Multa alia prædicere, quæ cum evenirent, comprobarent parricidium. 2 Fecerat rem non educaturi. Nunquàm educaſſet pater parricidam, niſi hoc primum &c. 3 Seriem circumſtantiarum. 4 Me vilem habendo, & periculis objiciendo. 5 Ne ſi diutius vivèrem, mori non optarem. 6 In ipſo pene exitu prædictionis; cum ultima pars fati tantum non completur.

ſuo

ſuo cœlum terraſque polluerat, feſtinata morte dimittere. Sane tamen charitas patriæ privatos vicerit metus, [1] & in honorem virtutum ſcelera nutrita ſint: quicquid eſt propter quod educari me tanti fuit, explicitum peractumque eſt. Reſtat una pars fati, ultimum ſolumque facinus. Fruſtra me conſolaris æquanimitate patientiaque tua. Non idem utriuſque noſtrum diſcrimen agitur. Tu mori periclitaris, ego patrem invitus occidere.

Hoc primum itaque excuſo vobis P. C. quod præmium peto, ſatis ſit hactenus viri fortis nomen agnoſcere, hucuſque authoritatem ſacræ legis attingere, ut illam in advocationem ſacræ mortis adducam. Relaturum me putatis illa optionum verba ſolennia, [2] non capere magnorum pretia meritorum ſolas æquitates: tanta remunerandum benignitate quod fortiter fecit aliquis, quanta ſolicitaretis ut faceret? Nemini unquam [3] minus ſolvendo civitas fuit. Præſtiti poſt quod mori continuo deberem. Sed ſecuri eſtote de aviditate ſummæ poteſtatis [4]: illud infinitum, illud immodicum, quod nobis voluerunt licere leges [5] intra ſe conſumit ille qui meruit. Titulos, imagines, honores, ſervate victuris: mihi præſtate ſalutem patris, innocentiam meam, temporum pudorem. Quæſo ne mihi ideo præmium negetis [6], quia fortaſſis & hoc debeatis odiſſe, quod fortiter feci. Extra invidiam eſt optio, cum id exigam, quod impetrare potuiſſem etiam antequam fortiter facerem. Nam quod obiter optionis reddo rationem, quæſo ne quis ideo me parum aut præmio fidere credat, aut cauſſis, quia [7] utriuſque juris miſcui preces. Ignoſcite ardori perire cupientis, quod pariter imploro quæ ſingula ſufficere potuiſſent. Fidem quinimo veſtram, ſi qua adhuc lex eſt quæ adjuvare poſſit mori volentem, commodate, conferte. Eſt utriuſque juris & auctoritas, quod in mea morte tribuatis. Præſtate cauſſis ut moriar, præmio ut ſepeliar. Sentio P. C. hoc primum ab affectibus publicis petendum, ne quis ideo mori me velle non credat, quia potius ad cauſſas ac verba confugi, quia à vobis malui petere quicquid ab his potui manibus accipere. Merui, fateor, malignas interpretationes, vir fortis ut morerer, à bello reverſus arma poſui, populi favorem, gaudia civitatis intravi. Sed ſive hoc eſt ſepulturæ ſuæ magna reverentia, peſſimæque additæ pectoribus humanis infirmitates, ut eſſet quod timeret, qui non timet mortem: ſive decuit innocentiæ amore pereun-

1 Ut fortiter faceret, nutritur parricida. 2 Ubi magnis meritis præmium par tantum eſt & æquale, minus eſſe videtur. 3 Quod vivis largiri potuit, repudio; & vitam ipſam dari, quod maximum eſt, illud eſt quod nunc deprecor. 4 Quam lex nobis dedit, ut præmium optemus, quod velimus. 5 Ut ſolum jus in ſuam vitam habeat. 6 Odii enim mei favorem impetrare volui. *Sed initia.* 7 Præmii, & cauſarum, vix. Sepulturæ, & parricidii futuri.

tem

tem tranquillitas magna pereundi: ignoſcite quæſo cunctationi, patientiæ, moræ. Si me continuo occidiſſem, [1] tanquam parricida moriebar. Neque eſt P. C. quod excludi præmium putetis contradictione patris. [2] Eximus per magnorum operum reverentiam de neceſſitate parendi, & aut interim nobis magna venit contra nominis hujus potentiam de virtutum favore libertas, aut obſequia peracta demum optione repetemus. Non eſt quod vos reſiſtentis moveat auctoritas. Neminem invenias mori volentem, qui non habeat aliquem vetantem. Ille [3] cui præſto non ſunt pignora charitatis, lacrymis tamen audientium, & conſolationibus & promtiſſima ſemper exhortatione retinetur. Parentibus vero circa liberos unus affectus eſt, favere vitæ, timere mortem. Non habent patientiam nec juſtæ orbitatis, & inter ſupplicia licet pœnaſque, omnes tamen illis innocentes, omnes miſeri ſumus. Ego P. C. communem hanc impatientiam ſenis accendo pietate, reverentia. Fieri non poteſt ut ſe mori debere perſuadeat patri filius, propter quem ſe videtur occidere.

Hactenus leges, hactenus merita virtutum: veniamus ad neceſſitates. Mori volo, mori volo, ita ut reddidi cauſſas. Ita non ex hac deſtinatione ſentitis quicquid dici non poteſt? Videritis quid nos hucuſque protulerit, hinc incipit ratio. Quod volo, fingite unum ex populo turbaque petere jus præmiorum. Non debet hoc vetari, quoties habet cauſſas: non poteſt, quoties non habet. Scilicet enim verendum eſt, ne ad hoc inconſulte, ne temere levitas humana proſiliat: & credibile eſt, [4] ut quicquid apud hominem pro vita dici poteſt, ipſa ſibi vita non dixerit. Abite gratulationes, filete blanditiæ, quoties jam putatis noluiſſe me mori? Primum hoc maximum, quod pro incolumitate hominis natura commenta eſt, ut periremus inviti: & contra tot adverſos caſus, patientiæ nobis æquanimitate ſuccurreret. Inde eſt quod inter luctus & deſperationes fœda vivacitate duramus. An vos me moveri non creditis quod juvenis ſum? quod modo vitæ voluptates, modo gaudia lucis ingreſſus ſum? Quantopere mihi blanditur, quod publicis ex acie reportatus humeris lætitiam civitatis implevi? Quoties mehercule hæc vulnera & rorantia hoſtili cruore arma complexus, animum ſupra neceſſitates erigo, ſupra fatum pono. Sed omnia mihi jam diſcuſſa, conſumta ſunt, & honeſta pereundi ratione victa ceſſerunt. Quid mihi amplius cum corpore, quod ode-

1 Nulla cauſa voluntariæ mortis reddità ſenatui, inſepultus abjicerer, & tanquam parricida. 2 Quoties magna merita intercedunt, videmur liberari aliquo modo paterno imperio, & maximæ aliæ virtutes videntur præponderare obſequio in parentes, & aliquem favorem mereri contra paternam autoritatem, aut ſaltem primum patri morem geremus, & tum demum optionem repetemus. 3 Qui non habet patrem. 4 Non poſſumus plura vivendi argumenta apud alios proferre, quàm quæ ipſa vivendi cupido, ipſa natura ſecum meditata fuerit.

runt

runt oculi sui? cum quo quotidie [1] properans anima rixatur? Non sunt mea membra, quæ possim velut hostis alicujus lacerare, confodere. Homini qui semel renunciavit rebus humanis, non redditur vita, sed tempus: & ipsa cupiditas ratioque pereundi, hoc ipso quo vetamur accrescit. Felicior mehercule qui moritur antequam debeat, antequam velit. Pene sero renuntiat vitæ, quisquis sic ad exitum pervenit, ut hoc [2] illum facere nemo miretur. Ei tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, ut ipse se potius [3] occidat. Nam quod lex jussit ut moriturus redderet causas, quod insepultum voluit abjici, si sic properasset erumpere, ut non nunciaret hoc prius, non fateretur: fallitur quisquis ideo factum putat, ut teneremur inviti. Illa vero non timet pereundi temeritatem, nec secretum doloris alieni libenter inquirit. Sciebat illos non aliter ausuros proferre causas, quos sceleris conscientia, quos majoris cruciatus metus in suprema compelleret. Igitur ne [4] supplicia properato lucrarentur obitu, rursus in pœnam nocentis insepulti corporis revocavit injuria. Lex placida, mitis, causas mortis reddi voluit, non æstimari.

Possum igitur P. C. publica quadam voce generis humani respondere quærentibus causas mortis interrogatus. At ego difficilius redderem vitæ. Quid juvat, ô misera mortalitas, animam per tot annos, etiam si natura patiatur, per infinita temporum spatia tristissimo corporis retinere complexu? Si cuncta gaudia nostra, si voluptates, & quæcunque ex hac universitate mundi vel solicitant aspectu, vel blandiuntur usu, diligenter excutias, tota vita hominis unus est dies. Humiles prorsus abjectæque mentes, quas non implent [5] hæc eadem semperque redeuntia: ut qui honestis operatus artibus sciat quis finis bonorum, quæ vera felicitas, nunquam sibi videbitur præmatura morte periturus: & [6] lucis causas ad animum mentemque referentium neminem quotidie vita non satiat.

Relaturum me nunc putatis, quanto plura sint in hac ævi brevitate fugienda: comparaturum gaudiis, prosperis, metus, calamitates? Illa illa æstimemus propter quæ fatigamus votis deos, propter quæ brevem querimur ætatem. Nempe sunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non pudet propter hæc ferre debilitates, luctus, spatia morborum? & cum liceat evadere, malle pati? Finge tibi velut ipsam proclamare naturam: Receptus es in hoc pulcherrimum mundi rerumque consortium, & per succedentium vices in ordinem mortalitatis natus bona nostra vidisti: admitte posteros, cede venientibus. Nescis te

1 Exire. 2 Quia vivendi causam non habet. 3 Sed à carnifice perire mereatur. 4 Ne parum puniantur; ne partem supplicii debitam aufugiant. 5 Fastidio. 6 Nemo est qui reputat, quantis cum cruciatibus anima in corpore conflictatur, qui vitam avidius amplecti possit.

quanto

quanto diutius vixeris, tanto magis impatientiam parere? Quantumlibet prorogentur tempora, jungantur ætates, quandoque tamen non potest non [1] exitu perire miseri, qui moritur invitus. Miraris quod suprema mea ipse præcipitem? Nunquid enim non hoc agunt singuli dies? Omnis nos hora per tacitos fallentesque cursus [2] applicat fato; & in hac turpissima perpetuitatis cogitatione districti, per exigua festinantis ævi momenta præmorimur. Faciamus potius de [3] fine remedium, de necessitate solatium: exeamus sponte, consilio, pleni securitatis, gratias agentes. Solus vixit quoad voluit, qui mori mavult. Indulgete quæso, sævæ tristesque causæ, indulgete virtutes, ut mori tanquam magno animo velim. Ita non sufficit ad maturandos exitus, quod fortiter feci? Infirmæ prorsus terrenæque mentis est, ut numeretis annos; ego (quæ felicissima vel lassitudo vel satietas est) virtute consenui. Quid adhuc inter accidentia fragilesque casus ago? Homo receptus in publicas gratulationes, [4] præsentiæ humilitate decresco. Minores fiant necesse est diuturnitate, quorum initia confirmavere successus: cum jam nec operibus nec felicitati possit accedere. Cum fortuna ruere dementia est, & ætatem trahere pereuntem. Nullos ego senes degere turpius puto, quam qui fortissimi fuerunt. Vultis expectem ut putres artus fœdet pudenda canities? ut sanguine membra vacuata vix nitantur ad gressus? ut hæ laudatæ manus nec ad quotidianæ vitæ ministeria sufficiant? Quam miserum, quam deforme est meminisse quod fueris! referre cicatricum tuarum [5] redundationes, & frigidam præteritorum memoriam! cum jam [6] fidem membra non habeant, supra sua facta rideri? Festinato exire de seculo debeo, dum alacre corpus, dum spiritus viget, dum teneor, dum desideror: & hoc volo deberi manibus meis, animo meo. Favete dii pariter atque homines: mortem vir [7] fortis inveni.

Est hæc communis mihi cum multis fortasse causa, sed veniamus ad meam. Si mihi Mathematicus denunciasset damna membrorum, gravem corporis perpetuumque languorem, ignoscerem tanta mala vel incerta fugienti. Plus est quod expavesco, quod timeo. Minatus est mihi manus meas, meos animos: nullumque voluit esse momentum, quo securus intrepidusque requiescerem. Jussus sum vitam per anhelitus metusque consumere. Quis inter hæc spei, quis consolationis est locus? Mori debeo tanquam nocens, si Mathematicus verum dixit: tanquam miser, si mentitus est. Quid, quod me fu-

1 Exitu miseri, ut miser. 2 Propiores nos facit. 3 Mortem, quæ tandem erit finis necessaria malorum, occupemus, & faciamus perfugium, & remedium. 4 Privatam vitam protrahendo. 5 Multitudinem & numerum. 6 Jam debilitata, pristinum vigorem mentita, & tantis olim gestis non respondentia 7 Dum adhuc vir fortis sum.

turum dixit parricidam? [1] Ecquem mittamus in experimentum cui credamus? [2] Placet poſt futurorum incertam tractare rationem. [3] Quid ad diverſas ſuaſiones, & ad loquaciſſima humanorum pectorum ingenia variaris? Parricidium dictus ſum facturus: ſi poſſum poſthac vivere, [4] non ſum innocens etiam ſi non fecero. Interrogare mehercle hic libet vos omnes liberi, omnes parentes, quem mihi poſt hanc denuntiationem aſſignetis animum. Homo ſum, cujus corpus iratum fortaſſe ſeculo numen, velut aptiſſimam facinori videtur elegiſſe materiam, cui in primis continuo natalibus aſſignata eſt virtus pariter & facinus, omnium incredibilium diverſorumque pariter capax, omnibus difficultatibus novitatibuſque ſufficiens, ſceleribus miſer, & [5] ſine morte ſuâ nocens, in quo debeatis ipſas quoque odiſſe [6] virtutes. Neſcio quæ me prodigioſa feritas in patrem velut telum aliquod caſurumque pondus librat, impingit. Facinus me manet, quod [7] contra fidem eſt, quod profuturum mihi negatur; [8] & nolim: cujus non tempus, non locus, non cauſſa prædicitur. An mori debeam, vos æſtimabitis: non debui naſci. Sentit pater quanta ſit prædicti ſceleris immanitas: & ideo tentat efficere, ut Mathematicam artem non putetis: ac modo contendit non eſſe fatum, & cuncta caſu fortuitoque decurrere: modo etiam ut providentia regantur, non poſſe tamen humana ſcientia deprehendi. Dum utrumque colligo, interim apud gravitatem veſtram depono ſenſiſſe aliquid patrem etiam cum metuit. Ego Mathematicum [9] probavi dixiſſe verum: ille credidit eſſe quod dixit venturum. Caſune tibi pater hæc diverſitas videtur in corpus unum diſſentientibus ſolidata primordiis, ut ſummo vertice locatus igneus vigor cuncta gravia calidi ſpiritus ardore ſuſpenderet: profundus humor ad ima demerſus, unde quotidie ſuperpoſiti caloris alimenta traherentur; terrenum pondus in medio quanto ſuperne ſpiritu, tanta penitus inanitate ſubnixum librata mole conſideret, ut ſeculorum infinita ſeries, per aſſiduas temporum vices ſua lege feſtinet? Quid hæc fulgentium ſiderum veneranda facies, quod quædam velut infixa ac cohærentia perpetua ſemelque capta ſede collucent, alia toto ſparſa cœlo vagos curſus certis emetiuntur erroribus? Iſtu credis paſſim fortuitoque diſpoſita? Rogo, quid melius ratio feciſſet? Deus hæc, deus fabricator operis univerſi, ex illa rudi primaque caligine protractum poſuit in vultum, digeſſit

1 An experiamur, ſi ſit aliquis alius cui fidem habeamus? 2 Poſtea perpendemus, futura poſſint prædici, necne. 3 Quid homines conſulerem, quorum alius aliud opinatur? aut cur, prout eorum ſententiæ fuerunt diverſæ, ipſe etiam ſim varius, mutabilis, & perpetuo animo fluctuans? 4 Cui fata denuntiaverint parricidam fore, parum innocens eſt, ſi vivit, licet parricidium non fecerit. 5 Niſi moriar. 6 Quæ ſceleri & parricidio præludunt. 7 Credi non poteſt. 8 Quod nolim factum. 9 Fortiter faciendo.

in partes. Postquam dederat universitati parem dignamque faciem, spiritum desuper quo pariter animarentur, immisit. Inde est quod quicquid nascitur consociata numini proprietate signatur, & in totam ævi sui brevitatem compositum firmatumque sic accipit futura, quasi vitam Hæc credo pater terrori primis fuisse mortalibus, mox admirationem consumpta novitate meruisse. Paulatim deinde hoc quod stupemus, animus ausus diligenter attendere, in arcana naturæ sacrum misit ingenium, & ex assiduis observationibus notisque redeuntibus latentium ratione collecta, pervenit ad causas. Miraris fatum hominis posse prædici? Defectiones siderum laboresque narrantur, nunciatur origo tempestatum, [1] lassitudo ventorum, quod sidus immodicos solis ardores, quod severas minetur hyemes, quid significent sparsi longius crines, quid ardentius solito jubar, quid excussa flamma sideribus. Non invenio quid possit esse certius veræ artis ingenio, quam dicere quid futurum sit, fieri deinde quod dixerit. Quod si esse artem Mathematicam probant natura, ratio, experimenta, pater quoque qui credidit consulendum; superest ut ostendamus verum dixisse de futuris, quem de præteritis non possumus probare mentitum.

Accipite primam certissimæ scientiæ probationem. Homo qui de partu consulebatur, non confudit turbavitque responsum, nec per varias ambages indeprehensibilem sparsit errorem: nihil ita locutus est, ut illud audientium interpretatio traheret dirigeretque quo mallet. Atqui in eo tota ratio fallendi est, non dare consulentibus quod deposcant, sed caligine magnaque promissorum varietate suspensos sic dimittere, ut quicquid casus attulerit, putent esse prædictum. An scilicet hæc fuerit ratio fingendi, quod dicebat usitata, communia, quæ futura pater facile crederet, libenter audiret? Fortiter, inquit, faciet filius tuus. Rogo, ubi magis desinit, qui mentitur? [2] Sed quibus ille, dii deæque, signis, quibus impletus est notis, qui de parricida dissimulare non potuit, cum quæreret pater? Artem tantum mirari me pater putas? Ego miror animum, stupeo constantiam. Erit, inquit, vir fortis, & parricida. Rogo, quæ ratio fallendi est, [3] ea dicere propter quæ nec prioribus debeat credi? In parricidio quod prospiciebat Mathematicus, hæc sola ratio fuit mendacii, ne prædiceretur. Fero tamen ut quis [4] in aliis consultationibus decipi possit aut errare, [5] de futuro parricida non magis Mathematicus potest, quam pater interrogare. Omnes sicuti apud sacræ

1 Quies, Tranquillitas, Malacia. 2 Ex arte repperit parricidii certissima indicia, & notas verissimas &c. 3 Iis concludere, quæ priori parti responsi fidem demerent. 4 Ubi utilitatis ratio potest intercedere. 5 De tam nefando facinore, non magis Mathematico (alieno) quàm ipsi patri venire potuit in mentem, ut suspicaretur.

artis antistites fatis constat animæ proprietates, & futuras mentium corporumque formas, ex illorum siderum qualitate, quibus in ortu suo cuncta gignuntur, accipiunt. Aliquis vagi numinis errore perstrictus est; vitam transiget ille discursibus. Placida conceptum stella signavit; erit modesta lenitate conspicuus. Ardens nascentis horam sidus accendit; viribus pariter moribusque flagrabit. [1] Languidi & jam vergentis in proclive mundi, hebescentibus tardior membris, similis senectæ juventa pigrescit. Jam si cui principalium deorum fulgor illuxerit, in populi consurget imperium. Credo mehercle in illum natalem meum monstri diem, iratorum numinum conspiraſſe violentiam, sedemque [2] prodigiosi spiritus collato pariter igne pressisse. Si verum est, post vetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursus aliis corporibus animas, fortasse in me renatus sit aliquis ex illis, quorum scelere violatus dies mundum subito mutavit, quos per maria terrasque fugientes, furiales faces, & ultricum dearum terror agitavit. Necesse est ut majores notas ventura promittant, quæ non [3] temere nascuntur. Sic futuras tempestates pelagi fragor, & conscium nemorum murmur enunciat: sic perituroruin fata populorum ardentes cœlo faces, & crinita siderum flamma præcurrit. Prædicebar bello, monstrabar armis, agebat ante se ventura feritas publicas calamitates, & omnium malorum consummationem parricida ponebar. At nunc ista putet aliquis fortuito non arte sentiri? Possit fortasse casu evenire quod futurum sit, non potest casu fieri quod prædictum est. Ecquando unquam, pater, explicuit manifestius ullius fati necessitatem totus ordo responsi? Vir, inquit, nascetur: evenit. Educabitur, quamvis parricidium prædictum sit: accidit. Perveniet ad juventæ robur: adolevi. Viribus erit conspicuus & minis; aderunt bella: venerunt. Ibit in aciem, te volente, missusque fortiter faciet: feci. Erit parricida: si vixero. Si, pater, tam secretæ profundæque artis ratio reddenda est, nonne habere tibi grande consortium prædicti videtur ipsa diversitas? Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam ut dissimilia: paria viribus, etiam ut mente dissentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quam quod non parco cædibus, cruore non latior exultans super stratorum corporum strages, palpitantibus adhuc cadaveribus alacer infisso? Vitutia sunt ista cum hostis contigit. Pax est quæ nos [4] deprehendit: & cum justa grassandi materia consumta est, in facinus necesse est otiosus ardor erumpat. Ecce jam reipublicæ

1 Qui tardior est hebescentibus membris, cui juventa similis senectæ pigrescit, est homo languidi, est occasuri sideris, natus sub occasum stellæ: ortu stellarum mundi facies renovatur, occasu languescit. 2 Prodigiosam meam animam collecto furore, & majore quàm fulminis vi terris detrusisse. 3 Magno aliquo fato, & Deorum consilio. 4 Reos declarabit parricidii.

præbita

præbita est quies, mihi tamen plurimum est cum gladio meo: Totis diebus tracto ferrum, ad arma respicio, tela mea laudo, admiror, alloquor. Crede, pater, & parricidium tam facile est, quam fortiter facere, cum utrumque de fato est. Sed quousque ratione colligam, quod exitu jam probatum est? Quod nullis Mathematicus dixit ambagibus, nullis dissimulari artibus potest? Partem responsi futuram in alio opere jam vidisti, &, quod præcipue torquet animum, [1] fides sceleris virtus fuit. Explicata est auctoritas responsi, cum de duobus prædictis unum factum est: nec possis de veritate dubitare, quoties cum incertis experimenta consentiunt. In responso cui cuncta cesserunt, fieri non potest ut hoc solum falsum sit, quod novissimum est. Non potest, inquit, fieri parricidium. Vis mirer, pater, si non creditur futurum, quod etiam cum factum est vix creditur? Falleris si adversus prædictas necessitates sufficere credis quod ego bonus filius sum, quod tu optimus pater. Tu non mereris scire, credo ego utique nolle me scire. Quid est ergo fatum, nisi quod fit, & non habet causas? Quemadmodum ergo, inquit, istud vitari potest, si fieri necesse est? Scilicet hac sola ratione, ut mors inter facinus hominemque ponatur. Vincitur, pater, fatum si resistas: vincit, si contemseris. Ago quinimo gratias hoc solo nomine crudelissimis fatis, quod maximum facinus non in prima ævi mei parte posuerunt, quod præmissæ sunt ante virtutes, magnorumque operum prior ordo defluxit. Potest puto caveri parricidium, quod & prædicitur, & novissimum est. Fingamus, pater, Mathematicum de hac sola vitæ meæ parte mentitum: quid tanti est ut credam ista, & vivam? Occidi pater non potest. Sed quid refert si difficultas ista non est salva animo meo? Excedit omnem calamitatem, innocentiæ suæ non credere, diebus ac noctibus timere, suspectum habere animum suum, calumniari manus, incusare visus, & parricidalem agere cogitationem. Major mihi ratio moriendi est, si parricidium fieri non potest, & ego me credo facturum. Quem tu mihi, pater, imperas laborem? quam asperam exigis patientiam? Horreo oscula tua, ne seniles artus nimium gravis amplexus elidat. Non sustineo eosdem expetere convictus, ne quos porrexerim cibos, venena fiant. Timeo ejusdem peregrinationis adire comitatum. Omne fugio secretum, ne quid fortuna, ne quid afferat casus. Quousque timebitur animus? Mors mihi præstare potest ne parricidium faciam, mors ut videar nec fuisse facturus. Sed me infelicem, quam multa sunt quæ timere debeam etiam contra animum meum? Unde scio an expulsum me repente sensibus meis, aliqua magni discriminis imago raptura sit? Profilibo fortasse tanquam sequar classici vocantis in-

[1] Fidem fecit sceleri.

stinctum

ſtinctum, tanquam me ruentis patriæ fragor, & vociferatio captæ civitatis exciverint. Me ſane interdiu cuſtodire poſſum, ſed unde ſcio quid afferet nox, caſus, error? Mathematicus hoc non futurum dixit ut vellem, ſed ut occiderem. Tu quoque, pater, quanto graviores paſſurus es ex ipſa diſſimulatione cruciatus? Felicius prorſus eſt, palam occidiſſe quem timeas. Cum bene in oculis meis amplexibuſque requieſcas, ſubeat neceſſe eſt tacitas cogitationes prædicti periculi metus: & licet componatur ad fortem ſuperbamque conſtantiam, naturalis tamen hominis infirmitas poteſt tam percuſſorem timere, quam mortem. Explica nos pater tam miſero triſtique complexu, & longiſſimas ſolicitudines brevi recide patientia. Minus indignum eſt ut moriar, ſi innocens futurus ſum, quam ut vivam ſi parricida. Denuncio tibi, pater, & de ſuprema neceſſitate confiteor. Jam non ſunt meæ poteſtatis hæ manus: non regere dexteram, non retinere ſufficio. Venit ille neſcio quis ardor, non ſentio, non intuentur oculi. Tunc omnia incipio ſcire, cum geſta ſunt. Quid? tu me lacertorum viriumque beneficio ſtraviſſe nuper hoſtes putas? Quantum dicuntur narraſſe captivi? Neſcio quem in me monſtroſi vultus horruere conſpectum. Non tela jaciebam, non jaculabar ictus, furialibus miſer facibus ardebam, & pectus iſtud non lorica, non ferrum, ſed diri ſerpentum clauſerant nexus. Non fuit illud pugna, non acies. In bello parricida vincebam: exceſſerunt opera mea humanarum virium mediocritatem. Quicquid factum eſt, rabies, inſania fuit. Prædico, proteſtor, non ego parricidium faciam, non ego fortiter feci. Quod ſi ulla ratione caſuve effici poteſt, ut prædicta non fiant, fidem veſtram P. C. ut mihi potius innocentia, quam fato debeatur: ego dicar expugnaſſe conſtitutionem, fregiſſe vincula neceſſitatis: mea pietas, mea laudetur integritas. Dii non ſinant, ut [1] inter me reſponſumque decernat exitus. Mathematicum vincere malo, quam reprehendere.

Quid nunc agam P. C. quemadmodum me vir fortis ad preces, quemadmodum parricida componam? Dicam, miſeremini? dicam, ſuccurrite? Sic rogari contra mortem ſolet. Novo mihi inauditoque opus eſt ambitu malorum. Niſi morior, periclitor. Ideo videor cauſſas reddidiſſe, ut contradiceret Pater: & ſi bene novi malignas interpretationes, non exitum captaſſe dicar, ſed excuſationem; & [2] explicare per fidem miſeri pudoris æſtum: nunquam videbitur mori voluiſſe parricida, ſi vixerit. Ad tua nunc genua porrigo, optime pater, has [3] ſi vis tantum fortes manus. Per ego, ſi fas eſt,

1 Innocenti vitâ comprobem Mathematicum fallacem. 2 Et captaſſe fidem publicam, ut ejus beneficio, illud effugiam, quod aliter ſalvo pudore non poſſum. 3 Si mori permiſeris, ſceleſtas etiam non futuras.

quic-

quicquid feci, per hanc ipſam mei charitatem, qua me nondum timere cœpiſti, miſerere. Filium pietate pereuntem ne velis exitum facere parricidæ. Præſta mihi patientiam, qua me modo bello credidiſti. Finge nos in ipſo proſperi Martis cecidiſſe complexu, confectumque magnis vulneribus cadaver efferri. Relinquo tibi pro me omnes parentes: hunc quo nos retinere voluiſſes, in ſuprema mea transfer affectum: tuis manibus compone corpus, extrue rogos, funeri juſta perſolve. Deinde cum jam noviſſimis oſculis, ſupremoque diſcedens ſatiatus fueris amplexu, tunc te fas eſt ſublatis ad cœlum manibus proclamare; Mathematice, mentitus es. Reddidimus cauſſas, peregimus preces. Reliqua vos manus, vos adjuvate cives, non ut liceat mihi mori; licet iſtud, etiam ut negetis. Vir fortis commendo vobis exitum meum, ſi non continuo letale vulnus impreſſero: ſi non cum ſanguine totam animam properans ictus egeſſerit, adjuvate dexteram, deprimite telum, & ante omnia detinete patrem. Neſcio quam longè manum ſparſurus ſit fugientis animæ dolor, quo cadat extractus mucro viſceribus, in quem ſe callabentis corporis ruina præcipitet. Vultis ſcire quantum debeam timere victurus? Metuo ne patrem, dum morior, occidam.

ÆGER REDEMTUS.

DECLAMATIO V.

ARGUMENTUM.

Liberi parentes in egeſtate aut alant, aut vinciantur. Quidam duos filios habebat, frugi, & luxurioſum. Peregre profecti ſunt, capti à piratis, luxurioſus languere cœpit. Ambo de redemtione ſcripſerunt. Pater univerſis bonis in unum redactis profectus eſt. Dixerunt illi prædones, non attuliſſe illum niſi unius pretium, & eligeret utrum vellet. Ægrum redemit. Qui dum revertitur, mortuus eſt. Alter ruptis vinculis fugit. Alimenta poſcit pater, contradicit filius.

Pro patre contra filium.

QUAMVIS, judices, in tanta malorum continuatione jam poteram [1] nihil ex accidentium meorum novitate mirari, nullumque mihi reliquerint impatientiæ genus adverſa, quæ de [2] ſolatiis remediiſque creverunt: con-

1 Incidere in aliquam calamitatem, quam non expectavi. 2 Alterius filii redemptione, alterius reditu.

fiteor

fiteor tamen hoc ſolum me proſpicere nullo metu, nulla triſtium recordatione potuiſſe, ut poſt piratas orbitatem, famem, hinc quoque calamitatibus noſtris pondus accederet, quod reverſus eſt filius meus. Vivebam miſer, ut hunc viderem; ſolaque ſuperſtitis expectatione ſuſpenſus, avidiſſimam moriendi cupiditatem [1] contentioſa mendicitate fallebam. Pudet perſuaſionis. Rediſſe ſe juvenis affirmat ut vindicaretur morte fratris, ut patris orbitate gauderet: nec intelligit majorem ſe factis meis [2] auctoritatem hac indignatione conferre. Nunc magis ſentio, quantum facinus fuerit ægrum non redimere. Quæritur ſe relictum, qui potuit evadere. Utcunque igitur, judices, poteram redemtionis illius reddere de præſenti juvenis impietate rationem, & mihi crudelitas iſta præſtabat, ut filium viderer elegiſſe meliorem. Non utor tamen occaſionis hujus invidia, nec quicquid miſeræ pietatis impatientia feci, querela malo defendere. Ego vero tunc non mores liberorum menteſque tractavi, nec mihi in illa triſtiſſima conditione [3] ſuccurrit de comparatione conſilium. Sola, quid facerem, neceſſitas, ſola juvenum meorum adverſa ſuaſerunt. Ex duobus liberis neutrum magis amat, qui redimit ægrum. Illud plane, judices, ultra omnem malorum meorum fateor eſſe triſtitiam, quod hac aſperitate juvenis, hoc inopiæ ſqualoriſque deſpectu [4] famam optimi fratris inceſſit. Hominem qui piraticum carcerem, qui prædonum vincula diſcuſſerat, decuerat ne voluiſſet aliter reverti. Ex quo ſe nobis tanto virium labore reſtituit, poterat [5] ejus quoque admirationem mereri, qui pretio paulo ante [6] ceſſiſſet. Dii immortales, quam laudem, quem gloriæ favorem impleverat! ſi paſceret patrem, redemerat fratrem. Relaturus vobis, judices, ordine malorum meorum eventum, quem nemo tam crudelis, nemo tam ſævus audiet, ut me non paſcat, hunc ante omnia, qui ſe queritur in fratris comparatione damnatum, ſecreti doloris indignatione [7] convenio. Quid agis impotens ſuperbe? Tu neſcis utrum fuerim redemturus ex duobus ſanis, ex duobus ægris. Habui enim, judices, filios diverſiſſima mentium corporumque qualitate compoſitos: & ſicut mox probavit ſæva captivitas in totam diſſimilitudinem, vitæ quoque genere diductos. Hic namque robuſtus ac patiens, non molliri proſperis facile, non accidentibus frangi: & quem de voluptatum gaudiorumque contemtu ſcires parem quandoque fortunis, traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra conſtantiam. Ille vero pariter in lætitiam metuſque reſolutus, alienus à curis, ſolicitudinibus impar,

1 Pervicaci, obſtinatâ. 2 Dum recuſat patrem alere, videor filium elegiſſe meliorem. 3 Non filiorum merita perpendi, & uter dignior qui redimeretur. 4 Luxuriæ accuſat. 5 Et fratris quoque. 6 Diſceſſiſſet. 7 Aggredior.

delicatus

delicatus, impatiens, & jam similis ægro. Sed apud patris affectus hæc ipsa liberos dissimilitudo jungebat, & erat quædam in inæqualitate charitatis æqualitas, quod hunc serio laudatumque semper, illum jam quadam miseratione diligerem. Quid profuit individua pietas? Erat etiam me nolente manifestum utrius magis colloquiis, magis lætarer aspectu. Velit, nolit, Judices, ipsa quoque querela juvenis, quid de patris fateatur animo, probat. Irasci quod non sit fratri prælatus ægro, impatientia est hominis qui magis ametur. Accipite, judices, majorem pietatis æquæ probationem: filium nec peregre dimissurus elegi, junxi fratrem, aptavi comitem, & utroque patris latere nudato, visus sum mihi magis habiturus utrumque mecum, si pariter essent. Hanc apud me juvenum æqualitatem etiam in calamitatibus fortuna servavit. Uterque captus est, ambo de redemtione scripserunt. Dissimules licet, iterum tamen & inter adversa persuasionem charioris invenio. In captivitate communi puto minus speravit ille de patre qui languere cœpit. Tu mihi nunc, impotentissime juvenis, tu quæso responde. Quid aliud facere debuerit pater duos redemturus? Cunctas facultates in pretia collegi: rus, servulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione parentis addixi, & ultra quam non potest excogitare summus affectus, nihil senectuti meæ, nihil dubiis casibus (prô inconsulta pietas!) nihil neque illi reservavi, quem redemissem. Quantum, judices, ad piratas tulerim, scire potestis ex hac fame. Fuerit pretium licet exiguum, parvumque, dum totum: fingite quemlibet divitem, quemlibet pauperem patrem, nemo unquam plus pro liberis dedit, quam qui sibi nihil reliquit. Utrumne igitur, judices, nemo mortalium habet [1] pretium plurium liberorum? An piraticæ feritatis ingenium est, in captivorum taxatione solos [2] æstimare redimentes? Dii immortales, quam arrogans me pirata, quam superbus excepit? parum, inquit, attulisti, senex, languet alter. Quid ego à diis hominibusque merui, quod mihi non redditurus utrumque, non ipse potius elegit? Sævus, & humani doloris artifex, negavit à me duos posse redimi. Deinde ut hoc tristius, ut difficilius esset, redditurum se dixit utrum maluissem. Vides, juvenis, quantum pietati meæ testimonium reddiderit ipsa crudelitas. Conditio non ponitur nisi duos redemturo. Expectatis, certum habeo, judices, ut in tristissimæ necessitatis positus abrupto, ad ægrum continuo properaverim. Quis non putet audita conditione, vincula me statim detraxisse languenti? Oderitis licet confessionem meam, deliberavi. Tenuit inter illos inexplicabiles doloris æ-

1 An vel unus filius mereatur, redimi totius rei familiaris pretio.

2 Quantum ipsi, qui redimunt, possunt dare.

ſtus, perquam longum pietas miſera conſilium: & quod nunquam ſatis manibus filii, nunquam ſatis excuſabo conſcientiæ meæ, non ſtatim mihi ille deficiens unicus fuit. Diſſimules licet, orbitas, ego mihi plurimum videor adjeciſſe languori cunctationis mora, & ſenſit infelix quid in electionis hujus neceſſitate fuerim neutro languente futurus. Tandem, quod ſolum habebat ambitus genus, deſperatione prævaluit. Accepi fateor illum qui ſolutus quoque non ſequebatur, quem non gaudium redemtionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit patris amplexus. Si eſſet in rebus humanis ulla clementia, merueram etiam de piratis ut mihi duo redderentur. Utinam, judices, juvenis illius vita præſtaret, ut videretur non periculi miſeratione, ſed charitate prælatus. Me infelicem, quod bonam habeo cauſſam. [1] Explicuit juſtitiam comparationis, qui deceſſit etiam redemtus, & in perituro filio nihil aliud electum eſt. [2] In quo fui miſer famæ periculo? Filius meus languore defunctus eſt. Tamen pater occiderat ægrum ſi reliquiſſet. Videram continuo, judices, in carcere illo quantum promitteret conſtantia hominis, quem non captivitas, non expectatio patris, non fratris fregiſſet infirmitas. Nec immerito de fortiſſimo juvene cuncta ſperavi, ſi fuiſſet ad omnes conatus explicato languente [3] liberior. Tandem miſeros fortuna reſpexit, & puto contra prædonum commenta feritatem, ipſa conſenſit, ut nobis quem negaverant non abſtuliſſent. Non quidem mihi, judices, arrogo temporis illius providentiam, nihil me fateor feciſſe conſilio: poteſt tamen utriuſque juvenis exitus neceſſitatibus meis aſſignare rationem. Periit quem redemi, reverſus eſt quem reliqui. Inveniſſe te putas, juvenis, patrem cibos & alimenta poſcentem? Quærebam pretium tuum, teſtor clementiam mitiſſimæ civitatis: hæ preces, hic rogantis ambitus fuit. Miſeremini, date ſtipes; indulgete, conferte, repetendus eſt ille qui redimi maluit fratrem. Sed & hac te decebat reverſum proclamare voce, Erige vultus, pater, attolle triſtiſſimam faciem: vindicati de fæviſſimis prædonibus ſumus, duos redemiſti. Alimenta poſco; poteram non adjicere, filium pater, ſed mendicus hominem, ſed juvenem ſenex. Quis enim magis ex ipſis rerum naturæ ſacris venerandiſque primordiis deſcendit affectus? Quid etiam inter liberos ac parentes tam commune, tam publicum, quam ut alicujus famem proximus quiſque depellat? Voluit nos ille mortalitatis artifex deus in commune ſuccurrere, & per mutuas auxiliorum vices in altero quemque quod pro ſe timeret aſſerere. Nondum hæc charitas eſt, nec

1 Comprobavit quam juſte ægrum prætulerim. 2 Quam filius. 3 Ægro redemto, potuit frater liberius fugam moliri. 3 Nec timere cum fugiſſet, ne piratæ ægrum relictum durius tractarent.

perſonis

perſonis impenſa reverentia, ſed ſimilium accidentium providi metus, & communium fortuitorum religioſus horror. In aliena fame ſui quiſque miſeretur. Sic cibos obſidio partitur, ſic inopiam pariter navigantium frequenter unius alimenta paverunt. Hinc & ille venit affectus, quod ignotis cadaveribus humum congerimus, & inſepultum quodlibet corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, ut non quantulocunque [1] veneretur aggeſtu. Parentibus vero liberi non præſtatis alimenta, ſed redditis: quanto, dii deæque, breviora, quanto minora pro tot infantiæ, tot pueritiæ ſumtibus, tam variis vel abſtinentiſſimæ juventutis impendiis? Si mehercule hoc quoque officii genus natura non permitteret, bene pro deficientibus aliquid & vita veſtra deperderet, iterumque ex illa quam traxiſtis anima portio brevis in ſuum rediret auctorem. Vultis ſcire quantus nomini noſtro debeatur affectus; quanta veneratio? non eſt beneficium quod paſcitis: ſed eſt facinus quod negatis. Liberi parentes alant. Pudet ſacrorum nominum, pudet religionis humanæ. Hæc ergo lex erit? Quid imprecer homini, qui primus fecit ut [2] pietas juberetur? Liberi parentes alant. O crudele factum! O nunquam triſtior tames! ita paſcit ille qui cogitur? Non meruiſti, inquit, accipere. Diſcede pietas, quieſce pauliſper: infirmitas remuneranda ſit. Primum lex ſeveriſſima eſt, ut fortius alimenta poſcantur. Perdiderunt pulchritudinem ſanctitatemque naturæ, qui putant illis parentibus jura ſuccurrere, quibus apud liberos ſalva eſt de mutua charitate reverentia. [3] Colliſis proſpexere pignoribus, & inter tam venerabiles affectus hoc quoque dignum providentia fuit, ut aliquid & [4] odia præſtarent. Quereris, iraſceris, & ideo juberis. Expectandum eſt videlicet ut liberorum parentumque concordiam [5] ferant totius merita vitæ, & ut pietas, natura, ſanguis accipiant quotidie tanquam amicitiæ nexum: & niſi nos promeruerimus obſequiis, adulatione, patientia, natales, ortus, & pignora prima perierunt? Si vultis, judices, ut huic nomini ſalva ſit in omni perſonarum diverſitate veneratio: bonum Patrem Filius alat, lex malum. Non faciam hanc contumeliam rerum naturæ, non faciam legi, ut excuſem vel peſſimum patrem, ut [6] ſacro nomini tentem gratiam petere de venia. Sim licet crudelis ac ſævus; Filium tamen diutius amavi. Clauſerim paternos penates, de teſtamento, de ſpe ſucceſſionis expulerim, oneraverim vinculis manus, fœdaverim membra verbe-

1 Juſta; honorem debitum perſolvat. 2 Sic Ms. alii legunt, pietate juvaremur. Senſus eſt, ut pietas quam natura nobis inſeruit, lege fanciatur. 3 Ubi omnia amoris pignora colliſa periere. 4 Filiorum. 5 Sic Ms. alii legunt præferunt. Senſus hic eſt, ſecum una ferant, tueantur. & quoties pater ceſſaverit promereri filium, etiam filius patrem amare deſinat. 6 Ut putem veniam pro gratiâ habendam eſſe ſacro parentis nomini.

ribus: perſolvi gratia non poteſt nec malo patri. Arrogans, impotens ſum; nolo quotidie mereri quicquid mihi deberi cœpit primo die. Facilis, mitis, indulgens; vocabula ſunt iſta minoris affectus: propter hæc aleretur amicus, paſceretur extraneus. Veſtrum quinimo crimen eſt, quod interdum aliud ſumus, & (unde manifeſtum & diverſitatem noſtram venire de moribus liberorum) non invenias aſperum patrem, [1] niſi jam peccantis ætatis. Quid ais? rigidus, immitis ſum: ideo paſce, tantum paſce, non ultra malo pro reverentia nominis noſtri. Quicquid præſtatis inviti, & cum alitur pater quem quereris indignum, accipere mihi videntur [2] omnes parentes. [3] Si vis, affectum debes: ſin minus, neceſſitate ſervitutem, patientiam. Non tanquam pater alitur, qui [4] tanquam bonus amatur. Sepone, juvenis, differ querelas, tunc iraſceris, tunc objicies mihi, cum proſperitatum, cum ſecundorum officia depoſcam. Non talis ad tua genua provolvor, ut extimendus ſim. Nulli malus eſt pater, cum eſſe cœpit infelix. Aſpicis collapſum, & ex omni calamitatum genere miſerum, & ultra quod accidentium menſura non exit in orbitate, mendicum. Riget ſquallidi capitis concreta canities, vigor priſtini vultus vacuis luminibus intabuit, & per obſtantium crinium illuviem tenuis arentium jactus oculorum. Hæret aſtricta nudatis oſſibus cutis, & in fame ſua homine conſumto, jam membra ſine corpore. Iterum bonus ſum: in priſtinam religionem de calamitatum horrore reſtituor. Adeone non habent hæc ipſa ſupplicia pœnas, quod poſco, quod rogo, quod mendicus ſum filii mei? Et quam multa, dii deæque, non poſſunt pro nobis impetrare leges? Quanto plura ſunt quæ negantur cum præſtant inviti? Non exigo ut tuis manibus porrigas cibos, ut conſoleris, ut foveas: projice quod rapiam, abjice quod colligam. Genus ultionis eſt paſcere, nec miſereri.

Si tamen, judices, fas eſt impietatis hujus ullas accipere cauſſas & filium qui non alit, putatis reddere poſſe rationem, æſtimate per fidem quod ſit facinus illud, cujus ultionem debeat exigere aliquis de fame patris. Captum me, inquit, non redemiſti. Quis non putet queri de filio patrem? Quemquamne dicentem feras, nihil tibi debeo qui mihi vitæ luciſque beneficium ſemel præſtitiſti, quia hunc ſpiritum, hoc corpus non ex indulgentia tua rurſus accepi? Iniquiſſima magnorum conditio meritorum eſt, ſi quicquid non fuerit adjectum, de prioribus perit, & peſſimo exemplo gratiam præteritis auferunt reliqua ceſſantia. Non redemi. Non tamen

1 Niſi filii, qui ea jam eſt ætate, in alas. affectus hoc exigit; ſi invitus, quam cadit peccatum. 2 Ipſi paterno nomini præſtatur. 3 Si lubenter leges. 4 Nam, ut bonus, amari etiam alienus poteſt.

ideo

ideo minus est quod in hunc te divinorum humanorumque conspectum de nostra protulimus anima. Maria terrasque, & infatigabiles siderum cursus, & cuncta sacro fulgore lucentia nos, ut fruereris, ostendimus. Has quas subtrahis manus, hæc verba quæ negant, de meo spiritu, de meis visceribus hausisti. Gaude potius, exulta quod tibi patris asperitas præstat boni filii jactationem. Solus habet quod imputet patri, qui queritur, & pascit. Quam multa, judices, huic querelæ respondere poteram, propter quæ filium salva pietate non redemissem? Quis non acciperet excusationem, si dicerem, impediit quamvis properantem senectus, inopia, languor? Pretium non tam festinanter inveni. Explicare non potui navigationem, juvenibus quoque fortibusque difficilem. Solus ac senex non illa qua speraveram prosperitate direxi. Per quos metus, per quæ peregrinationis incerta properavi? Remove, juvenis, indignationem, nihil plus pro filio factum est quem recepi. Non fortunam tibi debeo, sed affectum: non exitum, sed voluntatem. Pro duobus pretia contraxi, pro duobus maria conscendi, pro duobus genua tenui. Rogo uter magis amaretur, si mihi piratæ duos reddidissent? Age tu nunc juvenis ad faciendam inopiæ patris invidiam (si videtur) exclama, Famem obtendis, ad quam luxuria, prodigarumque voluptatum continuatione venisti, exhausisti, senex, census in pretia meretricum: quanquam & huic jubetur necessitati pietas vestra succurrere, & lex quæ inopem, quæ patrem nominare contenta est, filium non remisit ad causas. Quid vero si in educationem, in discursus, in pretia vacuatus sum? Excedit omnem scelerum comparationem, patrem mendicum facere, nec pascere.

Tentat, judices, hoc, quod non est redemtus, ampliare alia juvenis invidia. Fratrem, inquit, mihi prætulisti. Fateamur paulisper hoc crimen, agnoscamus hoc nefas. Impudentissime generis humani, tu non feres ut frater tuus vel magis ametur? [1] Vides enim, prælatus est tibi nescio quis affectus, possident charitatis tuæ locum pignora de minoribus sumta nominibus. [2] Illum nempe, cujus æque spiritus de visceribus his trahebat ortum: qui patrem vel solus [3] impleret. Pessimus est mortalium, qui amari fratrem suum sine sui charitate putat. Tu custodies utrum frequentius osculer, utrum stringam magis arctiore complexu? Non est hoc impatientia, nec circa patris affectus sacra de pietatis contentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari magis, quem non ames? Falleris, juvenis, longeque te ab intellectu rerum naturæ sepositi prava persuasio, qui putas ex paternis affectibus filio perire, [4] quic-

1 Cum ipse præferas alienum nescio quem affectum, ut mendici patris filius charitatem tuam aliò impendas.

2 Præferri indignaris. 3 Omnem patris affectum. 4 Si quid singulare alterius calamitati indulgeatur.

quid

quid in altero de neceſſitate præponderat. Par eſt in omnes liberos, eademque pietas; ſed habet in aliquo plerumque proprias indulgentiæ cauſſas, &, ſalva charitatis æqualitate, eſt quiddam per quod tacito mentis inſtinctu ſingulos rurſus tanquam unicos amemus. Hunc primus naſcendi locus; illum gratiorem præfecit infantia; alium lætior vultus, & blandior oſculis amplexibuſque facies; quoſdam magis ſeveritas probitaſque commendat; in quibuſdam diliguntur impatientius calamitates; & damna corporum, debilitateſque membrorum notabilius miſeratione complectimur. Salva eſt tamen univerſitas, cum quicquid in alio ceſſare creditur, in altero reſtituit alter affectus. Securus ſis: non intercidunt iſta, non pereunt, ſed invicem vincunt, prævalent, cedunt. Filio non poteſt præferri niſi filius.

Blandiar, judices, pauliſper calamitatibus meis, & ſic agam tanquam apud piratas invenirem utrumque ſanum. Attuli ſine dubio pretium duorum, ſed utrumque prædo non reddit. Offert electionem, ſuadete quid faciam. Quid dicitis? iſta pietas eſt, abire, diſcedere, iraſci ſcilicet, queri, & invidiam facere piratis? vos interrogo liberi, vos parentes, Non ergo facinus eſt, ideo neutrum redimere, quia utrumque non poſſis? Egregia pietas, æquare liberos [1] juſtitia deſperationis, & ex hoc quod ſuccurrere non contingit duobus, orbitatem facere totam. Tu vero ſenectus accipe quicquid datur, accipe quicquid offertur, dum [2] hoc ſaltem feritati libet, antequam in patientiam tam ſæva decreſcat immanitas. Interim multa poſſunt afferre caſus: ſperare licet, repetere, ſperare, pater, fortaſſis evadat. Quæcumque explicari coacervatione non poſſunt, per partes viceſque ſervantur: & facilius eſt diviſa ſubtrahere, quorum magnitudo laborat in ſolido. Quantum intelligo, judices: filius [3] cui profuturum non erat ut eligerem, hoc ſolum ferre non poteſt, quod redemtus eſt frater. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? Objicit mihi quod ullum de liberis meis potuerim facere diſcrimen. Deinde queritur non ſe potius electum: & cum fratri præter ejuſdem nominis par ac ſimile conſortium, reverentia quoque languoris acceſſerit, indignatur apud affectus patris, non eam prevaluiſſe partem in qua tantum filius erat. Non invenio, judices, quemadmodum effugere potuerim criminis hujus invidiam, ſi hunc potius recepiſſem. Patri, cui utrumque piratæ reddere nolebat, redimendus fuit aut æger, aut neuter. Quid, quod inquit, etiam luxurioſum prætuliſti? Parce, juvenis, ma-

1 Ut æqualitatem, quam juſtitia obſervat, deſperando facerem: & quoniam utrumque redimere non potuerim, pariter de utroque deſperarem. 2 Dum piratarum fetitas permittit, ut unum ſaltem eligam, donec immanitas iſta optionem faciendi in tantum decreſcat, ut patiantur me utrumque redimere. 3 Qui, cùm ipſe potuerit evadere, redemtore minùs indigebat; non tam ſervitutem ſuam, quàm libertatem fratris ægre fert.

ledictis,

ledictis, parce conviciis. Reliquistis hæc nomina, domi erunt ista vitia, domi erunt istæ virtutes, sed cum fueritis reversi. Interim nihil aliud estis quam fratres, quam liberi mei, duo captivi, ambo miseri, & diversitas vestra de calamitatum societate consumta est. Vides quam nefas sit alterum ex vobis mihi esse viliorem? Piratarum non interest uter eligatur. Dignum hunc dereliquisti, luxuriosum redemisti. Comparatione vestra, juvenis, circa patrimonium honoreve contenderes, & ego proclamabo, vicisses. Sed ventum est illuc ubi non probitas, non mores æstimantur, & de corporibus sola taxatio est. Unde tristes toleraret casus, ferret sordes vinculorum, piraticam famem juvenis, quem torquere solebat nostra frugalitas? Unde in illa solitudine carceris duret animus convictibus semper comitatibusque lætatus? Expecta tu, quem decet honesta patientia, laudabilis labor, [1] qui tibi difficultatum reddis ipse rationem. Tu differris, luxuriosus redimitur. Quid vis? Prætuli illum de quo soli tibi querebar: quem cum vellem castigare, reprehendere, te solebam laudare, mirari. Exaggera quantum voles vitia fratris: luxuriosum, perditum voca, dum scias te sic magis probare non animum fuisse patris, sed de calamitate rationem. [2] Ille eligit, qui recipit ante meliorem. Sed parce, quæso, juvenis, adversorum interpretationi. Non est electio, alterum recipere, cum pretium attuleris duorum; discrimen illud non ego, sed pirata commentus est. Quicquid inter vos in alterutro fecero, affectus est, quo duos amo. Et homo, apud quem filius sola prævaluit gratia calamitatis, non fratrem tibi prætuli, sed [3] quod in te fratri prætulissem. Consilium hoc putas fuisse patris? Fortunæ est, qua capti pariter estis, qua decubuit alter, qua non convaluit redemtus. Cum propter duos venerim, quod in altero mihi pirata concessit, idem est ac si mihi neutrum reddidisset.

Sed quousque facti mei dissimulabo rationem? Æger electus est. Respondete nunc, si videtur, Luxuriosus, perditus fuit. Parcamus quæso memoriæ, revereamur suprema cineris, pœniteret me fortasse si viveret. Iterum ac sæpius (quod necesse est) ipsa criminis mei voce defendar. Ægrum redemi. Non habent profecto, non habent discrimen liberi, nisi de calamitate: & inter homines quos natura pietatis æquavit, differentiam nisi de dolore non explices. Non cum [4] usu nunc vestro, non cum moribus loquor. Ille anhelat, illius sunt lassa suspiria, ad illum serius veni. Excogitasti rursus, fortuna, quod supercresceret charitati, quod posset sacris nominibus accedere.

1 Qui cùm carceris molestias fortiter tolerando, severioris vitæ fructum perceperis, ipse tibi difficultatum rationem reddis. 2 Si esset optioni locus, illum elegissem quem antea ut meliorem prætuleram. 3 Calamitatem. 4 Vitæ consuetudine.

His

His ſolus major affectus eſt quam filios amare filii miſereri. Me quidem, judices, ſi quis interroget, conditio illa non fuit vera, non ſimplex, habuitque piraticæ feritatis ingenium. Ægrum mihi non licuit relinquere, licuit eligere. [1] An fas fuiſſe credis, ut juxta moriturum tu reddereris? & homines ejus immanitatis, ut poſſent liberos cum patre partiri, paterentur eum ſibi relinqui, quem periturum ex hoc probabant, quod illum pater non eligebat? Tentata eſt miſera pietas, & placuit hoc quoque addi calamitatibus noſtris, ut onerarer pudore conditionis [2] partes non habentis. Cum in comparatione ſani æger offertur, ideo ponitur, ut eligatur.

Supereſt, niſi fallor, judices, ut cum ſibi prælatum fratrem queratur, æſtimetis utri tunc magis debuerit pietas noſtra ſuccurrere. Eſt quidem, judices, humanæ infirmitatis iſta natura, ut ex omnibus accidentibus graviſſimum putet quiſque quod patitur: & cum aliena cogitationibus, noſtra dolore tractentur, neceſſe eſt apud impatientiam ſuam vel minora prævaleant. Languor eſt tamen, languor cui merito ceſſerint cunctæ calamitates, in cujus comparatione conſolari ſe poteſt genus omne miſeriarum. Stringat licet manus ſæva captivitas, profunda carceris nocte membra claudantur; datur tamen colludere catenis, artus extrahere nexibus: & habet aliquid æquanimitatis, cum pœna ſua poſſe rixari. Sæviunt regna tormentis, bella vulneribus, ſed levius afficit quicquid [3] viribus feras: & cum in plenum adhuc ſanguinem adverſa ceciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur. Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus viſceribus immiſſa tabes quotidie aliquid ex homine præmittit in mortem? Cum cibos, hauſtus, & omnia blandimenta vitæ fames faſtidit, & poſcit? Deſiderare aſſidentium officia dehinc ferre non poſſe? Gravari quos appetieris attactus? Per totum cubile corpus velut ſuper ardentes exagitare flammas? Lux fatigatis luminibus gravis, vox ſola de gemitu. Cum ex duobus captivis languet alter, una eſt inæqualitas patris eligere ſanum.

Retuli, judices, uſque adhuc in penatibus ſuis juxta parentes propinquoſque languentem. O carcer, ô morbi, quem vos non facitis ægrum? Et non ille carcer, quem ſeveritas legum, quem poteſtatum juſtitia commenta eſt. Non poſſunt humani metus, humanarum cogitationum ingenia ſatis abundeque concipere quæ vidi. Jacet ſub immenſæ rupis abrupto triſtis, & ultra naturalem profundæ caliginis noctem merſus piraticis artibus ſpecus, quem tota circumfuſi vaſtitas maris, & undique minantibus ſcopulis illiſa tempeſtas terrore ruitu-

1 Crediſne permiſſuros piratas, ut tua, & morientis redemtio perinde æſtimaretur. 2 Cujus neutra pars potuit præferri. 3 Integris; cum ei ſis valetudine, ut ferre poſſis.

re

ræ molis everberat. Horrent cuncta crucibus, squallent circumjecta naufragiis, nullus nisi in supplicia mortesque prospectus, & ad infelicium captivorum metum præmissus de [1] simili exitu dolor. Spiritus solus intus vivit, quem vinctorum trahunt redduntque gemitus, quem tot contulere languentes. Hoc erat ubi jacebat æger, illud tot annorum ex quo cœpit pirata grassari, idem cubile. Corpus quod gravaretur assidentium sedulas manus, jacet inter vincula, quibus instringat adhuc recentem pirata captivum: & quamvis tenuata de nexibus membra labantur, rursus [2] in modum stringentium tenent, quæ nullo suspensa nixu velut vincto homine sederunt. [3] Qualis erat ille sub ferro, cujus exangues manus vix levia velamenta transferrent? Quis inter comploratione gemitusque somnus, quem vix silentia solicita præstarent? Ad quæ colloquia tristitia respiraret? Undique pares similesque miseri, & veteribus captivis adjectus quotidie novus aliquis impatiens. Compara, si videtur, huic ægro captivitatem tantum tuam. Tu quereris quod cibos pirata non præstet, ille remittit oblatos. Te nuda humus, nudum cubile frangit: ille ad singulos ardentis corporis motus in sua vincula versatur: & quocunque membra lassata dolore transtulerit, [4] in supplicium reddit renovata patientia. Breviter sævissimi languoris definienda mensura est. Non potest ex illo sanari, nec quem redemerit pater. Insta nunc, si videtur, ac subinde, juvenis, interroga, cur ægrum potius elegerim. Reddi à me posse rationem cur hoc fecerim, putas? Ego vero non possem nec si te redemissem. Quid enim si respondere jubeas orbitatem, cur in exequias totos egerat census? Quid sibi velit ille funebrium longus ordo pomparum? Cur super flagrantes jaceant rogos? Cur ardenti non divellantur amplexu? Ut ego dico, proclamo, fateor, erroris aut dementiæ furor est cum feceris.

Hoc est ergo, inquit, quod de te præcipue queror, moriturum mihi prætulisti. Quæso, juvenis, ne nobis putes tantum inesse feritatis, ut illum potuerimus existimare moriturum. Vis non sperem victurum filium, quem tunc primum aspicio, complector ægrum, quem pirata non recusat sibi relinqui? Si persuasionem patris interroges, quicquid est quod miser torquetur, afficitur: non languorem credo, sed impatientiam, desiderium, dolorem. Hominis qui apud piratas languet, unum remedium putes, ut redimatur. Sed non est, quæso, juvenis, quod hoc patrocinium de tam calamitosa pietate concipiam, ut dicam, victurum putavi. Exaggero

1 E carcere non exeundum esse, nisi ad mortem & supplicia; captivitatem solâ cruce finiendam. 2 Ipso pondere. 3 Vix ambulare potuit vinctus, cujus exangues manus vix levia velamenta de loco in locum ferre possent. 4 Super sua vincula versatur.

quinimo invidiam criminis mei. Redemi, fateor, illum, qui dilationes, qui moras ferre non poterat, in quo mihi pirata vendebat brevia oscula, paucos dies. Si mehercle uterque fuisset æger, illum redemissem, qui prior languere cœpisset. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem jam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret. Si vulneribus confectos remisissет acies, properantius ei clauderem plagas, per quem animam largior sanguis egereret. Ignoscite, dii pariter atque homines, non possum de liberis, possum eligere de miseris. Gratias quinimo fortunæ, gratias ago, quod adhuc æger sentit, intelligit. Alioqui cadaver acceperam, & pretia duorum pro funere tantum supremisque persolveram. Nescis quantum pudori, quantum adjiciat affectibus meis inter tam impares æquata conditio. Æger qui tantundem est piratis, plus est patri.

Velis tamen nolis, infelix senectus, fatendum est quod merito, quod summa pietate factum est, quam difficile fecerimus. Quæ tunc mihi cogitationes, quis temporis illius animus fuit, cum inter duos liberos incerta miser electione discurrerem? Hunc diutius osculabar, illum putabam desperatione moriturum. Lacrymas ad languentem gemitusque transtuleram, & tu mihi videbaris futurus æger. Quoties catenas tuas soluturus invasi? [1] Sed mihi commendabat relictum, quod te prætulissem. Quam frequenter jam laxata misero vincula rursus imposui, dum mihi tui potius sanitas placet? Dissimulare non possum conditionis illius secretas difficultates. Redimi debebat æger, ego te volebam. Ponere vos, judices, velut in illa necessitatis meæ præsentia volo. Ecce, infelix ad primum aspectum patris conatus assurgere, illas pallentes sordibus manus paululum tanquam amplexus daturus erexit: nec usque in cervices meas spiritu jam deficiente perlatas, in suum miser iterum cubile dejecit. Totus ille circa nos carceris populus obticuit: & ne colloquiis nostris terribilis catenarum stridor obstreperet, lassatos artus in sua tenuere patientia. Ego [2] serius gravis, hinc, si videtur, incipiam. Luxuriose, meruisti. Ignorat profecto paterni doloris æstus, quisquis solatium putat ut de languente filio queratur, ut moribus mentique maledicat. Abite virtutes, ignosce probitas, charior est ex liberis ille qui moritur. Mihi vero fateor hinc aliqua languente filio venisse solatia, quod vixit infelix quemadmodum voluit, quod fuit hilaris ac læta brevis ætas. Crede, juvenis, & pro te jam maluissem ut luxuriosus esses. [3] Cui tu tempori, cui dolori rigorem ultionis, frontem

1 Ipse etiam filius quem eram relicturus. 2 Forte nimis sero gravitatem induo, nunc si videtur luxuriosum filium objurgare incipiam. 3 In tantâ ægritudine, non locus est reprehensioni.

castigan-

castigantis injungis? [1] Impatientissima res est perdere filium cui videaris irasci. Corruptum me precibus putatis, ambituque lacrymarum? Hoc vicit æger, quod non rogabat. Assidebam misero, demittebat oculos, interroganti responsum de lacrymis tantum gemituque reddebat, [2] agebat me deliberante jam victum, cum repente miseras manus velut recidentis amplexus posuit in sinu meo. Et cum lassa suspiria per ardentes anhelitus egestis sæpe visceribus, cum diu collatis uterque singultibus miscuissemus lassas sine voce lacrymas, tandem spiritu vix in paucissima verba collecto; Tibi quidem, inquit, gratias ago pater, quod redemturus utrumque venisti; non adeo tamen sensus meos languor hebetavit, ut exitum conditionis hujus ignorem. Ego luxuriosus, ego perditus, nunc vero [3] super infamiam nominis hujus immorior. Utinam hoc saltem mihi sero fata præstarent, ut residuum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Sed si mora est longior properantibus expectare pereuntem, ite superstites, ite felices: has tantum reliquias commendate piratis, ne mersus profundo, & projectus in fluctus exitum faciam hominis ad quem non venerit pater. Unde enim sperare possum, ut revertaris, ut facias? Tunc super abrupta verba tota defectione conticuit, strictisque vitalibus circa dolorem suum membra riguerunt. Exclamavi, fateor, quid agis, infelix? Cur desperatione collaberis? Attolle paulisper oculos, confima, dura, te frater elegit. Visa est post hanc vocem meam peracta conditio, continuo pirata detraxit catenas, vincula laxavit. Vultis elegisse me negem? Vultis in lucem diemque productus, carceri suo reddatur æger? Ego vero non habui verba, quibus me deliberare, quibus nolle contenderem.

Vultis scire quid pater, quid pirata præstiterit? Ego duos redemi, sed alterum accepi. Ut scias, inquit, ægrum redimi non debuisse, defunctus est. Crudelissime generis humani, qui non putas pretium tuum perdidisse, audi quam multa nobis in morituro filio pirata reddiderit. Frater ille tuus inter vincula catenasque deficiens, respiravit aliquid in toro, tandemque liberas vinculis manus per totius lectuli spatia jactavit, post impias carceris sordes illum cum ferali veste squallorem exuit, paulisper æger vidit propinquos, allocutus est amicos, mandavit, exegit: & quamvis suprema sorte collabens, prius tamen luce cœli libera satiatus est. Contulit mihi grande velit nolit fortuna in orbitate solatium, filium qui relictus mea fuit moriturus invidia, non occidi, sed perdidi. Quid ais, juvenis? Ita si moriturum filium redimere non debui, non

1 Nullius patientiæ est pater, qui perditum it filium, quod forte justas habeat iræ caussas. 2 Dum deliberarem, agebat victum, personam victi induebat; reputavit se esse relinquendum. 3 Propter; vel luxuriæ probro notatus.

ſufficit hæc tibi de me pœna, quod ille deceſſit? Iraſci patri tantum fortaſſe fas eſſet, ſi viveret frater: tunc alimenta quærenti reſpondere poſſes, Poſce prælatum. Quantum intelligo, qui de mendicitate patris vindicaris, ægri es redemti juvenis inimicus? Neſcis quid ſit invidiam facere patri. Melior erat tua caſſa, ſi mei miſerereris. At quanto, dii deæque, alius fuit ille infeliciſſimi juvenis affectus? Nuncio enim, & audiente, & tota civitate teſte, proclamo. Tibi gratias agebat ille dum moreretur. Credo mehercle hoc miſerum dolore conſumtum, quod ſibi videbatur pretium ſuum mihi perdidiſſe. Non aliter igitur quam ſi te præſente deficeret: Per illud, inquid, frater optime, natalium noſtrorum ſacrum venerandumque conſortium, per ſocias peregrinationes, per adverſa communia, per hoc quod & tu languere potuiſti, ſi te vel tua quandoque virtus, vel ſatietas ſecura prædonum piratico carcere emiſerit, commendo tibi ſenem quem facimus uterque mendicum. Teſtor immortalia numina, & infernarum ſedium deos, paſcerem patrem ſi te redemiſſet.

Ego tamen, inquit, mihi debeo, quod reverſus ſum. Non quidem quicquam velim, juvenis, de virtutum tuarum admiratione detractum, audias tamen neceſſe eſt in hac pietate verum. Evaſiſſe te putas, ingrate? Dimiſſus es. Mea pietas iſtud, mea fecit electio. Unde enim evenit quicquid ante captivitatem tua præſtare non potuit? Jacta quantum voles effractum carcerem, ruptas catenas: vis ſcire quid negligentes fecerit ſecuroſque piratas? Acceperant pretium duorum.

Intelligit, judices, & ipſe juvenis, non eſſe ſe calamitatum noſtrarum juſtitiæ parem, & ſic agit; tanquam alere non debeat. Itaque transfert in hoc defenſionem, ut poſſe ſe neget. Quid dicitis, judices? Feretis hoc dicentem juvenem corpore atque ætate robuſtum. Non habes opes, ſed membra, ſed vires? Nam neque ego laborem, nec difficiles poſco conatus, contentus ſum, juvenis, ut velis. Cibos me poſcere putas? Humeros poſco quibus incumbam, manus quas eliſo pectori apponam, ſinus in quos egeram exhauſtarum reliquias lacrymarum: ut ſepelias, ut hæc cum miſeri illius membris oſſa componas. Non alimenta quæro, ſed filium. Quid, quod nec grave longumque ſupremæ pietatis exigimus officium? Non diu viverem, etiam ſi me duo paſceretis. Securus ſis, brevi te gemitus mei liberabunt, aſſiduis planctibus everberata vitalia. Quid me remittis ad turbam? Quid facis rurſus omnibus gravem? Conſumſi fletus, clementiam civitatis exhauſi. Non alit populus hominem quem paſcere filius debet. Quid ſibi vult hæc aliena calamitatibus noſtris, aliena virtutibus tuis, juvenis, aſperitas? Abſtulifti mihi malorum quoque meorum verecundiam. Quicquid faciebam, mendicitas eſt ex quo reverſus es. Durat in ſuſcepto rigore juvenis

nis, & ad misericordiam non memoria fratris, non patris contemplatione deflectitur. Exclamaret alius hoc loco, ex tua fide dignus quidem eras, impotentissime generis humani, quem in tormenta mea doloremque redeuntem, vincula rursus ac pœna carceris exciperet. Et insultes huic confessioni licet [1] allegare non possum. Quid mihi miseras ultiones, quid triste monstratis auxilium? Faceret hoc pater qui redimere noluisset. Age nunc, vivacissima senectus, redeamus ad preces, quod solum vis paternæ pietatis agnoscit, hic quoque rogemus. Per ego te, juvenis, illos meos, de quibus nunc quereris, annos, per expertos tibi notosque humanorum accidentium casus, per infelicis illius manes, cui nec hoc saltem contigit, ut te reverso, te præsente moreretur: pasce nunc quod te redimere volui, pasce quod fratrem tuum redemi. Non ego lassitudinem tuam posco, nunquam otium meum: nec ut ipse securus quietusque transigam diem, tuis operibus manus, tuum laboribus assigno sudorem. Jungamus mutuæ pietatis officia, par flebile, par omnibus ætatibus nominibusque reverendum: est nobis negotium cum civitate mitissima. Quanto libentius dabunt, cum viderint pariter, unaque miseros mutua sustentatione connexos? Et ego quidem rogabo, qui soleo, sed in tuos sinus populus congerat stipes. Quicquid preces, quicquid impetraverint lacrymæ meæ, accipe, tuere, dispensa: pro tua fama, pro tua sum pietate solicitus. Ego mendicabo, tu pasces.

CORPUS PROIECTUM, SIVE ANUS CÆCA.

DECLAMATIO VI.

ARGUMENTUM.

Qui in calamitate parentes deseruerit, insepultus abjiciatur. Qui habebat uxorem & filium, captus à piratis scripsit domum de redemtione. Uxor flendo oculos amisit, filius retinente matre profectus vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis decessit. Abjectus in mare, & appulsus ad littus patrium, est ejectus. Vult illum sepelire pater, mater prohibet.

Pro Patre contra Matrem.

ETIAMSI, judices, in hac asperrima conditione fragilitatis humanæ, in quâ nemo prope mortalium impune vivit, hæc omnibus natura est, ut sua cuique calamitas præci-

[1] Non ita immitis esse possum, ut meo jure uti velim. Lex enim, *Aut alant, aut vinciantur.*

pue

pue miſera atque intoleranda videatur: inter omnes tamen hoc conſtet neceſſe eſt, infelicitatem meam tantum ceteras ſupergreſſam, ut prorſus hæc ſit quæ fleri debeat uſque ad cæcitatem. Quid enim paſſus ſum tam leve, ut non comparatio mei felices aliorum etiam miſerias faciat? Grave eſt à piratis alligari, magis dicat hoc qui ſciat quam cito capti moriantur. Alligatus ſum, ſed tamen miſer magis queror quod ſolutus ſum. Indigna eſt impietas in ſuos, quæ quanta verſetur in hoc judicio, videtis. Sed mihi hoc quoque querendum eſt, quod me & uxor nimium dilexit, & filius. Quid ego putarem in rerum natura poſſe reperiri quod orbitate acerbius videretur? Non contingit mihi, quod ceteris miſerrimum eſt, filium efferre. Parum eſt quod juveni ſingularis exempli cauſſa mortis fui, & tam pretioſa redemtus anima, ſenex odioſus morte filii mei vivo. Parum eſt quod mihi luctum meum fluctus nunciarunt, & aliud agenti patri ſubito ad littus orbitas appulſa eſt, quod miſerrimum juvenem toto jactatum mari, etiam [1] ſi nemo interpellaſſet, ſero ſepelirem: adhuc ſupremo prohibeor officio, & ne quid ſolatii contingat, perdo etiam matris miſericordiam. Injicit erranti corpori manum mulier, & piratis & tempeſtate crudelior: atque ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea eſt. Ne quis tamen erret ignotus, non eſt filii mei noverca, ſed mater. O facinus, ô cladibus noſtris mutata natura? Mater ignem ultimum filio negat, & mulier quæ maritum quoque ſuum debilitata deſiderat. Quis hoc de iſtâ credat? Filium non flet funditus everſa, fulmen hoc gladiumque non ſentit. Comparet dolorem, quanto [2] minore cauſſa excæcata eſt.

[3] Hujus, judices, pœnæ ab ipſa morte repetite crimen. Ego ſum, ego & alligavi filium meum, & infamavi: & ne non accedat graviſſimi doloris comes pœnitentia, in illum mortiferum carcerem merſi. Quo fato parentes miſer ſortitus eſt, ut illi vitam pater, ſepulturam mater auferret? Nam ut pietatem filii mei ſemel iſtidicem, patrem redemit. Si quod ego redierim, uxor iraſcitur, reddat rationem cur acceptis literis meis fleverit. Atqui miſerrimus juvenis quomodo magis temperare potuit officia? Lex parentibus in calamitate ferre opem jubebat, uterque parens erat calamitate devinctus; unus autem ſucurrere utrique non poterat: invenit tamen ingenioſa pietas, & utrique ſubvenit diſpendio ſui. Ipſe venit ad patrem, me remiſit ad matrem. Hoc ſi defendendum eſt, agnoſco partes meas: cauſſam planctibus agam. Flere enim certe per legem li-

1 Etiamſi mater non prohibuiſſet. 2 Cùm maritum deſleret. 3 Quale crimen in ſe admiſit filius, qualem pœnam meruit, diſcite ex ipſa morte, quam pro patris redemtione obiit.

cet

cet. [1] Alioqui diu laudare non expedit. [2] Diligenter defendere contrarium eſt actioni noſtræ: ut impetremus funus, moramur: dum nos litigamus, dum circa cadaver noſtrum orbi rixamur, dum agitur cauſſa defuncti, dum ſepulcro lege præſcribitur, dum dantur legitima dicentibus tempora, putreſcit interim corpus, nec totum in ſicco jacet. Cadaver ab incurſu avium ferarumque tantum miſerantium corona cuſtodit. Convenerunt etiam alieni parentes, totus in ſpectaculum populus effuſus eſt, & ignoto quoque corpori publica humanitas quaſi quaſdam fecit exequias. Deflent omnes homines, dolent: plurimorum tamen illa vox eſt, Juvenis inſepultus jacet. Miſer nec patrem habet fortaſſe, nec matrem. Jam hominis figuram vetuſtas pene conſumſit. Jam lenta tabes in terram defluxit. Jam ſoluta cute oſſa nudantur. Quamlibet duraveris animo, non ferres tamen iſta ſi videres. Sed audire certe potes. Ille eſt filius noſter, cujus ſpes ipſas amavimus, quem apud omnia templa & ſurdos votis deos ſuperſtitem precati ſumus, à quo ſepeliri optavimus. Ille amabilis infans, ille blandus puer, ille juvenis etiam ante hoc crimen piiſſimus. Ille, dum par fortuna parentum fuit, propenſus in amorem tui. Mentior niſi cum peregrinatio mea nos diduceret, maluit eſſe cum matre. Me per omnia maria volitantem, ut plus filio relinquerem, circumvenit ſævius ipſo mari latrocinium. Deſcribam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis conſciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris feralis loci cruentam cæcitatem? Iſta vero, ſi quid pudoris habeo, tacenda ſunt. Alioqui quis mihi ignoſcet quod vicarium accepi? Etiam ſcripſiſſe pœnitet. O literæ fletibus tremulæ! O parum alligatæ manus! O delenda uxoris oculis epiſtola! Cur indicavi, cur ſcripſi quod uxor ac filius ultimum legerent? Ut incertum ſit utrum me [3] carius redimant, an lugeant. Cognita clade, rariſſimi uxor exempli, & prorſus talis filii mater totos efflevit oculos, fontemque illum perennium lacrymarum tantum cæcitas cluſit. [4] Si non tenuiſſet, filium vicerat. Continuus inde planctus, incredibilis mœſtitia, aſſidua lamentatio fuit. Juvenem neſcio in me magis an in te futurum impium, ſi non redemiſſet, quem tu ſic deſiderabas. Ergo profectionem apparat, ut quoniam reddere matri non poterat oculos, redderet virum oculis chariorem.

1 Non eſt diutius immorandum laudibus juvenis recenſendis, ne funus nimis differre videamur. 2 Dum ſummâ diligentiâ & prolixâ oratione filium defendimus, videmur contradicere actioni noſtræ, quæ tota in eo verſatur, ut quàm cito ſepeliatur. 3 Me deflet uxor oculorum diſpendio, vitæ filius redimit. 4 Niſi prohibuiſſet filium me redimere, eum pietate viciſſet.

Sed

Sed videlicet est quædam ultima calamitatum rabies, & noviſſime in furorem vota ipſa vertuntur. Retinuit juvenem, & epiſtolis meis legem oppoſuit. O vanæ figurationes, & pectora hominum alto errore confuſa! Nemo illam non putabat timere de filio. Itaque juvenis quod ad ſolatium pertinere credidit, commendavit amicis cuſtodiam matris, ſubſtituit vici curæ ſuæ propinquos. Neque enim aliter uſque ad reditum meum cæca vixiſſet. Quicquid humana ratio valet contulit. Si potuiſſet redimere oculos matris, qua pietate fuit, vicarios ſuos dediſſet. Ipſe profectus eſt ſolo comitatus animo, nec ſe putavit ire ſine pretio, quamvis ad piratas ferret inanes manus. Dicat aliquis, adeo domi nihil reliqueras? Adeo longa ætate ſic vixeras, ut ne pretium quidem tui paraveris? Si hoc ita eſſet, teſtor deos, de redemtione literas non miſiſſem. Fuit unde redimi poſſem, judices, ſuit: ſed illud totum filius matri reliquit. Navigat ergo per horridos fluctus, & gementia littora, & ſpumantes ſcopulos, & quacunque miſer relatus eſt inauſpicatum metiens iter, prorſus [1] ominoſe retentus, perverſis etiam votis, qui optaret alligari à piratis quos [2] vitare quoque miſerum eſt. Quærit hæc omnia [3] impius ille filius propter parentes, quod non præſtitiſſet frater fratri, non uxor viro. (Quid differimus ultra?) Non pater filio. Dii immortales, cœli, maris, inferorum præſides, uni mihi adhuc omnes male experti, vos tamen ſolos habeo teſtes, quam invitus redemtus ſim. Miſerum me, periit qui ſciebat. Nam ut primum pervenit juvenis ad piratas, afferens redemtionis meæ ſe pretium, è ferali navicula avidus exiliit, vicarias oblaturus manus: ſtravit ſe ad genua ſingulorum, & ut cupiditas fecerat blandum, obſecravit omnibus precibus, miſerabili planctu, & lacrymis pene maternis: nemo unquam ſic ut ſolveretur rogavit. Nec ſane difficile fuit impetrare à piratis captivitatem, major illi pugna mecum fuit. Non dignum illud ſpectaculum [4] latronibus erat, cum pater filiuſque de vinculis contenderent, & ſibi quiſque carcerem vindicaret. Ego jam uſu defendebam meum, & in his annis jam maturam mortem afferebam. At ille contra, Ego te in calamitate deſeram? Ego alligatum relinquam? Et quomodo ad matrem redibo, quæ miſera deſiderio tui dies nocteſque fletibus jungit? Quæ vivere ſine te non poteſt? Non dicebat tamen omnia: & cum aſſiduos planctus & irrequietas diceret lacrymas, adjiciebat; Jam pene cæca eſt, fortaſſe ſi redieris, videbit. In ſumma non recedo. Fas eſt mihi etiam invitis parentibus pie facere. Non recedo ſi perſeveras,

1 Dum mater adeo obſtinato animo retinet, viſa eſt ominari, quanta filius erat mala perpeſſurus, patrem quærendo. 2 Piratæ non poſſunt etiam vitari, ſine magnis navigandi periculis. 3 Ironice. 4 Sed magis piis ſpectatoribus.

demus

demus piratis [1] lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc flevit? quamdiu cecîdit oculos ſuos? Si perſeverâſſem, duos excæcaveram. Obſtupuerunt pietate tanta etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuiſſent fortaſſe juvenem, niſi redemturos parentes talem filium credidiſſent. Ipſe in ſe tranſtulit ferreos nexus, & hilarior alligatus eſt filius, quam ſolutus eſt pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me jam catenatis manibus amplexus, poſtquam mei cura diſceſſerat, Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque: ſic paria faciemus. Illic tu eris vicarius meus: ſi hæc feceris, non iraſcetur mihi fortaſſe mater quod ab illa receſſi. Sic in navem filii mei male permutatus vector imponor, & qua viſum oculi dederunt, ad piratas è puppe proſpecto: curva litora, & immenſum ſideribus fretum, & turritos urbium ſcopulos retrolego. Miſerum me, quamdiu [2] à piratis etiam navigatur? Mandata tamen tua, fili, perago, aſſideo, ſuſtento. Imo mehercle tu aſſides, fili, tu ſuſtines, propter quem mihi etiam hujus propenſior cura eſt. Dum recedere ab uxore nolo, filium non redemi. At illum interim quotidie ſitus carceris ſtrangulat, inſidunt oſſibus catenæ, exemplum ſeculi in myoparone moritur. Mater, jam ſatis eſt, habes pœnas ſuper legem. Sepeliſſent talem virum etiam ipſi piratæ, niſi eos conſcientia ſcelerum, metuſque pœnarum ab omni littore arceret. Quod unum poterant, ſecundis projecere ventis. Excepit mitior matre tempeſtas, & (ſi qua dici poteſt calamitatum felicitas) proſpero curſu cadaver tantum non ad ipſa majorum ſepulchra depoſitum eſt. Narretur res ſeculo noſtro [3] diverſa, & neſcio utra parte mirabilior, filii corpus matri maria retulerunt, mater mari. Magnam quidem partem agnoſco culpæ meæ. Ego uxorem adduxi, & ne miſeram dolore fraudarem, ipſe meis humeris adverſariam meam uſque ad littora tuli. Et ſane adverſus eum prima verba, [4] orbitatis animo æſtimantem fefellerunt. Quis autem non dolentis affectum putaſſet, cum diceret defuncto filio mater, Quid enim navigaſti? Quid maria ingreſſus es? Quid piratas petiſti? Nam illa quidem vulgatiſſima orbitatis vox eſt. Fili, cur me reliquiſti? Etiam cum tota ſuper corpus incubuit, amplexam putavi. Etiam cum injecit tollentibus manum, & hoc, inquam, ſolent facere matres, ut funus morentur. At iſta legem recitat, & in cadaver filii perorat.

1 Duos habituris captivos. 2 Piratarum, quos alii ſummâ cum celeritate fugiunt, nunc queror, nimis cito proſpectum amittere. 3 Quæ propter diverſos, & minime expectandos exitus, (*Maria matri filii corpus retulerunt, mater mari*) quos habuit, huic ſeculo prædicari meretur. 4 Exiſtimavi prima matris verba quibus in filium peroravit, ex orbitatis dolore proveniſſe.

Tace, tace, misera, ita tu istud optasti? Sola scilicet calamitatibus nostris adhuc defuit culpa, ut [1] cum sævitia nimiæ quoque felicitatis turpis sit, procedat inauditum antea monstrum. Misera, crudelis, si quid irati dii reliquerunt, si quid infelicitas oblita est, suis manibus perdere cupiat. Detracta est fortunæ invidia, quando suo quoque judicio mater post amissum filium parum misera est. Lacrymas ipsas novissime perdo, inanis domi libitina plangitur, derisus designator redit, refertur rogus. Inter hæc omnia non gemitus ullus matris, non lacrymæ, non questus. Putes appulsum ad littus aliquem esse piratam. Unde hunc illi animum? Si mala sua ideo non sentit quia non videt, & hoc boni cæcitas habet, eruat aliquis oculos meos. Sed tenebræ corporis affectibus non obstant. Estne hæc uxor mea? Estne ille filius noster? Liceat dubitare, si fieri potest. Et sane vix jam dignoscendam speciem vetustas reliquit: sed attritæ manus, & tumida vestigia vinculorum, & testis longæ captivitatis macies, infelicia argumenta, consentiunt. Miserum me! certus luctus est. Filium agnosco, uxorem non agnosco.

Ergo quoniam de jure longior pugna est, & nobis festinandum: sint primæ precum partes. Adeste universi utriusque sexus parentes, dum matrem in exequias filii rogo. Per matrimonium vetus, & per mutuam charitatem quæ utrique nostrum magno constat, adjicio, per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filii plures, per meum in te obsequium, jam mei miserere, cujus soles. Crede mihi, hoc quod patior carcere pejus est, captivitate crudelius. Mea ista pœna est. Quid tibi tantum mali feci? Quid ostendi? Certe ego te non reliqui. Jam si totum affectum in hunc consumsisti virum, & omnis per oculos misericordia effluxit, tulerit sane filius noster merito pœnas, dederit spiritum supplicio, nihil de præteritis loquamur, quod postulavit Cicero etiam ab illo crudelissimo Siciliæ tyranno, [2] mors sit extrema malorum. Quod quidem cum permissum non esset, pernoctabant ante ostium carceris pretio redimentes sepeliendi potestatem. Quid? Tandem hoc Marcus Tullius, patres matresque promeruit: tu vende saltem, quod sub Verre crudelissimum fuit. Certo ego filium redimam, nec mihi pretium diu quærendum est, habeo manus. Nihil moveris nunc, & debilitatem tuam jactas. Singulare feminis exemplum ostendi narrarique desideras: sepulturam filii maritus à te impetrare non potuit. Vade hercule, si libet, & corpus in fluctus repelle. Aut si parum celebri loco videtur abjectum, in-

1 Cum turpe sit felicibus crudeles esse, procederet mater, inauditum antea monstrum, ut inter ultimas miserias etiam filii sui calamitati insultaret.

2 Nihil supplicii post mortem patiatur filius, nec funeris honorem neges.

jice

jice manum, & ne minus te ſatiet alienum miniſterium, ipſa potiſſimum trahe. Alteram manum cadaveri impone, altera duc qua frequentiſſimum rotis iter eſt, & nigra limo via. Proterat miſerum onuſtum vehiculum, & ſanctiſſimum pectus ungulæ rumpant. Ipſa quoniam deficeris oculis, eliſum caput, & oppreſſa ponderibus præcordia manibus tuis pertracta: ſi quidem audeas, iſtis etiam lacera dentibus. Litigamus, conſiſtimus, in diverſum abimus. [1] Nempe cum viceris, omnia paria habebimus præter animum. Non ſepelies? Vide quæſo, vide ne dum litigas, arenam fluctus aggerat, injiciat humum miſericors populus. Obſtas? Si cujus clementia tumulum fecerit, effode: & cum talis ſis mater, aude indignari, & exclama, magis amavit patrem. Cruces ſuccidunturr, percuſſos ſepeliri carnifex non vetat. Ipſi piratæ nihil amplius quam projiciunt. Mater (quanquam hoc nomen profanari nefas eſt) ſi perſeverat eſſe filii ſui noverca, ut hac crudelitate videatur digna quæ orbitatem ſuam non intelligat, ſi ultra hoſtium affectum, qui cæſos acie ſæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non ſepelire, niſi aliorum quoque officia præciderit, & tantum non petita ex fluctibus aqua reſtinguit ignem, ſi adeo non genuit filium ſed effudit, & illo infelici partu ingratum uteri pondus expoſuit: licet imputet nobis ut volet, [2] quod tueri non poteſt, ſingulare mariti deſiderium, dicam tamen quod ſentio, excuſatius odiſſet virum quam filium. Quanquam in hoc mutuæ charitatis affectu paria fecimus: illa oculos propter matrimonium neglexit, ego filium: vicem cæcitatis orbitate perſolvi: tamen, quod inter hæc quoque mala privatim doleam neceſſe eſt, omnem illam quam contraxerat perdit opinionem. Iam inimici mei triumphant, jam paſſim loquuntur, illa exempli mulier, illa ſeculi decus, virum redimi noluit, nec filium ſepeliri. Equidem, judices, ut ſentio, neminem non mortalium favere hominis ſepulturæ convenit, quia hæc una res eſt, cujus exemplum ad omnes pertineat. Ideoque non niſi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem. Etiam ſi qua ſunt jura quæ obſtent, ſi tamen anguſtus ſaltem detur acceſſus, per quem intrare humanitas poſſit, vera clementia occaſione contenta eſt. Sive omnis in defunctis ſenſus perit, & ad operiendam fœditatem ſubtrahendamque dolori materiam, mortui viventium cauſa ſepeliuntur: ſeu cum ad infernas ſedes anima migravit, unus hic luce viduis honos, & [3] à

1 Nempe cum filium inſepultum abjeceris, pariter miſeri futuri: ego tantum parentis animum retinebo.
2 Parum videtur maritum deſideraſſe, tam crudelis in filium qui redemit.
3 Inhumatis non licere Stygem tranſire, apud poetas notiſſimum. *Unde hæc, ô Palinure tibi tam dira cupido? Tu ſtygias inhumatus aquas, amnemq; ſeverum Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?* Virg. Æneid 1. 6.

ſuprema face (ut vates ferunt) petitam ulterioris ripæ ſtationem contingunt, quæ vera eſſe & credo miſer & opto, cito iturus ad filium. Certe rerum natura, ut in generandis alendiſque hominibus quæ neceſſaria erant, ex ſe ipſa proſpexit; ita cum rurſus opus ſuum reſolvit, corpora noſtra quam primum reducere ad principia feſtinat, ut deſertis etiam locis circa cadaver tracta imbribus terra concreſcit, aggerant pulverem venti, & liquefacta multa die membra paulatim humus bibit, etiam ſi nullus operit. At ipſa longo tempore in terram oſſa deſidunt. Nobis vero adverſus exanimes genuit non ſolum miſerationem, quæ cogitationi noſtræ ſubit, ſed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus tranſeuntium viatorum collatitia ſepultura, inde injecta ab alienis humus. Facinus indignum, cum hæc ita ſint, ſepultus eſſet filius meus niſi incidiſſet in matrem.

Et hæc, judices, non ideo ego dico ut affectu jura corrumpam, neque vobis præcipio, ſed adverſariæ exprobro. Legem quidem iſtam quidni horream, cum id unum miſerrimo juveni ſit objectum, quod in calamitate non deſeruerit patrem? Sed quatenus luctus noſtri in jus vocantur, & flenti diſputandum eſt, & orbitati ſuæ mater iraſcitur: ſuperemus quam exorare non poſſumus. Ecquando duorum hominum miſeriora vota vidiſtis, ut de his pater ſi vicerit, filium ſuum efferat: mater ſi vicerit, abjiciat? Quæ tamen lex eſt? Qui parentes in calamitate deſeruerit, inſepultus abjiciatur. Omnis nobis in hac prius cauſſa, judices, de ſcripto & intellectu legis contentio eſt, utrum verborum ambiguitate, an [1] voluntatis fide ſtandum ſit. Pars enim adverſa id nititur, parentem fuiſſe in calamitate, eam quæ deſerta ſit: cujus rei pœna, eſt abjici inſepultum. Quid tum fuerit in cauſſa, quid ſit poſtea conſecutum, quomodo legem intelligere conveniat, ſubterfugit dicere, neque à veſtigio ſcripti recedit, ſed nuda recitatione contenta eſt. Nos neque omnibus perſonis, neque omnibus cæcis ſcriptam eſſe legem, & juveni juſtas ac neceſſarias recedendi cauſſas: & cui rei ſemper jus ſatis plenum eſt, bonum animum fuiſſe, poſtremo non hoc eſſe deſerere contendimus, atque eo cauſſam dimittimus, ut non ſit abſolvendus adoleſcens, niſi etiam laudandus. Qui autem dubitat an ſcripti voluntatem ſequi conveniat, is mihi videtur quæſtionem tentare incertus qua de re. Ideo paucioa adjiciam, quod [2] nobis quoque (ſi ita pergitis) afferet quandam cavillationem iſta ſermonis ambiguitas: ac videri poterit omnem actionem partis adverſæ prima ſtatim recitatione ſubvertere. Nam lex cum dicit, Qui parentes in calamitate de-

1 Fidâ, & perſpicuâ voluntate.
2 Nobis quoque cavillandi materiam, & occaſionem ſuggeret.

ſeruerit

ſeruerit: rurſuſque cum dicit, Inſepultus abjiciatur, non utique id ſignificat, ut non liceat eum ſepeliri poſtquam projectus eſt. Quare aut mihi quoque permittite ſic agere quomodo volo, aut (quod magis veſtram religionem decet) indignam ſanctiſſimis auribus verborum captionem ex utraque parte præcidite: & cum filium ſingularis exempli probavero, fortiter ſentite nullam unquam à majoribus noſtris pœnam ſcriptam eſſe pietati.

Atque in eo quod primum [1] propoſueram, non ad hanc rem pertinere legem, non diu verſabor, neque dubitatione, quam non habet, afferam moram. Neque enim puto ſi ætas impediet infantem, valetudo ægrum, reſpublica Legatum, dux militem, nihilominus [2] aſcripta crudelitas non accipiet rationem neceſſitatis: & cum ſemel apparuerit patere in ejuſmodi cauſſis defenſionem, potero plane eſſe ſecurus: nec timebo ne teneri [3] videatur filius meus, ſi non potuit omnibus ſuccurrere, dum [4] in ipſa lege occupatus eſt. Pater alligatus eſt; mater cæca eſt; unus utrique filius; magna locorum diſtantia; habet lex in medio debitorem. Duc ad utrum mavis, ad utrumque non potes, niſi hanc conditionem miſero imponimus, ut quicquid fecerit, projiciendus ſit. Si exierit, mater ſepeliri vetabit: ſi remanſerit, pater. Non dubito fore dubium, quin jus in hac lege fuerit & mihi: niſi forte (ut omnia inique injuſteque conquiritis) hic quoque unius occaſione verbi aliud putatis juvare parentes, aliud non deſerere: id eſt, de hoc dubitare vultis, utrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, ut ego exiſtimo: an vero non mereatur adjutorium niſi qui præſente filio miſer eſt. Nam ſi deſerere in calamitate, nihil aliud putamus eſſe, quam à miſero diſcedere, duo ſimul ſcelera permittimus. Primum illud, ut etiam qui aderit, poſſit impune nihil præſtare, ſi quidem abſolutus eſt hac lege qui ſecundum miſerum ſtetit. Quo quidem modo non adjutores calamitoſis parentibus filios damus, ſed ſpectatores. Dehinc accidit illud vel gravius, quod cum rerum neceſſitas quotidie nos dividat, ſi quædam fortuna [5] parentes nos deprehenderit, quamvis exiguo diviſus ſpatio impune opem non feret, non ſuccurret, ut hac ſaltem ſe calumnia defendat. Non reliqui, non abſceſſi, neque pede, quod ajunt, uno à parente diſceſſi. Solutus erit omni auxilandi neceſſitate, quando veſtra interpretatione, [6] abſentia, impietatis occaſio eſt. Hoc voluiſſe legumlatorem putamus, ut natus ex nobiſmetipſis in rebus adverſis [7] præſidium parenti labore atque præſtantia ſolveret

1 Sic MS. Alii poſueram. 2 Sic MS. Alii; obſtricta, ut ſenſus ſit, iſta crudelitas quam vel litera legis exigit. 3 Reus. 4 Dum patrem redimit, ipſi legi ſatisfacit. 5 Adverſa. 6 Si parens abſens fuerit, licebit filio eſſe impio, & impune opem non ferre. 7 Legit Gronovius, præſidium parentibus, laboremque præſtando: At ſi interpretari velimus, præſtantiâ, præſtatione *officii*, adhuc poſſit retineri, & ſane magis inuſitatæ, & audaciores vocum ſignificationes hiſce declamationibus occurrunt.

[1] lucis uſuram [2] ubicunque: niſi forte non ſumus parentes niſi [3] palam.

Quid eſt ergo non deſerere? Opem ferre, non deeſſe. Omnia hæc enim eo ſpectant, ut auxilio liberorum tuti ſint parentes. Quod cum ita ſit, tam ad me lex iſta pertinuit quam ad matrem. Duo unum vocabamus; videamus, quo ire debuerit. Poteram quidem fortiter dicere, pater juſſi. Hoc nomen omni lege majus eſt. [4] Tribunos diducimus, candidatos ferimus. Jus nobis vitæ neciſque conceſſum eſt. Si non fecerit quod jubeo, non deferam illum ad ſepulturam. Neceſſe habuit parere. Non deſeruit, ſed abductus eſt. Crede, non contemtu tui venit in carcerem. Sint ſane jura paria, ſedeatque medius inter duos [5] filius: non comparabo perſonas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater: ſit ſane natura communis, non imputabo quod nomen dedi, quod familiam, quod impenſas, quod dum [6] illi acquiro, captus ſum. [7] Non indulgentiæ diſcrimen excutiam, de qua jam lite conceſſum eſt. Fuerint quidem iſta facienda, ſed ego jus meum reprimo. [8] Inter duos parentes cæcus affectus eſt. Exorabit qui prior rogaverit. Tempore certe vinco: ante miſer eſſe cœpi. Tu adhuc integra es, ego jam alligatus ſum. Tu ſana in domo, ego jam pene defunctus in carcere. Tibi adhuc non opus eſt filio, ego jam rogo. Nempe calamitas tua nata eſt poſt epiſtolam meam: niſi te flentem conſolari filius voluiſſet, ante cæcitatem tuam exiſſet. Noli mirari ſi te gratia vinco: ante exoravi filium, quam tu rogares.

Si quiſquam figuratione quadam in hac malorum conditione judicem ponat, [9] (fortuna quæſo abſit) [10] cujus tanta calamitas fuit? Abſtulerat quidem tibi oculos nimius affectus, & de quinque rerum ſenſibus pars una ceſſabat, & tenebras etiam ſalvis luminibus [11] alternans continua nox duxerat. [12] Majus ejus eſt tamen malum quod ſic fletur. Nam ut merito queri poſſit ablatas vivendi voluptates, impeditos rerum actus: tamen, ſi non iniqui judices ſumus, nec ambitioſe miſeri ſunt qui [13] iiſdem miſeriis mederi poſſint, referam non ſolum qua

1 Quod pro lucis beneficio, quod pro vitâ acceptâ debet. 2 Sive præſens fuerit parens, ſive abſens. 3 Præſentibus liberis 4 Abrupta ſanè ſententia; cujus fortaſſe hic fuerit ſenſus, Filios noſtros, licet adepti ſint honores tribunorum, qui lege habentur ſacroſancti, poſſumus ad mortem abducere; licet magiſtratûs alicujus ſint candidati, poſſumus verberibus mulctare, ferire. 5 Sic MS. Alii, judex. 6 Propter illum rem augere volui. 7 Uter parentum fuerit indulgentior, ipſa controverſia declaravit. 8 Parentum affectus non lege, non jure ſe tuetur. 9 Ne revera experiatur fortunam noſtram. 10 Matris an patris tanta fuit calamitas, ut filii officium exigeret? 11 Vices noctis perpetuo alternantis. Etiamſi uxor ad cæcitatem uſque non fleviſſet, dimidiam tamen vitam in tenebris, & cæca ageret neceſſitate naturæ, *qua ex parte ſui ipſa quodammodo cæca eſt*, ut infra. 12 Calamitas quæ potuit fieri, oculorum damno, majus eſt malum quàm amiſiſſe. 13 Sic MS. Alii omittunt iiſdem, miſeriis.

vincenda

vincenda mihi, ſed magis etiam qua conſolanda eſt. Nam quando omne tormentum corporis abeſt, dolorque membrorum, qui totam cogitationem in ſe rapit, feliciter ceſſat: ſupereſt ut cruciet nimium otium & aſſidua quies, [1] res ſi non ſint neceſſitate jucundæ. Nam viſus damnum ſarciunt reliquæ voluptates, odor, guſtus, tactus, auditus: quibus tametſi deeſſe ſummam fatendum eſt, non eſt tamen maximæ calamitatis loco numeranda parum plena felicitas. Domus certe propria, lectuſque genialis, conventus propinquorum, ſermo amicorum, ipſa (quod raro contingit) honeſta calamitas, & in quacunque fortuna beata libertas, tot voluptates obruere poſſunt unum dolorem. Nam lucis deſiderium, ſi malis meis compares, etiam delicatum eſt. Non enim aliquid rerum natura genitura eſt ſpectaculo noſtro novum, ac non quicquid ſpecioſiſſimum pulcherrimumque viſuri ſumus, vidimus. Nempe quotidie nox oritur, & æquam temporum portionem involvit obſcuritas, & ex parte ſui ipſa quodammodo cæca natura eſt. Cui alienis oculis uti licet, audire, imperare, cujus miniſteriis officia non deſunt (2 non ei defuerunt, niſi ſe erigit, & fortunæ ſuæ rationem reddit) miſer non eſt: 3 præſertim in tam bona cæcitatis conſcientia, animi vitio miſer eſt. Non debet dolere quippiam qui poteſt gloriari: 4 quanquam cujuſlibet & quacunque cauſſa hunc incurſum paſſæ, levius eſt tamen malum feminæ. Non enim navigatis, non legationem obitis, non frequenti peregrinatione variatis aſpectus: non militaris vos, non forenſis ratio diducit. Alioqui ſemper eſtis intra domum, uno plurimum in loco, levibus officiis affixæ.

Tuum quidem affectum ſi bene novi, nulla magis cauſſa cæcitatem doluiſti, quam quod ad redimendum maritum ire non poſſes. Hæc tua calamitas erat, æſtimemus meam. Nulli quidem gravior viſa eſt quam tibi. Audi tamen quam multa in illis epiſtolis non ſcripſerim. O fili, in quibus te malis reliqui? Jam illa principalis ac maxima dono deûm conceſſa libertas, nec hominum ſolum, ſed ferarum volucrumque ſenſibus fixa & ingenita, primum ſpolium fuit. Me ipſe perdidi, teneor venale mancipium, & civis Romanus merces fio, & libertatem ſenex dediſco, & natus ingenuus venire opto. Minimum eſt, habitamus in fluctibus, hyberni nos feriunt venti. Non ſtatio, non ſedes, non quies, ſed quod malorum meorum maxima portio eſt, tam miſeri ſunt etiam domini

1 Niſi neceſſitates vitæ, (fames & ſitis) jucunditatem aliquam rebus afferrent. 2 Non defuerunt uxori, qui miniſtrarent, niſi proterva ſit, & amicorum & cognatorum officia ut nulla reputet, quod unicum filii miniſterium deſideraret. 3 Aut ſi ſit. 4 Levior eſt cæcitas feminæ, quamquam cujuſlibet ſit, ſive matris necne, & quacunque de cauſâ hunc incurſum, fortunæ impetum, hanc calamitatem patiatur.

mei.

mei. Sed cito prætereunda est memoria propter me uxori gravis, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, tantumque mihi quotidie esse metuendum quantum pati captus, audere pirata potuisset. Nihil est desiderio suorum gravius: timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optavi. Nam mortem, confitebor, senili inertia una causa minus cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captivo putas, nisi quæ præda non erat? Quales epulas ciboque præbent, qui ipsi rapto vivunt? [1] Nam illa quidem satis digna quis dixerit, udum carcerem, inundatam sentina naviculam, & impositum nuda trabe irrequietum latus, revinctas post tergum manus, alligatos, tanquam esset qua fugeremus, pedes? [2] Solæ in carcere tenebræ juvabant. Sæpe de auribus questus sum, quæ sonum flagellorum gemitumque cæsorum, quamvis impexis obrutæ comis acciperent, dura metus sui exempla. Miserum me, fili, nempe morbo periisti. Compara terram mari, domum navi, lectulum carceri, libertatem servituti, desiderium oculorum totius corporis damno. Quo nos longius ducit calamitatum nostrarum misera contentio? Cæci etiam litigare possunt, captivi nec vivere. Verum hæc etiam si in æquo ponerentur, multum tamen in alteram partem debuissent habere momenti, quod plus mihi poterant prodesse quam tibi. Et labori incumbere oportet, ubi [3] effectus promittitur. Stulta cura est, quæ spem non habet. Ego redimi poteram, tu sanari non poteras. Qualiscunque ista calamitas, inemendabilis cecidit: non remedium accipere, non vicarium potest. Assediisset scilicet lectulo inefficax sedulitas, & accepti epistolis meis juvenis filius nihil aliud quam cum matre flevisset. Quia profectus est, alterius tantum parentis calamitas emendata est. Si remansisset, & matrem cæcam haberet, & patrem captivum. Adjicio quod tibi non necessaria filii præsentia fuit. Assidere enim, cibos ministrare, manum porrigere quilibet poterat. Mentior nisi fectum est, me ab illis captum, tam dura conditione venalem, quod utique in confesso est, nemo alius redemisset, quam filius meus.

Et ego sic ago tanquam hæc tantum filius propter me fecerit, quanquam in hoc litigatu quodammodo tibi ipsa excidisti: & quanquam id agas, ut merita tua injuria vincas, & quanquam novum induisti rigorem, non prohibeo tamen testimonium. Ad redemtionem meam filium ipsa misisti cum sic plangeres, cum mortem precareris, cum te omni viduatam voluptate

1 Minoris momenti sunt, nec digna quæ referendo amplificarem.
2 Cæcitas in carcere optanda est, ubi nihil lætum in oculos incurrit.
3 Ubi speres te aliquid effecturum.

clama-

clamares, cum ſæpius gemeres captivitatem meam, quam cæcitatem tuam. Non erat illi ferreum pectus, nec cor ſilice concretum, ut hæc pati poſſet æquo animo. Tu filium prima docuiſti ſibi non parcere potius quam [1] plus flere, potius quam ipſam [2] reſcindere cæcitatem. Profectus eſt, maritum tibi reddidit O crimen grave? Si hoc ante feciſſet, videres. At retinere non potuiſti. Non dicam tibi, habet pietas impetum ſuum, nec ullum dominum novit affectus: nec ille te potuit retinere ne fleres. Audi quod eſt verius, aliud putavit. Non erat credibile obſtare te redemtioni meæ: interpretatus eſt maternum metum, & maris domui noſtræ male experti periculum credidit, timens ne ſi tibi non paruiſſet, nemo non vos putaſſet colludere. Ceterum me potuit non redimere, cum tu clamares, Cæca ſum, oculos deſiderio viri perdidi, ſolitudinem ferre non poſſum. Ita ille ad redemtionem meam excuſatius profectus eſſet, ſi me minus deſideraſſes? Dubitatur an tua cauſſa fecerit? & filium & virum habere non poteras: reddidit tibi quem magis amabas. Siſte jam lacrymas; maritum reducem & incolumem accipe. Quid iraſceris? Quæ tanta mutatio eſt? quis hoc crederet? Quereris diſceſſiſſe quem odiſti, cum eum rediiſſe nolis quem diligis. Atqui ſi (ut ſupra probavimus) is parentes in calamitate deſerit, qui opem non fert, & (ut nunc oſtendemus) optimus filius corpore ſuo adjutoria matri redemit, profecto opem tulit, id eſt non deſeruit. Nam ſi, ut ante dixi, ne veſtigio quidem abiiſſe à miſeris licet, ne ipſorum quidem cauſſa qui adjuvantur, diſcedere fas erit, nec cibos ſaltem petere, aut alia uſibus neceſſaria parare contiget. Si vero dum adjuvatur parens, nihil refert ubi ſit ille qui adjuvat, quia præſens cura exhibetur: quicquid tibi ego præſtiti, ad auctorem muneris, id eſt, ad redemtorem meum transferendum eſt. Non aſſedi, non conſolatus ſum, non miniſtravi, non tuli, non denique [3] totus tibi redivi. Verum fatendum eſt, ſi deſertam te putas, [4] mea culpa eſt.

Sed jam tempus eſt iſta quæ non excuſata debent videri, verum pulchra atque magnifica, animo majore defendere, & cum judicium agatur exempli, tandem cauſſam ſuam intelligere. Hoc ſaltem habebis, miſerrime fili, quod honoratis contingere funeribus ſolet, defunctus laudaberis. Omnia licet huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes universorum vatum ſcriptorumque ora conſentiant, vincet tamen res iſta mille linguas, ipſamque, [5] ſi ſit aliqua corpore uno, facundiam materia ſuperabit, etiam ſi nihil dixero niſi quod

1 Inani officio. 2 Quod fruſtra tentaſſet. 3 Prorſus, omnino hæc omnia non ſunt mei reditus beneficia, ſed filii qui me redemit. 4 Qui filii vicarius ſum. 5 Si una lingua quicquam poſſit conferre, ad illius laudem, quæ mille languarum facundiam ſuperat.

objectum est. Lucem libertatemque patri filius reddidit, & (quod ante inauditum est) magis me amavit quam vellem. Ingressus est maria, in quibus jam minimum periculi tempestas habet: & quod inter ista difficillimum est, amore mei vicit etiam matrem suam. Tace, nefaria lingua; ergo tu ista laudas? Obtulit se captivitati, qui sciebat grave esse alligari, malis patris succesisit. Subit libens pœnam, pietas etiam sceleribus gravem. Tu melius, uxor, quæ facturum retinebas. Comparate nunc, siquis patrem per hostes solus tulit, qui cum venientia in patrem tela excepisset [1] simplici tamen morte defunctus est. Unum legimus, qui vicarias pro patre non quidem piratis aut mari manus obtulerit, sed ubi redimi posset. Me miserum! dicendum est quod hoc ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur. Hæc alii laudant, ego queror. Te quidem, juvenis, omnia secula loquentur, & admirabile exemplum tenaci memoriæ traditum, in ipsa astra sublimem pennata virtus feret. Sed mihi ista laus tua care constat. Non erat satius lectulo matris incumbere, & in hujus ministeriis deditum secura otia impendere? Soli tibi contigerat ut posses patrem [2] excusare, non redimere. Me interim, ut cœperat, tabes lenta consumeret. Me, quæ debebat sola, senem mors redemisset: & cum exanime corpus in fluctus esset abjectum, si contigisset similis tempestas, quod æquius erat, tu me, fili, sepelisses. Fefellit te ingenitus honestis animis gloriæ amor: spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Ubi virtus? Ubi pietas? Peristi, miser, & male audis. Non morienti pater assedi, non ægri caput molliori sede composui, non fatigatum latus mutavi, non spiritum excepi. Absens, extinctus, eversus, mortem tuam inveni. Nemo ægro vincula laxavit, nemo manus ferro sordidas ad accipiendos remisit cibos. Tantum catenarum causa solutus es, neglectus, despectus. Quidni vilis senis vicarius? [3] Inter tot ardentissima febrium desideria, non habuisti quem poscere. Quomodo te vincula composuerant, jacuisti: matrem, patrem, propinquos tantum cogitasti. Nunquid indulgeo mihi, quod te puto expirasse in carcere meo? Nondum matri satisfactum est.

Quoniam pœnas à cadaveribus exigis, audi sequentia tempora. Mors ipsa filii tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot illisum scopulis, tam spatiosis tractum arenis, nunquam tamen infelicius quam cum venit in terram. O quam grave est mori, quanto gravius, quod ego vivo superstes filii mei. Vivo omnibus diis hominibusque, sed ante omnes mihi invisus & infestus: &

1 Non funere etiam privatus est, dum meus filius post mortem iterum perire videtur. 2 Excusare te, ne redimas, tam piis in matrem officiis detentus. 3 Negligeretur.

uxoris

uxoris quoque pietatem perdo. In funere filii divortium fecit. Video hæc rerum naturæ bona quæ filio abſtuli. Omnis me ætas mei admonet luctus: ſenectus ad quam non pervenit: miſera pueritia, quam nunc tranſivit: adoleſcentia, in qua periit. Superſum, ut ſi feliciſſime ceſſerit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filii mei flammas. Si hoc non contigerit, nigrum cadaver, & deforme etiam ignotis ſpectaculum. Inter hæc mala credetis puto ſi dixero, Vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te uxor preces convertam irritas, male tentatas? Tu vero perge, & bono tuo utere. Felicem te, quod in hac fortuna tua iraſceris! Ad hos confugiendum eſt. Per communes caſus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos conjuges veſtræ ament, non ſic deſiderent, ita hoc orbitatis meæ ultimum exemplum ſit, ita vobis habere tam pios filios, non neceſſe ſit, miſeremini. Si vicarium accipitis, me projicite. Non invidioſæ preces ſunt; [1] nihilominus impero. Non læta ſententiam veſtram ſequetur gratulatio, non ad templa deducar, ſed ad ſepulchra. Etiam cum vicero flendum eſt. Si vero vincimur, ibo in littus miſer: planctibus aves abigam, aut me corpori filii mei velut tumulum imponam. Jacebimus duo inſepulta cadavera. Me feris objiciam, aut circa ſingulorum domus ad genua prætereuntium ibo: & recepto jam miſeris more ſupplex, non cibos petam, non ſtipem: mendicabo terram, & collatas miſerantium manu glebas: aut (quod certe licet) filium in mare projiciam. Jam crudeles aquæ, & venti male ſecundi, reddo vobis veſtrum beneficium. Ferte quo libet, licet ad barbaros, licet ad hoſtes, licet ad piratas. Fortaſſe aliquis jubebit ſepeliri; certe (quod ſciam) nemo prohibebit.

1 Funus filii, ſine invidiâ vel imperari poteſt.

TORMENTA PAUPERIS.

DECLAMATIO VII.

ARGUMENTUM.

Liberum hominem torqueri ne liceat. Pauper & dives inimici. Pauperi erat filius. Nocte quadam pauper cum filio revertebatur. Interfectus est adolescens. Offert se pauper in tormenta, dicens, à divite eum interemtum. Dives contradicit ex lege.

Pro Paupere contra Divitem.

SENTIO, judices, plurimum detrahi calamitatibus meis miserationis, quod ad vos detulisse videor [1] nimium fortem dolorem: & tristissimæ orbitatis inde quoque accessisse novitatem, quod cum adversus me tam gravia & crudelia deposcam, patior invidiam hominis exigentis [2] aliena tormenta. [3] Non possum tamen vel in nobis approbare quid patiar, quod mihi non est relicta miseri patris infirmitas. Percussorem filii mei vidi, & miserior sum quam si nescirem quis occidisset. Fateor igitur, judices, ipse miror unde ad hoc probationis genus repente confugerim. Veneram tanquam nunciaturus indubia, manifesta: nec alium expectaveram publicarum suspicionum de filii mei morte consensum, quam si percussorem vidissetis omnes. Hic, hic ut torquerer inveni. Postquam satis non videbantur explicare verba quod videram, confugi ad fidem doloris. Quid faciam, [4] si temeritates quoque nostras conscientia reorum non potest pati? [5] Intellexi miseratione factum, qui ut torquerer exegeram, ex quo me dives non putat aliud in quæstione dicturum. Neque ego, judices, quemquam vestrum dubitare crediderim, ex qua conscientia, qua trepidatione descendat, ut quis torqueri nolit inimicum. Quos nunc putatis cruciatus divitem pati, quem dolorem, quod hoc mihi negat? Quam vellet ideo tantum filium meum non occidisse, ut mihi posset indulgere tormenta? An hoc creditis, judices, divitem facere legum li-

1 Qui poscit tormenta, non videtur satis miser. 2 Alterius, sc divitis cruciatus. 3 Non possum tamen, vel iis quæ adversus me deposco tormentis satis confirmare quantum patior, eo ipso quod calamitatis acerbitas dolorem meum, ultra miseri patris infirmitatem, fortem reddiderit. 4 Si dives adeo sibi conscius, adeo suæ causæ metuens, ut temeritatem adversarii, qui inconsulto se offert in tormenta, in examen vocari nolit. 5 Ego qui exegeram ut torquerer satis intelligo, non ex miseratione profectum, ut pati non posset me torqueri sed ex timore, ne illum etiam inter tormenta constanter accusem.

bertatisque

bertatisque respectu, & [1] reum pro exemplo esse solicitum? Ille vero nunc [2] laceratur, & sic magis nostro dolore fruitur. Operæ pretium est inimico negare tormenta, cum feceris ut velit ipse torqueri. Illud igitur à vobis, judices, infelicissimus omnium mortalium peto, ne cum inaudita, incredibilia passus sim, misereri velitis corporis mei: crudelius & indignius est quam torqueri, non impetrare tormenta. Est adversorum meorum & ista novitas, quod necesse habetis ea mihi ratione succurrere, qua odissetis alium: nec quicquam est homine infelicius, [3] pro quo tormenta sunt. Percussorem à me filii mei visum esse contendo. Facinus est hoc vos non deprehendere, si mendacium est: facinus hoc me non probare, si verum est. Quod ad me quidem, judices, pertinet, orbitatis meæ repeto præsentiam, & noctem illum rursus ante oculos meos cogitationes reponunt. Jam mihi videor & in tormentis esse confessus.

Filium, judices, habui sicut erecti ac sublimis animi, ita qui nondum suos haberet inimicos, & quem nemo adhuc nisi caussa tantum mei doloris occideret. O parentum misera conditio! Quam novis inusitatisque patemus insidiis! Nos exasperamus, nos offendimus, inimici tamen liberos nostros oderunt. Quis hoc unquam, judices, simulatum timuisset ingenium, ut [4] eodem aliquis excogitaret animo & quod parcit, & quod occidit? Reliqua, judices, non debeo nisi in quæstione narrare. Felices illos in mei comparatione patres, qui periisse liberos suos nunciis credunt! Ego sum inaudita malorum novitate percussus, cujus unicus ideo tantum occisus est, ut viderem. Revertebamur nocte pariter, sicut omnia nos vitæ ministeria jungebant: & homines quibus non servos præstabat fortuna custodes, tuebamur pauperem mutua pietate comitatum, invicem sustinentes, invicem innixi, nec nisi magna percussoris diligentia separandi: cum dives medio noctis horrore stricto mucrone prosiliit, & stupentibus attonitisque miseris confodit illum fortiorem: illum, qui fortassis aliquid in mea morte feciset. Confiteor, judices, nihil tunc oculorum meorum diligentia, nihil egit cura miseri patris. Percussor voluit agnosci. Vos nunc cives, vos omnes humani generis affectus, miserrimus interrogo pater, suadete quid faciam. Hunc quem videtis circa me sanguinem, de filii mei vulneribus accepi. His manibus labentis unici membra sustinui. In oculis meis adhuc vultus illius morientis hærent, auribus verba super cadaver habita inimici exultantis. Fidem tormentorum, quousque percussoris filii mei conscius ero! Aperite pectus istud, & totum

1 Et qui legem violavit, solicitum esse, ne quis contra legem torqueatur? 2 Conscientia sceleris, & proinde magis quàm inimicus solùm, in nostro dolore lætatur. 3 Qui necesse habet ad tormenta confugere. 4 Eodem crudeli animo & patri parcit, & filium occidit.

de

de viſceribus meis latronis egerite ſecretum. Vidi, & mihi non creditur. Vidi; ita ut poſſim & in tormentis idem dicere. Aut ſi compono, ſi fingo, urar, lacerar, & non probem. Si videtur, torquendus ſum, judices, ut hoc deſinam dicere.

Nec me, judices, fallit quantam molem accuſationis etiam in manifeſta veritate ſuſceperim. Divitem detuli reum, pauper inimicus, occiſi pater: & poſtulo ut mihi credatur teſtimonium in mea orbitate dicenti. Itaque non deprecor quo minus mihi velitis iraſci donec probem. Torquete tanquam mentientem. Lex, inquit, liberum hominem torqueri vetat. Per fidem, judices, quis non hoc eum reſpondere credat, cujus tormenta poſcantur? Nemini, judices, credo dubium, legem quæ torqueri liberum hominem vetat, hoc proſpexiſſe tantum, ne quis torqueretur invitus: & jura quæ nos à ſervilium corporum conditione ſecernunt, impatientiæ tantum ſuccurriſſe nolentium. Omnium beneficiorum iſta natura eſt, ut non ſit neceſſitas, ſed poteſtas. Quicquid in honorem alicujus inventum eſt, deſinet privilegium vocari poſſe, ſi cogas. Cuncta, ſi videtur, jura percurrite: nuſquam adeo pro nobis ſolicita lex eſt, ut quod præſtat, extorqueat. Dedit cæco talionis actionem, non manus recuſantis [1] impellit. Injurium cædis agere permiſit, ſed non cogit invitos. Adeo pene levius eſt ultionem perire, quam poteſtatem. Genus ſervitutis eſt coacta libertas, & eadem iniquitas, quicquid de invito homine facias. Vis ſcire quid lex iſta proſpexerit? Non exigo ut torquearis. Quam multa, dii deæque, non minus ſunt juſta quam lex! [2] Exigit quarundam invidia rerum, ut vinci ſe magnitudo patiatur, & quicquid accidiſſe mireris, tantundem poſcit in ultione novitatis. Filius in conſpectu patris occiſus eſt, torquete ſecuri. Nihil iniquius fieri poteſt. Ignoſcant perſuaſiones, ſi facinus iſtud omnium illicitarum rerum conſumſit invidiam. Et (unde tormentis ſalva juſtitia eſt,) [3] plus eſt de quo quæritur, quam quo modo quærendum eſt. Nullum debet [4] inimicum videri genus probationis eſſe quod ſolum eſt. [5] Et quicquid potuit prodeſſe ſeveritati, nunquam nocuit exemplo. Sufficit libertatis reverentiæ, quod torquetis inviti, quod contra me non alius invenit. Liberum torqueri non licet. Hoc eſt, judices, propter quod filium meum dives coram me non timuit occidere. Filium igitur meum in conſpectu meo occiſum eſſe contendo. Quid dicitis? [6] Ita non erat contra proclamationis hujus fidem, ſi nunc agere poſſem quietum modeſtumque miſerum? Vultis, cum hoc

1 Talionem reddere. 2 Exigit quorundam ſcelerum atrocitas, ut lex cedat faſtu rigoris ſui, & inaudita ſcelera inuſitatâ ultione puniantur. 3 Gravius eſt. 4 Iniquum. 5 Et quicquid potuit tueri ſententiam, & æquitatem legis, nunquam nocuit contra ſcriptum decerni. 6 An non eſſet?

viderim,

vidèrim, tantum teſtimonium dicam? Mirum hercle, ſi ſcindo veſtes, nudo corpus, ignes, flagella depoſco? Inſaniat neceſſe eſt pater, cum ſolus hoc ſciat. Fallitur, judices, quiſquis hoc quod poſtulo, contemtum, quiſquis audaciam vocat. Filius urit, exagitat, & inter tormenta fugio dolorem. Si mentientis eſt velle torqueri, invenite quid facere debeat qui verum dicit, & non probat. Mentiris, inquit. Bene quod & tu fateris non eſſe mihi ſine quæſtione credendum.

Et quas per fidem mendacio meo cauſſas, dives, aſſignas? Ignoro percuſſorem. Deinde te potiſſimum de quo quererer elegi. [1] An ſcio, & ſimultatibus noſtris occaſionem orbitatis indulgeo? Decipi me non potuiſſe manifeſtum eſt. Filius meus, cum pariter rediremus, occiſus eſt. An dignoſcere percuſſorem nocte non potui, cum percuſſor potuerit eligere, fugere? Quid ais? Juvenem meum alius occidit, & tu mihi ſolatium ultionis imples? Te accuſo ſcilicet, ut interim neſcio quis ille effugiat, evadat. Quod tu mihi genus furoris aſſignas, ut maximi ſceleris ultio pereat falſæ accuſationis incerto? Homo qui me vidiſſe contendo cum occideres filium meum, niſi de te vindicor, non reliqui mihi ut hoc de aliis probarem. O te extra omnes humanorum pectorum affectus inimice ſepoſitum, nunc qui me putas poſſe [2] mentiri? Perdidi infelix illum [3] chariorem pauperibus affectum. Succurrere mihi putas quod aliquando diſſedimus? Falleris, deciperis. Hominis cujus occiſus eſt filius [4] unus inimicus eſt. Sane poſſit aliquis hanc doloris diſſimulationem mendacio perferre verborum, torqueri volo. Nihil eſt tanti niſi verum. Videlicet inter ignes ac flagella ſufficit mihi ſi dixero, hic eſt inimicus animæ, qui nobis ſubinde maledixit: hic ille contumelioſus, ille impotens. Ego neſcio an mihi poſſit in quæſtione ſufficere [5] quod vidi, & quod inimicus me contendit ideo velle torqueri. Tormenta poſtulo. En ad quod confugiat homo qui ſe ſciat poſſe mentiri. Nulla eſt ratio quæſtionum relicta mortalibus, ſi adjuvant contra veritatem, & ſublata eſt de rebus humanis neceſſitatis hujus utilitas, ſi jam tuetur ultro, explicatque [6] fingentibus. [7] Hucuſque durant artis [8] ingenia mortalium: & licet ſit aliquis ſecreti firmitate compoſitus, hominem tamen [9] ultra non ſequitur animus. Non vacat aſſerere quæ finxeris, tunc cum vix prodeſt & verum fateri. Et nemo non contra id torquetur, quod dixit ante tormenta. Non refert, [10] cu-

1 An ipſe percuſſerim, ut tuæ vitæ inſidiari poſſim. 2 Ultionis causâ. 3 Quod pauperibus ultione longè charius eſt. 4 Filii percuſſor. 5 Si dixero. 6 Mendacia. 7 Uſque ad cruciatus. 8 Simulata, artificioſa. 9 Non ulteriùs quàm ad tormenta. 10 Cujus nominis perſuaſionem, qualemcunque perſuaſionem, utcunque conſtantem.

jus

jus ad equuleum nominis perſuaſionem, quas ſilentii afferas cauſſas. In quæſtionibus tantum corpora ſumus, & nemo non contra aliquem torquetur affectum. Exigam quæſtionem, an recuſem? [1] Quid intereſt tormentis brevi futurus ſimilis homini qui fateatur invitus? Novum, judices, inauditumque rebus humanis aperitur exemplum. Nemo unquam ideo torqueri non debuit, quia mentiretur. Sed ſi fas eſt, judices, dubitare de fide quæſtionum, alius debet eſſe ſuſpectus, ille ſcilicet in quo ſervilium pectorum receſſus, in quo verniles excutiuntur artus. Quoties tortori eſt rixa cum [2] membris, tum cruciatus [3] agnoſcit aſſiduis ſuppliciis durata patientia, & homini non eſt nova res dolor [4] corporis appliciti. [5] Quod ſciſſa laceraque veſte primum ferre non poteſt pudorem, quod neſcit ad flagellorum vices membra componere, nec ullo verbera frangit occurſu, [6] nos inquam ſumus quos leges ſupervacuum putavere torqueri. Unde nobis inter iſta [7] ſecretum? In tormentis libero homini opus eſt patientia, ut verum dicat.

Sed, inquit, ideo torqueri non debes, quia exigis ut torquearis. Aliud ſunt, inimice, tormenta, aliud velle torqueri. Felices illos qui recuſare voluerunt. Meretur clementiam & favorem quiſquis ad illa tremens exanimiſque perducitur, quem vix à genibus tortor abducit, cui jam ſciſſas quoque difficile poſſis eripere veſtes. Ego quemadmodum vultis deprecer, qui videor provocaſſe tortorem? Ille, ille ſine ulla miſeratione laceratur, cui ad ſingulos ictus dicitur, Ipſe voluiſti. Quem non decet rogare, qui creditur fingere proclamationes, ſimulare gemitus: de quo primum videntur [8] vindicanda tormenta. Non invenio, judices, quid ſperare poſſit qui mentitur, & exigit quæſtionem. Homini qui vult torqueri, diu non creditur, nec verum dicenti. Nec eſt, judices, quod putetis adeo mihi triſtiſſimam orbitatem omnes humanorum pectorum rapuiſſe ſenſus, ut non intelligam petere me, quod dives poſſit evadere, & pene magis pro percuſſore torqueri. Sed quid me facere vultis? Non debeo videri poſſe mentiri, homo, qui cum filius meus occideretur, interfui. Veritati tantum præſto patientiam, exigo quæſtionem, in qua quid dicturus ſim, neſcio: quid debeam dicere, vidi, ſcio.

Vultis poſt hoc argumentis, ſuſpicionibus agam? Breviora tormenta ſunt. Non invenio, judices, cur renuat tantopere dives quæſtionem, poſtquam ſuperſunt adhuc incerta ac dubia. Facinus eſt tamen me non torqueri, ſi mihi torto utique credendum eſt. Quouſque me crudeliſſime mortalium metus

1 Quid intereſt inter tortum, & eum qui invitus fatetur &c. 2 Servi, adeo verberibus aſſueti, ut ipſum tortorem fatigent. 3 Ut familiares. 4 Ad fidiculas. 5 Corpus hominis liberi. 6 Noſtra, inquam, corpora ſunt, quæ leges &c. 7 Poteſtas celandi. 8 Quoniam cum contemtu depoſcuntur.

ſimula

ſimulatione deludis? Ego magis qui poſtulo tormenta, timeo: ego qui nihil facere potui cum viderem. Sufpecta tibi eſt noſtra patientia. Vides enim, hortatur nos contra dolorem primæ robur ætatis, ſolidum plenumque corpus. Quam facilis, quam expedita res eſt torqueri miſerum! Affero ad quæſtionem jam planctibus membra liventia. Quantum animæ, quantum ſanguinis orbitas [1] traxit? Quanto imbecilliora ſunt hæc quotidianis lamentationibus everberata vitalia? Quicquam ergo fingere poteſt hic pallor, hæc macies, & jam torto ſimilis infirmitas? Adjice quod nihil minus in quæſtione diu poſſis dicere ſi mentiaris, quam quod oculis ſcias: & breviſſimum confeſſionis eſt genus dixiſſe quod videris. Felices, dives, quos tortor interrogat, [2] qui non habent in ſua poteſtate credentes! Impatientiſſima res eſt, poſſe cum velis definere torqueri. Quin potius, inquit, probas? Fiduciam hominis, qui ſcias hoc me vidiſſe ſolum! Sine dubio, dives, multa te poterant argumenta convincere, ſi deferret alius: & eras manifeſtiſſimus reus, ſi mihi percuſſor quærendus eſſet. Quis enim credibilior in cæde pauperis, quam dives inimicus? Aut de quo facilius conſtare poſſet ſcelere, quod cauſſam non habet niſi de ſola ultione? Non invenit multa verba, vidiſſe. Nec mihi debet perire probatio iſta, quia poteras & accuſari. Exigit probationes, cum facinus ſic diſpoſuerit, ne poſſit probari. Quem mihi nox teſtem, quos præſtare potuit oculos nuda ſemper & incomitata paupertas? Tibi ſervus à conſcientia ſceleris ſummovendus fuit: & iſta ratione quis intereſſet: Quem putares poſſe torqueri? Et totum facinus in has auguſtias redegiſti, ut illud ſoli ſcirent, qui faciebant, & [3] cui non crederetur. Nunquid dubitaretis quærere, ſi alius ſciret hoc ſcelus? Facinus eſt ideo filii mei perire vindictam, quia pater vidi. Ego vero, judices, & ex hoc quod recuſat dives quæſtionem, partem probationis implevi. Accuſatoris tormenta nunquam timebit reus, niſi de quo credi poteſt & ante tormenta.

Cur, inquit, ſi mihi cauſſæ ſceleris ſimultates noſtræ erant, non te potius occidiſſem? Vere crudelis, ego te hoc maxime argumento percuſſorem probo, quod mihi pepercifti. Tuum fuit hoc, inimice, commentum occiſo filio ſervare patrem. Parcendi tamen mihi vel hæc fuit ratio, quod defendi non poteras, ſi duo periſſemus. Audire mehercle mihi videor illas cogitationes, illa ſcelerum ſecreta conſilia: Quid mihi cum vulneribus, quid cum cruore conſumtæ & jam pene abeuntis animæ? Occidatur potius ille jam juvenis, jam inimicus, de ſene vindicabitis me patris oculi. Vis mirer quod me nolue-

1 Mihi detraxit. 2 Quibus invitis veritas extorquetur: penes quos non eſt, ut apud alios fidem obtineant. 3 Pater.

ris occidere? [1] Queri mehercle te puto, quod in ſenectute magni doloris vita brevis eſt. Pepercisti mihi quomodo excogitant artes detinere ſupplicia, & de pereuntibus magis ſævitia eruitur dolore ſuſpenſo. Agnoſco noctis illius clementiam, inimice. [2] Quod me torqueri non vis, ex hoc evenit, quod neque occidiſti. Tentat, judices, efficere dives, ut incredibile videatur quod occiſum ab eo contendo filium. Dicturum nunc putatis magis intereſſe ſecuritatis, ut quis facinus ſibi tantummodo credat, & id tutius eſſe [3] inimico patre quam conſcio. Plus eſt quod affirmo, Filium in conſpectu patris occidere: ſic operæ pretium eſt, ſi illud ipſe facias. Perdit plurimam de ſceleribus voluptatem, qui mandat, & minus gratiæ rebus ex nuncio venit. Occidet alius te jubente, ſed vulneribus illis non fruentur oculi: ſed plus eſt ut ſingultibus abeuntis animæ, ut cruore ſatieris, ut collapſum palpitantemque videas, ut me vidente. Convenit, judices, quod ipſe dives hoc fecit, & quod ego vidi: ratio ſævitiæ eſt, ut aliquis coram me occidatur, propter quem occiditur.

Fidem veſtram, judices, ne me ideo non putetis vidiſſe, quia nihil feci. Servulorum iſte libertorumque dolor eſt, occiſo homine ſtatim ſcire quid facias, exclamare, procurrere, fidem deorum hominumque teſtari, poſtea cum lacrymis vevire. Vultis percuſſorem invadam? Vultis fugientem ſequar? Interim deficientem quis excipiet? Cui ſe morientis imponet infirmitas? Scis profecto, percuſſor, facinus ordinare, diſponere. Filium occidere coram patre, ſecretum eſt. Miſeremini, judices, igitur, ut hinc quoque velitis æſtimare divitis conſcientiam, quod contentus eſt ne de ſcelere quæratur. Non habet fiduciam hominis qui me ſciat mentiri? Et quod non minus debetis attendere quam ſi fateretur, non putat ſibi ſalvum ut iterum neget. Diſſimules licet, non eſt innocentiæ metus, cum timentur aliena tormenta. Quid ait dives? [4] Orbitatem meam in tale genus uſumque convertet, ſi paterni doloris auctoritas facinus impingit alienum? Deinde non ipſe affers equuleos, non ipſe diſponis ignes. Diceres mehercle te velle torqueri; ego ſcindo veſtes, tu intremiſcis; ego ad flagella nudo corpus, te facit pallor exanimem. Ego equuleos, ego poſco flammas, tu non habes in meo dolore patientiam. Rogo quid aliud faceret qui occidiſſet? Quid nunc agam miſer? [5] Gratiam confeſſionis ante tormenta con-

1 Queritur inimicus dives, quod mea tam miſera ſenectus nimis brevis futura ſit. 2 Utrinque hic tibi animus fuit, ut ſuperſtes eſſem ad pœnas. 3 Sic enim ſperavit mihi fidem non habitum iri 4 An ab orbitate meâ hanc percipiet utilitatem, quod quia pater ſum, & inimicus, ideo videar illi facinus impingere ab alio commiſſum, 5 Quippe nihil aliud in tormentis dicturus.

ſumſi.

ſumſi. Scio quanto credibilius fuiſſet, ſi hoc ſtatim inter ignes, inter flagella dixiſſem. Et multum de auctoritate primæ proclamationis amiſi. Non eſt tamen quod ſupervacua putetis eſſe tormenta, quanquam dixerim quicquid ſciebam. Habeo adhuc ex illo multa referre ſecreto [1] quæ argumenta faciet dolor. Non refert an me vidiſſe dixerim, tormentis hoc probaturus ſum, debuiſſe mihi credi ante tormenta.

O quantopere nunc, inimice, torqueris, quod te coram judicibus interrogo, quod hoc non potes mihi fateri! Sed ſi bene gaudii tui perſpicio ſecretum, non putas te negare, quia vidi. Arrogantiſſime percuſſorum, evaſiſſe te putabas, quod illud duo tantum ſciebamus? Meis, meis hoc ignibus nega, & dum me per ſingulos artus tortor interrogat, perfer ſaltem non credendi patientiam, cum ego me vidiſſe proclamem, tu nullam afferas innocentiæ probationem. Non poteſt aliter abſolvi, quam ut illud ego negem. Nec tamen, judices, putetis ſolo me calamitatum ambitu petere quæſtionem, dabo propter quod torqueatis irati. Filium meum illum ſingulis vobis univerſiſque laudandum, juxta quem felix, juxta quem arrogans eram, occidit. [2] Mea nimia libertas, ita ego te non equuleo efferam, non ſuper ardentes eximam flammas? Nunc me vindicas, nunc tueris. Modo, modo coram me filium meum dives occidit fiducia tui. Concurrite omnes liberi, omnes parentes, urite, lacerate hos primum patris oculos, diſtrahite has manus, quæ nihil pro pereunte fecerunt. Hoc corpus, hæc membra, quæ de complexu latronis vulnera nulla retulerunt. Sive hoc pœnam, ſive vultis eſſe clementiam, debeo tam miſer eſſe dum probo, quam cum viderem. Miſerum me, ſi fas eſt in quæſtione mentiri! Sine dubio dives hoc captavit recuſando quæſtionem, ne crederetur. Sed dura parumper, anime, vidiſti. Nunc infelix ad nos miſeros pietas redi: quod fieri in ipſa orbitate non potuit, & vires quas improviſus abſtulit dolor, probatio reſtituet. Cum flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat: cum membra fidiculæ flagella laxaverint, rurſus ante oculos ſit morientis unici vultus, hæreant verba percuſſoris, mandata pereuntis. Filium ſpectaſſe morientem, [3] longa præſentia eſt. Neſcis infelix ſenectus quanta tibi opus ſit veritatis contentione, ut pœniteat divitem quod non duos occidit. Jam nunc tamen vobis, judices, infirmitatem meam allego, commendo. Si me forte fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis ignibuſque perdidero, ego tamen vidi. Si totus un-

1 Quibus argumentorum vim & pondus addet dolor. 2 Quâ torqueri prohibeor. 3 Semper oculis patris mors filii obverſatur.

dique dolor pariter admotus occiderit, ego tamen vidi. Alioqui nisi hoc animo meo, nisi licuerit oculis, morerer hoc dolore, quo puto me posse torqueri.

GEMINI LANGUENTES.

DECLAMATIO. VIII.

ARGUMENTUM.

Gemini quibus erant pater & mater, ægrotare cœperunt. Consulti Medici dixerunt eundem esse languorem. Desperantibus reliquis, promisit unus se alterum sanaturum, si alterius vitalia inspexisset. Permittente patre exscuit infantem, & vitalia inspexit. Sanato uno, accusatur pater ab uxore malæ tractationis.

Pro Matre contra Patrem.

QUAMVIS, judices, plurimum infelicissimæ matris adversis miserationis abstulerit, quod ex duobus liberis pari desperatione languentibus alter evasit, & plerisque maximum dolorem prima fronte tractantibus videatur aviditas gaudiorum, ut modo ad totius orbitatis redacta patientiam, jam non sit unius salute contenta: non possumus tamen affectibus vestris non hanc primam tristissimæ calamitatis allegare mensuram, quæ ex ipsa quoque [1] solatii sui conditione descendit. Minus misera quereretur de marito, si sanari nec ille potuisset, pro quo est frater occisus. Nunc infelix par non est dolori, nunc non invenit ulla solatia, ex quo sibi videtur filium perdidisse victurum. Super impatientiam tristissimæ orbitatis increscit, quod intelligit illum non sine sanitate fuisse languorem: nec persuaderi miseræ potest perituro laborasse fato, in quo inventum est quod sanaret alium. Captet licet crudelissimus senex parricidii immanitatem metu [2] majore protegere, non invenio unde colligi possit utrumque fuisse moriturum. Ex duobus ægris non periit, nisi qui occisus est.

Ante omnia igitur illud à vobis infelicissima mater petit, ne maximi sceleris ideo decrescat invidia, quia pati videtur & [3] reus ex orbitate tantundem. Non perdidit filium quisquis occidit. Explicat à dolore patrem, quod sibi videtur feciſſe rem maximam, & in locum juvenis amissi substituit de [4] vani-

1 Superstitis filii; inde enim patebat eum qui periit sanari potuisse. 2 Ne uterque filius periret. 3 Pater. 4 Gloriatur pater se unius morbo, alterius vitam redemisse.

tate

tate ſolatium. Alia eſt, alia conditio matris, quæ Medico non credidit, apud quam ſæviſſimæ conditionis immanitas fidem non potuit impetrare tentandi. Pro utroque timuit, pro utroque ſperavit. Facinus eſt eum majoris pietatis videre, qui de morte filii putavit alterius vel certa ſalute tranſigere. Sic debetis odiſſe patrem, tanquam duos occiderit, cujus non interfuit uter occideretur. Eſt tamen, ſanctiſſimi judices, quod de crudeliſſimo parricida queri poſſit non ſola mater. Adjecit humanis calamitatibus ipſam ſanitatem, & morborum languoriſque violentiam medicinæ conceſſit. Filium occidit (ſi ipſi creditis) fortaſſe moriturum: & hominem cujus charitas debuerat ipſa deſperatione creviſſe, in hoc ſolum impendit, ut tantundem ſupereſſet [1] incerti. Non exonerat, judices, immanitatem ſæviſſimi patris, quod hac ratione credidit de languente filio rem inauditam, rem facere crudelem. Unam rationem habet, ſi ipſe ſanetur. O triſtior indigniorque ſemper menſura calamitatum magna felicitas! Hunccine fecit exitum illa modo civitate tota conſpicua mater? Ille indiſcretus ab utroque latere comitatus? Ille gaudentium dulcis error oculorum? Quid mihi mortem nunciatis unius? Perdidit miſera geminos. Paſſi ſunt enim languorem miſerrimi juvenes. Sine dubio pariter unaque, non fraternitate, non animæ corporumque conſortio, ſed conditione fragilitatis humanæ, qua ſic extranei quoque duo languere potuiſſent. Non negaverim morbum terribilem, gravem & parentibus utique metuendum: de cujus tamen adhuc, ut parciſſime dixerim, remedio quæreretur. Quid refert an medici conſenſerint utrumque periturum, cum eundem dixerint eſſe languorem? Manifeſtum eſt de duobus non dixiſſe verum, quos de altero conſtat eſſe mentitos.

Jam tamen, judices, de tam perdita pronunciatione non querimur, quod ægros quos ſibi videbantur explicare non poſſe, parentibus crediderunt. Innocentior eſt ſimplicitas, deſperare, ſi remedia non noveris: & hanc ignorantiæ malo probitatem, ut languorem quem neſcias, tantum neges poſſe ſanari. Maximi tamen virorum, & quorum arti ſolvendo non ſit humanitas, ſi ſciebant hoc genus curationis, & illud non indicare voluerunt. Vultis & illos mentitos breviter probem? Deſperaverunt de languore, cujus remedium (ſi patri creditis) alius invenit. Sive enim, judices, vaniſſimus neſcientium vidit hanc patris in periculo liberorum rigidam nimiamque patientiam, & hominem in filiorum languore ſolicitum de remedio generis humani: ſive captavit [2] ex hoc vultu quandam artis [3] effigiem imitari, quando ſanare non poterat, & ig-

[1] De ſalute alterius filii. [2] Ex hoc prætextu peritus medicus videri. [3] Sic MS. Alii, mutationem.

norant-

norantiæ pudorem tegere magno tentavit incerto: ſive ut aliud videretur dixiſſe quam reliqui: verba deſperationis incredibili vanitate variavit, magnaque miſeros parentes ambage ſuſpendens, tutiſſimum putavit promittere, quod deberet nemo experiri. Cauſſas quidem ſe dixit ignorare morborum, ſed ſalutem ſpopondit unius, ſi licuiſſet alterum occidere, lacerare, perſpicere. En cui pietas patris, cui credere ſolicitudo debueris: dixit ſe ſcire remedium, quod neſciebat.

Vultis intelligere, judices, nihil impatientia charitatis feciſſe patrem? Non retulit ad matrem, adacta eſt à morte filii vel [1] ſanitate diſcedere. Non propinquos conſuluit, non amicos, ſed ſua tantum perſuaſione medicique contentus, quòd nocentius eſt quam ſi ipſe occidiſſet, alterutrum potuit eligere. Dicat nunc parricida, quid fecerit illud quod etiam de ſimilibus tam paribus ægris in alterum deſperatio illa prævaluit? Si medici non interfuit utrum occideret, conſtabat vivere utrumque potuiſſe: ſi interfuit, conſtabat non eundem fuiſſe languorem. Qualis fuerit illa curatio, quid paſſus ſit juvenis in morte qua medicus parabatur, [2] omnium affectibus, omnium cogitationibus liquere crediderim. Ideoque parcimus auribus matris. Breviter tamen longæ crudelitatis explicanda ſævitia eſt. Ex omnibus quæ pertulit, leviſſimum fuit quod occiſus eſt. Non eſt quod veniam triſtiſſimæ curationis paret, quod videtur in alio fratre explicata promiſſio. An alterum Medicus ſanaverit, fortuna viderit: quod negari non poteſt, alterum Medicus occidit. Erumpit hoc loco mulier infelix, & tota libertate proclamat. Redde mihi, inquit, marite, filium, quem tibi pariter medicoque commiſi. Hic eſt ille veſter inſanabilis, [3] recipe quem mihi credidiſti, hic ille moriturus, hic quem permiſeras Medico, ſi maluiſſet occidere. Vides quid profecerint anxia vota pietatis, ſolicitæ preces. Dum jam frigidi pectoris calorem ſuperpoſitis revocamus uberibus; dum frigentia membra continuis oſculis, & ſpiritu trepidæ matris animamus; dum labentes oculi ad noſtras exclamationes noſtroſque planctus admiſſa paulatim luce laxantur; dum multa mentior, multa promitto, & fratrem dico ſanatum, reſpexit ad vitam, convaluit, evaſit. Non tamen jacto pietatem, non arrogo mihi proſperæ curationis eventum. Quid hunc ſanaverit, vis ſcire breviter? Quod potuit utrumque ſanare. Pudeat vos ô jura legeſque, quod miſerrimi ſexus dolorem his cluſiſtis anguſtiis. Ita maritum, quod occiſus eſt filius, malæ tractationis uxor accuſat? Perdiderunt legis hujus auctoritatem, [4] quæ ad illas uxorias que-

1 Quando de ſanitate agitur. 2 Sic MS. Alii omittunt, affectibus omnium. 3 Potes vivum recipere filium quem mihi credidiſti, dum periit quem medico committeres. 4 Quæ uxoriæ querelæ juſtam cauſam exiſtimant, ſi aliquas matrimonii delicias deſiderarent.

relas

relas matrimoniorum ſolent deterre delicias. Ego illam datam miſeris tantum matribus puto poteſtatem, ab iniquo conjuge explicare divortium: & contra maritales tuetur injurias, ubi nolis præſtare patientiam. Illis ſuccurrit quas nefas eſt ab viro diſcedere, quas in peſſimi conjugii durum perpetuumque complexum, communium pignorum nexus arctavit, quæ malos maritos pariter & patres nec relinquere nec ferre ſufficiunt. Facinus eſt [1] ideo evadere maritum, quia damnaretur, ſi de illo minore dolore quereretur. Itaque impudenter facit, quod pro detracto matronæ cultu, negatoque comitatu faſtidiris noctibus, pulſataque facie [2] filium complorat occiſum. Sileo adhuc illa per quæ parricidii crevit immanitas. Occiſum filium objicio, putate luxurioſum, perditum, nocentem: fingite hoc patrem ira, indignatione feciſſe: quantum facinus ſit filium occidere, nemo magis fatetur, quam qui vult videri ſe illud feciſſe pro filio.

Ecquid, judices, vel ex hoc totus animus mariti, tota triſtiſſimæ conjugis calamitas perſpici poteſt, quod ſe negat matri communium liberorum debere rationem? Placet ergo mortales, ut de hominibus in quos plus ex harum ſanguine, ex harum tranſit anima, non habeant partem niſi tantum doloris? Solos ergo communicabit miſera planctus, & ab omnibus conſiliis quibus ordinatur juventa, vita diſponitur, extranea utilitate ſcpoſita [3] erit, circa mœrores tantum lacrymarumque conſortium orbitate jungetur? Si mehercle fas eſt æſtimare utri plus parenti debeatur ex liberis non improbe totam poteſtatem ſibi vindicabit affectus, qui decem menſibus ante veſtram incipit diligere notitiam: & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum, ante ſunt conſcientia matres. Facinus eſt ideo tantum illis minus licere, quia minus facere ſufficiunt. Vos eſtis qui creſcentes adhuc in peregrinationes, qui jam adultos in caſtra magnorum parentum vanitate dimittitis. Erubeſcitis deſideriis tanquam [4] infirmitate, & unde velociſſimus tranſitus eſt in rigorem, liberos vultis amare [5] patientia. Quam multa ideo tantum de filiis facitis, quia licet: & frequentius poteſtatis veſtræ jactatione tanquam aliquo gravitatis genere delinquitis. Non habet orbitas veſtra lacrymas, ſuper ardentes rogos tenetis inconcuſſam rigidamque faciem, itis obviam conſolationibus, & quod omnem modum feritatis excedit, captatis in magna calamitate lauda-

1 Ita eſſe maritum, à quo diſcedere non liceat, cùm interea damnaretur, ſi uxor delicias matrimonii deſideraret, & de minore dolore quereretur. 2 Ad legem confugit, & hæc minora damna ita complorat, ac ſi filius eſſet occiſus. 3 MS. Addunt, erit. Alii, omittunt, ut ſenſus ſit, eam utilitatem filio mater non præſtabit, quam extranea mulier potuit conferre. 4 Videmini eſſe parentes magnis animis præditi, quoties filios periculis objicitis. 5 Tanquam mollitie feminarum. 6 Negligentiore affectu.

ri.

ri. Quicquam ergo erit quod de communibus pignoribus non pari mente, pari impatientia, vel, si neceſſitas poſtulet, pari rigore faciatis? Mali tantum patris intereſt ut matri minus liceat. Sane cedat vobis circa regendas communium pignorum mentes ſexus infirmior: vos mores, vos vitæ genus, vos matrimonia, ceteroſque actus veſtra perſuaſione firmetis: nunquid arrogans conſortium, nunquid impotens ſocietas eſt; liberos communes eſſe languentes? Si quis imo pudor eſt, cede nunc tota poteſtate; illius ſit in ægri toro proximus locus, hæc adhibeat fomenta, porrigat cibos: ſi quid impatientia, ſi quid flagrantium viſcerum poſcit infirmitas, mater neget, mater indulgeat. Illas quas immodicus ardor diſcutit veſtes, hæc ſuper fatigatos reponat artus: illa jactatas tota lectulo manus ſedulo contineat affectu. Fruſtra captas videri ultionem magnæ charitatis, ab omni curæ ratione ſepoſitus. Cum circa curationis liberorum non conſentiunt parentes [1] curationis eſt culpa, non matris.

Quid quod filium occidit innocentem, cui nihil objicere, nihil poterat iraſci; Filium (ſi ipſi creditis) pro fratre mori paratum, cujus ſuprema ferre non poterat? Novum, judices, & incognitum rebus humanis audite facinus. Jam parricidium pietas, charitas & impatientia orbitatis admittit. Malo odium, querelas, execrationes, quam ut quis liberos affectu quo ſervantur occidat. Quid refert an per hoc alterius filii anima redimatur? Si parricidium fas eſt ullas accipere cauſſas, filius propter ſe tantum debet occidi. Adjicite, judices, immanitati, quod occidit ægrum. Omnibus equidem mortalibus majorem crediderim de languore venire reverentiam: & illorum quoque quos inter ſupplicia pereuntes avido ſpectamus aſſenſu, [2] juxta valetudines tamen morborumque violentiam quodam innocentiæ favore miſeremur. In carceribus, & in illa profunda nocte pœnarum, irreligioſius ille anheli pectoris pallor inſpicitur, non ſic confundunt obvios gravibus catenis colla ſtridentia, & diutino ſqualore concreta facies, ut ille quem ad ſingulos conatus greſſuſque labentem vix trahit impellitque longus ordo vinctorum, & inter tot deſtinatos, totque perituros, omnium tamen in ſe retorquet oculos unus æger. Quid ais? Tu illum quem nunc nefas eſt caſtigare, reprehendere, cujus auribus parcere debuerunt ſæviora verba, ſi quid negares, videreris occidere, ferro, vulneribus aggredereris? Non poteſt hinc tibi venire defenſio, ut hoc ſis pro alterius ſalute commentus. Inter duos liberos pari deſperatione languentes, da bonum patrem, non præpondera-

1 Quæ tentari non debet. 2 Prout malâ valetudine, & morbis ineſcati fuerint, ita miſeremur; & ægro, qui | qui crucem meruit, ut innocenti favemus.

bit

bit: alterutrum non eliget, ſed ut incertum orbitatis evadat, ipſe morietur.

Tentat hoc loco, judices, crudeliſſimus ſenex excuſationem temeritatis ſuæ de Medicorum trahere conſenſu. Deſperaverant, inquit, de duobus. Sed ut incertum orbitatis evadat, ſepono pauliſper immanitem patris, qui credidit: & de arrogantiſſimæ perſuaſionis hominibus queri, totius generis humani nomine volo. Quam multas artes miſera mortalium ſolicitudo feciſti! Fato vivimus, languemus, convaleſcimus, morimur: medicina, quid præſtas, niſi ut juxta te nemo deſperet? Dicturum me putas, non credo renunciantibus, non accedo cum deſerunt relinquuntque languentes. Ego vero Medicis non credo ſperantibus. Aſpicite majorem partem generis humani, & ſi me interroges, illam robuſtiorem, illam adhuc in prima rerum naturæ veritate viventem; nullos artis hujus novit antiſtites: nec minus tamen bellorum vulneribus, morborumque medetur, incurſibus, non diſputationum vanitate ſolerti, ſed experimentis: & invicem per ſimiles diſſimileſque caſus obſervatione ducente [1] tradita ratione ſuccurrit. Non medicina ſanat, ſed quicquid videtur ſanaſſe, medicina eſt. Quo vultis animo feram, quod ars (quantum dicitis) inventa pro vita, ſi diis placet, auctoritatem [2] formamque captat, ut longe ventura ſuprema proſpiciat; ut adeſſe fata denunciet, quæ nec timentur? Et maxima ſcientiæ pars eſſe cœpit, ſanare non poſſe. Quiſquamne ab homine qui adhuc loquitur, ſpirat, intelligit, ſic recedet, quemadmodum relinquitur exanime corpus? Et ibi fidem vitæ putabit, ubicunque ſcientiæ ſubſtiterit infirmitas? Si fragilitatem mortalitatis, incertoſque velimus æſtimare caſus, tantundem periculi habet omnis æger. Iniquiſſimum eſt deſperationes vocari, quoties remedium medicina non invenit: & auguſtias ſive artis, ſive mentis humanæ, ad invidiam referre fatorum. Nihil magis intereſſe omnium puto, quam ut ſpes pro homine tam longa quam vita ſit. Unde putatis inventos tardos funerum apparatus? Unde quod exequias planctibus, ploratu, magnoque ſemper inquietamus ululatu, quam quod facinus videtur credere tam facile vel morti? Vidimus igitur frequenter ad vitam poſt conclamata ſuprema redeuntes. Plerique convaluerunt negligentiæ bono, quoſdam explicuit quicquid alios fortaſſis occideret. Hos indulgentiæ temeritas, illos adjuvit deſperationis audacia. Datur fortaſſis huic arti proſpicere morbos, profutura meditari; ſed unde ſciet quantum inter viſcera, latenteſque pectoris ſinus, unicuique animæ natura conceſſerit? Quam proprietatem ſpiritus, quam corpus acceperit?

1 Iſtâ curandi ratione, quam à majoribus traditam accepit. 2 Legem ex iis præceptis quæ ſibi formavit.

Non tam variæ mortalibus formæ, nec in vultibus noſtris ſedet tanta diverſitas, quanta latet in ipſis diſſimilitudo vitalibus. Inenarrabile, indeprehenſibile eſt quicquid nos elementorum varia compago formavit. Et prout in nos plura ſeu rariora de terrenis ſeminibus cœleſtibuſque coierunt, ita vel duramur tacita ratione, vel ſolvimur. An deſperantibus credi debuerit, vos æſtimabitis. Qui negarunt ægros poſſe ſanari, nec in hoc probaverunt qui evaſit, nec in illo quem non languor occidit.

Juſtus mehercle haberes, mulier, cauſas [1] querelarum, ſi nova incognitaque ratione vel utrumque ſervaſſes. Nunquam ex magno venit affectu incredibilia vel profutura tentaſſe: & in re quæ plus de incerto habet, temeritas experimenti ſolam probat deſperationis audaciam. Quid refert cujus ſit conditionis æger, quantum adhuc ſpei, quantum videatur habere de vita? Sacroſancti ſint parentum metus. Dii non ſinant ut ex liberis vilior incipiat eſſe periturus. Medici deſperaverunt. Quid iſtud ad patrem? Spera tu, jube ſperare matrem; tuis potius affectibus, tuis crede votis. [2] Et hoc de parricidii facilitate eſt, circa filiorum languorem ad [3] deſperantes potius accedere. Fidem habes hominibus, quos mentiri alius affirmat, contra quos iterum credis uni præſertim? Peſſime hercle de tua feritate ſentirem, ſi in quacunque filii curatione non adhiberes propinquos, non interrogares amicos, non reſpiceres ad matris animum, non hanc primam impatientiam, non hunc conſulis timorem. De nullo filio minus debet ſoli ſibi permittere pater, quam qui videtur utique moriturus.

Fratres, inquit, & gemini erant, ideoque credibile eſt illis eundem fuiſſe languorem. Rogo, quis in ullo mortalium ferat ignorantiam pariter & affirmationem? Quiſquis neſcit quod genus languoris ſit, non poteſt ſcire an idem ſit. Nihil, judices, in rebus humanis voluit eſſe rerum natura tam ſimile, quod non aliqua proprietate ſecerneret. Quid refert an ex iiſdem prima illa duorum corporum animorumque compago ſeminibus oriatur? Sibi quiſque firmatur, ſibi quiſque componitur, & duo pluresve fratres naſcuntur [4] fato ſingulorum. Hanc ipſam indifferentiam quam mirantur occurſus, ſtupent civitatis oculi, parentum tamen agnitio dignoſcit, ſeparat notitia nutricum, & [5] fallentibus notis, eſt rurſus quod faciat ipſa ſimilitudo diſſimile. In pleriſque quamvis ſit indiſcreta facies, invenitur tamen alius oris ſonus, habitus, inceſſus: & ut ipſa conſentiant, di-

1 Tanquam parum amares filios.
2 Hoc indicat te lubentius, facilius parricidium admittere.
3 Medicos.
4 Quilibet diverſo.
5 Latentibus, licet manifeſtæ notæ diſſimilitudinis non inveniantur.

verſa

versa mens, contrarii mores, & vitæ genera rixantia. Quid quod non eandem esse naturam geminorum probat etiam fortuna dissimilis? Hunc pressit paupertate perpetua, illum insperatis opibus excoluit. Illius per titulos & honores, hujus per ignobiles obscurasque sordes totam duxit ætatem. Simile est quicquid accipiunt ex homine gemini, dissimile quicquid ex fato. Nec enim tam pariter in lucem de maternis exiliere visceribus, ut illos eadem origo signaverit. Quantum putas interfuisse temporis, dum primum uteri pondus egeritur? Dum parumper exonerata vitalia, altero rursus homine laxantur? Breve fortassis exiguumque videatur mortalibus oculis: sed si terrena mente perspicere velis orbis hujus vastitatem, scies multum esse quod inter duas transcurrat animas. Volvitur super nos hæc cœli siderumque compago, & præcipiti per proclive decursu, totius diei noctisque brevitate emensus orientis occidentisque cursus, diversorum siderum in primo statim ortu, rotato se rursus axe consequitur. Hoc tu parvum credis esse spatium, quod diversis pariter rebus impletur? Quantum inter illa transcurrentis horæ momenta nascitur, quantum perit? Igitur quando unquam peregrinati sunt una, militavere pariter? Quid non diducti separatique fecerunt? quando illos languor, quando suprema junxerunt? Et quandoque sit necesse est aliter, ex geminis quod pariter languerunt, non sic accidit quomodo fratribus, sed quomodo duobus. Non eodem fato languere geminos, quemadmodum vultis brevius probem, quam quod nec uterque occisus est, nec uterque sanatus? Sed fingamus hoc esse verum, quod desperaverunt Medici: relinque nobis, pater, innocentiam calamitatis, salva solatia sint de liberis, quos tibi videris non perdidisse nisi fato. Quis ex parentibus nescit hac mortalitatis procreare lege? Sed indigni exitus supra orbitatem sunt. Ideo magis flemus illos quos bella rapuerunt, hausit incendium, naufragia merserunt. Fortius feras inter assidentium manus, inter suorum officia labentes, cum se invicem oscula, cum se satiavere sermones, cum data suprema mandata sunt, & se fecit pietas omnia fecisse pro vita. Igitur verum dixerim, illos mori credimus, hos perire.

Non invenio quemadmodum excusationem pater de consensu possit accipere Medicorum. Hoc est quod omnem comparationem feritatis excedit. Filium pater propter hominem quem non putavit posse sanari, occidit. Quod tu monstri portentique genus es? Habes parricidii patientiam, non habes orbitatis. Ita demum potes ferre filii mortem, si facinus adjeceris? Tu occidis, quia desperavere Medici? Quererer mehercle si reliquisses, si quid de continuatione curæ solicitudo laxasset. Nihil ergo plus facies, quam illi qui nunc plures fortassis circumeunt ægros, quos detrahit, quos advo-

cat alia curatio. Filios ſaltem committe vel matri, de fortuna queratur, diis faciat invidiam. Mulieri quæ ferre non poteſt quod videris deſperaſſe, nunquam ex hoc rationem reddas, quod occideris. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? Tentat pater ut & huic rei credatis, quod deſperaverunt omnes, & quod ſperavit unus. Noſtræ quidem querelæ ſufficit non conveniſſe medicis: & cum inventus ſit qui contra ſenſum deſperantium genus aliquod ſanitatis afferret, fas erat, judices, ut adhuc inveniretur alius qui lætiora & utiliora promitteret. Hoc nunc me queri putatis, quod in re, de qua credere nec omnibus debuiſſet, acceſſit uni. Non intereſt an ſuperſit remedium quod tentare non debeas: & ubi tantundem periculi [1] ſpes quantum deſperatio habet, melior exitus eſt qui facit miſeros innocentes. Quid invidiam prioribus Medicis paramus? Nemo magis deſperat, quam qui ſe negat noſſe languorem. Quid ais, pater? Ita tecum quiſquam ſic audet agere de duobus filiis, tanquam de duobus ægris? Tu ex geminis alterum occidendum dabis? Non ferrem ſi ſeparare expoſiturus auderes, ſi contentus eſſes educaturus alterutrum: non ferrem à piratis captum filium alterius vicaria ſervitute redimentem. [2] Tu de orbitate faciet vices? Et [3] caſum ſingulorum per utrumque diffundes? Parricidium vocarem, ſi promittente Medico, quod ſanaret unum, poſſes eligere periturum. Pene crudelius eſt geminos dividere quam perdere. In ſcientia cui debeat credi, negat ſe ſcire cauſſas languoris, deinde promittit quicquid licere non deberet nec intelligentibus. Occidam, inquit, deinde ſanabo. Memineris, pater, in hac conditione prius eſſe ut occidas. Non eſt tanta pietas ſervare filium, quantum facinus occidere. Tu nunc hoc putas profundæ artis eſſe ſecretum? Verba tantum deſperationis involvit, & homo cautiſſimæ vanitatis captat [4] illam noviſſimam circumire brevitatem. Vides quanta promiſſum ſuum experimentumque caligine medicus involverit? Nunquam conſtabit an fuerit languore moriturus æger, qui aliter occiditur. Non novi, inquit, languoris genus. Poſt hanc vocem mehercle non deberes committere ægros, etiam ſi vellet experiri potionis hauſtus, ciborum fomentorumque novitates. Neſcio, inquit: ſed ſi permiſeris alterius aperire vitalia, pectus effringere, remedium fortaſſis inveniam. [5] Jam excuſatus es, medice, matri, ſperaſti ne tibi crederetur.

1 Sic MS. Alii, ſperes. 2 Tu patieris, ut alteruter vicariâ morte te redimeret ab orbitate totâ? 3 Cum fortunæ effet uter periret, tu alterum certiſſime occidis, incertus adhuc an ſuperſturus ſit reliquus 4 Illum noviſſimum, breviſſimumque ſeſe expediendi modum, ut ambiguitate reſponſi ſciſcitantes falleret. 5 Te excuſat, medice, quæ conjugem non poteſt; cum ita reſponderit, ut qui ſibi credi non vellet.

Differo

Differo pauliſper quod de fratribus, quod de geminis, quod pater hoc facit non conſentiente matre: publico potius mortalitatis contendo nomine, non debere genus iſtud curationis admitti. Actum eſt velut de genere humano, ſi nobis pro ſalute ægri opus eſt morte hominis alterius: & pene ratio ſanitatis intercidit, ſi conſumit medicina tantundem. Ego quenquam dicentem feram; Ut inveniam valetudinis cauſas, date mihi aliud corpus, alia vitalia: occidam: deinde ſalutaria quæram, profutura meditabor? Ita non facilius eſt noſſe languorem? Quæ hæc eſt impudentia crudeliſſimæ utilitatis? Ægrum placuit occidere, ut inveniretur cur non debuiſſet occidi. Nullum, ſanctiſſimi judices, natura morborum genus ſolis viſceribus abſcondit: & quicquid cauſſas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Inde pallor, inde macies, quod ad interiorem dolorem [1] ſuperpoſita conſentiunt. Non invenio cur hominem vulneribus exquiras, cur remedia quoque vitalibus per corpus immittas, & in latentes meatus per hæc quibus tegimur, medicina deſcendat. Cur ergo non eadem ratione languor admittit intellectum ſui, qua ſanitatem prodit? Abditos profundoſque morbos, aut citatior clauſi ſanguinis curſus, aut crebrior anhelitus laborantis animæ indicat. Crede de his ante omnia ſenſibus, oculis tuis: & ipſos de quibus agitur, modo ſingulos, modo pariter interroga, cui potiſſimum parti grave tacitæ peſtis pondus inſederit, unde prorumpat in gemitus conſcius dolor. Medicus qui per hæc non poteſt invenire languorem, non invenit nec remedium. [2] Quid ſi aliquid ſanato medicina poteſt præſtare rationis? Sufficit quod aliquando jam facta ex unius hominis inſpectione, ad totius intellectum naturæ medicina profecit. Quid allaturus huic ægroto es, quod non tot ſeculorum, tot languentium experimenta deprehenderint? Vis tu potius hac audacia, qua ſecreta languoris, exquiris, remedia tentare? Brevior via ſanitatis humanæ, propior noſtræ ſalutis utilitas eſt. Si viſcerum animius ardor ſtricta circa ſe membra duravit, adhibe remedia laxantia. Si fluitat nimis æger humoribus, præſto ſint per quæ preſſis cluſiſque venis in novas vires corpus areſcat. Si parum prodeſt abſtinentia, rurſus ciborum qualitate foveatur. Si ſpiritus receptis premitur alimentis, ad puriores meatus jejunio fameque tenuetur. Contigit tibi magna experimentorum materia, medice, ægri duo, & languor idem. [3] Non eſt opus ut expectes quando ſe per unius hominis patientiam explicet profuturorum magna diverſitas. Potes ex-

1 Partes corporis externæ. 2 Quid ſi medicus poteſt rationem reddere præſtitæ curationis, ex iis quæ prius expertus ſit? 3 Non eſt expectandum, ut plurima illa, quæ eidem morbo prodeſſe poſſunt, ex iis experimentis, quæ in uno ægro feceris, innoteſcant.

periri

periri pariter eadem conſentanea, diverſa, pugnantia. Nulla ratio eſt vulnerum, ſanguinis, ſupernorum. Quemadmodum ſanari debeat alius æger, ſcire non poſſis niſi ex altero ſanato. Quid quod etiam ut idem ſit valetudinis genus, neceſſe eſt tamen duorum corporum diverſitate varietur? Nunquam in alienis viſceribus invenias totum quod de altero quæras, & alius languor eſt, alius æger.

Cur maximum nefas alterius filii ſalute defendis? Homo in quo ſola quæritur cauſſa languoris, propter medicum occiditur. Adjice quod nec deprehendi ex non ſanato poteſt ullius cauſſa languoris. Quicquid nos in vitia morborum à naturali ſanitate commutat, facit aut nimii ſanguinis pondus exæſtuans, aut ſuperfluus calor, aut ultra naturalem modum humor exundans, aut ſpiritus per tacitos meatus non ſolita laxitate diſcurrens. Quid horum, ſi vitalia ferro vulneribuſque reſecentur, ſalvum poteſt eſſe languentibus, cum compreſſi ſpiritus laborem protinus ille referati pectoris meatus emittat, ſanguis iiſdem pariter deprehendatur, egrediaturque vulneribus? An fas putatis ut ſuam ſervent viſcera nudata faciem? ut nihil perdat ex priore natura illud pectoris vitæque ſecretum, cum admiſit oculos? Plurimum in nobis etiam timore mutatur. Quantum affert ſolicitudo, gaudium, dolor, & aliquis ſubitus affectus? Quoties dum ad curationem præparatur æger, dum componitur ad ſua remedia corpus, medentium manus anima deſtituit? Jam vero ad ſingulos ictus, & longiſſimas vulnerum moras, quantum ex toto homine convertitur clamore, gemitu? Neceſſe eſt omnes perire, quibus continetur vita, cauſſas, quoties vita ipſa conſumitur: & cum homine, qui propter intellectum languoris occiditur, ipſe quoque paulatim languor emoritur. Differ ſaltem, pater, hanc crudelitatem: quicquid ex filio facis, facies ex cadavere. Si poteſt deprehendi languor dum occidit, facilius cum occiderit.

Interrogare mehercle hoc loco libet, utrumne periturum pater, an medicus elegerit? Negavit ſua intereſſe quem occideret. Hoc ſi & alter periiſſet, probaverat utrumque fuiſſe periturum. Cum convaluit, probat utrumque victurum. [1] Ad ſæviſſimam curationem potuit ægrum facilius mehercle explicare, ſi eſſet unici pater. Sufficit ergo comparare, decernere, num iterum ille tibi pretioſior, ille melior incipiet eſſe victuro. Ubi eſt impatientia patris, qua vix dimittitur cadaver in rogos; qua corpus exanime detinetur amplexu? Dii immortales, quam ſæva, quam crudelis eſt iſta cunctatio! Dum deliberas, dum unumquemque detractas, parricidium in

[1] Cum ſit idem utriuſque languor, eadem ſpes, non difficilior eſſet deliberatio de morte filii unici.

utroque

utroque consumis. Duorum [1] vilitate fit, ut ex fratribus possit alteruter occidi. Nunquam, judices, res tam horribilis inauditæque feritatis admissa est. Filium pater propter eum occidit, quem etiam ipsum poterat occidere. Transfert, judices, reus in medicum electionis invidiam. Ille, inquit, æstimavit, ille decrevit. Ergo manifestum est non parem fuisse languorem. Ex duobus ægris plus habuit spei, propter quem debuit alter occidi. Recede paulisper, mulier infelix, filii tui nobis referenda curatio est. Felices ægri, qui languore moriuntur, qui supremos anhelitus inter suorum amplexus, inter suorum alloquia posuerunt! Ut erat juvenis primo ipso comparationis incerto, mox electione cruciatus, abacta est à perituro prima mater, & modo sedula ministeria servorum, repente mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & ut grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur mirabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidamque patientiam per omnia lecti spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextera Statim totum vulnus imprimeret, sed quod leviter paulatimque descendens animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri juvenis alloquium. Foriter dura, patienter admitte, sanabitur frater. Non est quod exanimeris metu, dolore deficias. Cave viscera exclamatione ne lasses, anhelitu gemituque concutias, ne remedium pereat alienum. Passus est miser discurrentem per omnia referati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalia, pertracta, diducta sunt: fecerunt manus plura quam ferrum. Stat juxta Medicum pater apertis visceribus inhians, stillantem animæ sedem cruentis manibus agitantem ne festinet hortatur, jubet altius diligentiusque scrutari: interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filii morte rationem. At mulier infelix clausis advoluta foribus, cruentumque secretum toto corpore effingens, velit super busta tumulosque clamabat. Audi, miserrime juvenis, si quis adhuc tibi supersit sensus, exaudi: non permisit hoc mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser haustibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur residuus cruor, claudebantur aperta vitalia. Nemo unquam tam nova pertulit commenta sævitiæ: tanquam sanaretur, occisus est. Ite nunc & quærite an potuerit medico sanante vivere, qui tamdiu vixit dum occiditur. Vos tunc putatis illius tantum languoris medicum quæ-

[1] Sic MS. Alii utilitate: ferre non posses, ut alteruter eligeretur ad mortem, nisi utrumque perinde non amares.

fisse

ſiſſe cauſas? quæſivit quicquid neſciebat: & uſus occaſione rariſſima, in omnem voluit proficere novitatem. Dii immortales, quantum infelix juvenis animæ, quantum ſanguinis, quantum habuit ex vita, qui pertulit ordinem longiſſimæ curationis? Vix ægre miſero licuit mori, vix à cruciatibus ſuis anima dimiſſa eſt. Inventum putatis eſſe languorem? Inventum eſt illum potuiſſe ſanari. Agedum commento tuo, ſenex, ſuperbus exulta, habes quod liberis, quod parentibus, quod imputare ſeculo poſſis, feciſti medicum parricida meliorem.

Libet mehercle intueri par illud. Ægrum vidiſſes hominem, qualem non ſalutares medentium manus, non ars inventa pro vita, ſed diri ferarum rabidique morſus, & avium fames ſatiata deſtituit, hinc alium in novas vires recenſque robur reddito vigore ſurgentem. Vultis ſcire, judices, unde venerit tanta diverſitas? Illum pater curavit, hunc mater. Quantum, inquit, miſera, pertuli laborem, dum tam magnam foveo triſtitiam? Non fuit mihi rixa cum morbis, nec cum repugnantis valetudinis rigore contentio. Totus in lacrymas mœroremque reſolutus oderat lucem, reſpuebat cibos, faſtidiebat hauſtus, & vitam parricidii pudore fugiebat. In omni proclamatione gemituque, frater: ille diebus ac noctibus cogitationes, ille torquebat oculos. De quibus tu ægris impotentiſſima medicina mentita es? Non fuit, non fuit ſolo languore periturus, quem non potuit nec mors fratris occidere. Quid igitur, inquit, miſerrima feminarum, ſæviſſime ſenex, ex hac recordatione triſtiſſimæ orbitatis ad hos vultus, faciemque converteris? Sine dubio filius eſt, & poſt graviſſimas denunciationes redditus vitæ. Sed ignoſcat natura, pietas; non eſt ſolatium matri unus ex geminis. Felicior ille dolor eſt, [1] qui tranſigi ſaltem cum oculis poteſt, renovatur, accenditur, & in his vultibus illum quotidie putat videre pereuntem. Sed & ipſe gaudio redditæ vitæ lætitiaque non fruitur, nec ſe credere poteſt charitate prælatum, quem medicus elegit. Sentit infelix cujus orbitatis unicus ſit, quibus lacrymis perfundantur oſcula, quam magnis profundiſque ſuſpiriis concutiantur amplexus. Miſera verecundia ſanitatis ingratæ, pretium ſibi videtur fratris occiſi. Convertitur hoc loco, judices; mulier infelix, & velut ad quandam præſentiam amiſſi juvenis, Sive, inquit, tandem ſecuritate mortis explicitus, in aliquo ſedis æternæ pudore requieſcis, ſive excluſus ac vagus, & inter fabuloſa ſupplicia metuendus adhuc laceratione, per ſtupentes horrentesque manes umbra diſcurris, audi miſerrimæ matris iniquiſſimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mor-

1 Cujus obliviſci poſſumus, causâ ex oculis ſublatâ.

tis

tis irrumpere, nec ſuper chariſſima membra proſtratæ matris vulnera tua tegere viſceribus: quod ſolum tamen potui, corpus quod medicus quod reliquerat pater, hoc ſinu miſera collegi, ac vacuum pectus frigidis abjectiſque viſceribus rurſus implevi, ſparſos artus amplexibus junxi, membra diducta compoſui, & de triſti terribilique facie tandem ægri cadaver imitata ſum. Hoc eſt tamen quod de triſtiſſima orbitate præcipue ferre non poſſum: propter fratrem videris occiſus, nec tamen unquam conſtare poterit an tu ſanaveris fratrem.

GLADIATOR.

DECLAMATIO IX.

ARGUMENTUM.

Abdicare & recuſare liceat. Pauperis & divitis inimicorum filii juvenes amici erant. Filius divitis cum in piratas incidiſſet, ſcripſit patri de redemtione. Illo morante, profectus pauperis filius cum amicum apud piratas non inveniſſet, quia laniſtæ venierat, pervenit in civitatem in qua munus parabatur, ſub tempus ipſum quo pugnaturus erat divitis filius. Pactus eſt cum munerario pauper adoleſcens, ut vicariis operis redimeret amicum, petiitque ut ſi egeret pauper pater, alimenta ei præſtaret. Ipſe in pugna occiſus eſt. Divitis filius reverſus egentem invenit pauperem, palam cœpit alere. Abdicatur.

Pro Filio contra Patrem.

NEMINEM unquam, judices, intra tam breve ætatis ſuæ ſpatium plura terra marique perpeſſum, quam quæ proxima peregrinatione vel tuli, vel timui, vel vidi, facilis, ut opinor, fides eſt, cum ex omnibus quos novimus mortalibus unus nominari me miſerior poſſit, quem infelicem ego feci. Tamen in hac quoque omnia excogitantis in me fortunæ violentia, confiteor nunquam hunc me concepiſſe animo [1] meo metum, ne poſt redemtum per alienas manus filium, diſpliceret patri meo miſericordia. Illas verebar magis jam non tacitas vulgi opiniones, quibus crudelitatis atque ſævitiæ reus peragor apud pleroſque ſanctos & graves homines. Nondum excuſare potui quod redemtus ſum. Objicitur mihi orbatus ſenex, & ille qui modo ſalvo filio etiam

1 Sic MS. Alii omittunt. meo, & pro ne poſt, me poſt, legunt; pro diſpliceret, diſplicere.]

contra divitem ſteterat, amiſſis in uno juvene omnibus bonis, inimicæ domus ſupplex. Licet enim totas advocemus in odia fortunæ vires, & egentem unum ſenem univerſa gratiæ mole calcemus, confitendum eſt tamen, [1] plus amici nocuimus quam inimici. Quin ipſa prorogatæ quotidiana ſtipe infelicis animæ videtur quodammodo maligna clementia. Quod enim beneficium eſt efficere, ut vivat orbus? Unum tamen vel gravius crimen infelix hæc abdicationis meæ fortuna defendit, quod vix ad ſuſtinendum ſpiritum ſufficientes cibos, prorſus tantum mortis impedimenta, avara manu dederim. Puto jam ignoſcetis omnes, ſi plus præſtare non potui, invito patre.

Quanquam, judices, oboritur animo meo nonnunquam & illa ſuſpicio, quod patrem non alimenta uni ſeni parce vivere aſſueto, nec liberaliter data, nec diu danda, in offenſam meam compulerint. Quantulum eſt enim facultatibus divitis, quod ſub patre ſane tenaci filio familiæ ſupereſt? Ac ſi foret majus forte momentum, quis tamen parens tam durus eſt, ut propter aliquam impenſam carere filio velit, quod ipſe [2] celatus ſit, quod non ſuæ miſericordiæ pauperem commiſerim, non ragaverim, præſertim qui quicquid unquam petii à patre, exoravi? Sed neque hæc [3] ultimo fulmine caſtigari meruit differendis precibus verecunda cunctatio. Qui dum tempus opportunum, faciles aditus, hilariorem animum capto, interim volui [4] ſupereſſe cui ignoſceret. Neque inficior tamen fuiſſe me lentiorem quam oportuit: tametſi hoc præcipue habere videor patris ſimile. Sed ſi ulla emendatio pœnitentia eſt, hic in publico vobis adhibitis rogabo. Non ego æs alienum luxuria contraxi, nec profuſus in vitia fortuna noſtra male uſus ſum. Redemtionis meæ pretium debeo. Si impetro, intelligam verum eſſe quod quidam opinantur, ambitioſum patrem publicare voluiſſe domus ſuæ miſericordiam, ne viderentur pauperes tantum vitam inimicis ſuis dediſſe. Si perſeverat ut porrectos egenti cibos mea fame rependat, & expulſum omnibus bonis filium ſimilem faciat inimico, vereor ne inquis æſtimatoribus inexpiabilis illius & ſæpe reprehenſi odii culpa videatur penes patrem, qui tam facile iraſcitur. Verum enim [5] ſic placet, fortunæ magis moribus diffidere, quam ſuis: nam & paupertatis eſt proprium, quando alia deficiunt, exercere libertatem: & dum [6] contentus fama vitatur, potentiores vel ambitioſe offendere: & nacta bonam con-

1 Dum ego pauperis filium, amicum meum perdidi. 2 Hâc in re inconſultus prætermittitur. 3 Abdicatione. 4 Pauperem patrem. 5 Sic fieri ſolet, ut homines contentiones ſemel ortas promoverent, potius iis animis, iis moribus quos fortuna dederit, quam quibus nati ſunt. 6 Pauperes contemtum fugiunt.

ſcientiam

ſcientiam magna fortuna, indignius imparem adverſarium patitur. Ergo conſeruit, ut ſolet, caſus duratura longius à parvis initiis odia, dum contumeliam humilitas facilius intelligit, dignitas gravius. Neque ulla fuit æmulatio (quæ enim eſſe inter impares poteſt?) ſed fato quodam ſimilis ex diverſis cauſis contentio. Hic iraſcendo pertinax erat, ille incendendo contumax. Quanquam niſi ultimam exprimere confeſſionem victi utique placuiſſet, multa jampridem ſigna dederant veniæ, finemque pugnæ petentis. Nam quo pertinuiſſe credimus, quod pauper adoleſcens relictis omnibus ſolum me quem coleret, quem amaret, elegerat? Sine dubio à primis ætatis annis junxerat nos potentiſſimus amor ille puerilis, dum aut nulla erant inter parentes odia, aut à nobis non intelligebantur. Poſt diductas tamen domos perſeveravit, imo impenſius laboravit. Et ſi quid mihi in eo ſatis perſpectum eſt, nihil horum fecit, invito patre. Quantum intelligere potui, pauper ſine dubio pudore cedendi, ne damnaſſe cauſam ſuam videretur, ſimul quod nulla ipſi dabatur gratiæ via, ſtare viſus in ſuſcepto [1] circuitu, tamen quoſdam molliores tentavit aditus, & dum firma tandem pax impetraretur, filium nobis obſidem dedit.

Ac ne meus quidem offendi viſus eſt pater, certe nunquam reprehendit, nunquam prohibuit: nec clam feci, nec contumacem adverſus patris imperia unquam fuiſſe me vel ipſe rerum declararat ordo. Nam quamvis infectum latronibus mare juſſus intravi. Neque diſſimulaverim magnas fuiſſe cauſſas patri cur hoc mihi impetraret quod ipſe facere non potuerat. Ego etſi neſciebam, non interrogavi: ſatis plena ratio fuit patrem velle. Felix navigantium conditio qui procellas modo, & ſævos tempeſtatis incurſus, & albentes fluctibus ſcopulos, aliaque pericula tantum maris pertulerunt: ego miſer naufragis invideo, captus barbaris manibus: nec tam nexu catenarum vinctus, quâm pondere, inundatum carcerem tuli, & vincula macie laxavi. Quis non ignoſceret omnibus qui poſt hoc exemplum navigare timuiſſent? Ergo qua una ſpe miſera trahebatur anima, litteras de redemtione ſcripſi patri (teſtor deos) ſoli. Quid enim ſentire viderer de parentis affectu, ſi hoc incolumi redemtionem ab alio petiviſſem? Nam quod unum mihi ſecundum patrem fortuna videbatur paraſſe præſidium, hoc ſperare in illa ſorte non poteram. Quid attinebat amico ſcribere, quem ſciebam non habere unde redimeret? Nunquamne mihi dabitur liberum tempus conquerendi apud patrem de amicis ſuis, qui proficiſci volentem retinere tentarunt? Qui piæ feſtinationi attulerunt moras? Profectus eſſet tamen vel invitis omnibus (quis enim non hoc præ-

[1] Curſu, in ſententiâ perſeverare.

ſtaret filio pater?) niſi quod interim amicus anteceſſit. Illum non pericula maris, non infeſti latronibus ſinus, non vicinum mæc fortunæ documentum prohibuit. Minus hæc miror de amico: illud eſt quod penſari nullis beneficiis poſſit, proficiſcentem non retinuit pater: imo ſi quid in ſubſidia vitæ ſepoſuerat parca frgalitas, id omne in impenſas itineris contraxit, & contulit: infeliciſſime ſenex, ſic egere cœpiſti. Dicam nunc ego per quos juvenis præſtantiſſimus navigaverit fluctus, quos acceſſerit ſcopulos, quantos luſtraverit ſinus? Faciliora iſta putant qui nunquam navigaverunt. In omnia præceps, ſine reſpectu ſui, quem jam tum apparebat vitæ non parcere, adiit, exploravit, & tamen ille quoque qui tanto opere feſtinabat, ſero pervenit.

Audite, audite, judices, novam captivi querelam; Jam miſer apud piratas non eram. Alebat devotum corpus gravior omni fame ſagina, & inter debita noxæ mancipia contemtiſſimus tyro gladiator, ut noviſſime perderem calamitatis meæ innocentiam, diſcebam quotidie ſcelus. Hæc tamen omnia ſuſtinui, tuli: adeo difficile eſt etiam ſua cauſa mori. Et jam dies aderat, jamque ad ſpectaculum ſupplicii noſtri populus convenerat, jam oſtentata per arenam perituroum corpora mortis ſuæ pompam duxerant. Sedebat ſanguine noſtro favorabilis [1] dominus, cum me, cujus ut interjecto mari, non fortunam quiſquam noſſe, non natales, non patrem poterat, una tamen res fecerat apud quoſdam miſerabilem, quod videbar inique comparatus. Certa enim arenæ deſtinabar victima; nemo munerario vilius ſteterat. Fremebant ubique omnia apparatu mortis: Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas; hinc virgæ, inde flagella afferebantur. Omnes piratas putares. Sonabant clangore ferali tubæ, illatiſque Libitinæ toris ducebatur funus ante mortem. Ubique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum. Si quid eſt in me abdicatione dignum, judices, unum crimen agnoſco, quod in hæc amicum meum miſi. Eſt quidem felicibus difficilis miſeriarum vera æſtimatio, figurare tamen poteſtis qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis triſtis præteritæ [2] voluptatis recordatio, & mihi cum generis conſcientia, cum fortunæ conſcius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honeſtiora munerario meo, domus, familia, amici, ceteraque nunquam videnda in ultima mortis expectatione ſuccurrerent tenenti ſervilia arma, & ignominioſa morte perituro, tum (ſi ulla miſeris eſt fides) quid horum omnium ignari agerent propinqui,

1 Munerarius ſanguine noſtro favorem populi aucupatus eſt. 2 Priſtinus vitæ ſplendor, dignitas qualis ſatis teſtata eſt, prædicabat felicem fortunam.

nihil

nihil pejus de fortuna mea ſuſpicantes, quam quod ſcripſeram: illud tamen graviſſimum, quod patrem, qui tamdiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit ſi ego pugnaſſem? Illequo que occiſus eſt qui inter nos, ut apparet, fortior fuit. His cogitationibus attonito, in mortem jam pene demerſo, inopinata ſubito amici mei ſpecies effulſit. Obſtupui, totumque corpus percurrit frigidus pavor, neque aliter quam ſi vana objiceretur oculis imago, mente captus ſteti. Ubi primum lux rediit, laxatumque eſt iter voci? Quid tu, inquam, quo caſu perveniſti huc miſer? Nunquid & te vendidere piratæ? At ille complexus cervices meas, effuſis in pectus meum lacrymis, ſolutus, intercepto prope jam ſpiritu, ſero, jam trepidante me, primam vocem & diu ſolam edidit, Satis vixi. Ut vero cauſas itineris reddidit, & veniſſe ſe ad redimendum indicavit, & unde inquam tibi pecunia, niſi rediſti in gratiam, & te pater meus miſit? Audite gentes, audite populi, non ſolita judicium noſtrum corona circumſtet: ſed ſi patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora ſecula, in quibus tamen à primordio generis humani pauciſſima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus noſtris fides intercepta, quicquid hiſtoriæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adjecerunt, ſub hac comparatione taceant. Quis crederet (ſi dubitari poſſet) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac laniſtæ tradiderat, meliorem conditionem fuiſſe captivi? Si dives eſſem, inquit, pecuniam pro te attuliſſem: quod unum pauperibus præſidium eſt, manus habeo, has piratis daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo. Ignoſce pater, quod nimia contentione affectus, pene tibi orbitatis vulnus impreſſerim. Teſtor deos non per me ſtetiſſe quod vivo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum duraverat animum cædis longa meditatio, ut eum amicum vellem occidi qui pro me mori poterat. Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc neceſſitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque ullis precibus poteram evinci, quanquam ſe non ſuperfuturum alioqui minabatur, idque unum affirmabat intereſſe, utrum vicarium mallem habere mortis, an comitem. Non vici. Quid igitur actum ſit quæritis? Duxit me ad munerarium, judices. Quas ego illius preces, quam pertinaces lacrymas, quam miſerabilem obteſtationem vidi! Nemo unquam ſic rogavit miſſionem. Transferuntur in illum detracta corpori meo arma, & male aptatis inſignibus feſtinatum par producitur. Quid me admonetis ſupremarum amici mei precum, quibus hæc alimenta carò emta, inopi patris ſenectuti petita?

ta? adjutorium hoc ac cauſſam putatis? Me pudet quod rogatus ſum. Per hanc, inquit, mihi lucem ultimam, per notiſſimam amoris noſtri fidem, non ſinas mendicare parentem meum. Suſtineas, adjuves, præſtes affectum, ſi mereor: tu ſis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit: jamque ſuprema per galeam dederam oſcula, digreſſiſque in diverſum miniſtris permiſſus Mars erat. O quam ſolicitus ſpectavi! Quam attonita mente! Quam ſimili corporis motu! Quoties ad infeſtum mucronem, quaſi ipſe peteret, me ſummiſi! Quoties ad conatus erectus ſum! O miſera cogitatio, ô crudelis natura metus, merito tu, amice, pugnare maluiſti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigiſſe caſtris, non bellicis certaminibus, ubi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium ſcribitur. Qua vi prælium invaſerat, iratus etiamnum tanquam adverſario meo, ad omnes impetus excipiebatur callide veterani gladiatoris aſtu, omnes conatus contra ſe erant. Nec difficilem tamen ſub illo præſertim autoramento habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator vivere. Igitur jam nudum corpus vulneribus offerens, ut totam prope mercedem ſemel ſolveret, ſtans periit. Cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, ſecuro conſeneſcere ævo, tranquillam ſine reprehenſione agere vitam, jacet confectus vulneribus, & primo juventæ flore fraudatus, periit miſer fato meo. At ego qui debebar illi fortunæ quem mors ſibi deſtinaverat, emiſſus ludo nocentior, quam venditus: etiam viatico illius infelicis revertor. Placeamus licet nobis fortuna noſtra, pater, pauperi ſolvendo non ſumus.

Si qua eſt fides, judices, pudet me contra indicare mea beneficia, nec videor vobis rationem poſſe reddere, quod mihi tam parum objiciatur. Redemtoris mei patri in pretium meum orbo, egenti, quid præſtiti? Quod pirata capto, quod laniſta gladiatori, exiguam ſtipem, & cibos ſemper petendos. Quantulum enim dari poterat, quod non ſentiret dominus tam curioſus? De hac re conſediſtis, hoc concitavit iſtam judicii ſcenam panis datus mendico: & dilatata hac impotentiæ noſtræ opinione, videbamur amicos ferro occidere, inimicos fame. Computemus totam iſtam meæ luxuriæ impenſam, audite ſummam, & miramini ſi hos ſumtus ne divitiæ quidem ſuſtinent. Tanti conſtat patri captivitas mea, cum tam care redemtus ſim. Quo tandem patereris animo, ſi delicatus adoleſcens, præſertim ſplendidis opibus, vel ex ætate mores, vel ex fortuna traxiſſem, & tempeſtiva convivia, & pervigiles ludos advocata ſodalium turba, ſolutus atque affluens agerem, tantumque impenderem quantum non poſſet te ignorante conſumi; quæ tamen ipſa boni patres libenter annis remiſerunt, cum abdicatione dignum putes, & ultimo patriæ poteſtatis fulmine coercendum quod mendico

ſeni

ſeni porrexerim, ut parciſſime dicam, quod illi filius miſit? Non redemta meretrix, non egeſtum conviviis fœnus, non lenonum paraſitorumque cara adulatio in crimen venit: cibaria ſenis nempe unius ætate ac malis confecti. Hoc divitias tuas concutit? Hoc fundatam paternis avitiſque opibus domum exhaurit? Si tam avarus es, computa, adhuc de alieno vixi. At hæc fortaſſe quæ circumſtat judicium corona, & omnis ignara cauſſæ turba, magnum neſcio quod & portento ſimile crimen expectat. Abdicas me pater tam cito? Modo tibi ex illa funeſta peregrinatione inſperatus revertor, unde ut venirem, vix optare potuiſti. Nulla adhuc pro reditu meo ſoluta ſunt vota, non percuſſæ diis immortalibus hoſtiæ, redemtori certe gratiam non retulimus. At ego expectabam ut deſiderio incenſus affectus vix poſſet expleri, ut poſt infauſtam profectionem velut objurgatus tanto periculo, nunquam me poſthac ſaltem peregre dimitteres. Vix ſalutatis laribus expellor, & apud pleroſque dubitari poteſt an admiſſus ſim. An hoc agis, ne quid tibi præſtitiſſe videatur qui me redemit? Sævus enim credo & impius, & (quod maximum omnium vitiorum ſignum eſt) ingratus beneficia patris non æſtimo. Fortaſſe cui vitam debeam neſcio, nulla eſt apud animum meum memoria meritorum. Miſerum me, quod non poſſum tantum ſolvere, quantum accepi!

Quanquam cauſſas abdicationis pater altius repetit, & ultra peregrinationem meam inquirit, idque ratione duplici. Primum, ut reum quem premere atrocitas criminum non poteſt, [1] turba confundat: deinde ut gravius videatur judicium patris, cum is damnet qui ſoleat ignoſcere. Cur, inquit, cum ego inimicum haberem pauperem, tu amicum filium ejus habuiſti? Volo, judices, omiſſa omni contentione ſcilicet ſic agere; Peccavi, veniam peto: & errare hominis eſt, & ignoſcere patris. Duxit me ſimilis ætas, evicerunt officia, cœpit fides, amantem odiſſe non potui. Nihilominus ſatis abundeque pœnarum eſt: & ſi pietatem tuam bene novi, pluſquam velles, datum eſt. Quantumlibet peccaverim, quid amplius iratiſſimus dominus exigeret? [2] Ludo tibi ſatisfeci. Nullumne cladibus meis finem dari placet? Parum eſt quod inſanos pertuli fluctus, & ſævis tempeſtatibus commiſſus, arbitrio ventorum pependi? Parum eſt quod in nefarias latronum manus præda perveni, & (quæ ultima malorum etiam ſervorum conditio eſt) [3] ſine exceptione venalis? Inde me, ſi voluiſſet, emere potuit inimicus. Parum eſt quod me diu piratæ in carcere retentum, quia redemtorem illis divitem promiſeram patrem,

1 Populi tumultuoſe judicantis.
2 Gladiatorio.
3 Ut pro arbitrio emtor de me ſtatuat.

in

in ludum vendiderunt tanquam decepti? Quod quotidianæ pugnæ meditatione tamdiu mori didici? Quod compositus, armatus, inductus perieram, si melior amicus fuissem, nisi me nova velut in portu [1] adoptata tempestas paternis laribus extorrem, & necessarii quoque victus inopem, circum ad alienas mitteret domos? Pudet enumerare calamitatum mearum gradus, piratam, lanistam, patrem. Atqui pars ista criminis, judices mei, non defendi meruit, sed laudari. Neque enim reperio quid in rebus humanis excogitarit natura præstantius amicitia, quid concordia contra fortunam majus auxilium. Nam primum præter cetera animalia induit nostris pectoribus quandam societatem, quæ mutuo gaudere congressu, contrahere populos, condere urbes edocuit, & cum mentibus nostris varios imposuerit motus, nullum profecto meliorem benevolentia tribuit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites, ceteraque mala quæ hominibus ex seipsis nata sunt, fortunæ accessissent. Id quia nimium deo visum est, at certe honestis convenire mentibus, fidem colere, amoris gratiam referre, omnibus temporibus, omnibus gentibus præcipuum & quodammodo sacrum fuit (neque enim nisi optimis mentibus contingit, ut aut sic amare sciant, aut sic amari mereantur) hoc ego crimen expavescam? Scires quantopere gloriarer, pater, si cum amico ego meo rediissem. Nisi forte similitudine flagitiorum ductus, turpi me conjunxeram juveni, quæ vita sine dubio nomen amicitiæ non accipit: [2] ita tamen ad paria ducente natura, vitia convenerunt. Objice mihi amicum, & habes maledicendi materiam. Gladiator fuit, quare amicus illius fuisti? Ita, opinor, pœnitet. Effert te longius dolor, & nimia concitatus ira, quo progrediare non respicis. Non sentis, pater, hoc te mihi objicere, quod vivam? Quisquam de illa amicitia queri potest præter pauperem? At ego inimicum habebam illius patrem. Decuerat quidem simultates, [3] quas maxime omnium mortales esse voluere sapientes, in his definere, in quibus nascerentur. Nam sic quoque immodicas serit discordiarum fortuna causas, etiam si non hæreditaria subeamus odia, ac diutius inimicitiæ maneant, quam inimici. Tamen si quid adversus te ipse commisit adolescens, sit hostis & meus. Si innoxius, & omni vacans culpa, charitatem mereri cupit, si nullius me amici filius validius amat, qui tandem vis, pater, respuam, & iratas

1 Legit Gronovius adorta. Sed active sumta retineri potest. sævitia patris quæ me paternis laribus extorrem fecit, tradidit me alienis adoptandum. 2 Ita MS. Alii, tametsi ad paria ducente natura, vitia amborum convenerunt. 3 Quas, sapientes non improbant, acerbissime geri, tamen in his &c.

objiciam

objiciam manus? Tu quoque non audisses pauperem, si te amaret. Inserit se, & beneficiis certat. Noras adolescentem omnia ultro præstantem, & sic me amabat, quamvis tu esses inimicus patri. Adjice, si tanta in adolescente indoles fuit, quantam nulla unquam cognovere secula: si fides antiquissima, & cum deorum cœtu permixtis inaudita temporibus: sic me semper habuit chariorem spiritu suo, etiamne despicienda mihi rarissimi boni occasio fuit? At ego perpetuam quandam mihi gloriam reor, quod ille cœlestis animus me potissimum quem amaret elegerit, quodque ego sim probatus tanto judice. Me quoque igitur feret fama per gentes, & amici laudibus illustrior vivam. Credit aliquis idem me pro illo fuisse facturum?

Cur cum inimici nos essemus, vos amici fuistis? Aliud hoc loco crimen agnosco. Peccavimus enim fateor, peccavimus, quod cum amici essemus, vos inimici fuistis. Hæc, judices, diutius exequerer, nisi absoluta essent, ipso judice patre. Longum jam istius criminis tempus est, nunquam objecit, nunquam excanduit. Et quid hoc inter nos, pater, convenit, nisi longiores repetis offensas? Apud malignos videaris me iratus non redemisse. Sed si quid ante commisissem odio tuo dignum, potuisti me redemtum non recipere. Manifestum est ergo, te patiente, id est, te volente, amicum mihi fuisse juvenem. Et sane non solus in hac sententia fuisti; idem filio permisit & pauper. Atqui si pars hæc causæ, quæ confessioni longi silentii absoluta hodie in accessionem criminis alterius deducitur, potest apud vos impetrare veniam, facilior certe sequentium ratio est; ille enim sane fuerit inimici filius, hic jam est amici pater. Nec ignoro, judices, quam male ista defensio de humano genere mereatur, si adeo nihil est per se misericordia, ut nisi ulterior aliqua necessitas pudori vim fecerit, pro summo crimine damnanda sit minus necessaria humanitas. Ergo si alienum & ignotum, tamen (quæ publica omnium mortalium, quippe sub uno parente naturæ cognatio est) hominem cibo forte juvissem, pœna dignum videretur servasse perituram animam, & ignovisse rebus humanis, respectu communis omnium sortis, velut adorato numini stipem posuisse fortunæ? Si hoc crimen est, laudetur ergo crudelitas, nihil habeatur piratis laniistisque prudentius. Ferantur sane profutura humano generi duo exempla, intra tam breve tempus propter misericordiam alter abdicatus, alter occisus. Quod crimen si fatendum sit, non animum mihi ipse finxi, aut mea potestate regitur affectus. In arbitrio formantis mores omnium naturæ compositus, cum crimine meo natus sum. Nam sive cœlestis providentia, sive irrationalis casus, sive assignata siderum cursu nascentibus nobis necessitas, multa varietate

pectora noſtra diſtinxit, nec minus numeroſas animorum quam corporum dedit formas. Sunt quorum mentes etiam nocentium ſupplicia confundant, qui ad omnium ſanguinem palleſcant, ignotorum quoque miſeriis illacryment. Sunt contra qui ne ſuorum quidem miſereantur. Mihi mite pectus, & mollis affectus ad omnem calamitatum conſpectum tremit. Noli me æſtimare mea fortuna, pater, non habeo gladiatoris animum. Utinam quidem mihi cauſſa permitteret ſic gloriari; Juvenis conceptus ſplendidis parentibus, cum ſolum tam ſpecioſæ fortunæ crederem fructum poſſe prodeſſe, & contra varios mortalium caſus quaſi portum benignitatis aperire, concupivi quandam humanitatis civicam gloriam, periturum hominem, ſive ille naufragio ejectus, ſive ſpoliatus incendio, ſive exutus latrocinio erat, naturæ patriæque reſtitui. Paria tecum facio, reſpublica, quæ propter me unum civem perdideras. Hæc me magis decet impenſa, quam veſtis, quam argentum, quam ubi laus emitur. Ubi enim pecunia melius poni poteſt, quam ubi fœnus bonitatis extenditur? Magna conſcientia eſt, felicitatem meruiſſe. Ignotus ſane ſit & alienus: quid fuerit ante, non quæro, poſt hæc erit amicus. Et hercle quo quiſque plus poteſt, quoque latius patet ad fortunæ incurſus, hoc magis cogitare debet atque reſpicere, quantum in nos fortunæ regnum ſit, quam inſtabili ſede humana conſiſtant. Non me aurata laquearia, nec radiantes marmore columnæ, nec graves cruſtæ fecerint immemorem fragilitatis. Multa ſæpe & locupletibus accidunt, ſæpe in imum ſumma decidunt. Ego vidi pauperem auxilia diviti ferentem. Sed ſane ſuperbius æſtimet miſerias longa felicitas, & alienum caſum facile deſpiciat ſecurus ſui: ego quoties auxilia calamitatis petere aliquem video, non poſſum non moveri fortuna mea. Succurrit mihi continuo tempus illud, quo ipſe clementiam optabam. Ignoſce, pater, ſi penitus animo meo hic inſedit affectus: amare miſericordiam miſer cœpi.

Sed inimicus, inquit, meus eſt. Nam quis nos tantopere laudaret, pater, ſi hoc amico præſtaremus? Hæc eſt celebranda virtus, hæc animi ſuſpicienda moderatio, vincere iram, & inter ſimultates quoque meminiſſe hominis. Ut Fabio Maximo immortalem attulit laudem ereptus ex hoſtium manibus [1] inimicus: ut Tiberium Gracchum admirata civitas eſt, Scipione in carcerem duci prohibito: te quoque ſimilis animi magnitudo memoriæ dabit. Tuis enim opibus vivit inimicus. Quicquid eſt iſtud quod ſenex inops ex noſtra domo accipit, ſi non iraſceris, tu præſtitiſti, tibi hoc pulchrum atque

1 Minucius Magiſter Equitum, ex Hannibalis manibus ereptus. Liv. l. 22.

magni-

magnificum est. Nam ego si quid in patrem servatoris mei confero, non sum laudandus. Neque expectaveris hoc loco, pater, ut illa dicam; Semper odiorum honestus occasus est: & dum simultates nihil aliud habent quam nocendi cupiditatem, speciosa in melius animi mutatio est cum exempli honore, junctæque ex hostili pene concursu in affinitatem manus. Unde tantum misero boni, ut inimicus sit? Aspice solum egentem, senem, omnibus præsidiis destitutum: nonne contumeliam fortunæ tuæ facis, si hunc odisti, & adhuc tua putas interesse ne vivat? Nulla tibi contingere major ultio potest, quam si talis est, ut illius etiam nos misereamur. Magna mehercle jam de vetere æmulo pœna supersit, panem eripere mendico, & gravissimæ per se fortunæ manu pondus imponere. Age, si periisset, cadaver calcasses? Feræ mehercle generosiores, jacentes transeunt: & reservati hostes, restitutæque urbes majora caussæ exempla sint: quod scio, victis etiam gladiatores parcunt. Post orbitatem, post egestatem, quid amplius potest pati, nisi quod [1] optat? Ulteriorne tibi aliqua ultio quærenda est, aut aliquid rerum natura pejus capit? Quis non te omnium mortalium inhumanissimum putet, si hoc adversus inimicum tuum saltem optasti? Si mehercle inexpiabiles odiorum caussæ, & compositis quoque fabulis ulteriores inimicitiæ fuissent, ausim dicere, si propter illum liberos perdidisses, accipienda tamen erat à fortuna talis satisfactio: certe ad vitandam insolentiæ opinionem, quæ fere immeritam quoque potentiam carpit, ne vagaretur per urbem invidiosus mendicus, & calamitatis auctori caussas vulgus regereret odiorum. Nescio quomodo omnis pro laborante favor est, nec ulla perpetuam gratiam servat nisi modesta victoria. Nostra potissimum clementia sustineatur, ne illius alii misereantur.

Facilis, ut animadvertere vos spero, judices, defensionis meæ cursus est. Antequam incipiam habere caussam nimium bonam, hic jam conscientia trepidat, & ratio velut inter binos deprehensa scopulos, cum aliud objiciatur, aliud defendendum sit, hæret in dubio: cum beneficiis meis computare non audeo. Cognovistis expositionem caussæ, quanta quamque excedentia fidem adolescentis optimi merita narraverim. Hæc mihi omnia sine dubio ille præstitit. Sed quid interest? Debitor delicatus sum. Quid in hac parte defensionis agam, judices? Dicam, referre gratiam beneficiis volui. Itane tandem aliquis mendicare amici patrem æquo animo visurus fuit? At ille me redemit, cui nihil retuli. Dicam moveri me supremis amici mei precibus? Egregia vero comparatio! At ille mihi præstitit, quod non rogavi. Utro me vertam? Tanquam honestum defendam factum, an tanquam necessarium? Alterum

1 Ut inimici filius pasceret.

absolvi facilius potest, alterum laudari rectissimum opinor. Veritatis interest. Audi, pater, alimenta ista quæ donata egenti putas, quanti illi constent. Si accepto captivitatis meæ nuncio, nullis precibus adductus, nullis epistolis vocatus adolescens ad liberandum me vinculis piratarum profectus esset quibus tamen meritis pensarem, cum id mihi præstitisset, quod ego tantum à patre sperari? Intrare maria præsertim jam recenti documento timenda, & latrones ultro quærere, & cum præter vicarias manus nihil esset, navigare voto captivitatis, quis posset alius quam qui paratus esset pro amico mori? Magnum hoc per se, ac seculo nostro vix credibile, judices. Illud vero omni prædicatione majus, ad redimendum me profectus est, cum mendicaturum patrem suum sciret. Atqui sperare poterat futurum, ut sine periculo suo redimeretur nihilominus amicus, cum haberem divitem patrem. Sed noluit ipsum itineris apparatum, & ne qua periret redemtionis hora, præceps cucurrit. Prô fidem deum hominumque, quemadmodum ad redemtionem amici festinat etiam cujus pater lentus est! Terentium, quem inter ceteros captivos secundo Punico bello Scipio Africanus vinculis exolverat, memoriæ tradidere majores, insigne receptæ libertatis pileo testante in triumpho ducis esse conspectum. Et ille quidem majoris momenti accessione publicam senserat felicitatem, privatim tamen debere se putavit victoriæ beneficium. Quid me facere convenit, qui per maria latrociniis infesta solus petitus sum? Qui lucem, libertatem denique quicquid patri debeo, non ignarus, ut primo natalis horæ tempore, sed videns sentiensque acceperim? Nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum? Nonne me ex amici fide natum, & tenacioribus beneficiorum vinculis fatear esse constrictum? Miserrime, amice fidelissime, ingratum me moriendo fecisti! Et quantulum est quod adhuc loquor de mea infelicitate, de piratis? Levis est ista fortuna, hæc etiam nunc recepit moram. Solent expectare latrones redemtorem. In ludo fui: qua pœna nullam ulteriorem scelera noverunt, cujus ad comparationem ergastulum leve est. Hoc si sciisses, pater, affirmo, promitto, cujus pietatis es, nemo te anteceſſisset. Illa certum habeo expectas ut dicam. Morabar inter sacrilegos, incendiarios, &, quæ gladiatoribus una laus est, homicidas inclusos turpiore custodia, sordido cellarum situ. Jamque in eam veneram fortunam, ut me victum recipere non posses, victorem nolles. Aderat hora supplicii mei, qua nusquam morandum: jam præbendus erat jugulus, & fundenda vita cum sanguine. Neque enim dubitare de eventu licet. Exemplar fati mei vidi. Si me ab his imminentibus malis pecunia redemisset, beneficium tamen potius dicerem magis æstimandum esse, quam pretium. Sed apud malig-

malignos interpretes posset videri vel spem secutus aliquam venturi temporis, vel præsentis voluptatem. Hoc admirabile: & uni tantum pietati referendum est. Dedit beneficium quod nunquam reciperet: & cum amicum quem redimebat habiturus non esset, nihil aliud emit quam honestam mortis conscientiam. Transtulit ergo in se fortunam meam, subiitque non solum fortiter, sed etiam libenter id quod mihi miserum putabat Res dictu incredibilis, gladiator dimissus, redemtor occisus est. Recepit pectore adverso ferrum, ut quasi quam emittebat animam, in meum pectus transfunderet: & hoc uno tristis occiditur, quod amplius amicum visurus non erat. Eant nunc antiquarum conditores fabularum Poetæ, & se ad exhortandam amicitiæ fidem magna quædam composuisse carminibus putent, si dixerint aliquos per maria terrasque asperiorem fortunam amicorum tantum secutos, aut principem Græciæ virum in ultionem interfecti amici inauspicata bella gessisse. Nam inter fratres quoque illa maxime admirabilis, tamen alterna mors est. Una fingitur [1] conjux, quæ jam perituri vitam mariti vicaria morte sua redemit: adjiciturque miraculo fabulæ, feciſſe hoc eam quod non præstitisset pater. En indubitabile seculi decus, & fictis majus: ut moreretur pro me amicus, suum reliquit patrem, meum vicit. Et sane quid profuisset festinatio patris, etiam si ad redimendum me prior forte venisset? Hoc me pretio nemo alius redemisset. Neque vero plurimum fuit præstitisse mortem. Namque interim specioso titulo bene vita pensatur: illud vero existimo gravius, nomen gladiatoris accipere, subire dominum lanistam. Minus te, amice, laudarem si vicisses. An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum, personam denique sceleris? Mea depugnasti causa, tua peristi. Hæc tamen omnia ultimæ fortunæ nomina, ut mihi detraheret, induit sibi. Venit in arenam homo nec sceleratus, nec infelix. Ecquando, judices, hoc audistis? Bonitate sua gladiator factus est. Utinam, judices, hæc quæ illi specioſa sunt, tam honesta essent & mihi. Quoties ad infelicissimum respexi senem, cujus orbitate vivo, cum confectum cladibus, & tantam pœnæ suæ residuum considero: verum fatendum est, pudet me pretii mei. Video senem meliore sui parte præsepultum, omnis etiam spei superstitem, orbum, destitutum. Illud tamen solatium est, quod nisi talem amicum habuissem, hæc de te dicerentur. Huic patri invidioſa quædam, opinor, & quæ beneficio mortis pensetur, criminoſa liberalitas contigerit egenti. Alioqui duo egentes, & circa omnium vel ignotorum domus stipem rogabimus pariter. Si quis grandis natu parens est, miserebitur senis: si quis juvenis, filius, miserebi-

[1] Alceste Admeti conjux.

tur

tur adoleſcentis. Fortaſſe proderit mendicaturo mihi, quod ipſe aliquando egentem pauperem alui. Accipe ſatisfactionem, in quacunque parte rerum naturæ es, amice chariſſime. Non excidêre mihi tua mandata: fortuna defecit, opes auferuntur. Quod unum mihi relictum eſt, en polliceor patri tuo vicarias manus. Quid vis porro faciam? Agreſtia opera delicatior aggredior? Hoc à fortuna non didici: & quotidiani quæſtus operis duobus egentibus non ſufficit. Miſerum me ſi exolvere fidem voluero, fortaſſe mihi in ludum revertendum eſt!

SEPULCRUM INCANTATUM.

DECLAMATIO X.

ARGUMENTUM.

Malæ tractationis ſit actio. Quæ amiſſum filium nocte videbat in ſomnis, indicavit marito. Ille adhibito mago incantavit ſepulchrum. Mater deſiit videre filium. Accuſat maritum malæ tractationis.

Pro Uxore contra Maritum.

QUAMVIS, judices, inter eos qui liberorum mortibus deſtituti, cuncta vota & præparatas ſpes in ſenectutem ante ſe egerunt, id fere acerbiſſimum certamen conflictationis oriatur, ut unuſquiſque luctibus ac lacrymis ſuis credat accedere quandam dignitatem, ſi miſerrimus eſſe videatur: hæc tamen femina neque noto neque publico genere miſerabilis, non impudenter inter ceteras matres, quæ aut unicos aut juvenes pios filios perdiderunt, eminere & occupare quendam mœrentium principatum differentia novæ calamitatis affectat, quæ ſola omnium ſupra fidem infelix in uno filio jam alteram patitur orbitatem. Priorem quidem illam, ut communem ceteris, & fato accidentem, fortius utcunque tolerabat. Nam & de filio nihil aliud perdiderat miſera niſi dies, nec jam timebat ne ille quo fruebatur, mori poſſet. Planctibus lacrymiſque, pene improbe dixerim, parcius utebatur, nec ſibi permittebat dolor lugere [1] venientem. Nunc deſtituta ſolatio, perſuaſione fraudata, dum non putabat periſſe quem poterat videre, eripuit [2] ingrata filio

1 Dum ſingulis noctibus ad matrem veniret. 2 Quæ indicavit marito.

1 alterum

[1] alterum titulum. Miſer ille niſi teneretur, jam ad patrem veniret. Tantum miſera petit, ne minus perdidiſſe videatur, quam ipſa deſiderat. Non inani perſuaſione, nec cogitationibus ficta lugentis umbra veniebat, nec agitabat incertos levis imago ſomnos, ac ne confuſi quidem triſti cinere vultus, & [2] infernum favilla caput noctibus ſuis obibat, ſed filius erat qualis aliquando, & juvenis, & pulcher habitu: nec aſpici tantum viderique contentus, verum ſi quid deſiderio creditis miſeræ quæ ſola vidit, amplexus & oſcula dabat, & tota nocte vivebat. Multum perdidit mater, ſi contingebat hoc illi: non minus, ſi videbatur. Nunc tenebras inanes, & longas oculis flentibus noctes, juxta ſomnum mariti pervigil, & tantum deſerta metitur. Non deſiderio fictus, aut fucatus habitu, nec ut ſomniorum vanitate conſpicitur, ſed experta non totum mori hominem, illud quod nec flammis uritur, nec cineribus extinguitur, nec urnis ſepulchriſque ſatis premitur, expectat. Nunc iſta carcere obſeraram animam, & repugnantem magico juvenem cogitat [3] ferro. Infeliciſſima omnium mater plus aliquid eſſe quam umbram filium putat, poſtquam potuit includi: nec ſua tantummodo pœna, proprioque ſupplicio deſerta conſumitur reſciſſa orbitate: vel magis cruciatur, quod non licet filio venire cupienti. Nunc barbaro carmine gravem terram totis noctibus pulſat, & impoſitum ſibi ſepulchrum quod non poſſit evolvere, quæ ſolebat ipſos diſcutere inferos, umbra miratur. Miſer quem non tantum verba clauſerunt (nam forſitan per illa tranſiſſet) ſed vincula ferrea, ſolidique nexus ad mortem reduxerunt. Quomodo tenetur infelix, qui ne propter hoc quidem venit, ut queratur.

Miſereor feminæ, cujus [4] invidiæ totum facinus adſcribitur. Maritus ſic filium incluſit, tanquam ſe inquietare mater iſta quereretur. Igitur, judices, nemo miretur, ſi ad tam crudelem, ad tam immitem patrem umbra non venit. Sciebat ubi lacrymas, ubi poſſet invenire ſingultus, à quo magis deſideraretur. Namque iſti ferreum pectus, & dura præcordia, nec ſunt de orbitate ſenſus. Quid enim inhumanius patre, quid inveniri truculentius poteſt: Invidit matri ne filio frueretur. Nec hoc ideo fecit, quia videre ipſe malebat: ne viventem quidem adhuc & incolumem tam blanda, tamque debita pietate proſequebatur, ut defuncto ſervaturus affectum etiam ſepulti pater videretur. Tanto magis effuſa mater, & ſuis ac paternis vicibus occurrens. Hæc pallidior ad metus, ad vota pronior, non diebus ſecura, non

1 Filii poſt mortem. 2 Nox nigra favilla caput obtexit, ut ſolet eorum qui ab inferis redeunt. 3 Clauſtris ferreis. 4 Pater *invidiæ matri ne filio frueretur.* Paulo poſt.

noctibus.

noctibus. Et ille miſer intelligebat utri promtior ex parentibus & facilior eſſet affectus. Itaque ab hujus oſculis, ab hujus feminæ cervice pendebat. Et quia longum eſt officia præterita debitæ pietatis agitare, illo ipſo languore quo filius caducum illud & fragile corpus amiſit, quam perdite mulier, & uſque in exemplum, modo ſuper ora pallentis infelices lacerabat oculos, nunc ſiccata fruſtra ubera querebatur, nunc ſuperſtitem cædebat uterum! Notabat hæc ille deficiens, mandabatque morti ſuæ [1] cui periret. Ubi ſunt qui cito jubent ſtare lacrymas? Quibus non placet longum agere mœrorem? Retulit umbra gratiam matri. Scio, & intelligo, cum inter gementes cadaver jacet medium, & cum omnes videtur remiſiſſe curas, tunc ſentit & intelligit, & inter ſuos judicat. Moneo, te, orbitas, moneo effuſius fleas, effuſius efferas, nunquam periiſſe credas. Filii ſui umbra cui non apparet iraſcitur. Jam gelidi piger corporis ſanguis omnes in mortem ſtrinxerat venas, & nutantium fulgor extremus varieſcebat oculorum, & jam deſperantibus medicis crediderat pater, adhuc tamen ſperare mater videbatur, & quamcunque corporis partem oſculis miſera tepefecerat, illi vitæ calorem rediſſe clamabat. Oderat ignes, oderat rogos: reponi corpus, & ſervari membra cupiebat. Et nunc infelicem magis matrem pœnitet quod ſepultus eſt, qui poterat reverti. Scitis ipſi quo exequiarum die labore extracta ſit, quamdiu filium tenuerit allambentibus flammis. Unde enim ſperaret ut poſtea videre contingeret? Ut extra orbitatem haberet [2] oculos? Jam manum miſera quærebat, ut umbra evocaretur. Reliqua, mater infelix, tu ad judices referre debebas; & niſi orbitate, niſi lacrymis vox mutaretur in gemitus, noctes tuas quanto melius tuo ore lugeres? Ego utcunque potero, perferam. Satiare miſera, ſatiare ſaltem memoria diei illius quo exequias unici duximus. Jam planctus, inquit, lacrymaſque conſumſeram, & tenebras veluti perpetuas venire gaudebam. Jam fatigata propinquorum officia defecerant, jam plangorem familiæ altus ſopor vicerat. Rogo ne quis tam contumelioſus ſit in matrem, ut per quietem contigiſſe filium dicat. Unde miſeræ tunc, unde ſomnus? Nihil de te, marite, nihil queror. Satis magnas dediſſes pœnas, ſi totis noctibus mecum flere voluiſſes. Vidiſſes utique non quemadmodum tenues rerum imagines ſolent cogitationibus accipere corpus, cum vanæ abſenti animo cogitationes finguntur, ſed ipſum filium, qualis blandiſſimus erat: & ſi dimittatur, videbo. Subito ante me diductis conſtitit tenebris, non ille pallens, nec acerbo languore conſumtus, nec

1 Patri viz. quem vivus immitem expertus eſt. 2 Quibus filium videret.

qualis

qualis ſuper rogos videbatur & flammas, ſed viridis, & ſane pulcher habitu. Neſcio ubi totum reliquerat mortem. Non igni torridæ comæ, nec favilla funebri nigra facies, nec vix bene cinere compoſito umbræ recentis igneus ſqualor. Proclamaret mater infelix, etiam ſi talem videre deſiſſet. Primo tantum ſtetit, & ſe permiſit agnoſci. Ego tunc plurimum ſtupui, non aufa oſcula dare, non jungere amplexus. Infelix primam perdidi noctem, dum timeo ne fugeret. Hanc tu, marite, perſuaſionem putas, & vanum animi mei lugentis errorem? Quicquid eſt in filio, plus apud matrem ſit cum deſinit. Vis denique ſcire quid uxori tuæ detraxeris; ex defuncto filio non habet aliud quod ſperet. Jam nox altera aderat, & primis ſtatim tenebris præſto filius erat, non ille ut pridie procul & tantum videndus, ſed audacius & propius, & ad matris manus tanquam corpus accedens. Nec jam niſi cum luce certa, fugatiſque ſideribus, invitus ille vaneſcebat ex oculis, multum reſiſtens, ſæpe reſpiciens, ut qui ſe promitteret etiam proxima nocte venturum. Jam mœrori locus non erat, mulier filium nocte videbat, die ſperabat. Quid attinet ſingula referre? Nullis, inquit, deſtituta ſum tenebris, donec ſcelerata tacui. Satiabar oſculis, ſatiabar amplexibus, & colloquebar, & audiebam. [1] Miſera plus perdidi, ſi nemo credit.

Jam coeperam tuam quoque, marite crudelis, agere cauſſam, rogabamque juvenem, ut paternis quoque oculis lætus occurreret, & tibi, ingrate, dimidia nocte cedebam. Jam miſer & ille pollicebatur. Hæc me fiducia perdidit, ut confiteter. Rogo, quid tam muliebre, quid tam maternum fieri poteſt? Gaude, inquit, marite, gaude, filium fortaſſe nocte proxima videbis. Illum quem crudelibus flammis exuſſiſti, ex quo cineres & oſſa ſuperſunt, juvenem videbis, & forte etiam die ſperes. Ego certe totis noctibus mater ſum, video, fruor jam & narro. Exitum paterni affectus quæritis? Filium videre timuit. Sic magum protinus neſcia matre, cujus horrido murmure imperioſiſque verbis dii ſuperi maneſque torquentur, excogitator iſte mortis alterius advocat, non ut exorati manes diducerentur, nec ut evocata nocturnis ululatibus undecunque umbra properaret, ſed tanquam parum ſepulcra premerent, & tumulorum leve pondus eſſet, filius, inquit, meus non ſatis periit, adhuc fulgore ſiderum fruitur, & nocte noſtra. Nam cum dies occidit, imponit morti ſuæ finem, domum repetit, & maternos territat ſomnos. Inveni aliqua, inveni vincula verborum, ſed arte tota, ſed labore toto. Magna tua gloria eſt, ſi retines filium, qui redit etiam à morte

1 Si apud judices fidem non habitura ſim, nec obtineam ut filius remittatur, damnum meum multo majus futurum.

ad matrem. Noxium ſepulchro circundatur carmen. Tunc horrentibus verbis urna præcluditur, tunc primum miſer filius mors & umbra ſit. Ite nunc & putate vana fuiſſe matris ſolatia. Filium iſta ſi cogitationibus & inani perſuaſione vidiſſet, adhuc videret. At quæ ſupplicia ſuſtinuit infelix illa ſtatim nocte? Jam totam domum ac familiam quies prima ſopiverat, & tacentibus tenebris venerat tempus dulciſſimum matri. Jacebat hæc inſomnis, inquieta, cum diceret, jam ſtatim apparebit, jam ſtatim veniet: nunquam tamen tardius venit. Miſeram me, fili, proxima nocte jam veneras. Ecce jam medios ſidera tenent curſus, indignor, iraſcor, ita demum mihi ſatisfacies, ſi apud patrem fuiſti. Miſeram me, jam maligna mundus luce clareſcit! Quando venies? jam redire debebas. At poſtquam alteram tertiamque noctem deſerta vanis queſtibus duxit, tum triſtiora lugubria, tum ſquallidæ magis placuere veſtes, tum repetitis ſanguinavere planctibus jam convaleſcentes lacerti. Nihil eſt infelicius matre quæ perdidit aliquid in filio poſtquam extulit. Cum verum comperit noctes ſuas juvenis neceſſitatibus magicis excantato periſſe feretro, quantum illa præfixum clauſumque tumulum nudis cecidit ubcribus? quo fletu ſepulcra perfudit? quo gemitu audientem forſitan & exire cupientem fruſtra vocavit animam? O natura crudelis, plus magum poſſe quam matrem! Ubi ſunt qui acerbas mortium neceſſitates, & ferrea jura fatorum, & invictas nec ullo mœrore mutabiles inanium leges querebantur umbrarum? Filium tuum, mulier infelix, non impoſitæ inferis cluſere terræ, nec ſpiſſa perpetuæ noctis caligo compeſcuit, non fabuloſa vatibus palus, multumque celebrati curvato igne torrentes: hæc permeabat, hæc omnia nocte tranſibat, levioremque mortem ſuam fecerat, quam ſi peregrinaretur & abeſſet. Et nunc minus mali pateretur, ſi non ſentiret. Ille qui non venit in quendam carcerem tranſlatus à tumulo patitur veneficia [1] vitæ. Magnæ ſunt ergo umbrarum catenæ, & quanquam volatilem vagamque imaginem, morti ſtringunt atque alligant tanquam reum corpus animam. Ferro vero ac lapidibus arctare, & ut ſolent bellicæ robur accipere portæ, ipſam umbram jam catenis alligare, jam clauſtris, non dico crudele eſt, portentoſum, nefarium, utique ſi hæc faciat qui ſenſurum filium credat. Et nunc illos miſerrima mater in corpus putat & in membra deſcendiſſe mucrones. O mage ſæve, crudelis, ô in lacrymas artifex noſtras, vellem non dediſſes tam magnum experimentum! Iraſcimur tibi & blandiri neceſſe eſt. Dum cludis umbram, intelligimus ſolum te eſſe qui poſſis evocare.

1 Qualia vivi pati ſolent.

Videtur

Videtur itaqne mulier infelix [1] à dignitatis dolore ſecedere, quod tam uxorias in forum querelas, & tanquam delicata matronæ deſideria pertulerit. Non enim veſtes, nec aurum, nec ambitioſos quærit ornatus, contenta eſt orbitas ſordibus ſuis. Ac ne pellicis quidem dolore compellitur, nec tacita gaudia mariti, impatientia & muliebri vanitate complorat. Sed nec relictum torum deſertumque genialem velut contemta vilitas uxoris ulciſcitur: alia longe, alia de noctibus cura eſt. Ne timueris, [2] quæcunque eſt dignitas eſt magni doloris: nihil queritur miſera, niſi par orbitati, niſi matre dignum, quod publicos conſumat oculos, quod ignotas quoque exigat lacrymas. Quantam enim à marito acceperit injuriam ſcire vultis? Sola mater filium perdidit, nec poteſt invidiam facere [3] morti. Ante itaque quam ſciatis, judices, qui dolor, quiſve mœror, quæ tanta impatientia eruperit, ut mulier aliquando dulcium oblita tenebrarum, clarum nitorem publicæ lucis, & diem etiam domi inviſum, in foro, interque leges notabilis & ſepulcris abſtracta pateretur, certum profecto habetis, neque audaciam, neque impudentiam, nec vanitatem unquam querelas habuiſſe miſerorum. Quam verum eſt quicquid exclamat calamitas, nec ab infelicibus ficti temere exeunt gemitus! Mulier quæ ſanguinantes ad judices porrigit lacertos, quæ ſciſſo laniatoque vultu, quæ lividis profertur uberibus, magno dolore cogitur ut hoc potius agat, quam cineres oſculetur, quam complectatur urnam. Gravis teſtis querelæ ſuæ orbitas eſt. Et antequam ad genus illatæ inique injuriæ venio, cur, marite, quæ ex te filium perdidit, quicquam poteſt queri? Crudelis orbitatem feris adhuc alio dolore, tanquam parum deſideria conficiant, quæ de unico gerit: non pateris animam vacare lacrymis ſuis tu, qui ſinum debes, qui colloquia & amplexus. Quam miſera eſt quæ queritur, & de [4] ſolatio ſuo? Conjugis deſideriis large indulge, nihil aſpere, nihil contra voluntatem! Habet privilegium ſuum mater infelix; molles manus, & mitia fomenta magnis vulneribus admoveas. Quæ ſe ad hæc ſecari plaga permittit, in ſummo eſt. [5] Viri forſitan quo modo fortior ſexus ſit, & contra dolorem quam imbecillis animus magis pugnat. Itaque totum iſtud lugere, femineum eſt: & ſimul orbitas imbelle pectus invadit, animus ille qui luctus ſuos ſequitur, incipit indulgentiam ſentire lacrymarum. Fidem tuam, marite, conjugi flere liceat, ſatiari gemitu, orbitati permitte quamdiu velit flere. Odi patrem, qui cum filium & ipſe perdiderit, putat nimis lugere matrem.

1 Parum dignum dolorem habere. 2 Qualecunque meum meritum fuerit. 3 Quæ filium remiſit. 4 De marito, à quo ſolatium eam accipere oportuit. 5 Animus.

Quid ergo queritur, inquis? Hoc primum, filium non quomodo debes ſcelerate deſideras. Magno animo orbus es, loqueris fuiſſe mortalem, & interpretaris nihil ſupereſſe poſt flammas. Flet juxta latus & plangit uxor, tu ſiccos oculos habes. Illa totis noctibus funebres exercet ululatus, tu graves ſomnos, ac placidam quietem. Pater crudelis, pater immemor, quid vis tibi amplius objiciamus? Ex quo perdidiſti filium, nunquam ſic deſideraſti ut videres. Quid quod eripuiſti matri ſolatium; puta vanum & ſupervacuum? Nolo judices, nolo corripias! ſcires quantum eſſet hoc, ſi tantundem doleres. Res indignior non eſt, quam quod tibi de eo poſtulas credi, quod non vidiſti. Indulge ſane vanæ rei, ignoſce: libenter te orbitas decipit. Magnas calamitates vana ratio ſuſtentat, quod indulgent mala perſuaſionibus ſuis. Quicquid ad miſeros pertinet, crudelius eripitur, quo minus eſt. Clamat itaque, clamat mater infelix, ſi mihi aliquam imaginem filii mei, vel parvuli, vel jam adulti, vel noviſſimam juvenis auferres, injicerem tamen miſera tanquam corpori manum illam ſimilitudinem flens tenerem, illos oculos, illam gratiſſimam faciem, & ritus oris expreſſos, & adumbratos artificis manu vultus. Sed illum perdidi unde imago, unde ſimilitudo, unde ſolatium. Fili, plus hodie amiſi, quam cum elatus es. Poſt mortem te tuam vidi. Si mehercle notas in corpore unici veſtes ſubtrahere tentares dicerem, ſuccurre ſolatio meo. Hæc omnia apud me filii mei membra ſunt, ego oſculabor, amplectar, flebo ſupra. Non eſt ratio fortaſſe. Ideo quicquid rationem vicit, affectus eſt. Nihil eſt ſceleratius prudenti orbitate.

Levia, inquit, levia loquor. Ego filium meum videbam. Quænam iſtum fortuna, quæ indulſerat conditio naturæ? Non excludebat orbitas oculos tuos. Eras jam conſecuta, mater, ut juvenem die abſentem putares. Maximam perdidit mors acerbitatem, ſi poſſis videre quem amiſeris. Videre ergo tibi contingebat, ô mulier, vultum, habitum, corpus, inceſſum. Non crederem niſi te perdidiſſe ſentires. Tempora ergo cum morte diviſeras, & ſuperſtite filio fruebaris omnibus tenebris. Quantum perdideris, hinc æſtima, hoc tibi ſi non contigiſſet, non eras tam improba ut optares. Aliquis (ô pietas) ſepultus & conditus, ceteri corporis cinis & favilla, tamen corpus ſumebat in nocte, & ad ſolita viventis membra revocatus præbebat ſe matris oculis, qualem non crederes receſſurum. Nec queri de luce poteramus: quantum licebat aderat. Videbas ergo, mulier, ac præſentia fruebaris. Videbam, inquit, & fruebar. Et ad quem pertinebat rogo, etiam ſi decipiebar? Sed quid ego utor teſtimonio tuo? Mago credo & vidiſſe te filium, & nunc non videre. At tu miſera nihil crudelius ex marito timebas, quam ne tibi non cre-

crederet. Nemo inquit, oculis meis fidem detrahat. Fili, indulgentiſſime adoleſcens, vidi te, nec ſemel vidi. Certum eſt, fixum eſt, eripi non poteſt. Quatenus impius pater & hoc tibi auferre conatur, ut te veniſſe non credam? Nec illud garrula, nec vana voce vulgavi, venire te nulli indicavi, niſi qui deberet optare ut hoc poſſes. Patri tantum tuo, patri (ignoſce deceptæ) confeſſa ſum, dum interrogo an te & ille vidiſſet. Itaque das, mulier infelix, graves nimiaſque pœnas: effecit magus ne filium videres, & ſolum apud te reliquit, ut meminiſſes quod videras. Totum tamen illud ſolatium tuum refer, miſera, ſi potes, & primum confitere ſimpliciter, an ſoporis pondus illud, & neſciæ quietis vanitas fuerit. Apud me quidem ſatis miſera, ſatis eras mater infelix, etiam ſi tale ſomnium perdidiſſes. Miſerere, inquit, melius de affectibus meis ſentias. Non ego fatigata planctibus ſenſi veniſſe noctem: videre filium pervigiles meruiſtis oculi, ſed primum dum metuo; umbra proceſſit ſubito. Dii boni, quod ego gaudium, quam vidi felicitatem! Conſtitit ante me filius meus diſcuſſis tenebris, ita dimittatur aliquando. Profilui protinus, & acceſſi, vultus, comas, ora perſpexi; meus erat. Quam lætum ſe, quam hilarem offerebat, quomodo perſuadebat mihi, ne crederem morti? Scelerate neſcis pater, quam ſimilem viventi filium cluſeris. Circumibant totum corpus oculi, non inveniebam quid ignis egiſſet. Subinde dicebam, hunc ego extuli? Hunc rogo impoſui? Ex hoc ego cineres & oſſa collegi? Si talis eſt, quid habeo quod lugeam? Periſſe filium meum hoc uno intelligebam, quod illum non poteram patri oſtendere. Confitebor, primæ tamen nec ego credidi nocti, & tanquam victis iraſcebar oculis, & erubeſcebam miſera ſi quies fuiſſet. Ecce iterum juvenis, ecce jam quotidie venit. Quid habeo quod interpreter? Verum eſt utique, quod ſemper eſt. Noviſſime non tanquam umbra veniebat, ſed aſſidebat, ſed amplexus dabat. Ego ſentiebam & recipiebam. Quotieſcunque domus fuerat grato ſopore proſtrata, aderat ille, quales humanis ſe offerunt oculis propitii dii, quale lætiſſimum numen eſt cum ſe patitur videri. Sicut omnis religio templorum, omnis religio lucorum, cum tacuere mortalia, & profani procul erravere ſedibus totis, ſolitudine frui, & de ſuis dicitur exire ſimulacris: ita juvenis meus noctibus totis agebat filium, & paterna domo ac penatibus ſuis fruebatur placidus & mitis & matri propitius, ut numen & deus delabi ſideribus, & venire de liquido puroque aëre videbatur.

Quid imprecer ſceleratiſſimo patri? umbram probare voluit. Miſeremini, judices, ut hoc facinus quibus debetis accipiatis animis, majus parricidio, majus quam ſi filii ſepulchrum funditus eruiſſet, & ſacratos morte lapides, etiam cineres & oſſa religioſe quieſcentia fracta ſparſiſſet urna. Advocatur homo,

cujus

cujus ars est ire contra naturam: qui simul ac ore squallido barbarum murmur intonuit, [1] pallere coegit superos, audire inferos, tremere terras, ut experimentis loquentium fama est: constitit juxta tumulum miserrimi juvenis mors certior. Nunc opertæ, inquit, arcana mea tenebræ adjuvate me digna, nunc omne per unum numen, & religio, quam isti irrogo, propius adeste, succurrite. Magis mihi laborandum est, quam cum sidera mundo revelluntur, cum jubentur hyberni fluviorum stare decursus, cum potentiore carminis veneno victi rumpuntur in mea instrumenta serpentes. Custodiendus est juvenis, assignandus est inferis, & densioribus transfuga cludendus est tenebris. Quanto facilius opus erat si revocaretur? Mox in ipsam dicitur incubuisse pronus urnam, & inter ossa, & inter cineres verba clusisse. Hoc tamen subinde respiciens confitebatur, repugnabat umbra. Itaque carminibus non satis credo, præfigamus omne tumuli latus, & multo vinciamus saxa ferro. Jam bene habet, expiravit aliquando: non videri, non progredi potest. An mentiar, scies proxima nocte. Omnes mehercle parentes, utique qui liberos perdiderunt, ire in istos oculos, in ista ora debebant. Tu sic filium tuum clusisti, tanquam nocentes ad inferos revocari soleant animæ, quæ inter languentium familiam, & tristes penatium morbos vagæ errantesque magica vanitate [2] captantur? Laqueone vitam damnatus eliserat? Noxium per sua viscera exegerat ferrum? An ex conscientia venena præsumserat? nec recipiebat se, nisi carmine incluſus. Quando domum tuam funereus & squallidus, quando te terruit? Crudelissime omnium pater, de filio tuo malam umbram fecisti. Quas nunc putas uxoris miserrimæ esse cogitationes? Qua materna viscera persuasione torqueri? Nunc filius meus illic unde venire consueverat, jacet strictus, alligatus, impatiens. Queritur solito terram graviorem, utique cum sentit venisse noctem, quando umbræ feliciores dimittuntur ad matres. At vero si qua inter manes colloquia sunt, & esse credo, non deest qui juveni meo dicat, quam vilis tuis fuisti, quam libenter te perdiderunt? Quid illa mater, ad quam ire consueveras? has tibi catenas, hæc vincula pro merito reddidit? Ita infelicissima omnium mulier, & si magus etiam recedat, hoc periclitatur, ne filius se putet venisse ad invitam.

Agit jam hoc loco nobiscum maritus gravius, altius, sapientius, ut homo sine dolore. Negat ullos esse manes, contendit omnia perire cum corpore, nec remeare viventes à cinere sensus, nec tam videri imagines hominum, quam cogitari, & oculos luctibus credere. Quod si ita est, magum ad quid advocavit? Pessimus parentum, qui dum liberos suos

1 Sic MS. Alii, fallere. 2 Sic MS. Alii, optantur.

sepeliunt,

ſepeliunt, fiere contenti, ut obiter ab rogo ſiccis oculis revertantur, negat ad manes, negat ad umbras pervenire quod plangas: affirmat perire lacrymas, affirmat perire ſingultus. O ſceleratum hominem, quiſquis luget, & timet ne hoc perdat! Vana ergo ſapientes perſuaſione fruſtrati, qui conſtare homines & perfici corporis [1] elementis animæque dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut ſicca humidis, calida frigidis, reſolutis aſtricta pugnarent, partim aut doloribus affici, aut noviſſimis annis & ſenectute diſſolvi. Animam vero flammei vigoris impetum, perennitatemque non ex noſtro igne ſumentem, ſed quo ſidera volant, & quo ſacri torquentur axes, inde venire, unde rerum omnium auctorem parentemque ſpiritum ducimus: nec interire, nec ſolvi, nec ullo mortalitatis affici fato: ſed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi ſe igne luſtraverit, petere ſedes intra aſtra, donec in alia fata ſeculo pugnante tranſmigret: deinde prioris corporis meminiſſe inde evocatos prodire manes, inde corpus & vultus, & quicquid videmus, accipere, occurrere ſuis imagines caras, aliquando & oracula fieri, & nocturnis admonere præceptis, ſentire quas mittamus inferias, & honorem percipere tumulorum. Rogo cum filius perit, nonne ſatius eſt hoc credere? Tuæ tamen, inquit, hoc quieti præſtiti, ne attonitis agitata terroribus ſolicitas ſemper ageres, ſuſpenſaſque duceres noctes. Ita, parricida, commune facinus feciſti: & imputas quod filium videre deſiimus? Somnum enim ante petebamus, & placidum ſoporem. Crudelis, nunc inquieta, nunc attonita mater eſt, nunc perdidimus noctes. Umbramne tu filii rem formidoloſam, rem plenam putaſti eſſe terroris? Quid illa lætius facie? Quid illo blandius vultu? Quid magis adulatur oculis? Quid poſſunt videre libentius lacrymæ? Non magis metuenda eſt umbra filii, quam cadaver. Neceſſe eſt ut mors horrida fiat aliena. Sed aliæ forſitan animum imagines territant, & tunc inferi vocantur cum ignoti ſunt. Itaque prudenter, ſi tantum ad ſuos veniunt. Sceleratus ille, ille impius, quicunque defunctum filium vidit, & meminit quod elatus eſt. Terrebaris, inquit, & ſolicitis noctibus laborabas. Itane es, marite, crudelis? Tu cluſiſſes filium etiam ſi ad te veniret? Nec magus, inquit, incluſit umbram, ſed perſuaſioni tuæ ſuccurrit: ideoque putas non venire illum, quia nec ante veniebat, quia nec factum eſt aliquid in quo avocareris. Hoc ipſo incipit mater ſibi gratulari. Ita non tenetur, inquit ille, non premitur, nullo carmine, nullo incluſus eſt ferro. Removete ergo omnia, & interrogabo. Ego autem ſcelerata tam cito credidi, ita non ille ad me veniret

[1] Sic MS. Alii, alimentis.

ſolutus & liber? Non ad hos oculos, non ad hos properaret amplexus? Quando enim me juvenis ipſe niſi flentem, quando non lividum pectus, & ſanguinantes vidit lacertos? Quando non erubuit matri feciſſe terrorem? Arte cluditur miſer, arte retinetur. Quid vis carmina tibi amplius præſtant? Effecerunt quod repromiſerant. Definis erubeſcere jam quod filium non vides? At tu cujus in leges dii ſuperi maneſque torquentur, qui nocturno terribilis ululatu profundum ſpecus & ima terrarum moves, modo ſervientium revocator animarum, nunc idem crudelis & inexorabilis cuſtos, aliquando preces & matris admitte. Paciſcere quantilibet, totos lugentis poſce cenſus, non ut labores, nec ut horridum carmen exerceas, ſed ut ferrum tuum refigas, ut verba tua reſolvas, ut nihil feceris, dimitte tantum, & evocaſti. Nihil ipſe crudeliter, patri ſcio paruiſti; ſed & hujus etiam lacrymis, planctibus hujus indulge, conſule famæ tuæ. Execrabilem te, mage, facies & inviſum, ſi facilius de filio exoraris ut includas. Nec tu, marite, nec tu timueris ne ultricis umbræ vanis exagitere terroribus, ullíſque imaginibus: hinc ſecura dabitur quies, ſcit ad quam debeat venire dimiſſus. Juvenis piiſſime, juvenis indulgentiſſime, nunquam matri tuæ umbra nec manes, ſi modo venificum pondus, & terroribus omnibus verba graviora, mago patiente, diſcuſſeris, ad me, inquit mater infelix, ad meas noctes, ad meas lacrymas, ad illos viventes mihi ſemper amplexus miſeræ propera. Scio quid mihi nocuerit, ſcio quid me torſerit. Fruar, & tacebo.

DIVES

DIVES ACCUSATUS PRODITIONIS.

DECLAMATIO XI.

ARGUMENTUM.

Pauper & dives inimici, utrique terni liberi. Bellum incidit civitati. Dives dux creatus, profectus est in castra. Rumor ortus est, ab eo prodi rempublicam. Processit pauper in concionem, & accusavit divitem proditionis. Absente eo populus lapidibus liberos ejus occidit. Reversus dives est victor à bello. Petit ad supplicium filios pauperis. Pater se offert. Contradicit dives. Erant enim leges, ut proditor morte puniretur, & calumniator idem pateretur quod reus, si convictus esset.

Pro Divite contra Pauperem.

EXPECTAVERAM quidem, ut de inimici mei supplicio [1] non quærèretur; nec me decipi posse credideram in ultione, quam mihi debeat civitas tam [2] liberi doloris: sed quatenus eò malorum novitate perveni, ut in vindicta primùm mea consulere leges ac jura velletis, quæso ne quis prodesse pauperi velit, quòd nec [3] defendi potest sine genere pœnæ. Plus meretur pati homo, qui (si ipsi creditis) debet occidi. Hoc est quinimo, judices, quod super omnes calamitates meas ferre non possum: videtur sibi satis vixisse pauper, postquam occidit liberos meos. Operæ pretium putat coram impatientia mea felicem [4] consummare patrem, & gaudiorum suorum satietati hoc quoque adjicit, ut orbitatem meam liberis suis relinquat. Fidem vestram, judices, [5] ne pereat quod ultioni meæ contingit bonus pater. [6] Actum erat de solatiis meis, si liberos suos pauper mallet occidi. Illud plane, judices, etiam in hac pauperis impudentia miror, liberos meos pudore deceptæ civitatis occidit, deinde me crudelem vocat. Parvulos suos ostendit, allegat, tanquam non ego potius querar hoc de quoquam patre fieri: nec intelligit quantum debeat ad impatientiam nostri doloris accedere, si

1 Non opus esset legitimo examine, ut statuatur de illius supplicio, qui me proditionis accusavit, postquam urbis liberator redierim. 2 In ultione doloris, quem civitatis libertas per me parta justum, & vindicari dignum probat. 3 Pauperis defensio in hoc consistit, ut pœna in se transferatur, liberi salvi dimittantur. 4 Mori superstitibus liberis. 5 Objectio, perire non debet, quod bonus est pater quem ulcisci velim. 6 Nullum reputarem solatium, nullam ultionem, istos liberos ad supplicium petere, quos pater voluit occidi.

passus sum quod & in ultione miserum est. Facinus est, judices, quenquam calamitatum suarum invidiam pati. [1] Sic ultionem meam debetis aspicere, tanquam & liberos suos pauper occiderit. Nec me fallit, judices, plerosque credere, callidissimum pauperem nec mori velle, & hoc quod nudat jugulum, pectus opponit, artes esse pro vita. Sed ego illum non credo mentiri, ego qui scio quid [2] maluissem. Nunquam hoc adversus nos excogitasset, nisi impatientissimus pater: & hanc pœnæ meæ suppliciorumque novitatem de sua pietate commentus est. Nihil magis de inimico efficere velis, quam quod ipse ferre non possis.

Habet hoc mali, judices, principum innocentia, quod inimicos esse nobis, nisi postquam nocuerint, nescimus: & tunc omnibus patemus insidiis, quoties nos odit inferior. Homo qui omnem adversus superiora rabiem de sui vilitate sumebat, qui genus libertatis putabat odisse majores, nulli charitati, nullis implicitus affectibus, quod humilis, quod esset abjectus, [3] in furorem se magnæ colluctationis exercuit. Primus se meum dixit inimicum. O dii deæque, cujus ego monstri artes pertuli? In cujus feritatis colluctatione duravi? Inimicum habui, meque occidere contentum, & mori paratum. Gratias ago civitati, quod in illis necessitatibus, in quibus nihil adulationi, nihil præstabatis obsequiis laudatus sum testimonio periculorum. Bellum mihi fatumque publicæ solicitudinis credidistis. Sed neque ego rem melioris ducis facere potui, quam quod sine liberis meis profectus sum: non reliquisset illos dux prodituras. Non puto, judices, adhuc quæri unde illæ falsarum solicitudinum fabulæ repente proruperint, quis primus trepidæ civitatis aures rumore compleverit, cum videatis, quis sic egerit, ut credaretis. Vidit hanc inter metus vestros occasionem, & quia semper apud solicitos in deterius prona persuasio est, abusus est [4] hoc quod poterat videri timere vobiscum. Igitur homo qui nullum conscium meum, nullum mihi crimen objecit, de mendacii magnitudine fidem veritatis captavit. Civitas deinde cui accusator proditam se esse persuaserat, fecit quicquid hic de me facere potuit. Liberos meos, quos inimicus tota sua concione monstraverat, occidit [5] genere quo pereunt innocentes. Feretis me, judices, liberius aliqua dicentem? Rem pessimi exempli passus eram, etiam si prodidissem.

Scio vos, judices, hoc loco mirari innocentiam meam. Ut primum enim mihi calamitates meas nuncius in castra

1 Ultio mea adeo justa est, ut pauper vix ei satis faciat si suos liberosipse occideret. 2 Mori nempe pro liberis. 3 Per omnes odii gradus ad hanc insanam mecum contentionem pervenit. 4 Hâc in re, hoc facto. 5 Tumultus furore, & inimici calumniis.

pertu-

pertulit, non arma projeci, non ſtationes vallumque deſerui: totam orbitatem meam in bella converti, tanquam liberos meos ibi perdidiſſem. Si unquam, judices, in me habuiſſent profanæ cogitationes locum, ſi patriam odiſſe vel pro liberis meis poſſem, proditorem me feceratis. Neceſſe eſt, judices, hoc primum reverſus exclamem, Ita pauper etiam nunc liberos habet? Adhuc inimici mei plena domus eſt? O miſeræ cogitationes, ô decepta ſolatia! Sic ego revertebar quaſi vindicatus? Quas ego legionum veſtrarum indignationes, quem fortiſſimi exercitus compeſcui dolorem, dum omnibus promitto liberos ſuos, [1] dum minus pro vindicta meo puto, quicquid ipſe feciſſem? Congerantur jam licet adverſus omnium mortalium nocentiſſimum cuncta ſupplicia, ego tamen maximum ultionis meæ ſolatium perdidi, quod pauperi [2] vos potius debueratis iraſci. Quoniam igitur adhuc cum pauperi legibus ac jure conſiſto, liberos ejus in ſupplicium patris peto. Quid facis imprecer homini qui fecit ut quiſquam deberet ſic vindicari? Calumniator, inquit, idem patiatur. Permittunt mihi, judices, calamitates meæ queri de hac lege, tanquam parum nobis in ultione proſpexerit: contra nos inventus eſt vindictæ modus, quo non debeamus eſſe contenti. Quiſquamne mortalium idem vocat facinus & pœnam? Tantumne doloris venire de ſuppliciis, quantum de calamitatibus, putat? Neſcit profecto, neſcit quantam patientiam paret mœrori, quantum animo membriſque rigoris inducat, quod patiaris, [3] agnoſcere. Innocentia opus eſt, ut miſerum faciat dolor. Conſtet licet utrinque mortium numerus, totidem nobis ultio cadavera aſſignet, plus tamen eſt de innocentibus. Et quicquid patiuntur deprehenſi, licet ſolatio idem ſit, æquitate [4] minus eſt. Ut idem ſit ſupplicium nocentis & facinus, una ratione efficias ut illud ferre non poſſit. Fruſtra æſtimatis, quam crudele, quam ſævum ſit, quod petimus, in quantum exceſſerit uſitata genera pœnarum. Explicata eſt, judices, explicata legis invidia, cum quis quod patitur, & fecit. Quid quod hoc ſolum eſt pœnæ genus in quo non debeat nocens niſi de ſe queri, & tanto minus debeat eſſe miſerabilis, quanto major eſt quod patitur invidia? Quid æquius excogitari, quid juſtius poteſt? Graſſatus aliquis eſt ferro: præbeat & ipſe cervices. Miſcuit noxium virus: refundatur in ſuum facinus auctorem. Oculos rapuit, effodit: reddat de ſua cæcitate ſolatium. In nullo mortalium perferre poſſum ſceleris ſui [5] impatientiam. Breviſſima eſt juſtitia

1 Dum omnia mea geſta infra vindictam meam reputavi, omnia belli mala lubens ſuſtinui, ſperans me reverti vindicatum. 2 Ego legibus prohibeor memet ulciſci. 3 Te meritum eſſe, quod patiaris. 4 Quia major dolor venit de calamitatibus, quam ſuppliciis. 5 Ut pati refugiat quod ſuo ſcelere meruit.

vindictæ, cum facinus mensura pœnæ est. Et si naturam ultionis inspicias, optime vindicatur quisque, quo modo miser est.

Fidem vestram, judices, ne ideo tantum putetis justum quod exigit reus, quia ego recuso. Non ferretis me pauperis mortem petentem, si liberos suos obtulisset. Ex omnibus tamen quicunque incognita, inaudita passi sunt, nullos hac lege magis vindicandos puto, quam quorum liberos aliquis occidit. Quid mihi pro hoc redditis leges? ubi respiro? Ubi claudo gemitus? Unde sumo solatium? Bene, bene admones dolor: illos illos liceat invadere, qui nunc magis amantur, quos orbitas nostra commendat. Sic quoque [1] circumscribimur, nisi totidem sunt, nisi illis par est ac similis ætas, & ante omnia optimus pater. Deceperas me, fortuna, deceperas, si mihi tam grande fecisset facinus homo qui liberos non haberet. Quid quod ex omnium scelerum comparatione nihil est detestabilius hominibus qui leges ipsas faciunt nocentes? Vestro mehercle nomine calumniantibus debetis irasci, quorum nefas non potest nisi per judicum facinus imponere. Actum est de rebus humanis, si de criminibus nostris tantundem mendaciis licet: nec ullus innocens huc usque felix est, ut diligentiæ fingentium par sit. Quenquamne mortalium in re, quam finxerit, quam composuerit, invenire aliquid, quod potest probationem vocare, & facinus explicare facilitate verborum? Magis oderis mendacium, cum simile vero est. Quoties manifestum est aliquem perisse sine caussa, calumniantibus irasci debeas ut possis illis ignoscere qui crediderunt. Adjicite huic execrationi, quod calumniatus est in bello, quod de proditione, quod de duce, quod hæc omnia fecit inimicus. Non est quod se publico tueatur errore, nec in excusationem afferat tanquam crediderit & ipse fingentibus. Nemo sic decipitur, ut de inimico suo mentiatur. Rumor, inquit, fuit te prodidisse. Bene admones. Hunc primum calumniæ tuæ objicio rumorem. Quis enim, judices, nesciat hanc famæ esse naturam, ut sit primo unius hominis audacia? De nulla re locutus est continuo populus, nec quicquam adeo subito statimque notum est, ut in illo pariter omnium sermo consentiat. Quam non possit movere civitatem, quem non replere populum, si quid omnibus nobis narres, in nullo non cœtu loquaris & de re quam tum maxime fingas, jam dicas esse rumorem? Quanta tibi deinde mentiendi materia de periculorum nostrorum occasione succurrit? Nihil est tam capax malignitatum sermonumque, quam bellum. Quid interest unde sumserit

[1] Nimis angusta erit ultio.

rumor

rumor ortum? Quod negari non poteſt, tu concionaris, accuſas, tu crimen de fabula facis. In rumore, cujus probationes, cujus argumenta non habes, calumniæ genus eſt primum credere.

Sed, inquit, mori debeo, quia lex qua te accuſavi, hoc proditorem pati jubet. Poteram quidem breviter reſpondere, legem quæ calumniatorem idem pati jubet, ejus pœnam exigere quod feciſſet, non quod facere voluiſſet. Fingamus tamen non hoc pauperem captaſſe [1] quod accidit, cui debet imputari exitus qui de calumniæ tuæ fluxit errore? Vultis ſcire, judices, aliud quæſitum, quam quod lex quæ mori jubebat? Accuſavit me eo tempore quo non poteram damnatus occidi. Dic nunc, non ego effeci, ut occiderentur liberi tui, & aude civitatis illud vocare facinus: non tamen ullis efficies artibus, ut non potius miſerear reipublicæ meæ: non minus & illa facinus eſt paſſa, quam pater. Coacta eſt liberos imperatoris vincentis occidere. Fallitur, judices, quiſquis ullum facinus in rebus humanis [2] publicum putat. Perſuadentium vires ſunt quicquid civitas facit: & quodcunque facit populus, ſecundum quod exaſperatur, iraſcitur. Sic corpora noſtra motum niſi de mente non ſumunt, & otioſa ſunt membra donec illis animus utatur. Nil eſt facilius, quam in quemlibet affectum movere populum. Nulli, cum coimus, ſua cogitatio, ſua mens, ulla ratio præſto eſt, nec habet ulla turba prudentiam ſingulorum: ſive quod minus publicos capimus affectus, ſive negligentior eſt, qui ſe non putat [3] ſolum debere rationem: & multi fiducia facimus omnium. Quam non poſſit rempublicam turbare, confundere, ſi quis repente proclamet, prodidit vos imperator veſter, addixit? & nunc ille liberos habet. Si mehercle poſt hanc, inimice, vocem templa monſtraſſes, ſacrilegum continuo flagraſſet incendium: ſi convelli ſimulacra voluiſſes, feciſſet omne de numinibus ſuis facinus audacia. Vis ſcire tuum eſſe quicquid civitas fecit? Glorieris illo, ſi prodidiſſem.

Non eſt, judices, quod vos à gravitate juſtitiæ dolor ultionis abducat, quod mortem ſuam inimicus offert. Non petit illud, niſi quiſquis ipſe non debet occidi. Sepoſita igitur pauliſper lege mei doloris, hoc tantum ab affectibus veſtris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti pœnæ præſtetur arbitrium. Infinitam, judices, ſceleribus aperitis audaciam, ſi pœnam licet eligere condemnato: nec jam ullam mortalium innocentiam trepidatione contineas, ſi patitur deprehenſus quiſque quod maluit. Levat omnes cruciatus, omnem dolorem, præparata mentem compoſuiſſe patientia. Fal-

1 Meorum filiorum mortem. 2 A totâ civitate primum oriri. 3 Sed ad alios pertinere, rationem reddere.

litur

litur quiſquis humana tormenta ſola nominum atrocitate metitur: nulla pœna eſt, niſi invito. Non habemus ullum niſi ab impatientia dolorem: & ut aliquid crudele, ſævum ſit, metus facit. Supplicium quiſquam vocat ad quod profilitur? quod expoſcitur? quod circa ſe non habet moras? Illo per fidem, illo trahite damnatos, quo non ſequantur. Tunc eſt pœna, cum periturus trepidat, hæret, cum reſtringit ſupremo vincula conatu. Volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus: volo circumſpiciat, volo queratur. Fidem veſtram, judices, ne nocentibus ſupplicii ſui contingat electio! Minus iniquum eſt ut evadat nocens pœnam, quam ut contemnat. Mortem vero damnatis quiſquis præſtat, indulget, nec ſunt alia beneficia pœnarum. Fallitur quiſquis illam velut omnium ſuppliciorum ſummam putat. Occidi non eſt pœna, ſed exitus. Neque enim habet impatientiam aut dolorem, quod poſſis aſpicere quaſi fatum. Quid ſi liberos relinquas, imo ſi ſerves? Quam felix exitus eſt, plenuſque lætitiæ? Lucrifacit mortis atrocitatem quiſquis laudatus occiditur. Me, inquit, occidite. Non habet liberos, inimica, non habet, quiſquis hoc te velle miratur. Sæve, crudelis, ego tibi permittam mori? At quid jam mihi melius optem? Vides quantum feceris nefas? [1] Idem pro liberis meis offerre non potui. Tu vero parvulos tuos tene, ut in iſto potius moriantur amplexu. Tu nunc quoque non evades, non effugies. Quacunque te duxerit orbitas, ſequar, effundam ſi quod paraveris venenum, ſubtraham omne ferrum, incidam quoſcunque ſtrinxeris nexus, ab omni revocabo præcipitio. Etiam occiſis liberis tuis, non idem patieris, inimice, niſi vixeris. Nec vereor, judices, ne putetis utriuſque noſtrum orbitatem ſimili eſſe ratione tractandam. Admovebuntur ecce contra lacrymas meas liberi, quos nemo noſcet. Patris innocentis occiſi ſunt parvuli, quos nunc circa templa ferretis, circa quos ſe celebraret veſtra lætitia. Facinus eſt, judices, minores eſſe tranſactarum mortium miſerationem. Non invenio quemadmodum liberis prodeſſe debeat odium patris. Perierunt etiam illi quorum nec pater debebat occidi. Me miſerum, quod ſic quoque multa habiturus es, quibus ego qui vindicabor invideam! Oſculaberis ante perituros, alloqueris, accipies ſuprema mandata, & moriturum te continuo promittes. Exonerabis gemitus tuos, cum eorum ſepulchra numerabis. Siccabit oculos quod meam nunc quoque reſpicies vacuam domum. Me miſerum! Pauperis tantum ſolatium futurum eſt, quod pares ſumus. Quid quod in ipſa comparatione mortis non idem patientur liberi tui? Occidentur uno fortaſſis ictu, & erit ultio manibus con-

1 Cum abſentem me accuſabas.

tenta

tenta carnificis. Pavulos meos occidit, quicquid fuit tota civitate telorum, omnis ſexus, omnis ætas, omnis infirmitas. Nihil eſt crudelius morte hominum quos populus occidit, & ſolus hic exitus eſt, à quo non eſt nec cadaveribus ſalva reverentia. Hoc me nunc complorare tantum putatis, quod non ſum liberis meis [1] ante ſatiatus? Miſer ego nec ad cadavera acceſſi, non in ſepulchra majorum meis manibus intuli, nec licuit ſuper ipſa corpora proclamare, non feci. Qualem ego illum, patria, perdidi diem, cum duces ab explicito bello revertuntur! Non me lætæ cinxere legiones, non effuſi obviam cives triumphali circa currus meos exultavere lætitia: ſequebar captivos meos triſtior victor, mœſtus undique claudebat exercitus, occurrentium lacrymæ propinquorum, & erubeſcentis circa me populi timida ſolatia. O ſucceſſuum quoque noſtrorum miſera conditio! Ergo ego victoriam meam non narrabo ſine fletu, nemo amicorum propinquorumque coram me de bello meo loquetur. Nihil eſt crudelius calamitate, quam gaudia reducunt. Quoties redierit ille lætus vobis in ſupplicia mea dies, lugubres mihi ferte veſtes; renovate, ſervuli, planctus; parate ſolatia propinqui. Nulli liberi impatientius deſiderantur, quam qui propter patrem videntur occiſi. Sed verum, judices, fatendum eſt, timeo mehercle ne par ſolatiis meis non ſim, ne me iſte quo pro liberis iraſcor affectus, in media ultione deſtituat. Sed adjuvate, miſeremini propinqui, adjuvate amici: & ſi forte defecero, tu ultionem meam, populе, conſumma. Timeo mehercle, ne cum carnifex propius acceſſerit, ſubito proclamem, jam malo patrem. Sed ſi quis eſt pudor, oculi differte lacrymas, abite gemitus, horridum, trucem debeo [2] præparare, & miſerum. Deprehendam igitur, omnium mortalium callidiſſime, hunc quem ſimulas, quem nunc imitaris affectum: tunc ſciemus quo animo rogaveris ut potius ipſe morereris Sed ſi bene novi capax omnium malorum ſcelerumque pectus, inimice, vives & libenter, & fortiter, & quaſi vindicatus.

1 Prius quam perierint. 2 Ita me componere, ut horridus ſim, &c.

PASTI

PASTI CADAVERIBUS.

DECLAMATIO XII.

ARGUMENTUM.

Cum civitas fame laboraret, misit ad frumenta legatum, præstituta die intra quam rediret. Profectus ille emit, & ad aliam civitatem tempestate delatus duplo vendidit, & duplum frumenti modum comparavit. Illo cessante corporibus suorum pasti sunt. Reversus ad præstitutam diem reipublica læsæ accusatur.

Pro Civibus contra Legatum.

QUAMVIS, judices, innumerabiles me indignandi caussæ initio statim actionis strangulent, quia nec dicere universas semel possum, nec gregatim erumpentes differre gemitus (levior est enim dolor qui disponitur) primum tamen ille sibi asserit locum, qui est ex hoc judicii tempore & tam lentæ vindictæ dilatione ortus, animi mei prope dixerim furor, quod hominem tam sceleratum, ut nos quoque fecerit [1] nocentes, legibus accersimus, quod defendi patimur, quod ut puniatur precamur, quod damnatus quoque morte defungetur, quam nos in illa funestissima fame, dum sepeliri licuit, optavimus: vel exilio, quod hic quantopere contemnat, apparet, qui tam lente in patriam revertitur. Quanquam de quo exilio loquar? Quantalibet ignominia dimittite domo notatum, habet quo eat. Non publicis manibus [2] exeuntem discerpsimus, non (quoniam semel consueveramus, & bona fide ferarum esse civitas coperat) hic primus nobis ex tam tardo commeatu placuit cibus. Sic enim istum laniari, sic confici, sic consumi oportuit jure nostro. Quis credat? Ego me ab hoc abstinere potui cum & esurirem, & irascerer? Sed frumento occupati sumus, nec quicquam aliud videmus. O quanta es fames, quæ tam grandem iram vicisti! At ego etiam si talis ultio contigisset, si me à nefario grassatore reipublicæ non lingua, sed dentibus vindicassem, nihil tamen iræ, nihil vindictæ præstiteram: hoc & meis feci. Æstuant adhuc intra pectus sepulta ventribus nostris cognata viscera, & tumescere intus atque indignari videntur, & [3] sera

1 Qui mora sua compulit nos humanis carnibus vesci. 2 E nave.

3 In nos redundant quos fero pœniteat eos devorasse.

pœni-

pœnitentia redundant. Jam enim vacat nobis lugere, jam cibos noſtros efferimus, viſcera cremamas: nam cetera nobiſcum ſepelientur. O fames inaudita; in qua levius eſt quod [1] eſurimus! Ignoſcite tamen violati manes meorum, hic vos alloquor, ignoſcite quod ora temeravimus, quod ab homine deſcivimus. Non ut infelicem animam ſuſtineremus, non ut inviſum ſpiritum produceremus, fecimus: una cauſſa mortem diſtulimus, quod ſi expiraſſemus, [2] idem timebamus. Et ego quidem me conſumtis excuſo, qui mihi ipſe [3] iraſci non poſſum; at iſte interim ſtat ut videtis, longa via ſaginatus & ſatur, atque abundans publico commeatu: ad mentionem ciborum noſtrorum plenum faſtidio vultum trahit, & exangues ac pallidos [4] ad calculum vocat, quaſi ego non confitear illum etiam [5] nimium multum attuliſſe. Jam pauci, rari per vias interlucent, & quamvis odio everſoris noſtri evocatus è latebris ſuis populus, ſubſellia non implet. Pauci ſceleribus paſti, alienis mortibus ſalvi, quod vivunt, ipſi ſibi rei graves ægra & tabida membra in publicum protulerunt. Hæ ſunt civitatis reliquiæ, quas videtis. Sic tabuimus, ut miſeri nec vivos habeamus, nec mortuos. Hic eſt populus, hæ vires, hæ ſpes, hæ opes. Niſi tandem [6] ad vadimonium, legate, veniſſes, non [7] multorum dierum commeatum habebamus. Quo nunc tantum frumenti? quo claſſem commeatu gravem? Multum hercle negotiatione tua actum eſt. Frumentum habeo, populum non habeo. Nuſquam prodeſt, nuſquam opus eſt, jam licet vendas. Dum tu ſalutis publicæ nundinator proximum quemque emtorem dimittis, [8] dum aut funera noſtra vendis, aut ſcelera: dum populo tuo fame moriente, alienæ civitati legatus es factus, nos interim cibos ex malis invenimus, & fames ſe ipſa pavit, & miſeriæ noſtræ crudeles factæ ſunt. Patiamur te defendi, [9] ſi abſolvi ſaltem nos poſſumus.

Hæc nunc, judices, ego ſolus queror? Ad me magis pertinent? Aliquid proprie paſſus ſum? Non communem dolorem accuſator habeo cum judicibus? Quiſquam in hac vindicta alteri cedit? Non publica inopia, non totius populi mendicitas una fuit? Niſi quia funeſtas epulas & nefarios invenimus cibos, non putamus famem fuiſſe. In omnes gentes, in omnia ventura ſecula proſcripti ſumus, omnes hæc prodigia narrabunt, omnes execrabuntur niſi qui non credent. Fa-

1 Gravius eſt ſatiari noſtrorum cadaveribus. 2 Ne noſtris corporibus alii paſcerentur. 3 Ultima neceſſitate coactus. 4 Jubet computare quantum frumenti attulerit. 5 Fruſtra oſtentat duplum frumenti, cum jam major pars civium perierit. 6 Ad præſtitutum diem; ſic promittere vadimonium, polliceri ſe præfinito die in foro compariturum. 7 Paucos ſuperſtites. 8 Dum frumentum vendis, aut ipſi morimur, aut *ſceleribus paſti, alienis mortibus ſalvi.* 9 Niſi eſſes *tam ſceleratus, ut nos quoque feceris nocentes.*

mem ipſam infamavimus, & (quod miſeris ultimum eſt) miſerationem quoque perdidimus. Adhuc tamen una defenſio fuit, quod videbamur in hæc omnia iſtius opera impulſi. Si hic innocens eſt, noſtra culpa eſt. Etiamne publica mala narrabo, & miſeriis noſtris convitium faciam? Exibunt verba? Subſequetur ſermo? Non alligabitur lingua? Plane nihil non poſſumus. Exploremus ordinem cladis noſtræ, & ſimpliciter omnia indicentur? Decet iſta noſtro ore narrari. Sed novimus, & nimium meminimus, judex docere non debet, opinor: reo indicanda ſunt qui à malis publicis abfuit, qui hoc certe maximum debet patriæ ſuæ beneficium, quod à fame ſolus dimiſſus eſt. Audi itaque, audi, frumentum iſtud quod lucrifeciſti, quanti nobis conſtet.

Aliquis fortaſſe, judices, miratur, etiam ſi hujus feraliſ anni fructus ceſſavit, quod tamen illa ſuperior longi temporis beata fœcunditas tabuerit: & ſecum iſte dubitat, quid ſit in cauſſa cur civitas opulenta quondam nihil frumenti [1] niſi in ſpe habuit. Sic fit: ubi vicinis civitatibus vendimus, & undecunque affulſit lucrum, ſine reſpectu ſalus publica addicitur, in vacuam poſſeſſionem fames venit. Etiam ſi quid reſidui erat, ut carius quidam venderent, ad annonæ incendium ſuppreſſum eſt. Teſtor tamen conſcientiam veſtram, me ſumus queſti quamdiu duplo emebamus. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis aliis ab agricolis accuſari ſolet perfidia terrarum, & ingratæ meſſis irritus labor. Nova & inaudita & abominanda lues, quæ nihil homini reliquit præter hominem. Aut aſtricta citra [2] conatum ſata ſubipſis tabuere ſulcis, aut levi rore evocata radix [3] in pulverem incurrit, aut peruſtis torrido ſole herbis moribunda ſeges impalluit. Nullus imber ſitientis ſoli pulverem terſit, nulla ſuper arentes campos ſaltem umbra nubium pependit. Calidi ſpiravere venti, [4] maturitatem præcepit æſtus: etiam ſicati forte jejunæ herbæ ſolum vicerant, vanis tantum ariſtis ſpem fefellerunt, & inanes culmos triſtis [5] agricola jactavit ventis nihil relicturis. Levia queror: prata exaruerunt, perierunt frondes, germina non exierunt: nuda terra & rudes glebæ, & aridi fontes erant. Niſi hæc omnia inter ſcientes diceren, poteram videri falſo queſtus de hoc anno, quo tantum frumenti [6] vendidimus. Utinam ſaltem nobis rudem victum ſilvæ miniſtraſſent, & carpere arbuſta, concutere querçum, legere fraga licuiſſet: & quæcunque primi mortales ante traditos divinitus mitiores cibos contra famem objecerunt, pe-

1 Nullum in horreis repoſitum. 2 Exoriendi è ſulcis, 3 In terram languida relabitur. 4 Nimius calor præcipitavit frugum maturitatem. 5 Non erat frumentum, quod ventis paleâ ſecernaret. 6 Nempe per legatum.

ſtifer

stifer annus reliquisset! Non eram delicatus. Sed ô tristis recordatio, funesta necessitas, nihil habuimus quo viveremus, præter famem! Nec tamen in totum queri de numinibus possumus, maria certe secunda experti. Si voluisset servare legatus diem quem illi felicitas temporis dederat, potuit nobis frumentum bis afferre.

Ut primum tanti mali sensus in civitatem percrebuit, cum jam urgente inopia quotidie malum arctius premeret, & præsente fortuna pejor tamen esset futuri metus, apparuit nullum ex propinquo esse præsidium, cum finitimas quoque civitates incendium nostrum adussisset. Erat quidem aliquid in vicino adhuc frumenti, sed jam nemo vendebat. Ergo ut vidimus salutem publicam trans mare petendam, se in curiam quisque cogunt. Ut arma bello, ut aqua incendio inclamari publice solent, ita uno quodam consensu non ætatibus spectatis, non honoribus, pariter retulimus, probavimus, decrevimus, pedibus manibus ivimus in sententiam necessitatis, nec ordo nos officiorum moratus est. Legationem multi pollicebantur, nec innocentiæ iste beneficio, vel auctoritatis meritorumque respectu electus est: una causa nos movit, quod se cito rediturum pollicebatur. Pecuniam sine numero infudimus, frumentum sine modo mandavimus. Hoc una voce supplices acclamabamus, ac ne moraremur, ne hoc quidem diu rogavimus: [1] una tantum vox fuit, quam iste pro quodam præjudicio amplexus est, Nihil agis afferendo frumentum, si post illum diem veneris. Nostris manibus legatum in navem tulimus; ac ne quid moræ esset, pro sua quisque portione etiam commeatum dedimus, retinacula incidimus, & littus ingressi classem publicis manibus impulimus. Inde fugientia vela longo visu prosecuti, facilem emtionem, secundos ventos, placidum mare, non secus ac si ipsi navigaremus, precati sumus. Quis credat hoc de tam miseris? Omnia à diis impetravimus; scilicet unum supereſt, ut pro [2] aliena civitate vota solvenda sint. Cito peavenit, cito emit, cito rediit quo voluit. Quid prodest expectare? Alia civitas prior est, & sane religiosus legatus diem expectat. Nos interim coacta primo ex agris pecora diripuimus, & ne venturo saltem anno prospici posset, non reliquimus qui ararent boves. Jam servis fugas imperavimus, jam procumbentes ante limina principum pauperes in ipsis precibus expirant. Plorantibus liberis legatum promittimus. Jam tantum sibi quisque cura est. Nihil tamen horum etiam nunc in invidiam legati queror:

[1] Una vox fuit, viz. Nihil agis afferendo frumentum, &c. quam ipse velut primum judicium populi de longiore mora accepit. [2] Cui frumentum comparatum duplo vendidit.

adhuc [1] prior curſus eſt. Hactenus noſtra mala tulimus, in reliqua legatus nos vicarios dedit.

Si quicquam tibi humani ſanguinis ſupereſt, niſi nimia ſaturitate alienæ fortunæ cogitatio excidit, reſpice patriæ caſum: reſpice neceſſitatem graviſſimam. Miſeri te miſimus, expectant pallidi exangueſque cives tui, & quicquid extremi ſpiritus adhuc ſupereſt, ſpe tui trahitur. Figura tibi exeſos vultus, decreſcentem populum, jam præmortuas vires. Nec quicquam horum potes ignorare, ſi quid tibi credimus: fame laborantem civitatem vidiſti. Feſtina dum ſuperſunt quibus legationem renuncies. Feſtina dum mori [2] ultimum eſt, frumento digni ſumus. Quid in nos convertis etiam alienæ civitatis famem? Quatenus nobis computandum eſt propter te duplum mali tulimus. Tu ſuper frumentum publicum ſtertis, & omnes maris circumvectus oras, littora portuſque cognoſcis. Tu inter duas civitates fatorum arbiter, alienæ conditor, tuæ everſor, [3] ſalutem noſtram peregrinis admetiris, & ſecunda tempeſtate in patriam ferentes habens, contrarios ventos exoptas. Nos per arentes effuſi campos, morientium herbarum radices vellimus, eo quidem fortius, ut ſi fieri poſſit, in venenum incidamus, ſubeuntes inſolitis cibis. Et ſicubi forte uberius paulo pabulum contigit, de paſcuis rixa eſt. Amaros fruticum cortices, & ramorum male arentium pallidas frondes decerpimus. Morbida quicquid fames coegit, corpus admiſit. Jam paſſim moriuntur: & peſtilentium more pecudum ſubinde aliquis ex populo in ipſis paſcuis procumbit. Crebrior quotidie interitus, & latior ſtrages: & me miſerum, jam, fames, [4] deſinis! Quos teſter deos? Superoſne, quos per tantum nefas fugavimus? [5] An inferos, quos nobis permiſcuimus? An noſtram malam conſcientiam, omnia nos ante feciſſe, quæ nemo præter nos fecit? Pecora cecidimus, campos evulſimus, ſilvas deſtruximus, noviſſime nihil relictum eſt præter eſurientes & mortuos.

Si qua eſt fides, libenter hanc partem accuſationis [6] ſubinde differo: adeo ubi tantum nefas narrandum eſt, etiam exigua temporum lucra ſectari libet, & neceſſe eſt reo indicare, qui à malis publicis abfuit, quam multis non ad diem venerit. Ignoſcite, dii hominesque, ſceleri quidem ultimo, ſed tamen quod feciſſe miſerrimum eſt. Non habitant una pudor & fames: & cum ſemel intrarit impotens domina, feras etiam & ingentes belluas ſubigit. Terram morientes momorderunt. Memetipſum ſi nihil fuiſſet aliud, comediſſem. Sed confi-

1 Nondum navigaverat ad alienam civitatem. 2 Et nondum aliorum corporibus paſcimur. 3 Frumentum, ex quo ſalus noſtra dependet. 4 Dum cives nobis alimento ſunt. 5 Hominum morte lætantes, quos crudelitate noſtra nobis ſocios adjunximus. 6 Pauliſper.

ten-

tendum est, legati beneficio non defuit. Postquam omnem patientiam vicerat [1] ignea fames, postquam spes quoque, quæ miseris ultima est, omnis abierat, & frumentum toties sibi frustra promissum animus jam ne cupere quidem audebat, subiit furor, & alienatio mentis, & [2] tota sui arbitrii fames facta est. Animus malis diriguerat, os insolitis cibis stupebat, feris invidere cœpimus. Primo tamen furtim, & intra suas quisque latebras admisit hoc monstrum: & si paulo citius venisses, potuisset hoc negari. Si quis ex strage corporum defuerat, sepultum putabamus: nec tamen indicavit quisquam, nec deprehendit aliquis. Nemo ut hoc faceret exemplo impulsus est, se quisque docuit; omnes scire cœpimus, postquam omnes fecimus. Quoties tamen antequam inciperem, in portum cucurri? Quandiu in altum intentus si quæ essent in conspectu naves, oculos fatigavi? Tibi, legate, tempus differre facile est, qui tuam tantum partem non vendidisti. Tu quem habeas diem videris, ego septimum expectare non possum. Ergo rabidi super cadavera incubuimus, & clausis oculis, quasi visus conscientia arcerbior esset, tota corpora morsibus consumsimus. Subit interim horror ex facto, & tædium ac detestatio sui, & planctus. Sed cum ab infaustis fugimus cibis, urit iterum fames, & quod modo ex ore projecimus, colligendum est. Nunc mihi illa fœda videntur, nunc abominanda, laceri artus, & nudata ossa, & abrepta cute intus canum pectus. Nunc occurrunt effusa præcordia, & lividæ carnes, & expressum dentibus tabum, & exhaustæ ossibus medullæ. Quantulum enim corporis fames relinquebat? Nunc illud horreo tempus, si quando aut manus incidit, aut facies, aut aliquid denique quod hominem propria nota signat. Nunc cibi succurrunt quos imponere in mensam non ausus sum. Confitendum est enim, devoravimus homines, & quidem avide, qui diu nihil ederamus: & tamen cœpisse difficillimum fuit. Postquam jus factum est, postquam nemo erat in civitate quem confiteri puderet, tum vero jam in posterum prospicimus, & funera horreis condimus. Retro aguntur exequiæ, aut citra aut ad rogos pugna est. Hæres cadaver [3] cernit. Novum & incredibile, nisi nossemus, monstrum habuimus, sine rogis pestilentiam. [4] Mortui ratio non constitit. Periisse cives scio tantum, quia inter viventes non video. Ægri assidentes timebant, & labentem animam supremis domesticorum oculis reducebant. Primo tamen nihil rogabant suos nisi totam sepulturam. Ut major urgere ne-

1 Avidissima, quæ instar ignis, ex alimento incrementa accipit. 2 Quicquid fames suadet, suscipimus. 3 Tanquam hæreditatem adit. Cernere hæreditatem, pro adire, Cic. l. 6. Ep. ad Atticum. Ep. 1. & l. 11. Ep. 12. 4 Gronov. legit morti, viz. tot homines defuncti rogis non sunt impositi, quot moriuntur.

cessi-

ceſſitas cœpit, beneficium factum eſt expectare dum moritur. Nemo adeo affinis fuit, nemo tam conjunctus, quo pietas abſtineret. Noſtros comedimus, noſtros. Nam ſi alienos vellemus nemo audebat, nemo cædebat.

Nihil eſt tamen quod indignari velitis, narravi vobis lucrum veſtrum. Frumentum duplo vendidimus, & callidiſſimus legatus vicinæ civitati impoſuit. Plena nunc horrea, bonæ rationes, onuſtæ naves ſunt, & quo magis gaudeamus tanto bono, pauci ſumus. [1] Nam quod ad temporis excuſationem pertinet, nihil eſt opinor quod æſtuet. In deſertum non incidit populum, nec ſane fuit cur feſtinaret, etiam nunc expectare poteramus. Sola eſt noſtra civitas quæ fame perire non poſſit. Diſſimulaturum me putatis iſtius patrocinia? Confiteor, venit ad ultimum diem, attulit frumentum, gratulemur quod jam [2] nulla civitas fame laborat. O ſi vires ſufficerent, latera durarent, aliquid ex aridis diu faucibus reſiduæ vocis exiret? quanta indignatione opus erat, ubi pro omnibus dolendum eſt? Quod cum ita ſit, univerſi qui adſumus, proclamemus, hæc tota concio in unam vocem conſentiat, non eſſet tamen futura par crimini invidia, ut omnes accuſemus, [3] quota pars queritur? Secum quiſque reputet quæ tulerit, quid admiſerit. Plane immanis bellua eſt, & non tantum neceſſitatis cauſſa per nefas paſtus, qui quod comederit hominem, non iraſcitur. Succurrite dolor & ſeri vomitus, & ultrix pœnitentia. Ades longi jejunii imperioſa neceſſitas, & vos intus implicitæ, ſi quid poteſtis, admovete animæ, & è ferali ventre prorumpite, dum commiſſum nefas devoto capite expiamus, & quaſi luſtrata urbe, feralem victimam violatis manibus mittimus. Decent nos tales hoſtiæ. In judicium perduxi publicum ſcelus, & infamatæ civitati quæro velamentum. Nemo non commiſit aliquid, habetis tamen, ſi vultis unum, & pro omnibus nocentem: reipublicæ læſæ accuſo. Mirari vos certum habeo hanc verbi ſegnitiem, cum civitas tota conſumta ſit, cum populus in ſe tacuerit, quo perſtricta tantummodo patria, & leviter (quod aiunt) manu offenſa intelligi poſſit. Sed ferenda eſt, ut in ceteris, hæc quoque rerum naturæ injuria, quod non tam immanibus factis paria verba accommodavit: & fames noſtra, fames dicitur: & cibi noſtri, cibi vocantur, & reſpublica nunc læſa. Nec ſcilicet niſi peracto legitimo ordine reus punietur. Omnia rogo ſcrupuloſe agantur. Videte ut jure iraſcamur, qui contra jus viximus. Imo etiam ſi libet defenſionem audiamus, & jam nunc nos moretur. Neget læſam rempublicam:

1 Non eſt quod laboret excuſare ſe, quod ad præſtitutum diem frumentum non attulerit. 2 Nec noſtra, nec aliena, cui prius quam noſtræ opem tulit. 3 Minima pars civitatis ſuperſtes ea ad querelam.

quia

quia pluſquam læſa eſt. Non enim diſcuſſos alicujus operis angulos, nec reciſas lucorum frondes, nec publicarum ædium diſperſos parietes objicimus. Ac ſi videbitur, adjiciet forſitan non eſſe rempublicam quæ perierit. Id enim ſupereſt, ut jam hoc nomen extinctum audiamus. Procedet eouſque fortaſſe, ut eſuriſſe nos neget. Non inficior autem parum propric hoc legis verbo nefas iſtius ſignari non poſſe. Majores enim ne lædi quidem rempublicam impune voluerunt, ideoque exiſtimo etiam [1] hoc eſſe comprehenſum. Nemo autem verebatur ne abſolvi poſſet crimen lege majus. Quid quod actionem reipublicæ læſæ tentat in legem male geſtæ legationis deflectere? Eligit reus crimen, hoc eſt noxius crucem optat.

Non ſuſtineo, judices, in tanto animi motu argumenta conquirere, nec impetus iræ meæ in digitos deſcendit: hoc tamen ſcio, non cadit in formulam publicus dolor. Nec ſi adeo judicibus quid paſſi ſunt exciderit, ut has ferant cavillationes non diluentes crimen, ſed differentes: populus quoque impunitum nefas ſine lapidibus præteribit. Non [2] præſcribes. Te accuſare malæ geſtæ legationis, poſſum. Age porro, ſi occiſos objecero homines, non tu es cauſſa mortium? Si violata ſepulcra, non propter te rogos fraudavimus? Sed legatus fuiſti, quod tamen ipſum quid eſt aliud quam rempublicam tractare? Rem autem qui male agit, ut arbitror, lædit. An exiſtimas hanc legatis dari peccandi licentiam, ut quæcunque ſcelera in eo officio commiſerunt, cum his omnibus hac una lege decidant? O nimium invidendam hujus legationis conditionem, ſi tibi & famem remiſit & legem! Sed erraverim ſane, & quia nullum in foro noſtro judicium fuit, deſuetudine ipſa jura exciderint. Quomodo legem noſtram effugis? Nam niſi malis ſtupeo, duo ſunt omnino quæ in ejuſmodi crimine quæri ſoleant; An læſa ſit republica, an ab eo qui arguitur læſa. In quibus ſi quid tibi fiduciæ fuiſſet [3] non à criminibus crimina appellares, nec ad alteram pœnam transfugeres, ſed te ab hac quæ intenditur, tuereris. Dico læſam eſſe rempublicam. Oratione hic opus eſt, aut reliquorum more accuſatorum hoc nunc mihi quærendum, quomodo res verbis aggravetur. Adeo [4] infamata eſt calamitatum memoria, quæ ſi poſſet excidere, non tamen [5] narranda nobis, ſed oſtendenda erat ruina publica. Agedum, ſi videtur, extra portas proſpicite ſquallida arva, & ſpinis obſitas ſegetes, & ſemeſos arborum truncos. Viduis cultore agris, errant a fame noſtra innocentes feræ, inanes villæ ſunt, & deſerta horrea in rui-

1 Legati crimen, quod majus eſt. 2 Mihi quomodo te accuſem. 3 Si condonet tibi calamitatem noſtram, & etiam excuſet à legis obligatione. 4 A læſâ republicâ ad actionem malè geſtæ legationis. 5 Sic MS. Alii, infirmata. 6 Non eſſet verbis, & oratione in memoriam revocanda.

nam

nam procumbunt. Nullus inversis aratro glebis campus nitet, nullum solum opere renovatur. Jam & in sequentem annum famem timeo. Redite in domos vestras, videbitis noxios focos, & ignes tabo cadaverum extinctos, & tecta mortibus gravia, cum maxime inferimus in tumulos ossa insepulta, ducimus opertas exequias, & ad sepulturam residua conferuntur, & tandem cadavera igni permittimus. Ubi vero universas familias fames extinxit (quæ pars maxima est) inanes domus situm ducunt, jacent relictæ sine hærede sarcinæ. Invenitur interim clusa domo conditus dominus, si cujus mors famem evasit, quem rimantes non invenere proximi, qui inter suos [1] ultimus decessit. Quo vos mitto? Ipsam intuemini concionem, unius deficientis speciem tota civitas habet, cavum macie caput, & conditos penitus oculos, & laxam cutem, nudos labris trementibus dentes, rigentem vultum & destitutas genas, & inanes faucium sinus. Prona est cervix, tergum ossibus inæquale, infernis imaginibus similes, fœda etiam cadavera. Aut si quis talis non est, confiteatur se usque ad saturitatem comedisse. Sua quisque consulat misera præcordia, suum ventrem [2] conscientia gravem. Dic nunc, legate, innocens sum, quod ad illum diem veni. At ego propter te nocens sum, quod ad illum diem vixi.

Quæ comparata nobis mala, non [3] delicatas lacrymas habent? Aliquem populum hostilis exercitus intra portas cogit, solet venire ultima obsessis inopia, sed everti certe licet. Victor captivum aut occidet, aut pascet. Tormenta quidam piratarum tulerunt, felices quibus contigit innocentia. Mors certe finis est, nec sævitia ultra fata procedit. Aut etiam si quis adeo hominem exuit, ut ibi pœnam quærat, ubi sensus doloris non inveniat, nempe tamen cadavera [4] feris objiciet. Circundati sunt quidam flammis, ipsa tamen pœna habuit sepulturam. Nos incendii cinerem perdidimus, nostra etiam ruina tabuit. Nostra mala non latent, non ignis defunctos cremavit, non feræ laceraverunt, non aves attigerunt, [5] nec tamen cadavera mortibus annumerare possumus. Citra spem convalescendi afflicti sumus, imo etiam citra votum. Gravior indies facti pœnitentia est, pudet vitæ, lucem ac sidera intueri non audeo, quotidie felices mortuos clamo, & malæ conscientiæ facibus agitatus, nihil fortunatius in æterna sede utcunque compositis puto; adeo mors placet. Jam etiam cibis nostris invideo, præterita differo, ipsa ex nimia cupiditate nocet abundantia, desideratos diu cibos avide haurimus, &

1 Qui prius morierentur, ipse devoravit. 2 Aliorum corporibus refertum. 3 Non præbent justas lugendi causas. 4 Non hominibus, prout in nostra calamitate. 5 Non possumus tot cadavera numerare, quot homines mortui sunt, quia ipsi consumsimus.

lassam

laſſam famem ſaturitate ſtrangulamus. Morimur adhuc etiam frumento tuo. Atqui ceteræ reipublicæ partes, quæ ſunt ad uſum populi comparatæ, & leviore cum damni cenſu pereunt, & facile remedium accipiunt, cum reparari poſſit amiſſum. Opera reſtituam, ærarium replebo, naves, arma reficiam: hic vulnus altiſſime penetrat, hic ipſa vitalia feriuntur, ubi populus ruit, ubi continuis funeribus omnis ſexus atque ætas ſemel ſternitur. Exhauſta eſt civitas, & deſolatæ domus, triſte florentis quondam fortunæ indicium, laxi muri. Quam multi in civitate noſtra perierint quæritis? Minima quidem portio ſupereſt, ſed etiam ex hoc intelligi poteſt, eſurienti populo ſatis fuerunt. Plurimum tamen intereſt quomodo perierint. Felix peſtilentia, felix præliorum ſtrages, denique omnis mors facilis; fames aſpera vitalia haurit, præcordia carpit, animi tormentum, corporis tabes, magiſtra peccandi, duriſſima neceſſitatum, deformiſſima malorum. Hæc ad humile opus nobiles manus mittit, hæc alienis pedibus mendicantes proſternit, hæc ſæpe ſociorum fidem fregit, hæc venena populis publice dedit, hæc in parricidium pios egit. Adhuc tamen unum videbatur remedium, non expectare mortis diem, & tabeſcentem quotidie ſpiritum ſupervenientibus malis ſubducere: nam in fame nemo quidem mortis immunis eſt. At non tua culpa fames cœpit, ſed vulneratum jugulaſti, titubantem ſtraviſti, fumantem incendiſti.

Ne quid inique faciam, diviſa ſunt mala. Primam famem fortunæ imputo, ultimam tibi. Moram tuam itineribus ſeparo. Denique ex eo inopiam tibi objicio, ex quo propter te tuli. Itaque caritas annonæ, rarum frumentum, cædes ac direptio pecorum, fuerint fortunæ, fuerint anni, fuerint temporum: aliam conditionem habent civium mortes, & cadaverum dira laceratio, & pejores inopiâ cibi. Hæc fames jam tua eſt. Puta me in præſenti nihil adjicere niſi hoc unum, tardius quam potueras veniſti. Nondum tibi objicio duplicata tempora, nec remenſum toties mare, nec graves ancoras, nondum tantam moram, quanta legationi ſatis eſſet. [1] Si innocentes eſſemus, populum ſeptem diebus perdidiſſes. Anguſtos humani ſpiritus terminos fames fecit. Morimur, deficimus, Feſtina miſericors, omnes excipe auras: etiam ſi tota ſecundis flatibus tetenderint vela venti, tamen remis adjuva. Salutem publicam vehis, ſpiritum populi tui reportas, omnium noſtrum in iſta claſſe navigant animæ. Juramus per tuum reditum, effuſi per gradus templorum vota ſuſcipimus, tendimus manus: nam quas feriamus hoſtias,

[1] Si abſtineremus à cadaveribus civium.

non habemus. Quid ſpem publicam ad ancoras alligas? Non ſtat interim dies, & plenis velis mors venit. Feſtina, merita tua non conditores æquaverint, non ipſi dii plus præſtiterint. Tibi nos, tibi liberos noſtros, tibi quicquid homini jucundum eſt, tibi debemus quicquid vicinæ civitati præſtitiſti. Non dico illa quæ poteram, puta cæruleus imber in naves ruit, claſſis inter fluctus latet, nec inter canentes colliſarum aquarum ſpumas vela dignoſcimus, egerit ex fundo arenas mare, micant ignes, intonat cœlum, ſciſſis rudentibus tempeſtas ſibilat, denique ſidus hybernum conditur: tu tamen perſevera: frumentum vehis: nihil horum neceſſe eſt feliciter naviganti, feſtina. Quererer ſi naves commeatu tardaſſes, dum velocitatis ratio haberetur: mallem accipere dimidium. Non delicati ſumus, non luxuriæ quæritur abundantia, ſed unde ſpiritum ſuſtineamus, unde mortem differamus in præſentia quantulumcunque. Si plus opus fuerit, redibis. Siccæ fauces ſunt, æger anhelitus os tendit. Jam fruſtra in ſinu parentum liberi plorant, & nondum editi conceptus intra uterum famem ſentiunt. Jam nemo dives eſt. Auras captamus, & rore veſcimur, & jam ſperare tormentum eſt, quotidie vires deficiunt. [1] Jam non imus in littus, ſed redimus. In editis ſcopulis populus ſedet dum naves expectat, in paſcua non redit. Aquas ingredimur, & unus ad te ſpectantium rictus eſt, & cum defecerunt omnia, expirant. Te, te expectantes intentis oculis morimur, in mare mortui cadunt. Quoties ſole percuſſa nubes refulſit, navem putamus, quoties fractus vento fluctus incanuit, vela interpretamur. O mobiles miſerorum ſpes, ad unaquæque ſolatia, ab unoquoque quomodo nutant? Hæc certe navis eſt, ecce vela panduntur, propius appellitur, & accedendo creſcit, noſtra eſt, ſuos in utramque partem ventos habuit, noſtris votis gubernati flatus ſunt. Hæc dicimus, at illa interim tranſvolat. Fletus inde & deſperatio, & lucis odium. Nihil enim gravius quam deſtitutæ ſpes torquent. Ne interrogare quidem licuit, aut quærere, nemo applicabat. Ergo incerti omnium rerum pependimus, nihil quiſquam cognovit. Saltem ſi ſcire licuiſſet ubi frumentum vendidiſſes, ipſi petiſſemus. Jam quomodo ad ſingula momenta temporum mutabantur animi? Bene eſt, ſerenus ſol occidit, purus ſe dies tollit, ad nos venti ferunt, jam veniet. Pendet interim fames, & illud quod jamdiu cogitat differt, ita tamen, ut ſubinde computet quot dies ad mortem ſuperſint; nam quid profecit? Meminiſtis, cum contrarii venti flare cœpiſſent & in altum fluctus à terra volarent, quanta comploratio, quanti planctus fuerint, retine-

[1] Jam non imus in littus ſpe te videndi, ſed tanquam deſperantes redimus.

bitur,

bitur, ſtabit, laborabit. At ſi diis placet, legatus noſter tum maxime bene navigabat. Nos in hac fortuna, in tam gravi caſu, in ejuſmodi cogitationibus ſumus; tu ſinus maris circuis, & per omneis curvatorum litorum ambitus terram legis. Sic fit ut te juvet diu navigare. Nullus amœnus prætermittitur portus, nulla celebris civitas inviſitata tranſitur. Mentior, etiam ad eſurientes applicas. Dein ſi quam timoris injuriam quereris, non feram te morantem: quomodo ſatis accuſabo vendentem? Spiritus noſtros tranſcribis, ſalutem noſtram exponis. Quæ diu inæſtimabilis fuit, innocentiam publicam vendis. Frumentum non naufragio perdidimus, non latrocinio: lucro perimus. Tempeſtas quoque aliquam navem in medium littus impingeret, & ex claſſe numeroſa omnes fluctus exhauſiſſet. Periit frumentum, quia claſſis venit in [1] portum. Ita nos alienæ civitati legatum miſimus, & vilia ac devota capita vicinorum [2] deliciis morimur. Nobis nihil jam reſidui ſpiritus ſupereſt, nos in conſpectu mortis ſtamus, nos legatum frumentumque noſtrum ore aperto expectamus, claſſis noſtra [3] vecturam facit, & vicinarum civitatum copias reconducit. Pene à conſpectu noſtro vela converſa ſunt, quantulo minus quam congeſti frumenti pulverem vidimus? Tantum jam temporis tranſivit ex quo pecuniam contulimus, legatum creavimus. Jam dinumeratis temporibus quæ ſecundi venti breviora fecerunt, quotidie ſpero, & ſane prope eſt. At legatus meus ad emendum modo proficiſcitur. Tibi ergo tot civium mortes imputo, tibi ſtragem populi, tibi liberorum parentumque miſerrimas pœnas, tibi quicquid paſſi ſumus, tibi, quod gravius eſt, quicquid fecimus.

Et ſcilicet ſperas ut tantam ſceleris invidiam ab animis noſtris duplæ pecuniæ ſtrepitus avertat? Neſcis quam multa vendideris. Duplo vendidi. [4] Itane infelicitas mea negotianti tibi lenocinata eſt? Quod fame perire cives meos patior, quod, ut veſtram civitatem ſervem, meam everto, quod à tam vicinis littoribus claſſem torqueo, quod ad diem redire non poſſum, quod pretium conſtituitis? Quod [5] occultum datis? [6] Duplum, patrocinio meo tantum lucror. At nos inepti ac veſani de fame querebamur, gravis nobis inopia intolerabilis & miſera, accerſita mors videbatur. Non agimus gratias induſtriæ legati? Reſpub. noſtra locupletior

1 Alienum. 2 Dum vicini frumento nobis deſignato delicate vivunt. 3 Pecuniam lucratur vehendis mercibus ſolvendam. 4 Infelicitatem tuorum civium prætendis, ut exigas majorem pecuniam ab emtoribus? 5 Præter aperta pretia, quid privatum, & proprium mihi dabitis? 6 Quod duplum offertis, id non reddet me ditiorem, ſed id lucror patrocinio meo, ut nimirum apud cives meos excuſatus ſim.

perit. Sacrosanctus mercator opportunum, opinor, invenit mercis [1] exactum. Miror hercle, si tam bene negotium gesseras, quomodo nobis pecuniam non retuleris. Duplo vendidi. Decepisti vicinam civitatem, circumscripsisti, itaque queritur. Duplo vendidi. Hoc enim unum supererat, ut devectum tantidem venderes. Habita est itineris ratio, habita usurarum. Ego vero malo [2] quod tam magno vendidisti. Apparet enim te nihil [3] coactum. Sed si semel [4] ponis hastam salutis, si redemtores vitæ admittis, & nos admone: [5] melius vendes. Nos quicquid in domibus habemus, quicquid in templis, quicquid civitas suum vocat, congerere parati sumus. Frumentum pecunia remetiamur, libertatem nostram addicimus, fines publicos tradimus: omnia licet eadem vicina civitas polliceatur, plus non potest. Prosit mihi quod apud negotiatores solet, in antecessus dedi. Triplum, quadruplum, quantum proposceris accipe, & illa pecunia frumentum licet vicinis afferas. Si nobis nihil de commeatu nostro partiris, nos vicinæ civitati vendemus. Liceat servire ubi frumentum est. Non exigua res est; pro vita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Non potest hic commeatus tam cire emi, quam expectari.

Sed nisi vendidissem, inquit, fame laboranti civitati, timui ne raperet. Et ita utique occupare voluisti, ut nobis injuriam tu potissimum faceres. Multum mehercle vos fallit opinio, judices, si ullam causam ita evidentem deferri posse in forum putatis, cui nulla ne mendacii quidem velamenta contingant. Opinione sua defenditur: & quæ res minime coargui potest, utitur se teste. Ne nos periremus, non timuisti: ne repetiti commeatus post diem nostræ mortis applicarentur, non timuisti. Nostris certe malis quanquam nihil poterat accidere inopinatum, tamen inter metus tempestatum, & ancipites incerti maris casus, confiteor, ne frumentum salva classe perderemus, non timuimus. Non dico ut maxima vis parata sit, ut more immanis latrocinii turba raptorum littus premat, vel repugna, vel fuge, vel roga. Incensurum naves depressurumque minitare potius, quam totum frumentum utique populo pereat. Partire vel gratis, dum nobis aliquid quo respiremus afferas. Illud quo certe nihil asperius accideret, rapi patere. Faciat fortuna quod voluerit, legatus à præcepto non recedat. Refer nobis saltem injuriam nostram, mitte nuncios: ita famem differemus, rapiemus furentes arma, & se in obsidionem civitatis inimicæ sine delectu populus effundet. Vastabo interim fines, hoc est per aliena prata pas-

1 Exportationem, ἐξαγωγήν. 2 Frumentum. 3 Feciſſe; nulla neceſſitate coactum frumentum alienæ civitati vendidiſſe. 4 Auctionem feceris; duplex erat auctio, privatarum rerum, ſine haſtâ, publicarum haſtâ in foro fixâ. 5 Carius tuæ civitati.

car-

car. Si qua in villis deprehendero pecora, diripiam, bellum me alet. Citius ad frumentum perveniemus, quam tu cum frumento redibis; adjuvabunt pugnantem justa sacramenta. Si contigerit æquum fortunæ judicium, non meos tantum commeatus recipiam. Si minus, certe dabitur bene mori. Liceat & manum conferere, in acie confligere. Condant se postea licet muris, longius obsidio eat, interim certe hostium potius cadaveribus vivemus. Sed nulla vis fuit, nulla exterior injuria, tuum certe commeatum nemo rapuit: jure miseri sumus, & ex stipulatu legati nostri perimus. Vendidit quantum voluit, quanti voluit: & ut hoc ad nostras accederet moras, fortasse diu concionatus est; omnis cum fide persoluta pecunia est. Hoc qui colligo? Qui quanti vult vendit, judices, potest non vendere. Nam per fidem si rapere alienum frumentum & possunt, & volunt, quid ita duplam pecuniam solvunt? Nam quomodo in magna inopia quicquid emi potest, vile est: ita cum possis habere gratuitum, duplo carum est. Sed mihi credite, color iste patrocinii est, & diu in saturo otio cogitata defensio. Non potest similis usquam fames fuisse. Nos grave hujus anni sidus afflavit, nostrum hoc fatum fuit, quos non tantum fata, sed etiam emta fallunt: qui nostra pecunia, nostra classe, nostro legato, nostro vento, felicissimo cursu, commeatum tamen perdidimus. Nos a frumento longius sumus. Ad illam civitatem potuit frequenter accedere negotiator, sæpius applicari onusta classis. Itaque non misêre legatos, nullus illis commeatus longius petendus fuit: quod felicissima annona, affluentibus copiis, fortunatis opibus contingit, nihil emerunt nisi devectum. Quare nulla caussa istius quem fingis metus fuit, nulla utique vis. Forum legisti, & quia adhuc supererat tempus, obiter negotiatus es. Rapturos putavi. Quid dicis, scelerate? Et cum hoc timeres, applicabas? Onustus viator apud latrones hospitaris? Commeatum publicum in [1] annonæ scopulos impingis? & plenæ frumento classis ancoras ad tamem ducis? Non præcides medium mare? non velut inhospitales Syrtes, aut voracem Charybdim præterveheris? Non tota in fugam vela torquebis? Nusquam est periculosius legationis tuæ naufragium. Tu ut cogi posses, tu ut auferri frumentum posset, effecisti. Tantum habituri sumus, quantum reliquerit pudor esurientium. Quid te duplo frumentum jactas vendidisse? Potuerunt nihil solvere. Quod refers, alienum beneficium est.

Alterum confingitur hoc loco mendacium. Tempestate, inquit, appulsus sum. Ita plane infelix navigator es, & cujus votis auræ non respondeant? Nescimus te duplo melius

[1] In egenam civitatem, apud quam naufragium commeatuum facturus es.

navi-

navigasse, quam speraveramus? Nescimus singulis commeatibus bina itinera confecta? Nescimus in una legatione ventos quater secundos? Sat erat verbo negare, quod verbo ponitur. Remove hanc spem eludendæ mendacio civitatis. Quo damno probas tempestatem? Quid amisisti? Frumentum certe totum venit in portum, nec laborasti; quanquam nimium onustas naves simulaveris, duplum afferre poterant. Non vexata armamenta, turbatosque funes, aut scissos velorum sinus quereris: classis statim exiit, & quod magnum integræ signum est, cito rediit. Porro tempestas in unum agebat angulum, nihil potuerunt obliquata vela deflectere. Non potes ultra procedere, citra applica. Effuge raptores, effuge non dimissuros. Si aliud fieri non potest, cum tempestate decide, naufragio in desertum littus impinge. Quid evitata procella prodest? quid subducta nubibus [1] inviis classis? in portu naufragium fecimus, & frumentum ad ancoras perdidimus. Ego vero, inquit, attuli, & quidem duplum. O nos felices! Rumpamus saturitate præcordia, pascamur in præteritum, & famem [2] crudelitate pensemus. Frumentum attulisti. Quid quod medicina mortuorum sera est! Quid quod nemo aquas infundet in cinerem? Quid quod extincto populo etiam [3] novendialis tarde venit? Quid quod jam ego frumentum non desidero? Naufrago tabulam abstulisti, mortuo applicas navem. Duplum est, infunde in sepulcra, & admetire tumulis. Ibi sunt qui mandaverunt. Quid aliud effecisti afferendo frumentum, quam ut nos quod adhuc fecimus, pœniteret? Nunc me magis pudet, nunc cibos meos objurgo, potui heri non comedisse. O nefas, in quo me scelere commeatus deprehendit! Siccine paria fecimus? Adhuc nihil habuimus, sed hunc licet reponamus. Quis autem unquam pensabit necessaria supervacuis? Duplum attulisti, sed illis qui perierunt, nihil. Sed non possumus jam non feciſse quod fecimus: plerunque sera pro nullis sunt. Sed & temporum ista momentis aut pretiosa fiunt, aut vilia. Vis scire quantum inter hoc tempus & illud interfit? Tenta igitur forum tuum, totum hoc non potes dimidio vendere.

Supereſt adhuc unum patrocinium, in quo spes omnis profligatæ causſæ consistat. Ad diem veni. State hic certe, judices, nam ferri non potest, exundat altius dolor. Pudorem publicum, quamvis projectum, & jam olim sepultum, hucusque protrahis? Cur non expectavimus? Cur famem non ad constitutum diem [4] distulimus? Cur ad tantum nefas acceſſimus? In hac lance publica causſa, judices, pendet, aut

1 Minantibus tempestatem, qua via cursus impediatur. 2 In nosmetipsos: ad mortem usque edamus.

3 Novendiale sacrum est, quod novem continuis diebus à morte factum est. 4 Sic MS. Alii, tulimus.

iste

iſte tarde fecit, aut nos cito. Hoc videlicet expectaſti, & ne [1]copioſum eſſet officio tuo maturius rediſſe, ex induſtria tempus triviſti. Non tempeſtas in cauſſa fuit, non vis ulla vicinæ civitatis. Una ratione moratus es, nondum erat tempus. Adeone nobis miſeriæ publicæ exciderunt? Adeo inſperato frumento obſtupuimus, ut hæc audienda ſint? Ultimum omnis memoriæ reum una vox innocentem facit? Populatorem everſoremque civitatis niſi ad ſupremum damnabo, abſolvatur. Publicus reus rediit. Illum, reſpondet, diem dedimus. Tu tamen ſi interpellatus tempeſtatibus ſerius veniſſes, excuſares mare, & ambiguos flatus, & tibi bonam cauſſam habere videreris, cum diceres; ante non potui. Et nos hæc cogitavimus, his caſibus ampliavimus tempus. Nos illum tibi diem dedimus: ſed quia illud citius emiſti quam ſperavimus, ſupra votum noſtrum navigaſti. Ad proximum littus mature claſſis applicata eſt. Ego tibi poſſum ſatis iraſci? Felicitatem noſtram perdidiſti. Ergo [2]quantum in te, tempus conſumtum eſt, dies exceſſit, pejus pati nihil poſſumus, ſed peſſima diu patimur. Imputa nobis propitios ventos, & ſecundum mare, & civitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti vendidit, quantum duobus populis ſatis eſſet. Quantumlibet velocitate tua glorieris, computa ſi placet, quando primum conterminos portus onuſta claſſe comprehenderis, quam tarde à vicina civitate veniſti. At etiam, ſi diis placet, animo defenditur, & quam cauſſam vexandæ civitatis habuerit, quærit. Iſtud ego interrogare debueram. Non ubique, judices, morandum eſt: alioqui ſi quid requirere vellem, multa occurriſſent. Solent hi negotiatores, præter hæc aperta pretia, privatum aliquid ac proprium ſtipulari, utique cum alienam rem vendunt. Poteſt fieri ut primo lucrari voluerit pretium, ſerius deinde ſubvenerit reddendæ rationis dicendæque cauſæ cogitatio. Væniit fortaſſe frumentum lucro, redemtum eſt patrocinio. Poteſt fieri ut aliquam gratiam ſperaverit à civitate ſervata: occulta quædam in civitate ſua odia, quæ plerumque ex inanibus cauſſis oboriuntur, habuerit. Multa ſuccurrunt, ſed (ſi qua eſt, judices, dicenti fides) ego nihil invidioſius reputo, quam quod civitatem ſuam ſine cauſſa perdidit. Quæcunque ratio, quodcunque propoſitum fuit, audi quæ paſſi ſumus poſtquam redire potuiſti. Tranſeo tormenta noſtræ inopiæ, maciem corporis, vulſos terra, deſtrictoſque ramis cibos, quod aris altaria non impoſuimus, quod populus corporibus ſuis vias ſtravit, quod mendicus quem rogaret non habuit. Non objiciam tibi famem. O triſtis recordatio, ô tormentis omnibus con-

1 Ex abundanti mereris. 2 Cum ante diem potueris redire, quantum in te eſt, feciſti ut etiam ad tempus præſtitutum non redieris.

ſcientia gravior! Rumpe ferreum pectus, & ardentia ſcelera viventeſque intus epulas excute. Luctantur intra viſcera animæ, & uterum funeribus gravidum mortes agunt. Credibiles fabulas fecimus, felices miſerias, ſcelera innocentia. Omnes quaſcunque clades fama vulgavit, ſolatia hinc petant: hic audient occiſos ſine ſanguine, ſepultos ſine ignibus cibos. Si quis mentitus eſt Cyclopas, Leſtrygonas, Sphingas, aut inguinibus virginis latratum. Siciliæ littus, & quæcunque miſer didici domi, comites, quæro, hinc argumentum, hinc fidem accipiant. Quædam plane falſa ſunt: Sol in ortu ſuo non occidit, nec ad humanorum viſcerum epulas diem vertit. Vidit nos vulneribus paſtos, & ad eviſcerata corpora illuxit. Publice monſtra commiſſa ſunt, & inexpiabile nefas uno ore civitas fecit. Pœnis noſtris jam ne fames quidem ſatis eſt. Hoc non omnes feræ faciunt: & quamvis ſenſu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis veſcuntur, uti quæque conſueverunt. Inter homines etiam ſi qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abſtinent: nec eſt ulla ſuper terras adeo rabioſa bellua, cui non imago ſua ſancta ſit. Nos, quibus divina providentia mitiores cibos conceſſit, quibus ſociare populos, mutuo gaudere comitatu, ſidera oculis animiſque cernere datum eſt, viſa non ante nos fecimus, nigros fame dentes pallidis cadaveribus impreſſimus, & inter horrorem ac famem reſtrictis labris morſus abrupimus. Cadavera rogis devoluta ſunt, & ad funera tanquam ad naves concurrimus. Deficit aliquis extremo jam ſpiritu pendens; tamen durat, quia prius moriturum alterum putat: invicem expectant: & ſi ſpei figuratione tardius cadit, morſibus pugnat. Non in omnibus mortes expectantur, pater liberos eſurit, & oppreſſa decimo menſe mater ſibi parit, redit in uterum laceratus infans. Cludunt domos, ne quis funus eripiat. Solæ ſunt divitiæ mortium: velut infauſtæ aves ſupra expirantes ſtamus. Secreta miſeri petunt, in ſolitudinem fugiunt: & ubi nulla ſpes vitæ ſupereſt, mortes ſuas abſcondunt: jam morituri ad feras confugiunt. Dehiſce terra, & hanc noxiam civitatem (ſi hoc ſaltem fas es) hauſtu aliquo ad inferos conde. Cœleſtes auras contaminato ſpiritu polluimus, & ſideribus ac diei graves, & invidiam ſeculo facimus. Nullas jam ſpero fruges, propitios deos non mereor. Quomodo me à ſcelere meo divellerem? In quas ultimas terras, quæ inhoſpitalia maria conderem? Meum ſane conſcientia urunt animum intus ſcelerum faces: & quoties facta reputavi, flagella mentis ſonant. Ultrices video furias, & in quamcunque me partem converti, occurrunt umbræ meorum. Habitant neſcio quæ in pectore meo pœnæ: & ne morte ſaltem hos metus effugiam, occupant gravia apud inferos ſupplicia, volucris rota, & fugacibus cibis eluſus ſenex.

Adeone

Adeone apud inferos quidem ulla pœna eſt fame major? Et ille hæc patitur, qui hominem appoſuit epulandum. Nobis imminet ſaxum, nobis ſtridunt ferreæ turres, noſtris cauſſis urna jam ſtetit, nobis vivax ipſum creſcit jecur, quia illic quoque viſcera tantum aves laniant. Excipiunt nos in proximo littore inhumatæ noſtrorum animæ. Miſerum me, verane hæc ſunt, an mens aſpicit? Laceros video manes, & truncas partibus ſuis umbras. Quid hoc eſt? Non de ſepulcris inſurgunt, non aliquo terrarum hiatu procedunt umbræ noſtrorum: de populo exeunt. Illuc ite, tædas intendite illi, illum anguibus petite, & tam longæ moræ exigite rationem. Vobis dicat; Duplum attuli. Vobis dicat; Ad diem veni. Ego ſi hujus pœnam videro, poſſum reddere rationem quod vixi.

APES PAUPERIS.

DECLAMATIO XIII.

ARGUMENTUM.

Damni per injuriam dati ſit actio. Pauper & dives in agro vicini erant junctis hortulis. Habebat dives in horto flores, pauper apes. Queſtus eſt dives flores ſuos decerpi ab apibus pauperis. Denunciavit ut transferret. Illo non transferente, flores ſuos veneno ſparſit. Apes pauperis omnes perierunt. Reus eſt dives damni injuria dati.

Pro Paupere contra Divitem.

CREDO ego, judices, pleroſque mirari, quod homo tenuis, etiam, antequam quod habebam perdidi, pauper, auſus ſim judicio lacesſere divitem utique vicinum, eumquæ notæ impotentiæ, expertæ crudelitatis, in tantis fortunæ viribus pernicioſum inimicum etiam ſi venena non habeat. Neque ipſe hoc periculum ignoro, expertus non levi documento, quanti ſteterit mihi quod ſemel imperata non feci. Sed neque illud, judices, damnum tolerabile eſt pauperi, cùm tam parvis etiam divites moveantur. Et mihi quanquam prope nihil jam relictum eſt quod perderem, ſi tamen iſta impune ſuſtinenda ſint, ſolatium erit iram potius quam contemtum pati. Nec ſane vitæ cauſa jam ſupereſt, ſi ad ceteras humilitatis noſtræ contumelias hoc quoque accedat, ut ſi habemus aliquid, migrandum ſit: ſi perdidimus, tacendum. Unum oro, ne cui minor dignitate veſtra videatur cauſſa litis meæ. Ante omnia enim non debetis expectare ut pauper magna perdiderim, ſed quantulum eſt quod abſtulerit mi-

hi dives, minus eſt quod reliquit. Et tamen quis indignatur apes formula vindicari, cum venenis etiam floſculi vindicentur? Quod tamen, judices (quanquam everſus, & ab omni ſpe tuendæ paupertatis excluſus) æquiore animo tolerarem, ſi cujus culpæ etiam ſi injuſtam pœnam, meritam tamen iram tuliſſem. Sed circumſpicienti omnia nihil mihi objici poteſt à divite, niſi quod vicinus ſum.

Eſt mihi paternus, judices, agellus, ſane anguſtus & pauper, non vitibus conſitus, non frumentis ferax, non paſcuis lætus, jejunæ modo glebæ, atque humiles thymi, & non late pauperi caſæ circumjecta poſſeſſio. Verum mihi vel hoc fuit gratiſſima, quod non fuit digna quam dives concupiſceret. In hoc ego vitæ meæ ſecreto remotus à tumultu civitatis, ignobile ævum agere procul ab ambitu, & omni majoris fortunæ cupiditate conſtitui, &, dum moleſta lege naturæ tranſiret ætas, vitam fallere. Hoc mihi parvulum terræ & humilis tugurii ruſticum culmen æquitas animi regna fecerat, ſatiſque divitiarum erat, nihil amplius velle. Quid prodeſt? Sic quoque me latentem invenit invidia. Nec ab initio, judices, vicinus divitis fui: pares circa me habitavere domini, & frequentibus villis concors vicinia parvos limites coluit. Quod cives paſcebat, nunc divitis unius hortus eſt. Poſtquam proximos quoſque revellendo terminos ager locupletis latius inundavit; æquatæ ſolo villæ, & exciſa patria ſacra, & cum conjugibus parviſque liberis reſpectantes patrium larem migraverunt veteres coloni: & latæ ſolitudinis indiſcreta unitas facta eſt, poſtquam ad apes meas divitis fundus acceſſit. Namque ego, judices, dum fortius opus permiſit ætas, terram manibus ſubegi, & difficultatem labore perdomui, & invito ſolo nonnihil tamen fœcunditatis expreſſi. Cito labitur dies, & proclivis in pronum fertur ætas: abiere vires, cenſus meus, detectaque labore ſenectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit niſi diligentiam. Circumſpicienti quod conveniret opus invalidæ ſenectutis curæ, ſuccurrebat ſequi pecora, fœtuque placidi gregis paupertatem tueri: ſed ex omni parte circumjectus divitis ager vix tenuem ad greſſus meos ſemitam dabat. Quid agimus, inquam! Undique vallo divitiarum cluſi ſumus. Hinc hortuli locupletis, hinc arva, inde vineta, hinc ſaltus, nullus [1] terræ datur exitus. Quæramus animal quod volet. Nam quid apibus invenit natura præſtantius? Parcæ, fideles, laborioſæ. O animal ſimile pauperibus! Et ſane dabat occaſionem mihi opportunitas hortuli mei. Eſt namque poſitus ad ortus ſolis hyberni, apricus, omnibus ventis medius. Fuſus ex proximo fonte rivus, crepitantibus inter radiantes calculos aquis, utrinque ri-

1 Per terreſtrem viam.

pa

pa virente præterfluit. Satis consiti flores, & viridis quamvis paucarum arborum coma, nascentibus populis prima sedes, unde ego frequenter consertum novæ juventutis agmen ramo gravescente susceptum. Nec me tanta capiebat voluptas, quod fluentia ceris mella conderem, quod ad sustinendas paupertatis impensas deferrem in urbem quod divites emerent, quam quod adversus omnia lassæ tædia ætatis habebam senex quod agerem. Juvabat aut lenta vimina vernis fœtibus texere, & ne æstivus ardor aut hyberna vis gravidam penetraret alvum, hiantes rimas tenaci linire fimo, aut fessis apibus ultro præbere mella, aut fugiens examen ære terrere, aut bella sedare pulveris jactu: tum ne quid periculi saltem singulis esset, avidas longe fugare volucres, & arcere parva dictu animalia: recusas interim scrutari apium domos, ne per vacuas alvos fœda pestis insidiosas texeret plagas. Dederam laboribus meis justam senex missionem, habebam quæ pro me opus facerent.

Quo non penetras, livor improbe? Quidve scabræ malignitati clausum est? Invidit pauperi dives. Cum evocasset me subito trepidum, totoque fortunæ suæ strepitu circumstetisset, Quid tu, inquit, non potes imperare apibus tuis, intra privatum volent? Ne hortorum meorum floribus insideant? Ne in meo rorem legant? Remove, transfer. Impotentissime tyranne, quo? Nunquid tam latum possideo agellum, ut illum apes transvolare non possint? Neque tamen tantum inerat pectori meo robur, ut non perturbarer denunciatione notæ impotetiæ. Volui relinquere avitos lares, & conscios natalium parietes, & ipsam nutriculam casam; jamque pauperem focum, & fumosa tecta, & consitas meis manibus arbusculas transferre destinatus exul decreveram. Volui, judices, decedere, volui, sed nullum potui invenire agellum, in quo non mihi vicinus dives esset. Nec tamen licuit diu quærere. Forte serenus pura luce fulserat dies, & hilaris matutini solis tepor ad quotidiana opera lætius solito agmen effuderat. Quin ipse spectator operis (præcipua namque hæc mihi voluptas erat) processeram, sperans fore ut viderem quemadmodum aliæ libratæ pennis onera conferrent, aliæ deposita sarcina in novas prorumperent prædas, & quamquam angusto festinaretur aditu, turba tamen exeuntium non obstaret intrantibus, aliæ militaribus castris pellerent vulgus ignavum, aliæ longum permensæ iter fatigatæ anhelitum traherent, hæc ad æstivum solem porrectas panderet pennas. Miserum me, ignoscite modo gemitibus meis! Non flosculos perdidi, nec caduca folia proximo lapsura vento. Apes cum volarent sursugium

1 Apibus; populus etiam à Columel. de apibus dicitur.

tenuitatis meæ, ſolatium ſenectutis amiſi. Nunquam me alias pauperem putavi. Triſte me excepit expectatque ſilentium, & inanis alvi inchoata tantum opera, & rudes ceræ. Vos, judices, æſtimate quatenus recipiatis hunc affectum meum. Libenter bibiſſem, ſi inveniſſem, venenum. Hoc mihi damnum non brumæ glacialis penetrabilis rigor, non ſuppreſſi longa ſiti flores induxerunt jejunam miſeris famem, non aviditas injuſta domini nihil mellis reſervantis: non [1] æqualis feſſas morbus invaſit: non damnatis ſedibus ſuis avias fuga petiere ſilvas. Apes pauper miſer in opere perdidi. Paravit homo nefarius ante omnia tantum veneni, quod poſſet & divitis hortis ſatis eſſe, & linivit flores maleficis ſuccis, & in venenum mella convertit. Sparſit omnibus floribus mortem: & quanto plura interim corrupit, quam quæ apes abſtuliſſent? Illæ ſtudio quotidiani operis excitatæ, ut primum aurora lucem vocavit, in aſſueta miſeræ paſcua volant, ut antequam noctis humorem radii ſolis ebiberent, matutinos legerent rores, & cœleſtes aquas ad horreum ferre poſſent, nec ſibi, ſed operi biberent. Hic triſte ſpectaculum, & tantum non ipſi qui fecerat, miſerandum. Illa ad primum feralis ſucci hauſtum inſolito conſternata guſtu fugit, ſed fugiſſe nihil prodeſt. Illa longiores expetitura paſtus, in altum tollitur, vitamque in aura relinquit. Hæc primo ſtatim floſculo immoritur. Illa rigeſcentibus morte pedibus exanimis, ſicut hæſerat, pendet. Alia defecta niſu volandi, adhuc per terram languide repit. Si quas tamen uſque ad ſedem ſuam diſtulit mors lentior, ſicut ægræ ſolent ſub ipſis pendere portis, in globum nexas, & mutuo amplexas mors ſola diviſit. Quis figurare poſſit, quis dicere, quam multas mali formas, quam varia lethi genera fecerint tot mortes. Semel ut ipſe triſtem finiam expoſitionem, dicendum eſt: omnes perdidi. Celebre illud alvearium, & domino ſuo notius ad nihilum recidit.

Audete nunc laceſſere divitem, quibus vitæ cauſſa ſupereſt: exerite libertatem fortibus verbis ſi quid offenderit, & quod difficillimum fuit, jam expertus eſt venenum. Quod ſi mihi fortuna vel ingenii vires, vel ſuas dediſſet, crimen iſtud non privatam taxationem formulæ merebatur. Venenum leges habere, emere, noſſe denique vetant, inevitabilem peſtem occulta fraude graſſantem. Male hæret ibi innocentia, ubi poteſtate eſt ſecretum ſcelus, velut venenum, & quidem præſentaneum, inventum, compoſitum, datum eſt. Quantulum intereſt quis biberit? Homo dedit, & homini dari poteſt. Non adeo deſunt odiorum cauſſæ, ut jam rara ſimul-

1 Ex quo omnes æque pereunt, cui opponitur morbus antecepa.

tas

tis ſit: & ut videatur aliquis nihil magis quam malos odiſſe, libebit aliquando longius manum porrigere, & indulgere animis. Credite mihi judices, difficilius eſt venenum invenire, quam inimicum. Sed me conſcia mediocritatis infirmitas intra meas tantummodo continet querelas. Nam damnum id eſt, judices, graviſſimum. Pauper vulnus accepi, quod mihi diutius deflendum apud vos quam probandum eſt. Nam coarguendis quidem criminibus quis labor eſt adverſus confitentem? Habent divites hoc quoque contra nos contumelioſum, quod non tanti videmur ut negent. Porro qui confeſſum defendit, non abſolutionem ſceleris petit, ſed licentiam. Longius iſta quam timui quæſtio pervenit: non de præterito tantum litigamus: hoc agitur, ut etiam ſi quid forte reparavero, iterum diviti liceat occidere. In duas enim, quantum animadvertere potui, quæſtiones dividit cauſſam, an damnum ſit, & an injuria datum? Negat eſſe damnum, quod animal liberum, & volucre & vagum, & extra imperia poſitum perdiderit. Negat injuria datum, quod in privato ſuo, quod eas quæ ſibi nocerent, extinxerit: poſtremo quod ſparſo tantum per flores veneno, ipſæ apes ultro ad mortem venerint. Ut nihil eſſet quod his poſſem reſpondere, æquum erat inter vicinos ſic agi? Sed excutiam ſingula, nec prius meis argumentis nitar, quam. diverſa repulero. Quoniam quidem quæritur an damnum ſit perdere, quod lucrum eſt habere. Liberum eſt animal puta: non dico fœtus meis manibus exceptos, & in tutam conditos ſedem, & reſervatis ad ſupplementa generis favis examen vernaculum, quoniam quidem tyrannorum jura defendis, natos in privato meo: puta me vel inanis arboris trunco, vel cavis inventos petris domum favos retuliſſe: multa nihilominus quæ libera fuerant tranſeunt in jus occupantium, ſicut venatio, & occupatio. Nam ut cetera animalia hominum cauſſa finxerit providentia, quod omnibus naſcitur, induſtriæ præmium eſt. Quid autem non liberum natura genuit? Taceo de ſervis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iiſdem legibus, eadem fortuna, eadem neceſſitate natos. Ex eodem cœlo ſpiritum trahunt: nec natura illis, ſed fortuna dominum dedit. Cur infrenatis equis vector inſides? Cur injuſto quotidie jugo boum colla deterimus? Cur in uſum veſtium ſæpe pecori lanæ detrahuntur? Taceo de ſanguine & epulis per mortem paratis. Si omnia quæ libera generantur, naturæ demus, deſinitis divites eſſe. Si vero hæc conditio eſt, ut quicquid ex his animalibus in uſum homini ceſſit, proprium ſit habentis: profecto quicquid jure poſſidetur, injuria aufertur, ut volucres mites, & aliæ quæ per ruſticas villas, quæque ditibus cellis ſaginantur, in quibus tamen domini ambigua poſſeſſio eſt, & vaccæ, & armenta, & omne pecudum genus. Sed illa

impo-

impoſitus cohibet magiſter. Pejuſne domino in iis jus eſt, quibus cuſtode non opus eſt? Nam ſi hoc dicitis, nihil eſſe noſtrum quod perire poſſit, ex nullius animalis damno hæc edi formula poteſt. Nam & errare pecudes ſolent, & fugere mancipia. Si hoc in ceteris non obſtat, vagari tu nolles apes, in opus exire, & ad quotidianum cenſum laboris aſſidui non detrectare [1] militiam? An non ipſæ domum ſua ſponte revolant, finemque laboris ſui ſole metiuntur, & omnis intra ſolitas domos turba conditur, noctemque modeſto ſilentio trahunt? Age porro, ut non ſit earum certa poſſeſſio dum volant: nempe cum remearunt, concludi, transferri, donari, vænire poſſunt: in poteſtate ſunt. Quomodo autem poteſt ſine damno meo perire, quod quotidie meum eſt? At extra imperia poſitum eſt. Mirum hercle, ſi negato commercio ſermonis humani, ſunt in ceterorum animalium forma. Tamen quam dominus dedit incolunt ſedem, laſcivientem luxuria fugam tinnitu compeſcimus. Etiam ſi diverſis regibus coorta ſeditio ad bellum inflammavit iras, exiguo pulvere, vel unius pœna ducis reſedit omnis tumor. Illa vero admiranda ſedulitas, quod operi totus inſumitur dies, in dominorum reditus [2] ablata ſupplentur. Age, ſi obſequi poſſent, quid amplius imperares? Intelligo his vanis ultra neceſſitatem eſſe reſponſum. Si non ſunt apes meæ, ne id quidem quod his efficitur, meum eſt. Atqui nulla unquam inveniri potuit impudentia, quæ fructus meſſis in dubium vocaret. Hoc ergo fieri poteſt, ut quod naſcitur, meum ſit: quod generat, alienum? Age, ſi mihi alvi furto abeſſent, utrum nulla daretur actio? An viminis modo viliſque texti pretium formula taxaſſem, & perinde agerem quaſi inanes perdidiſſem? Niſi fallor, eſſet æſtimatio & apum. An tandem quas ſurripere non liceret, liceat occidere? Non eſt damnum quod exutus ſum? quod reditus perdidi? quod annuos fructus præſidia paupertatis amiſi? Non eſt damnum id perdidiſſe, quod (ut proximo utar argumento) ſi habere voluero, emendum eſt? Quid ergo tibi opus eſt maleficis ſuccis, cum liceret palam trucidare, & plenos vel cremare igni, vel aquis immergere alveos? An eſt aliquod animal, quod non liceat niſi venenis occidere?

Ut damnum ſit, inquit, jure tamen feci, in privato meo. Per fidem veſtram, judices, [3] ſuccurrite exemplo. Non ſufficit his partibus unus ruſticus pauper: obviam publice eundum eſt, & objiciendæ adverſus naſcentem licentiam [4] conſenſu manus. Credite mihi, major lite quæſtio eſt. Hoc vobis hodie judicandum eſt, ubi ſcelus facere non liceat. Nam

1 Expeditionem, profectionem, ut quotidie augeant cenſum labore aſſiduo. 2 Mella quæ auferuntur in uſus domini. 3 Avertite damnum, quod hoc exemplo in vos omnes redundabit. 4 Publico.

cur

cur non hoc idem de homicidio reſpondeat? cur non de latrocinio? Non enim jure iſta, ſed modo differunt. Aperitur ingens funeri via, & obluctantia diu legum velut clauſtris ſcelera liberâ portâ prorumpunt, ſi in privatum jura non veniunt, & in manifeſtima quaque noxa non de facto quæritur, ſed de loco, non æqua portione cum ſceleratis terras diviſimus. Ubi enim non jam divitum privatum eſt? Parum eſt proximos æquare terminos, & poſſeſſiones ſuas velut quaſdam gentes fluminibus montibuſque diſtinguere. Jam etiam devios ſaltus, & ſilvas vaſta ſolitudine horridas occupant, tot aquæ intra paucorum umbram latent, è finibus ſuis populus excluditur, nec ullus [1] procedentis finis eſt, niſi cum & in alterum divitem inciderit. Adhuc tamen ſpolia tranſeuntium, & abacti pecorum greges ſub hoc titulo defendebantur, jam privati veneni [2] tranſcriptio eſt. Iterum ac ſæpius, judices, admoneo, conſiderate, diſcite: aut nihil uſquam contra jus licet, aut in privato omnia.

At enim adverſus inferentem damnum juſta ultio fuit. Dicam nunc quam iniqua ſit invicem injuriæ compenſatio, quamque non ſolum legi adverſa, ſed etiam paci. Barbarorum mos eſt populorum, quos procul omnis juris humani ſocietate ſummotos proxima belluis natura efferavit. Nos ideo magiſtratus legeſque à majoribus noſtris accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit: & aſſiduæ ſcelerum cauſſæ ſe refellant, ſi ultio crimen [3] mutabit. Damnum accepiſti. Erat lex, forum, judex: niſi ſi vos jure vindicari pudet. At meherde jam ad arma mittimur, & inſtituitur pernicioſa nocendi contentio, & in vicem legis ira ſuccedit. Premetur quidem obnoxia infirmitas, & paucorum dominio ſubjecto plebes triſte ſervitium perferet. Eſt tamen & pauperibus interim dolor: & ut facilius nobis noceri poteſt, ita vobis [4] latius. Poſtremo placeas licet tibi opum tuarum fiducia, dives, [5] ſi mihi vivere expedit, pares ſumus. Quid ergo? Si quid tibi damni attuliſſent apes meæ, non mihi auferetur [6] ratio, ſed forſitan aliqua daretur & [7] tibi. Nunc vero quid quereris? Credo depopulatos agros, everſoſque reditus. Non enim debet leve eſſe damnum, quod dives ferre non poſſit. Decerpebant, inquit, flores meos. Ecquid intelligitis, judices quanto dolore dignum ſit quod ego perdidi, ſi etiam hoc damnum eſt, flores auferre? Ita plane. Alioqui tu illos in vetuſtatem reſervabas, & durarent adhuc niſi ad hortum tuum apes veniſ-

1 Divitis. 2 Excuſatio, prætextus. 3 Sic MS. Alii imitabitur: ſi crimen non fuerit cui ultionis cauſas poſſum prætendere. 4 Divitibus amplior res proinde majus damnum accepturis. 5 Vivendi cauſa, mihi ſuggerit paria argumenta me defendendi, ac opes tuæ tibi nos pauperes contemnendi. 6 Meæ defenſionis. 7 Me in jus vocandi.

ſent.

ſent. Cujus rei inveniri poteſt brevior ætas? Namque dum immaturos exterior alligat cortex, nondum dixeris florem. Paulatim deinde vividiore ſucco tumeſcit uterus, & albentes accipit rimas, nec dum tamen flos eſt. At cum ſe ruptis jam tunicis in patulum capita fuderunt, & velut fiſſa in orbem, jamque eorum videtur maturitas, & [1] ignotus occaſus eſt, & jam ſine ventis quoque ſoluta natura, & labitur gratia, nec quiſquam eſt flos niſi novus. Quare ſi dicerem, abſtulere peritura, & quæ protinus humi jacuiſſent, in uſus hominum converſa: inauditus tamen livor videretur etiam apibus invidere. Nunc vero diſſerendum mihi eſt, quam momentoſa ſit hujus animalis rapina. Neſcimus qua pernicitate plerunque vix contactis floribus revolet, diſcurratque per ſingulos [2] velox experimento: quam etiam ubi immorantur, libratis pendeant alis. Quis unquam quod ferentem apem viderat, ubi deeſſet invenit. Quantulum vero eſt quod ex his manu conſitis floribus legant? Prata, ſilvæque, vel maturæ fructibus vites, & fragrantes thymo colles (quantum conjectura ſuſpicari poteſt) pabulum miniſtrant. Non ex omnibus floribus carpunt utilia operi ſuo, ſed in omnibus quærunt. Præſens & quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus quibus inſedere, odorem mellis inſpirant, & brevi contactu vim ſui relinquunt. Hoc tu damnum intelligis? Hoc veneno vindicas, quod mehercle inhumane etiam fumo prohibuiſſes? An non te ſolus vicinus colui? Non frugum mearum primitias omni vere miſi? Non ſi quis ceris novis candidior incidit favus, tuis reſervatus eſt menſis, cum parvis mediocritate munuſculis illa ſemper adjiceretur commendatio: Hoc tibi mittunt apes meæ? Puto relata eſt mihi gratia.

Admonui, inquit, & ut transferres denunciavi. Idcirco contumacem merito puniſti. Non enim video quid aliud patrocinio tuo conferat hæc denunciatio, ſupervacua, ſi licuit tibi facere quod queror: injuſta, ſi non licuit: juſta aut ſine iſta, aut ne cum iſta quidem [3] valeat. Pudoris vero quod velamentum eſt, male audire, culpam defendi ſuperbia? An tandem tuas pecudes quamvis diffuſa ſtabula non capient, tibi omne armentis mugiet nemus, tu gregibus arva ſulcabis, & ad excolendos agros procedet ignota etiam villicis familia, tuis horreis [4] populi annona pendebit, nec tamen invidebimus, nec quiſquam tam grave putabit ſibi iſtud fortunæ tuæ pondus: nos ſi paucas apes intra anguſtias pauperis horti compoſuimus, quæ tamen vobis mella faciunt, id prorſus in-

1 Legit Gronov. Admotus, viz. maturitati occaſus vicinus eſt. 2 Cito experitur an ſit aliquid in flore quod delibaret. 3 *Aliquid patrocinii tuo conferat hæc denuntiatio.* 4 Quæ populo ſufficiat.

digne

digne ferendum eſt? Et, quod nunquam fando cognitum eſt, vicinus diviti pauper moleſtus eſt? Adeo parum eſt, plurimum poſſidere, ut cum ſervis quoque veſtris habere peculium liceat, invidioſum nobis putetis quicquid egeſtatis nomen exceſſerit? Adeone his, in hac, ut putamus, æquiſſima libertate, legibus vivimus, ut nobis habere medelam non liceat, vobis liceat habere venena?

Poſtremo quidem divitis patrocinio non putavi, judices, reſpondendum, niſi rideri veſtram majeſtatem contumelioſa defenſione non ferrem. Ultro enim, inquit, ad mortem venerunt apes tuæ. Ita plane. Alioqui tu venenum floribus dederas. Impudentiæne, judices, ejus aſſignem, ſi hoc mihi apud vos obtinuerit, an ſtultitiæ, ſi ſperaverit? Si venenum homini dediſſet, diceret ipſum labiis admoviſſe pocula. Si percuſſorem poſuiſſet in ſaltu, ipſum in inſidias ultro veniſſe clamaret. Si telum abjectaſſet in tenebris, non illatum ſua culpa contenderet. Ego, judices, quid dico? Duo eſſe ſola quæ omni in crimine ſpectanda ſint, animum, & eventum. Quis animus divitis fuit, cum venenum ſparſit? Ut apes perirent. Quis eventus? Perierunt. In ſumma, judices, quis dubitet quin damnum ei ſit imputandum, ſine quo non accidiſſet? Intelligo neque prudentiam veſtram deſiderare plura de cauſa, neque veſtram fidem ac religionem egere exhortatione verè judicandi. Quid moror igitur? Tenet me dolor, & affuetæ voluptatis deſiderium. Sunt quædam in hac cauſſa, quæ ſarcire pœna non poſſit. Major forſitan materia videatur affectus. Si pauperes amare niſi paria non poſſumus, & neceſſario nobis precioſa quæ ſola ſunt: animum meum extinctæ unius horæ momento tot animæ movent, quot perierunt de me bene meritæ. Quin ipſum lethi genus addit indignationem: veneno perierunt. Quis hoc ulla ſatis proſequi poſſit invidia? Apes veneno? Hæc illis gratia refertur, quod fructibus noſtris invigilant? Quod quotidiana ſtatione laboris aſſidui ne damno quidem ſummoventur? Nam & cetera animalia videtur mihi natura uſibus noſtris genuiſſe, hæc etiam deliciis, cum eo quod in illis quæ vel ſcindendo ſolo, vel maturando itineri comparamus, multus ante redditus inſumitur labor: & cum perdomanda, cum alenda ſint, nihil tamen poſſunt ſine homine, & tantum coacta proſunt. Apes faciunt injuſſæ favos: ſine ullo rationis humanæ miniſterio totus fructus ultro venit. Adjice quod cetera animalia aut ſatis incurrunt, aut vitibus nocent: primaque, ut fama eſt, hoſtiæ cauſa pecudi fuit læſa fruges. Harum ita innoxius per prata ſilvaſque diſcurrit labor, ut tantum factum opus appareat. Qua ſatis digna proſequar laude? Dicam animal quodammodo parvum hominis exemplar? Hoc humana excogitare non potuit ſolertia. Etiam ratio noſtra, quæ ſub terris

lucrum invenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venena potius invenimus. Jam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia, non illas libido progenerat, domitrixque omnium animalium Venus. Utque homines in excusationem sui fabulis tradiderunt, etiam deorum posteritas has regnis suis excepit. Abest inimica virtutum voluptas castis sine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut stipatæ sunt per mella vivisscunt: &, ut oportet animal laboriosum, ex opere nascuntur. Inde ut adolevit juventus, & ad similes labores ætas roborata convaluit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo nova turba laboret, quasi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor: suspensumque proximis ramis examen, humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia nostra (quæ nos scilicet ambitiosi nostri æstimatores, proxima divinis credimus) ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nulla apis nisi artifex nescitur. Quid credas aliud quam divinæ partem mentis his animis inesse? Quid præcipuum referas? Non ut cetera animalia per pastus vaga, incertum quieti capiunt cubile, [1] noctis arbitrio semper habitatura, sed tutas sedes continent. Urbes tectis, turbâ populos imitantur. Non ut feræ volucres, non præsentis modo cibi memores, in diem vivunt: duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus est. Etiam cum ad humanos usus opera subducta sunt, reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus ante quam locus. Quid quod inter animalia quæ non verba conjungunt, nec vincula rationis invicem ligant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque usus lucrum ducit: in publicum vivitur, & communes opes congeruntur in medium, nec fas est delibare gustu prius quam plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæve officiorum partitio, ut aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? Quæ severitas in castiganda inertia? Multa dictu visuque miranda. Prævidere tempestates: nec dubio se cœlo tradere, nec ultra viciniam nubilo tendere. Jam si leves iniquior aura rapuit, ad dirigendos in destinata cursus; modico lapilli pondere librare pennas. Illas [2] majorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adjice, quod si quas aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur prius corpora: posteriorque operum quam funerum cura est. Quid illigare cruribus flo-

1 Ibi sedem fixuræ, ubi errantes nox deprehendet. 2 Fortiores apes.

res?

res? Quid ore ſuccos in publicum ferre? Me tamen ipſius operis præcipui admiratio ſubit. Non eſt temere, nec fortuitam figuram, & ſedes modo reponendis cibis quæſiiſſe credas: rudis cera componitur, accedit ufibus inenarrabilis decor. Nam primum tenacibus vinculis fundamenta ſuſpendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter creſcit, nec quicquam ex inchoatis parum eſt, quod non ſua portione perfectum ſit jam, nec alia parte opus eſſet. Gemina frons ceris imponitur: & cum foraminibus tantum ſpatium detur, quantum ad generanda examina puram ſpem capiat (ipſi enim ſibi invicem anguli hærent, & ita mutuo vinciuntur atque alligantur, ut quod voles, id medium ſit) his textis ne univerſi mellis effluat pondus, intercepta onera cluduntur. Quis non ſtupeat hoc fieri poſſe ſine manibus? Nulla interveniente doctrina hanc artem naſci? Quid non divinum habent, niſi quod moriuntur? An vero auctorem vini Liberum colimus, primitiæ frugum Cereri referuntur, inventrix oleæ Minerva narratur: mella genuiſſe minus eſt, & interponenda guſtus voluptate tantum effeciſſe, quantum ne ipſa quidem rerum natura per ſe potuit? Ad plurimarum incurſus valetudinum remedium eſt, & præſentiſſima medicina. Nam quod ad cibos quidem pertinet, divites viderint. His animalibus aliquis inſidiari potuit, & inſidiari quare mella facerent? Hæc peſtiferis ſuccis exquiſita per fraudem morte confecit? Et quod ſit indigniſſimum, quo facilius deciperet, fortaſſe venenum melle permiſcuit? Quæ tam inhumana crudelitas? Quis tam inauditus livor? Nihil enim eſt, quod utaris patrocinio tuo, dives, paucorum damno foliorum doluiſſe te ſimulas. Dum meas apes occidere vis, flores tuos inutiles feciſti.

ODII POTIO. I.

DECLAMATIO XIV.

ARGUMENTUM.

Meretrix amatori ſuo pauperi dedit odii potionem. Adoleſcens deſiit amare: Accuſat illam veneficii.

Pro Juvene contra Meretricem.

SENTIO, judices, hanc quoque calamitatibus meis acceſſiſſe novitatem, ut vobis nondum videar odiſſe. Nec me præterit plurimum perire de nocentiſſimæ potionis invidia; dum me putatis adhuc impatientia priore miſerum. Quæſo tamen vel hinc totam delati ſceleris probationem gravitas veſtra proſpiciat, [1] quod dolori meo querelæque non creditur: nec amo, qui accuſare poſſum: nec odi, qui amare mallem. Quid eſt aliud quod bibi, quam venenum? Licet igitur nocentiſſima feminarum rideat quod accuſo, & in manifeſtiſſimi ſceleris confeſſione per ludibrium malorum evadere tentet meorum: non hoc eſt quod hodie me torquet ac lacerat, quod à deterrimæ mulieris charitate diſceſſi, ſed quod [2] remedii mei patior dolorem. Fidem juſtitiæ, fidem ſeveritatis humanæ, ne meretrici profit vel quod [3] prævaricatione videor explicatus! Pro me forſitan fuerit, ut amare deſinerem: contra me inventum eſt, ut invitus odiſſem. Hoc primum itaque, judices, à clementia publica peto, ne quod videtis triſtem habitu, dirumque conſpectu, verbis aſperum, contentione terribilem: mores putetis. [4] Hæc eſt illa ſanitas mea: ſic omnium in hac corporis mentiſque dierum noctiumque feritate, ille modo lætus, ille (ſi creditis) nimium remiſſus amator excandui. Miſeremini, judices, ne vobis venefica ſic imponat, tanquam hoc mei charitate commenta ſit. Suum animum, ſuum tantum ſecuta faſtidium eſt. Odii potionem contra ſe nemo dabit homini niſi quem oderit. Quæſo itaque obteſtorque vos, ſanctiſſimi viri, ut calamitatis meæ penitus velitis æſtimare menſuram. Perdidi infelix quod quandoque potui amare deſinere: patior neceſſitatem rei quam breviter utique noluiſſem: excogitatur contra animum futuramque rationem [5] ne quod relinqueretur, meus eſſet affectus.

1 Venenum certè bibi, ſi nondum videar amare deſiiſſe. 2 Ex quo ita oderim, ut videar amare malle. 3 Dum meretrix ita me excruciat, & interea ſimulat ſe mei causâ odii potionem dediſſe, prævaricatur. 4 Hæc omnia debeo illi potioni, quâ ſanare me voluit. 5 Ut odium etiam meretrici deberem.

Ite-

Iterum cum meretrice [1] compoſitus ſum, rurſus in ſe cogitationes meas, rurſus retorſit oculos: & hominem quem ab incommoda charitate vel ſatietas, vel ætas, vel fortunæ ſuæ fuit dimiſſura conditio, [2] ad perpetuam impatientiam viribus nimiæ diverſitatis implicuit. Hoc ſolum inſanabile genus morbi eſt, ut odiſſe cogaris.

Feſtina ad complorationem præſentis doloris, anime, feſtina: ſed te a prioribus malis recens abducit indignitas. Altius gemitus, altius querela repetenda eſt. Cum meretricis ſit quod amator odi, cujus putatis eſſe quod pauper adamavi? Non quidem ego, judices, ex illis unquam fui, quibus nobiles opes, affluentes indulſit fortuna divitias, quorum felicitas capere poſſet in amore luxuriam. Habui tamen unde ad vitæ neceſſitates, ad conceſſa gaudia parca mediocritate ſufficerem. Ideoque meretrice tantum, & quæ certiſſima eſt in voluptate frugalitas, una fui ſemper eademque contentus. At iſta ſeria, gravis, quæ nunc amari recuſat, ô quam voluit amari! Quibus artibus, qua calliditate miſeram ſimplicitatem meam ſolicitavit primum, deinde tenuit, donec quantulamcunque ſubſtantiam in hujus ſinus credulus jam, jamque [3] ſerus amator egererem? Jam fruſtra captavit videri miſerari conditionem, in quam nos ipſa detraxit. Breviter totum nocentiſſimæ mulieris accipite facinus: Pauperem me fecit, deinde ferre non potuit. Sive enim, judices, [4] communium quæ ad corrumpendas expugnandaſque mentes excogitant ingenia meretricum, placuit experimentum, & in me tentatum eſt quantum quis amare, quantum quis poſſet odiſſe: ſeu mulier omnibus expoſita mortalibus, vanitatem faſtidio mei deſpectuque captavit: ei fama inde quæſita eſt, ut a ſolis videretur amari debere divitibus. Non erat profecto quod paulo ante patiebar, jam tunc noſter affectus, quod ſcortorum foribus hærebam, quod (ſi iſti creditis) paupertatem in lupanarium obſequia tranſtuleram: pallor & deformis macies [5] inde veniebant, unde nunc quod excandeſco, quod fremo. Nunquam [6] hoc tantum meretrix ſcit, quemadmodum non ametur. Quod negari igitur, judices, non poteſt, virus homine firmius, mente conſtantius, quod immodico ardoris æſtu, & exundante impatientia poſſit etiam recuſantis animi dolorem compeſcere, diris utique carminibus, & feralium præcantationum terrore permiſtum, lenitate vultus, & blanda porrigentis diſſimulatione protectum, jam peruſtis, jam laborantibus viſceribus

1 Colluctor. implicor. 2 Viribus hujus potionis, ita me implicuit affectu priori diverſo, ut perpetuâ impatientiâ, perpetuo odio, vel invitus laborarem. 3 Diu enim erat, antequam meretrix me illecebris ſuis irretiret. 4 Medicaminum, quæ meretrices ſolent adhibere ad corrumpendas, &c. 5 Apotione. 6 Quomodo non ametur, ſed omnes artes amorem conciliandi.

infu-

infudit, & hominem ſolatiis potius ac mollium remediorum ratione tractandum, exaſperavit ira, dolore concluſit, magnaque miſerum [1] commutatione renovavit. An fecerit, judices, ut amare deſinerem, vos æſtimabitis: fecit ut amare [2] mallem. Explicitum me putatis, & ab incommodo hilariorem dimiſſum? Nunc, nunc me fateor debere ſanari. Habet aliquod ſolatium quiſquis in amore miſer eſt. Levior eſt calamitas, cui blanditur aliquid de voluptate lætitia. Nunc infelix uror ac laceror, nunc [3] me retinere, nunc regere non poſſum. Crudelius eſt odiſſe meretricem.

Veneficii ago. Sepoſita pauliſper, judices, noxiæ potionis invidia, nonne vobis videtur [4] implere ſceleris fidem, quod abſtulit fidem conditio perſonæ? Veneficium, judices, tota vita meretricis eſt. Parum ſe lenociniis, parum putat agere mendaciis: & cum omnis ad expugnandas mentes cura collata ſit, non ſufficit tamen ut [5] de ſui charitate corpori credant. In hoc noctium dierumque ſolicitudo conſumitur, quemadmodum [6] de libidinibus hat affectus, qua ratione tranſcurrentia quotidie deſideria teneantur: ne cui proſit offenſa, ne quem explicet pudor, ne quem ſatietas aliquando dimittat. En quam puteris ignorare quibus vincantur oculis: quæ per incommoda deſideria flagrantes mentes corrumpant primum, deinde conſumant, cum ſciat quibus oſcula, quibus arctiſſimi rumpantur amplexus: quæ pro lætitia dolorem, pro blanditiis gaudiiſque triſtitiam præcipiti velocitate ſubſtituant. Infinitum eſt quantum ex hoc medicamento deprehendi poſſit notitia pejorum, nemo ſcit tantum remedium.

Tentat, judices, mulier impudentiſſima ſceleris invidiam nomine potionis effugere, & venenum negat eſſe tantum, niſi quod occidit. Facinus eſt, judices, [7] evadere nocentes quia jam facinus plura devitat. Quid refert, animo noceat aliquis, an membris? Eodem ſcelere porrigitur omne quod non licet. Unumquodque ex his quod datur, venenum eſt. Excuſatio mehercle adhuc pro ſexu tuo, pro conditione mulieris: ſed ut illa noſſes gratia tui, deſideriumque poſſes ingerere nolentibus, excogitaſti per quod maritos à conjugum charitate diducas, per quod juvenum mentes abjungas ab aliis fortaſſe meretricibus. Odii medicamentum nunquam ideo tantum meretrix habuit, ut illo contra ſe uteretur. Me quidem, judices, ſi quis interroget, in comparatione veneficii

1 Ab unâ impatientiâ ad aliam, ab amore ad odium tranſtulit. 2 Dum tantos cruciatus etiam è remedio patior. 3 MS. Menzem. 4 Veneficii argumentum præbere, quæ in eam me conditionem redegit, ut mihi omnis fides abrogetur. 5 Parum firmum amoris vinculum credunt, ſui copiam facere. 6 Ut libido tranſeat in conflantem affectum. 7 Abſovi nocentes ideo quod facinus, quod ſuſcepere, ad ea omnia quæ potuit peregiſſe ſe non extendit.

de

de quo queror, minus odisse debeat quod occidit. Et sicut ex ipsis quoque mortiferis mitiora sunt, quæ statim tota velocitate grassantur, & dolorem inter exitum vitamque non detinent; ita crudelius quod sic ordinatur, ut corporis parcat invidiæ, & sit tantum animi venenum. Quid ais? non est noxium virus, nisi quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina sola raperentur? quo pars aliqua membrorum debilitate languescceret? Tu te veneficam negas, quæ potes potione facere quantum offensæ, quantum ira, quantum dolor? Amabit cui permiseris, execrabitur ille quem jusseris: accipient à te desideria nostra ortum, finem, modum. Sane & amor & odium naturales videantur affectus, veneficium sunt cum jubentur. Quid quod non potest non habere vim veneficii quod contra voluntatem homini datur? Video cur sibi medicina permittat corporum vitia membrorumque morbos infusis medicaminibus expellere: & sine animæ spiritusque contagione, quæcunque extrinsecus accidunt, potione vincuntur. Non potest ullus affectus sedibus suis per virus expelli, nisi totorum concussione vitalium: & cum anima constet ex sensibus, quemcunque auferre tentaveris, illa statim prima nostri parte corporis [1] retenta, confectoque quod petebatur. reliqua quoque viribus vicinæ tabis expirant. Quædam forte medicamina possunt aliud vocari quam venenum. Dare quod non licet, non est aliud quam veneficium. Quantum nefanda de pœnis humanis excogitare potuisti? Innocentius mehercle fuerat ut amaret aliquis invitus. Potionem excogitasti, qua bella committere, qua se totum humanum genus posset odisse. Potes efficere ut non ament liberos parentes, ut propinquitas, ut fraternitas, ut amicitia se collidat. Odii potionem nemo accipit, nisi contra [2] hominem quem non debet odisse.

Tentat hoc loco nocentissima feminarum de scelere suo facere beneficium. Meretricem, inquit, amaveras. Differo paulisper, judices, affectus hujus excusationem. Dii deæque quantum in hoc contumeliæ est, quod sibi meretrix videtur adamata! Tu tibi cujusquam affectus censoria gravitate [3] præstabis? Tu tibi æstimare permittes, quam frequenter aliquis lupanar intret? Tu, cui non licet excludere debilitates, tastidire sordes, expositæ ebrietatibus, addictæ petulantiæ, &, quæ novissima vilitas est, noctibus populoque concessa, mores juventutis emendas? Æquiore animo feras ut meretrix velit adamari. Eras, inquit, amator, & pauper. Volo, judices, sic apud vos paulisper agere, tanquam in hoc me affectu propinqui amicique castigent. Non ego alicujus matrimonii

1 Ab officio sc. mutilata. 2 Non contra meretricem, quam etiam sine potione odisse debemus. 3 Examinabis.

cor-

corruptor invigilo, nec efferas cupiditates per illicitos duco complexus. Inventas credo meretrices, ut esset aliquid quod liceret amare pauperibus. Nullam ego circa [1] corpora ista consistere impatientiam puto. Diliguntur immodice sola quæ non licent. Ut in furorem charitas aliqua convalescat, opus est difficultatibus. Brevis de concessis, sed statim satietati vicinus affectus est. Non fovet, non nutrit ardorem concupiscendi, ubi frui licet. Et quæcunque in mentibus circa permissa coalescunt, non sunt [2] desiderii, sed voluntatis. Hoc ipsum tibi mulier objicio, quod nos [3] in fabulas sermonesque misisti. Solus debet amare meretricem, [4] quem meretrix oderit. Pauperi dedit odii potionem. Quid illam putatis dedisse divitibus? Si mehercle repente nobis contingerent opes, iterum nos in sui charitatem alia potione revocaret, & ista nunc seria, gravis vellet impatientia priore retinere. Meretrix pauperem amatorem propter [5] se tantum non potest pati.

Amanti, inquit, dedi. Hoc si remedium est, detur scienti. Prima pars sanitatis est, ut libenter accipiat. Quinimo cur non potius datur amaturo? Quanto melius, quanto providentius, & minore bibentis dolore constabit, ut adhuc labentem aggrediaris animum, ut tum adolescentis ardoris impetus in parvis extinguatur elementis? Eo tempore das potionem, quo pariter duos patior affectus. Aliam impatientiam paras, & accipio odium, quia jam amorem ferre non possum. Non delino, sed esse aliud incipio: nec emendor in amore, sed transferor. Illa vera sunt remedia, quæ fugatis morbis, causisque languoris, postea non sentiuntur: & ea tantum innocenter dabuntur, quæ potentiæ suæ qualitate consumta desinunt, cum profuerunt. Tu mihi dedisti quod semper exasperaret. Perpetua res est odisse sine causa. Ducam licet uxorem, te tamen odero: in peregrinas expeditiones patria demittat, te tamen cogitationes sermonesque respicient. Quid interest quemadmodum possederis animum meum? Quemadmodum mihi à te non liceat abire, discedere? Feci sti ut te ubique persequar, [6] ut meis fortassis manibus invadam, velim dare venenum. Qui meretricem odisse non desinit, amator est.

Sed infelix, misereris mei. Quid ergo sanitate tam rigida? Paulatim potius ratione compesce, misceantur consilia, [7] blanditiis veritas temperetur. Alioqui non est quod abigas,

1 Meretricum, quæ populo concessæ, & omnibus expositæ. 2 Effrænis appetitus, sed deliberationis. 3 Ut ludibrio simus, & in ore omni populo fecisti. 4 Tale siquidem odium citò extinguet affectum, & amantem ad bonam mentem reducet. 5 Sui tantum causâ, utpote parum acceptura à paupere amatore. 6 Ut te post mortem invadam, velim te mihi dare venenum. 7 Blandire, & interea mihi vere meam conditionem aperias.

quod

quod expellas. Exasperant necessitates, & in amore contentio semper accendit. Adjuvabit te interim libertas ipsa qua fruar, tempus, satietas, & fortasse amator alius admonens conditionis. Sed inter oscula, inter amplexus, paupertatem non tanquam [1] exploraris, sed tanquam miserearis allega: quanquam quid opus fide? sine curer ut desinam, si quantum affirmas, invitum miserearis ac diligis. Amatoris unum remedium est, amari. Si tamen necessariam putas emendationem, quam multa sunt amantium remedia citra venenum? Exclude, dimitte. Fastidio posses quantum non posset præstare paupertas. Fac ut me potius ipse castigem, ut erubescam, ut aliquando desperem. Is tantum in amore sanatur, qui quod desinit, sibi debet. Homo igitur qui merito indignarer, si hoc tantum feciſſet aliquis ut diligi desinerem, quanto justius queror, [2] factus cum jam sum alius, infelix, alia patiens? Decipiunt nos rerum falluntque nomina: & ille qui odit, [3] de amore miser est. Non refert animi, quid nimium velis, & inter sanitatem languoremque nihil interest si utrumque ferre non possis. Frustra mihi quisquam blanditur remedio, cujus patior tormenta, cruciatus. Aliud est ut amare desinas, aliud ut oderis. Recessisse nunc me tantum putatis ab amore meretricis? Ablatus est mihi ille hominis melior affectus, perdidi miser quicquid est unde gaudium, unde venit vitæ tota lætitia. Amor ille per quem rerum naturæ sacra primordia, totiusque mundi elementa creverunt, qui tenet nunc figitque rixantia, & de contrariis depugnantibusque seminibus molem perpetuæ societatis animavit, fugatus ejectusque est. Non habeo infelix affectum, quo quandoque possim ducere uxorem, amare liberos, appetere amicitias, sperare convictus. Quisquis odii medicamentum biberit, unum fortasse oderit, sed amare neminem potest.

Dii immortales? Quid ego hausi? Quale visceribus virus ingestum est? Non fuit illud unum venenum: bibi miser execrationis quicquid totius mortalitatis ira contulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium serpentium congesta rabies. Odii medicamentum quid aliud est, quam assiduus animi labor, perpetua tristitia, & homo ab omnibus gaudiis in contubernium doloris adductus? Fieri non potest, ut virus tam impotens semel in viscera receptum sit, & in unum tantummodo sensum, mandeturque [4] potioni quousque dominetur. Ecce jam, mulier, odi, quid tamen adhuc facere illud in vitalibus putas? Paulatim se necesse est per totum diffun-

1 Quantum fame acceptura sis. 2 Cum jam cogor amare desinere: qui diligi tantum desinit, non alia patitur, sed idem; eodem affectu vexatus manet. 3 Quia amare non potest. 4 Sic MS. Alii omittunt potioni.

dat animum, & quamvis primo ſtatim hauſtu illud expugnet in quod datur, brevi tempore [1] in nominis ſui potentiam omnes reliquos ſtringit affectus. Medicamenti cui tantum contra animum primum licet, prima fortaſſis vis erit odium, exitus iſte, ut venenum ſit. Reſpondere, judices, illis libet, qui me paulo ante dicunt in amore fuiſſe miſerabilem. Quanto crudeliora, quanto graviora patior, qui dicor explicitus? Modeſtior cum amarem, & quietior fuerat ſane pallor in facie, ſed ipſa quoque comis, optanda triſtitia. Inveniebam colloquia, merebarque ſermones: nunc me omnes, fugiunt, averſantur, oderunt. Tum frequenter à lupanari deducebat pudor, abjiciebat occurſus: [2] nunc publica detinent: conqueror, aſſiſto, convicior. Prô miſeranda conditio! Rideor ubique, narror, oſtendor. Ego ſum tota civitate meretricis inimicus. Sic patior miſer illas lupanarium inſultationes, illa corrivalium maledicta, convitia: non poſſunt ſatis tormentorum exprimere menſuram. Odi, nec unquam viſus ſum magis amaſſe. Intelligitis puto, judices, hominem, qui tantum ad vos detulit animi mentiſque cruciatus, & pro vita queri. Sed potio infelix, quicquid eſt per quod paulatim proficiſcitur ad mortem, aſſidue mecum rixatur affectus, & brevi neceſſe eſt conſumar. Quotidie vincor. Quæ putatis eſſe tormenta, quem dolorem, [3] cum mens vetatur oculos ſequi, cum à luminibus ſuis animus abducitur? Quod non proficit, hoc ſupereſt ut occidat. Me infelicem, ſi venenum iſtud non habet mortem, ſi mihi inter hos dolores longior vita ducenda eſt! Cur ergo poſt hoc animi vices commentaque proſpicio? Si meretricis impotentiæ omnia licent, hoc erit remedium, ut amare rurſus incipiam.

1 Faciet, ut reliqui omnes affectus in odium tranſeant. 2 Nunc in foro cauſam amoris mei ago.

3 Cum odi meretricem, quam tamen non poſſum non videndo delectari.

ODII POTIO. II.

DECLAMATIO XV.

ARGUMENTUM.

Ex ſuperiore Argumento.

Pro Meretrice contra Juvenem.

ETSI, judices, ita à natura comparatum eſt, ne ſit ullus juſtior dolor, quam beneficii ſui perdidiſſe rationem, nihilque gravius afficiat conſcientiam bonorum, quam quotieſcunque [1] nulla merita ceciderunt: non efficiet tamen nefandum præſentis reatus indignumque diſcrimen, ut miſera puella non gratuletur ſibi, quod illam pauper accuſare jam poteſt. Timuerat infelix, ne remedio ſuo ſic repugnaret pauper, ut magis amaret: ne juvenis in omni genere animi contentioſus ac pertinax, potionem illam dolore coactæ ſanitatis expelleret. Bene quod & terribilis & minax eſt pauper, quod pœnam noſtram, quod ſanguinem petit. Non expectes ut ſtatim gratias agat, qui ſanatur invitus. Nobis tamen, judices, hodiernam pauperis mentem [2] non prima fronte tractantibus miſerrimus juvenis nondum videtur [3] explicitus: & ſi bene prioris ardoris impatientiam novi, quod maxime facit, irà non odium eſt. Alioqui ſi profeciſſet remedium & à priſtino furore jam liber, animo intellectum ſanitatis admitteret, omnem adhuc puellæ vitaret occurſum, non ſibi crederet ultionem, & ipſum quoque judicii timeret adire [4] complexum. Deprehenſa eſt puto noviſſimæ potionis [5] ſupervacua perſuaſio. Amat, judices, àmat, qui queritur quod non ametur.

Quid agam, judices, hoc loco? Sub quo temperamento defenſionem periclitantis aggrediar? Timeo ne ſi cœpero ſimpliciſſimæ puellæ laudare mores, referre probitatem, amare rurſus pauper incipiat. Sive enim, judices, malignitas eſt perſuaſionis humanæ, formam [6] vacantem vocare meretricem, ſeu miſeræ nomen id impoſuit aliquis amator, cui corporis bonis fortuna non dederat unde ſeveri matrimonii caſtitati

1 Irrita: talia ſiquidem pro nullis habentur. 2 Sed penitius inſpicientibus. 3 *A priſtino furore liber.* 4 Non modo amatorios complexus vitaret ſed cum meretrice in foro congredi. 5 Iſta perſuaſio, quâ meretrix credidit, amatorem potione ſanari, tandem deprehenſa eſt eſſe ſupervacua. 6 Otioſam, nullâ ſeveritate cuſtoditam, paratam quolvis amatores admittere.

ſufficeret, [1] laboravit neceſſitatum ſuarum cuſtodire probitatem. Nullius unquam per hanc matrimonii turbata concordia eſt. Nemo queſtus eſt pro filio pater. Nemo exhauſtas facultates in avidiſſimos ſinus pœnitentiæ dolore deflevit. Tentet licet ingratiſſimus juvenis invidiam miſeræ facere prioris affectus, non poterit objicere meretrici & quod amarit, & quod amare deſierit. Ne quem igitur accuſator hac prima fortunæ ſuæ comploratione decipiat, tanquam [2] meretricis charitate conſumtus ſit: ſecuri eſtote pro innocentia noſtra, talis incidit, talis adamavit, nec habuit quod perderet in tam immodico ardore, niſi mentem. Vidiſtis enim notiſſimum tota civitate miſerum, cum lupanari noctibus diebuſque deſerviens, quamvis indulgentiſſimæ puellæ ſimplicitate frueretur, modo tamen maledictis opprobriiſque vulgi, modo crebra rivalium contentione pulſatus, abigi tamen compeſcique non poſſet. Movit mitiſſimam puellam hic infelicis affectus. Laboranti primo ſui voluit facultate ſuccurrere: ſed quicquid indulſerat, fovebat ardorem: quæque in hac impatientia prona perſuaſio eſt, quia nihil [3] præſtanti meretrix tam ſæpe contingeret, amari ſibi videbatur. Poſtquam nihil miſeratio, nihil proficiebat humanitas, tentavit aſperitate diſcutere. Popoſcit, excluſit. Non defuerunt miſero preces, adhibita ſunt ex ipſa juvenis conditione conſilia. Sed iſta vincebat, [4] & vires amoris impedimenta perdebant, donec intelligeret hominem, qui explicari ratione non poterat, neceſſitate ſervandum. Puto, judices, [5] fruſtra male audit in immodico pauper ardore. Meretrix magis amavit hominem, à quo noluit amari. Conſumtis igitur optima feminarum cunctis indulgentiæ ſeveritatiſque conſiliis, dum omnes de pauperis ſui amore conqueritur, incidit remedium, quo jam dicebatur alius amator explicitus. Quæ prima igitur medicamenti pariter ac dantis integritas eſt non negatura [6] porrexit: adjuvit deinde quod dederat, imperavit ſibi ne quas admitteret amplius preces, ne querelis aſſiſtentis, ne lacrymis moveretur, excluſit. Vultis ſcire, judices, ubi ſit medicamenti quod objicitur, totus [7] affectus? Quiſquis [8] odium dedit, omnia poſt hoc facit, ut debeat amari. Quanto, juvenis, hoc melius in forum [9] aliquando ve-

1 Quamvis enim meretrix, neceſſitate coacta fuit, ſui corporis quæſtum facere, tamen hæc neceſſitas facere non potuit, ut eſſet improba. *Nullius unquam per hanc.* &c 2 Ex amore meretricis in his calamitates incideret. 3 Conferenti, ſolventi. 4 Ea quibus uſa eſt ad impediendum amorem vires ſuas amiſere. 5 Fruſtra adhibes convitia, opprobia, in curam illius amoris, quem ſumma paupertas impedire non potuit. 6 Se dediſſe, tantâ ſc. Integritate porrexit. 7 Quem putavit meretrix, per medicamentum, pauperi inducere. 8 In hoc caſu ſc. pauperis amantis meretricem. 9 Cum amares, cum macies notabilis, pallore deformis, tum melius poteras accuſare meretricem.

niſti

nisti? Incipis agere serium, gravem: jam leges, jam jura loqueris, conviciaris, maledicisque meretricibus. Hunc tu animum modo inter libidines ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solaque impatientiæ tuæ fabula notus. Pereras infelix, nisi bibisses venenum.

Veneficii agit. Credam mehercle, judices, ad subscriptionem hujus immanitatis expectasse publicæ severitatis aures. Quodnam seculo nefas nunciaret hic gemitus? quæ prosiliret orbitas de novercalibus quæsitura [1] commissis? Quæ pestiferis hæredem medicaminibus enectum tristis comploraret affinitas? Non pudet ergo quod vacatis lupanarium querelis, & ad vos deferuntur amantium rixæ? Videtis hunc accusatoria fronte terribilem? oscula poscit, destitutos queritur amplexus. Vultis [2] nos abire potius in nostra secreta, ibique gaudia querelasque mutata conversatione consumere? Non agnoscunt leges ac jura [3] miseros. Hic audiuntur seriæ calamitates. Non est ultione dignus, de quo potest efficere meretrix ut queratur. Ecquando unquam, judices, audistis de veneficio vivum querentem? facinus hoc semper ex mortuis accipit invidiam. Si latrocinium, probes cruore, vulneribus: si sacrilegium, spoliis numinum, prædaque templorum: ita veneficium si arguas, oportet ostendas putre livoribus cadaver, inter efferentium manus fluens tabe corpus. Ut jam istud objicere possit, & vita debet aliquid esse passa, quod invidiam mortis imitetur. Veneficium voca quod cæcitate grassatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer, agedum corporis notas, in quas se noxiæ potionis vagus fervor effuderit, ubi [4] depasta senectus viscеribus [5] sævitura confederit. Aspicio par laboribus corpus, retinere sua ministeria, sufficientem animum seriis actibus, accusatoria firmitate robustum. Crede, juvenis, omnibus qui te modo noveramus, nunc acrior erectiorque resedit in sensus vigor, in membra sanguis, viribus velut novæ juventutis exultans. Bibisse te medicamentum probare non posses, nisi meretrix fateretur. Quod si permittitis, judices, ut quicquid extra consuetudinem datur, ad hujus vulgi referatur infamiam: beneficium male audiendo [6] vitietur sanitatis, statimque merebitur sceleris invidiam, quicquid profuerit invito. Illud tantum noxium virus vocare leges, [7] quod non admitteret interpretationis incertum. Iniquissimum est venenum videri,

1 Novercæ solent privignos veneficiis enecare. 2 Sic MS. Alii nos & nostra. An potius nos deceat has lites privato dirimere, & ut amatores solent mutatis vicibus, nunc gaudere, nunc queri. 3 tam levi calamitate. 4 Passive sumta; ut apud Plin. arbor depasta. 5 Potio. 6 Beneficium sanitatis si vulgus male interpretetur erit veneficium. 7 Quod ita aperte se probat, ut in dubium vocari non possit.

quod

quod in poteſtate bibentis eſt an ſit remedium. Sentit, judices, juvenis crimen quod detulit, nec nomine nec affectu ſcriptionem legis implere. Itaque ex vocabulo mulieris quærit invidiam. Meretricem, inquit, accuſo. Neſcis, mihi crede, juvenis, ſceleris quod detuliſti, qualem mihi debeas probationem. Rem expecto mehercule, ut ſit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant ſqualore crines, rigeat ſuper nefandas cogitationes efferata triſtitia. Facinus quod dicitur inquietare ſuperos, ſidera diris agitare carminibus, tumulos, buſta ſcrutari, & amputatis cadaveribus ipſas in ſcelus armare manus, fieri non poteſt ut [1] auctorem ſuum non ſtatim primo prodat aſpectu. Vides veneficæ non horridos vultus, placidamque faciem. Si cogitationes, ſi conſilia pertractes, ſola cura de forma eſt. Omnis in hoc collata meditatio, ut ſolicitet aſpectu, ſermone detineat. Audio ſubinde exactas mero noctes, tumultuoſa convivia, perditas amantium rixas. Meretricis unum veneficium eſt, ne deſinat amari. Nunquid inique, judices, in tanti ſceleris ſubſcriptione depoſco, ne nominibus reos velitis æſtimare, ſed moribus? Venefica tua quid prius unquam, quid ſimile commiſit? Cujus per hanc expugnatus animus eſt? Quis queritur juvenis? quis ſenex? quis dives? quis pauper alius? In te ergo ſolo venefica, in te tantum aliud iſta quam meretrix. Vultis integritatem puellæ breviter probem? Hanc quam pauper deteſtatur, accuſat, amare mallet.

Omnia, judices, facinora (niſi fallor) cauſſas vel de cupiditate vel de ſimultatibus trahunt. Quod odium de amatore meretrici? Quæ præda de paupere? Odium, inquit, accepi. Ecquid, judices? Satis me contra infamiam veneni vel ſolum medicamenti nomen abſolveret. Nec invenio cur debeat idem videri, quod non poteſt idem vocari. Agedum, juvenis, potionis imple hujus immanitatem: dic, odium accepi contra conjugem, contra liberos meos, ut à ſacris avocarer affectibus, ut pignora ſancta deſpicerem. Illud odium in meretrice facinus eſt, quo utitur in ſui charitatem. Ita vel hoc ſolum ſufficit excuſationi, quod illa contra ſe tantum dedit. Odium, inquit, accepi. Nunc te hic repoſco, juvenis, invidiam quam fortunæ noſtræ paulo ante faciebas. Dic, meretrix dedit, proſtituta porrexit. O quam timueram ne diceres, amatorium ſui. Conſurge, agedum, juvenis, & totis corporis animique viribus imple ſuſceptæ accuſationis horrorem. Eſt quod audiente tota civitate proclames. Miſeremini mei, adjuvate, ſuccurrite: bibi medicamentum crudele, ſævum, deſii pauper amare meretricem. Jamjam non inqui-

1 Veneficam, cujus horridi vultus, præ ſe ferant tanta ſcelera.

etis

etis noctibus vagus viliſſimi cujuſque perditos patior ictus, nec excluſus ante lupanarium fores poſterum diem pervigil amator expecto. Poſſum navigare, colere terras, ſufficio militiæ, redditus eſt mihi animus quo fierem maritus, quo ſenectuti liberiſque proſpicerem! Quantum dii deæque remedium conditioni bibentis valuit? Fecerat te potio iſta felicem, ſi divitem puella. Ita vel hoc non ſolum, judices, innocentiſſimæ puellæ pro defenſione ſufficeret, quod nihil fecit ſua cauſa? Amatorem dimiſit, explicuit illa quæ captare dicitur ut ametur, quæ ſolicitat, quæ corrumpit affectus. Ingrate, quanta de te potuerit gratia frui? Non quidem confers pretia, non ſtipes, ſed aſſides, ſequeris, hæres, præſtas, comitatum, favorem, laudas ubique, miraris. Hinc ergo iratus meretricibus, quod illas etiam pauperes ament, quod facile contingant, quod laboribus exonerentur [1] adeuntium facies, hinc, amator, ut divites ament in crimen maximum captas transferre [2] beneficium? Ut aliquis amare deſinat, non niſi ab amante præſtatur.

Quid ais, juvenis? Ita bibiſti potionem, quæ finem cupiditatibus daret, premeret ardorem, deſideria reſtingueret? Abi, recede, dum puellæ publico generis humani nomine gratias agimus, quod hoc fieri poſſe monſtravit. Furor ille qui (ſi credimus) numina quoque detracta ſideribus miſit in terras, qui de ſacris venerandiſque pignoribus monſtra commentus eſt, ardor qui miſcuit hominum ferarumque concubitus, ferrum, ignes, clauſtra laxabat, per interjecta late maria fugiebat, vetatur, perit. Accipite quod magis debeatis ſtupere, mirari: remedium amoris mulier invenit. Definite nunc inceſtum timere mortales, nulla pietas horreat nefandæ cupiditatis inſtinctum. Quicquid non parentum minæ, caſtigationes, non ſerii propinqui, non paupertas, non neceſſitas poterat efficere, hauſtus brevis, facilis, unus extorquet. O ſi quis odium poſſet omnium bibere vitiorum! Felix profecto mortalitas, ſi reliquos lapſus incommodoſque mentis errores fas eſſet infuſa potione compeſcere. Facinus eſt, quod maximum remedium, gratiam ſui [3] auctoris vocabulo perdit. Miraremur hominem, qui illud contra meretricem dediſſet. Tibi tamen ultra omnes immodica cupiditate flagranti, tibi præcipue ſuccurrendum, juvenis. Cujus homo conditionis adamaveras? Divitiis opus eſt, ne ſimus in amore miſeri: & impotentiſſimi mali difficultates illi fortaſſe non ſentiant, quos contra faſtidia ceteroſque contemtus [4] explicat felicitas magna

1 Adeuntium facies, (i.e.) adeuntes. 2 Nempe facile contingere pauperibus. 3 Meretricis. 4 Munit magna, & felix fortuna qua facile obtinent meretrices, & ſic facile pereunt.

per-

perendi. Felix profecto, qui non niſi facultates in lupanari effudit. Tu perdis animum, ille æs: tu bibis [1] uxoria, tu lacrymis rogas, pallore blandiris: & quod ad peſſimum ſpectat eventum, miſerabilis ſis oporter, ut amator eſſe videaris. Finge te nullum hujus affectus ſentire cruciatum, id amare te pauper ſaltem non pudet? Homo cui non vacaret [2] agere longa languoris otia, ægrumque non deceret totarum noctium quies, excuſare non poſſis ſi tantum perdideris dies, cujus cenſus ex manibus, ex laboribus ſubſtantia, [3] quem quotidie poſſit ultra rationem in dies demenſus, amentiam pateris, felicium oſcula tantum amplexuſque meditaris, & unde tibi calamitatis hujus non poteſt nec venia contingere, de voluptate miſer es. Expectandum videlicet quando te fames, inopia caſtiget. Sed inter iſta cœpiſti, quid jam facere poteſt ratio, conſilium? Odio ſanandus eſt, quem non explicat quod pauper adamavit. Non tamen intelligere poſſumus tecum ſolam fuiſſe paupertatem. Iterum, non opes tantum tibi, non facultates defuerunt: non erant, quantum video, propinqui, non amici: alioqui illi te potius noſtra potione ſanaſſent: vel ſi ignoraſſent hujus graminis vires, vinculis nexibuſque tenuiſſent. Quid blandis affatibus impotentiſſimum eludis affectum? Datum eſt remedium dolori, qui ſæpe egit in laqueos, in præcipitia compulit, qui cruciatus laborantis animæ vulneribus emiſit. Quantum amori in hominem liceat, illi magis ſciunt, qui amant. Junge nunc cum fortuna tua conditionem mulieris adamatæ. Incideras quidem miſer in puellam minime ſuperbam, minimeque difficilem. Quaſdam tamen non poſſumus circumire meretrices. Quam multa pro illis exigit ſexus, ætas poſcit! ſemper neceſſitas petit corporum, cultus poſcit, [4] ſtationis triſtiſſimæ impatientia. Totos infelix dies lupanarium foribus impendes, ut quandoque proſtituta pauperi vacet. Contentione [5] munerantium dilatus, excluſus, otium meretricis expectas. Negatur tibi complexus, indignatione perſequeris. Contingit, iterum felicitate corrumperis. Spem gaudia parant, adverſa contritionem. Ex utraque fortuna deſideria coaleſcunt. Nobis crede qui vidimus, quis tibi uni fuit corporis habitus? quis pallor? quam miſerabilis, quam pudendæ triſtitiæ? Quoties tu venenum bibere voluiſti? Non eſt igitur, juvenis, quod tibi queraris illam mitiſſimam partem humanæ mentis ablatam, non charitatem, ſed impatientiam: non voluptatem, ſed tormenta: non amorem ſed quod adamaveras, perdidiſti. Amoris (ſi

1 Tu à meretrice, potionem accipis, ut uxorem amares. 2 Si Langueſceres, ſi æger eſſes, tamen ea tua paupertas, ut fame perires, ſi diu otioſus. 3 Legit Gronov. quem quotidie poſcit vitæ rationem vile demenſum. 4 Proſtibuli. 5 Sic MS. Alii numerantium; nempe divitum qui habent quod meretrici conferant.

ſapi-

ſapientiæ ſequamur auctores) antiquiſſimum numen, & cui ſe naturæ debet æternitas. Sed ille mitis & ſerius honeſtis cupiditatibus & viribus ſacræ charitatis exultans, ut qui cuncta priſcæ noctis operta caligine diduxerit primum, deinde miſcuerit. Hic vero quo perditis viſceribus adhæremus inquieti, laſcivientis adhuc ætatis inſtinctu tumultuoſus ac petulans, telis funereis facibuſque armatus. Præſtat igitur ille mortalibus liberos hac uſitata conjugii pietate: hic inceſta, libidines: adulteria, meretrices. Referam nunc fabuloſas immodici furoris prodigioſaſque novitates, [1] conceptum neſcientibus oculis ignoti hominis aſpectum, formam [2] ſuis in ſe luminibus ardentem, virgines patrum ſenectute flagrantes, [3] mortalium ferarumque vultus uſque ad monſtroſæ fœcunditatis onera perlatos? Ex omnibus tamen quæ nobis patientibus extorquet affectus, hoc ſæviſſimum patimur quod nemo vult in amore ſanari.

Ego tamen, inquit, amare mallem. Hoc eſt ergo propter quod opus odio fuit. Nihil agebant caſtigationes, nec preces: conſilia perdebantur. Odio debet amator explicare, quem ſanat adamata. Interrogare te hoc loco libet, nunquid accuſare poſſes, ſi quod fecit medicamento puella, feciſſet [4] animo? Licuit te reſpoſcere quantum numerare non poteras, faſtidire, contemnere. Jam indignaris quod te maluit remedio quam dolore ſanari? Mulier cui ad dimittendum amorem ſufficiebat ut odiſſet, ipſa pro te commenta eſt ut illam tu potius odiſſes. Finge te tamen aliqua remedii tui ſentire tormenta, arrogantiſſime miſerorum: tu autem ſperabas ardoris immodici felicem ſtatim ſanitatem. Quid ſi queratur æger abſtinentiæ dolore ſanatus? Excuſſa ſunt plerunque languentium verberibus, redemtaque debilitate vitia: ignibus, vulneribus interdum profutura graſſata ſunt, & quæ fuiſſent mala ſanitatis in gratiam remediorum de majoris periculi comparatione redierunt. Vix mehercle contingere poteſt, ut hilares ab hac impatientia lætique diſcedant, quos pudor, quos ſatietas, quos pœnitentiæ ratio dimittit. Nec ſine aliquo morſu reſilitur à malis, quæ voluptate tenuerunt. Iterum [5] materia amoris eſt, deſinere, nec queri. Opus fuit pari diverſitate, viribus quantis adamaſti, ne [6] reſpiſceres, ne frequenter in media ſanitate ſubſiſteres. Quale tibi remedium debuerit adhiberi vel ex hodierno ſentis, juvenis, affectu. Pro homine qui poſt odium queritur quod non amet, parum fuit ſi amare deſineret. Audi igitur, ingratiſſime, quatenus ad pub-

1 Conceptum amorem hominis, quem nunquam vidimus. 2 Sui amore ardentem. 3 Vultus ex humano, & ferino permiſtos. 4 Irato, reprehenſione, contemtu, &c. 5 Qui deſinit amare ſine juſſa querendi cauſa, iterum relabetur in amorem. 6 Sic MS. Alii reſpiceres.

licas aures ſecreta noſtra preferre voluiſti. Dedi. Quid enim, inquit, facerem, quæ remedia tua multa perdideram? Ferre miſera non poteram quod te jam cœperunt omnes ridere meretrices. Repete, agedum, illarum colloquia noctium, quibus te frequenter alterius, & fortaſſe divitis amatoris injuria, receptum inter oſcula amplexuſque monui. Quid miſer cum fortuna, quid cum mea conditione rixaris? Parce neceſſitatibus meis, duo pauperes ſumus. Sed & tu quoties in ſinus meos lachrymis fletuque reſolutus exclamaſti, Sentio furorem, ſed imperare oculis, ſed animum regere non poſſum? quam libenter te, mulier, odiſſem? Non eſt igitur, ingratiſſime mortalium, quod beneficium noſtrum nomine potionis infames. Remedium bibiſti, ſed illud odium tuum eſt: Quid? Quod furis, conviciaris, exclamas, non eſt hauſtus illius affectus, ſed amor. Talis fuiſti. Aliud ſunt, aliud illi quos in voluptates ſuperfluentium facultatum mittit ſecura felicitas. Improbius pauperes amant. Sic tumultuabaris admiſſus, ſic moras, ſic impedimenta ferre non poteras. Maledicebas populo, conviciabaris intrantibus. Cujus unquam felicius commutata fortuna eſt, ſi tunc omnes oderas, nunc unam pauper odiſti? Quin potius, juvenis, admittis conſilii rationem? Quid agis infelix? Cur redditam modo ſanitatem rigore nimiæ contentionis exaſperas? Prædico, teſtor, conſumis odium; nondum totam mentem vis perfuſa poſſedit, adhuc circa te duo maximi rixantur affectus. Adjuva potius, adjuva potionem. Contradic, agedum, quicquid eſt aliud quod tumultuatur exæſtuat: totumque ſanitas componat hominem. Tunc te ſciemus amare deſiſſe, cum deſieris odiſſe.

Et innocentiam quidem puellæ ſatis, ut ſpero, defendimus, magnitudo periculi vocet preces. Conſurge, agedum, miſerrima feminarum, reliquam defenſionis tuæ partem tuere lacrymis. Accuſator quid ſperas? Quid expectas? Ad genua tua non mittimus eam. Toto licet infelicem terrore convenias, non exoſculabitur manus. Mortem, ſuprema denuncies, te non rogabit. Fruſtra tibi aliquid de periculo noſtro metuque promittis. Neſcis, puella non habet odii remedium. Sane tamen viribus potionis effectum ſit, ut accuſaveris innocentem: ſufficit ultioni vidiſſe pallentem: ſatis eſt audiſſe gemitus: memineris hanc eſſe quam tu non juvenis audiſti. Quid agis? Etiamne perferes illud [1] pronunciationis anceps, illud humanæ ſalutis incertum? Numerabis ergo ſententia, & ſi damnaveris, exultabis, nefande, gaudebis? Puto non adamaſti. An & ſequeris dum carnifex trahit? Intereris dum hos oculos occiſura contingit manus? Dum hæc

1 Mortis ſententiam.

amplexibus

amplexibus tuis nota cervix, ad ſupremos nudatur ictus? Non exilies? Non pectus oppones? Non fidem hominum deorumque clamabis? Accipies percuſſam ſuper palpitantia membra conſiſtens? Potes hoc videre? Potes hoc ferre? Sanatus es. Quod ſi quid triſtius judicii hujus attulerit eventus, dii rapide pereuntium beneficiorum ſemper ultores, dii, quos iſte crudelis in amplexibus puellæ frequenter mœrore, lacrymis, aut finem amoris rogavit, aut mortem, date nobis juſtam de [1] integro juvene vindictam. Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos. Pauper ſit, & amet quamcunque meretricem, & amare non deſinat.

AMICI VADES.

DECLAMATIO XVI.

ARGUMENTUM.

Duo amici, ex quibus uni mater erat, peregre profecti, ad tyrannum appliciti ſunt. Mater cognito quod filius haberetur à tyranno, flendo oculos amiſit. Oblata eſt à juvenibus tyranno conditio, ut dimitteret alterum ad viſendam matrem ad diem præſtitutam reverſurum, ita ut niſi occurriſſet ad diem, de eo qui reſtiterat, pœna ſumeretur. Et jurejurando adſtrictus eſt. Venit juvenis in civitatem. Mater detinet ex lege, qua parentes in calamitate deſerere non licebat.

Pro Juvene contra Matrem.

ETSI, ſanctiſſimi viri, olim omnes videor humanorum pectorum affectus in ſolam amicitiam contuliſſe, & patior invidiam hominis qui ſibi non reliquerit ut amaret & matrem: quoties tamen univerſam pietatis meæ conſcientiam intueor, in qua minimum eſt quod videor bonus amicus, non poſſum non hanc primam electionis noſtræ complorare fortunam, quod mihi neceſſe eſt aut amicum relinquere, aut matrem. [2] Facinus, ſeveriſſimi viri, facinus ſit impatientiſſimis affectibus meis, quod ſuccurri non poteſt duobus. Excedit omnem querelæ meæ complorationem, quod tam [3] diverſis meorum conatibus adverſa conveniunt, ut videar eligere. Quid non darem miſer pro [4] luce matris, qui ut illam viderem, amicum dedi? Fidem veſtram, ju-

1 Sic MS. Alii ingrato, ſed hanc lectionem probant ſequentia. 2 Facinus | fit, vis offertur. 3 Matrem ſublevandi, & ad amicum redeundi. 4 Oculis.

dices, ne inter maximas neceſſitates pereat uſus hominis, qui paratus eſt duobus impendi. Jam hic eſt tota ratio clementiæ, ne ibi me detineatis, ubi non profum. Nec diſſimulo, ſanctiſſimi viri, proferre me cum maximi tum incredibilis exempli fidem, ut non immerito poſſim videri cum matre colludere. Ego videor excogitaſſe iſtum [1] colorem, [2] & hoc quod detineor, amicitiæ vocatur infirmitas. Miſeremini judices, tentate me, & dimittite. An voluerim reverti, ſcire non poteſtis niſi revertor.

Illud, ſanctiſſimi judices, illud affectus meos torquet ac lacerat, quod ſim ingenti expectatione deceptus. Speraveram futurum ut hoc loco [3] rem magnam faceret & mater. Paraveram apud tyrannum hanc jactationem, ut me crederet remiſſum: & genus oſtentationis adamaveram, ut mirarentur [4] hominis fidem etiam in orbitate. Quo vultis hoc animo feram quod etiam ut revertar, amico meo mater impoſuit? Et quantum ad hanc pertinet, maximum juvenem decepit, illum qui meos crediderit affectus. Non poſſum, judices, litis hujus diſſimulare facinus. Innocentius fuerat ut ego nollem reverti. Viderint ſanctiſſimi viri, qui receptas [5] nominum perſuaſiones velut aliquam ſervitutem charitatis attendunt. Me ſi quis interroget, nullos affectus tantum naſci puto. Et ſi quis omnia vera ratione reſpiciat, quicquid liberos, fratres, propinquos invicem tenet, amicitia eſt. Homines igitur, [6] quos cum maxime incredibilium rerum loquitur invidia, ſumus ſine dubio non ejuſdem pars animæ, non ejuſdem pondus uteri: & quanto minus in cauſſis, tanto plus in affectu eſt. Admirabilior charitas, in quam coimus viribus noſtris. Non pudet, judices, hanc fateri perſuaſionem, minus debetur homini qui aliquem ideo tantum amat, quia neceſſe eſt. Ita eſt, judices, ita eſt, à primis ſtatim ætatibus in eandem coire vitam habet aliquem fraternitatis affectum. Sic effectum eſt, ut nos ſtatim fama committeret: & tali certamine coivimus, ut ſi quid accidiſſet uni, deberet & alteri exemplum. Inde eſt quod & pariter reverti contemſimus, & quaſi facilius eſſet inter fidos, placuit ſub incerto pelagi cohærere. Nec tamen vanitate, nec [7] diſcurſu putetis extractos: magnas & inexplicabiles navigandi fuiſſe cauſſas, vel hinc poteſtis æſtimare, quod nos non detinuit hic mater.

1 Prætextum amicitiæ. 2 Amicitiæ infirmitas eſt, quâ queror me detineri: ſi mater me non detineret, non redirem parum fidus amicus. 3 Me ad amicum ultro remitteret. 4 Meam fidem, qua redire vellem, quamvis reditu meo, orbam matrem facturus. 5 Patris, fratris, filii. &c. Affectus, ſunt *velut aliqua ſervitus charitatis*, & neceſſitate debentur. 6 Quos *fides maxima, & incredibilis exempli* ad invidiam uſque commendat. 7 Non eo animo navigavimus, ut publice laudaremur, & in ore eſſemus omni populo.

Utrumne

Utrumne igitur, judices, ſumere de nobis etiam nunc voluit experimentum ipſa amicitia? & parum fortuna credidit hominibus adhuc tantum feliciter amantibus? An hæc eſt magnæ ſemper opinionis invidia? nec ulli unquam tam plena confeſſione laudantur, ut illos non ipſa quoque amicitia tentare velit? Littoribus appulſi ſumus, [1] homines, quorum omnia caſus, fama cuſtodiebat. Conſumitur terrore, [2] qui parentibus ſtatim cæcitas eſt. Hic illud evenit, quod ſumus pariter alligati. [3] Sic magis adverſus ſolutum carcer inventus eſt. Pudet, judices, fateri, jam in hoc victus, jam inferior receſſi. Ex duobus magis amat, quem tyrannus paratus eſt alligare. Quantum tibi, amice, debeo? Non potuit nos dividere niſi mater. Tibi primum cæcitas nunciata eſt, tuus hic affectus fuit quod hoc credidit tyrannus. Quid ille non fecit ut rex deſideraverit vicarium corpus? Amplexus eſt catenas. Sponderi ſibi voluit hominem rediturum [4] per maria, per matrem: repromiſit de incertis tanquam de animo ſuo. Quis hominum pro ſe tam multa feciſſet? Præſtitit, inquam, amicus, præſtitit rem, quam videbatur ideo tyrannus indulſiſſe ne fieret: & hominem qui in rebus humanis hunc eſſe nolebat affectum, decipimus dum tentamur. Ego non invenio cur horreat mater carcerem, quid ſibi velit quaſi [5] deſtinatas operire cervices. Non odit me tyrannus, cujus non intereſt an alium occidat. Miſerere, mater, ſi quis eſt magnorum meritorum pudor: [6] querere quod unum de cæcitate impatientius ex nobis amaris ſemper abſentem. Cui tu [7] fortunas, quibus neceſſitatibus injicis manum? Me ad amicum meum admitteret alterius catena, & tyrannus nunc mihi portas aperiret, ſubſidio navigium pirata præſtaret. Si mehercle ante morerer, ire deberes, mater, ad diem. Miſera non intelligis quanto te magis [8] plus obligaverit amicus? plus debes homini, qui me tibi remiſit, ex quo pati non potes ut revertar.

Libet mehercle, judices, libet miſereri hominum qui me laudant revertentem. Amicus mihi credidit ut redirem. Ita nunc ego facio rem magnam, ego ſum ille bonus amicus, ille mirabilis, ille narrandus. Si qua dicentis fides eſt, facinus mihi videtur, quod ſcio me non eſſe perieturum. Sentit,

1 Inimici, quos caſus nullus divellet, & *fama commiſit*. 2 Ob quem mater ad cæcitatem deflevit. 3 Ex hâc animorum conjunctione, fit; ut cum ſolutus ſim, malleм in carcere detineri. 4 Per maris periculа, & qui videntur magis retinere per matris affectus. 5 Morti. 6 Is quem tanta impatientiâ amabas, ut flendo oculos amitteres, adhuc abſens eſt: cum amicum reliquerim queri debes, tanquam ipſe abſens eſſem. 7 Fortunas meas demandas, quem velis eam ſubire fortunam, ad quam me obligavi? 8 Gronov. legit pius: niſi forte magis plus, ſit multo magis, ut apud Plautum. Nugæ magis majores.

judices,

judices, & ipſa mater rem ſe facere turpiſſimam, ſi neceſſitate detinear. Itaque mulier quæ adhuc de affectu cuncta fecerat, ad legem ſubito convertitur. Peſſima, judices, cauſſa matris eſt, in qua plurimum lex poteſt. Liberi parentes in calamitate ne deſerant. Facinus eſt, judices, hoc dici homini reverſo. Ita nunc ego contemno matrem, ego deſpicio cæcitatis obſequio, homo qui omnium calamitatum mearum ambitum in hoc conſumſi, ut audirem? qui inter ſupremas ſolicitudines non pro me rogavi? Mihi quiſquam contumacium ſupplicia liberorum, mihi neglectæ pietatis minatur invidiam? Bone Jupiter, quanti mihi conſtitit ne malus filius viderer! Imputem tibi neceſſe eſt, mater, quod meum amicum propter te reliqui, ad quem facinus eſt non reverti.

Nondum, judices, neceſſitates meas, nondum amici merita refero, interim contendo tunc eſſe tantum legis hujus uſum, cum in calamitate ſoli ſunt parentes. Magnam partem mortalium fortuna dimiſit à legibus, nec ulla jura tam triſtia ſunt, ut ea in adverſis patiantur homines. Ego cum me neceſſitas rapit, ſic habeo queri, quaſi relinquar. Excuſatæ ſunt parentibus liberorum calamitates, [1] & ſi quem lex iſta deprehenderit, in alterius fatum tranſeat neceſſe eſt tanquam orbitatem. Quid enim ſi me detinente matre, [2] alter è latere revocaret? & ſi bella militem poſcerent, ſi legatum patria dimitteret, vel (uti ad propriam deſcendam neceſſitatis meæ complorationem) ſi me damnatum pœna conſtringeret? Videlicet effringeres carcerem, mater, injiceres carnifici manum, & perituri filii jugulum auctoritate juris operires? Dii deæque, quam [3] longe eſt lex quæ retinet hominem, quipœnæ non venit! Neſcis quantum intelligo, mater, quantam invidiam debeant facere liberis parentes, à quibus relinquuntur. Mater quæ ſe deſeri queritur, illud exclamet, Filium meum civitas peregrina ſolicitat: ut amœnos neſcio cujus receſſus orbis petat, debilitati meæ ſubtrahit humeros. Juvenis meus abducitur amore meretricis, & ab officiis civitatis [4] vitiis abſtrahitur oculorum. Ejuſmodi gemitu filium neceſſe eſt perſequaris, ut quod detineor, obiter & [5] pœna ſit. Non facit iſta lex ad liberos [6] qui miſericordia detinentur. Ut turpe ſit quod recedo, [7] in eo tantum eſt ad quem revertor: & ut facinus ſit relicta mater non faciunt niſi cauſſæ

1 Si quem lex iſta fecerit obnoxium, facit ſub nomine orbitatis. 2 Legit Gron. pater ad ſeſe revocaret. 3 Ad illum lex non pertinet, qui ita venit ut pœnam non metueret. 4 Cupiditatibus, luxuria; *vitiis noſtris in animum per oculos via eſt* Declam. 3. 5 Detineri apud matrem, cum animus alioqui vitiis proſequendis intentus ſit, pœnæ loco eſt. 6 Tales utique lubentes patiuntur ſe detineri. 7 Si modo indignus fuerit.

relin-

relinquendi. Homo qui ad tyrannum revertor, ſi malo animo relinquo matrem, dignus ſum qui detinear. Non eſt itaque quod ſubinde nominis veſtri veneficia, mater, opponas, non eſt quod [1] vilitate tui fieri putes, ſi credimus eſſe in rebus humanis & alterum affectum amicitiæ, quam mihi videtur natura excogitaſſe, ut coire invicem poſſit totum hominum genus, quæ ideo nondum circa ſe tenet omnes admirationes, quia tota non contigit, quæ tamen pervenerat ad incredibilium fidem, niſi illam vos impediretis. Amicitia plurimorum corporum, unus animus, vicariæ manus, fortior quam matris affectus. Rogo quid refert, quid vocetur ille qui ſic amat? Quid intereſt ex quibus magna merita deſcendant? Vultis ſcire quid de hoc affectu ſentiat mater? Et amicum meum putat malle ne revertor. Finge me poſitis pauliſper meritis, quibus obligatus ſum, hoc tantum dicere: Amicus alligatus eſt, ire volo, mater, ut redeat, ut conſoler, ut dominum rogem, ut ſi tyrannus exegerit, vicarium corpus opponam. Quid detines? quid moraris? Hoc eſt [2] tempus propter quod coimus. Neſcias an diligat, cujus non habet experimenta niſi ſola felicitas: & ſi vitæ præſtes omnia ſecunda, amicus otioſa res eſt. Dicturum me putas, hoc expectat alligatus, expectat totum imo genus hominum, & nos in hanc fidem perſuaſionis receperunt, ut ſi hoc faciam, nemo miretur. Vis ſcire, mater, quem affectum, quam reverentiam in calamitatibus amico præſtare debeamus? Nullam legem timuit ne relinqueretur. Differo interim cauſſam amicitiæ, agere pauliſper omnium libet, & tyrannus mihi credidit, volo reverti. Nulli unquam, mater, plus commiſit fides, neminem magis obligaverunt expectationes. Credidit mihi [3] homo, cui res favorabilis contingit ſi decipitur, qui ſibi excogitaſſe contra omnes amicos videtur, ut illi imponeremus. Non eſt quod mihi ſupplicia, quod omnem mortis apparatum, mater, opponas. Facinus eſt, id tantum hominibus bene credere, quod expedit: & actum eſt de rebus humanis, ſi ſola ſervatur utilitatum fides. Infinitum eſt quantum mihi crediderit tyrannus, ſi me occiderit reverſum.

Intelligit, judices, & ipſa mater, quantæ reverentiæ locum amicus obtineat, quæ incipit contendere affectu. Niſi fallor igitur, cum ego ſim materia litis, hoc primum æſtimare debetis, [4] uter in ea calamitate plus fecerit. Ante

1 Amicitia, quæ ex natura ſua omnem meretur admirationem, eam nondum adepta eſt, quia hominum vitio integrâ fide non initur, ſed ſemper privatis utilitatibus permixta.

2 Probandi amicitiam noſtram quæ coimus. 3 Tyrannus cui ſi non rediero, hanc præſtabo gratiam, ut jure poſſit crudelitatem exercere; amicum meum occidere. 4 Ego an mater.

omnia

omnia permitte mihi de hoc affectus tui genere, mater, queri. Quid tibi tam rabido, tam præcipiti dolore voluisti? Quid adversis tuis [1] præstare faciem, & in oculos tuos accipere nuncium? Non reliquisti tibi ut redimeres, sine dubio adjecisti ad matris affectus, oculos in media orbitate fudisti, sed illud non laxat catenas, non explicat corpus. Quid mihi prodest iste qui se citra filium consumsit affectus? Plus fecisset mater quæ isset ad tyrannum. Alligatus sum, tu nunc sic flebis tanquam solvar [2] in lectulo, tanquam in tuis manibus expirem. In quibusdam calamitatibus desperatio non est summus affectus: & quisquis orbitatem statim credit, [3] festinat ad impatientiæ securitatem. [4] Insimules licet, mater, tantæ pro me impatientiæ, tam incredibilis affectus, amicus rem difficilliorem fecit, quod servavit oculos suos, ut alligaretur. Dii deæque, quantum [5] ille præstitit qui mihi invidit pœnam meam, nec recessit! [6] Ille, ille terribilem carcerem facit, qui inde procedit. Jam non corporis nexus hærebat, nec aliud quam resederant pondere catenæ, consumti longo squallore vultus, concretæ noctibus diebusque super ora lacrymæ. Miseremini, judices, ne perdat auctoritatem meritum quod ultra expectationem est. Ponite sub oculis alligatos, quorum alterum amicus redemerit, alterum mater. Rogo uter plus fecerit? Bone Jupiter, quam avide, quam fortiter vincula nostra tractavit! Quibus ille precibus exegit ut crederetur! Accipe, inquit, has manus, hæc membra, si fieri potest, ut amicum matri remittamus. In totum explebo, si videatur, vicaria pœna locum recedentis. Vel si vis utique tibi dimissa membra restitui, spondeo quemcunque jusseris aperto jugulo diem. Fidem deorum hominumque, quid non factum est, ut amicum meum pœniteret! [7] Ingestum est misero illud carceris tenebrarumque secretum, gravioribus vinculis opus esse carnifex dixit ad bonum amicum. Accidere ad illud cubile jussi sunt homines nocentes: & subinde dictum est: Vide tamen, amicus si tanti est. Una voce, unus miseri gemitus. Urite, lacerate, distrahite, ille tamen revertetur. Miserere, mater, magna res agitur. Amicum meum reliqui contendentem cum tyranno. Excuso me vobis, humani generis affectus, & tibi ante omnia mater excuso, quod hoc fieri passus sum. Ulla ergo in rebus humanis necessitas tanti fuit,

1 Speciem exhibere magnæ calamitatis, & oculorum damno palam nuntiare dolorem suum. 2 Domi sc. 3 Non statim desperat, sed inter impatientiam, aliquam filii securitatem somniat; negligentior est affectus qui certo licet nuntio de morte filii, statim fidem habet. 4 Licet me insimules, licet mihi objicias tuam mei causâ impatientiam. 5 Amicus qui cum in carcere cum dolore meam vidisset pœnam, inde tamen noluit recedere. 6 Ego, qui è carcere processi. 7 Ingestus est miser secretissimæ parti carceris.

ut

ut illum amicum meum in carcerem ipse deducerem? Ut squallorem meum, meas catenas in membra [1] festinantis exuerem? Ut tam abrupti commeatus diem contra tot incerta promitterem? Testor te, misera conscientia, & si quod nos in illa necessitate numen aspexit, quantum simus rixati circa catenas, quam omnia fecerim ut ille potius veniret ad matrem. Fateor, judices, unius cogitationis pudore victus sum, quod tam magni beneficii difficultatem ab amico non accipere, affectus videbatur hominis, qui non credidisset. Miserere, mater, ne me solutum putes, amicum alligavi. Hæ sunt catenæ quæ tegunt membra, quæ per maria, per infinita terrarum spatia restringunt. Sic non potest [2] carcer effringi. Invideo tyranno, scit alligare amicos, scit tenere dimissum. Iterum ac subinde proclamem necesse est: Ego amicum meum alligavi, & ut te viderem, pœnam meam altero homine implevi. Scio quo hoc amicus præstiterit animo, sed ego rem feci hominis non [3] reversuri. Interrogo hoc loco impatientiam tuam, mater, interrogo, quid faceres, si nos ad te videndam deduxisset alligatos aliquis satelles, si barbarus aliquis? [4] Fruereris oculis? Fruereris amplexibus? [5] Non est quod te ista tanquam levior, tanquam expeditior conditio decipiat. Quid putas esse quod me dimisit solutum ire quo vellem? [6] Crudelis artifex non reliquit nobis ut imponeremus. Supervacuò igitur hoc vos in matris caussa movet, quod cæca est. Hoc quod nobis invidiam facit vulneribus oculorum, nolite detinendi putare caussas. Idem videns faceret. [7] Nec plus est quod non potest cæcitas ferre, quam mater, ut aliqua filio carere non possit, nonnunquam calamitas facit. Quod si, judices, in persona mea nec affectu nec meritis inferior est amicus, quid aliud justitia vestra debet attendere, quam uter plus patiatur? Jam satiavit dolorem mater, egessit æstus, effudit impetum, [8] jam non desiderant oculi, cum cadunt. Adjice quod hanc qualemcunque fortunam inter amicos tenet, inter propinquos, habet omnia ministeria sua debilitas, suas cooperationes. Vis scire quanto intolerabilius sit quod patitur amicus? Excæcavit te quod ego sic tenebar: ille accipit cibos, quos carnifex, quos tortor apponit.

1 In se transferre. 2 Quo amicus jacet conclusus. Eo detento *dimissus teneor*. 3 Nemo fere solutus, ad pœnas, ad carcerem, ad tyrannum revertetur. 4 Ex ista conditione nullam perciperes voluptatem. 5 Et quamvis ad te redeo liber, & solutus, gravior tamen eâ mea conditio, quam *si me cum amico alligatum satelles deduxisset*. 6 Quamdiu tyrannus amicum detineret, penes nos non erat, ut illi imponeremus. 7 Non minus impatienter affectus matris quam calamitas filium desiderat. 8 Oculi matris jam amissi filium nequeunt desiderare.

VENENUM EFFUSUM.

DECLAMATIO XVII.

ARGUMENTUM.

Filium ter abdicare voluit pater, Victus est. Invenit quodam tempore in secreta domus parte medicamentum terentem. Interrogavit quid esset, cui parasset. Ille dixit venenum, & se mori velle. Jussit pater bibere. Ille effudit medicamentum. Accusatur à patre parricidii.

Pro Filio contra Patrem.

LASSATUS per [1] diversos miseræ mentis æstus, & eundem dolorem, dum me ab utroque animi genere semper [2] quod impulerit abducat, & in pertinaciam desperationemque neutram mihi liceat perferre patientiam: hoc primum à [3] notissima clementia vestra peto, ne miremini quod inter tam varia tristissimaque fata consilio diductus sum, nec pro malis meis quicquam melius invenire potui, quam ut morerer: nec pro innocentia, quam ut viverem. Novo igitur, judices, inauditoque genere discriminis utriusque animi reus, qua satis calamitates meas comploratione, quo deflebo gemitu? Filium mori volentem pene occidit, quod intervenerat pater. Videtis adhuc illa secreti nostri contentione [4] rixantem. Quicquid citra suprema, citra exitium est, contumaciam vocat, quantum absolutionem aspicit, vitam. Quis post hoc quærat ac dubitet quo me affectu jusserit virus haurire, qui parricidium vocat quod non biberim? Permissurus fuit, si bibere voluissem. Quæso itaque, judices, delationis hodiernæ penitus velitis perspicere caussas. Objicere putatis parricidium patrem [5] pro se? Necatur, uritur, sine dubio torquetur [6] uita. Hoc enim non potest ferre, quod mori filium jussit, nec coegit, & scit [7] facinus fuisse in imperio, si innocentia est quod recusavi. Suæ quod crudelitatis est,

1 Inter diversa consilia moriendi, & vivendi. Quo sensu *utroque animi genere* intelligendum est, uti ad vivendi voluntatem refertur *pertinaciam*, ad moriendi, *desperationem*. 2 *Dum pro malis meis nihil melius invenire potui quam ut morerer, nec pro innocentia quam ut viverem.* 3 Quæ me ter absolvit, patre volente ter abdicare. 4 Nunc etiam in foro, uti in secreto; quo me deprehenderat, contendentem, ut venenum biberem. 5 Sui causâ, quod me metueret. 6 Meâ sc. quod nunc vivo illius opprobrio absolvendus. 7 Imperium facinorosum fuisse, & nefarium.

vel

vel ab invidia ſe criminibus meis defendit, excuſat, & ne [1] vocem illam tanquam peractum facinus oderitis, ſubſtituit pro malo patre miſerum. Hic eſt, judices, deprehenſæ impietatis æſtus. Nemo unquam volet innocentem filium videri, quem voluerit occidere.

Illud quoque, judices, à gravitate publica peto, ne quis me mori voluiſſe non credat contumaciter. Adhuc prioris conſtantiæ meæ more defendor: alia eſt mihi ratio [2] cum vici: fortior ſum reus quam abſolutus. Sed tunc tantum par eſſe non poſſum calamitatibus meis, cum me conſtare cœpit nihil aliud eſſe quam [3] miſerum. Bene quod rurſus vocavit in forum, juſſit integritatis agere cauſſam, fecit ut mihi videar [4] perdidiſſe mortem. Si pœnitet patrem quod me bibere juſſit venenum, ego ferre non poſſum quod effudi. Licet igitur immitiſſimus ſenex confundere publicos conetur affectus, [5] querelarum fronte mutata, non ſumus novi vobis accuſator & reus, nec nos modo pietatis everſæ recens aſſeruit immanitas: parricidam me olim vocat. Ita eſt enim, judices, ita eſt, jam pridem hominum nefandorum ſolis nominibus accuſamur. Sic mihi illa prima patris maledixit aſperitas. Hic eſt ille quem deſinere jam juſſeratis, qui ſemper ad vos recurrit, & vincitur. Fallitur quiſquis illam de moribus ſenis laſſitudinem vel patientiam ſperat. Patri qui abdicare non potuit, [6] minus eſt filius nocens, quam abſolutus. O pertinaciſſimum accuſatorum genus, victi parentes! Dum auctoritatem nominis veſtri fortius imperioſis aſſeritis affectibus, & ne pudorem pœnitentiamque fateamini, contumacia vindicatis errorem, calamitatibus meis acceſſit, ut ter abſolverer. Namque ut erat in [7] ſupervacuo odio mei ſenex [8] prima luce deprehenſus, ferre non potuit, quod reddebar invito: & quia à judicibus non impetraverat ut abdicaret, apud ſe tenuit, ne deſineret hoc velle. Credidit tamen aliquid profecturum querelarum errore repetito, & ſperavit juxta contentionem ſuam ut laceſſeret aliquando pro me juſta miſeratio. Quid facerem igitur? Quo verterem jam fatigatam innocentiam? Nec exire me decebat ex domo, ne viderer quicquid vos non credideratis, agnoſcere: nec expectare poteram, cum mihi rurſus aliam ſeriem malorum minaretur,

1 Parricidium. 2 Tunc enim cum abſolutus eſſem, non par erat cauſa moriendi. 3 Et non etiam eſſe innocentem. 4 Si modo venenum bibiſſem; fruſtra enim morte innocentiam meam vindicarem, dum patris beneficio licet publicæ integritatis meæ agere cauſam. 5 Novâ parricidii accuſatione. 6 Minorem affert dolorem: gravior fit ira patris cum abſolvitur filius quem abdicari dignum cenſuit. 7 Quippe ego ſemper abſolutus. 8 Primo die quo me accuſavit.

quod me jam cœperat pater [1] contentione qua vobis irascebatur, odisse. Tandem infelix misertus mei, misertus patris, cum de præteritis prospicerem, jurgia tam longa quam vitam, captavi, fateor, omnem occursum, quem mihi videbar exasperare præsentia, exorare dum morior, & tanquam novissimi ambitus genus excogitavi, ut me in honorem sui reverentiamque pereuntem, sic odisse desineret, quomodo parcere solet ira cedenti. Non habet alium quam mortis exitum filius, qui nec reconciliari potest, nec abdicari.

Erat in domo nostra locus, in quem secedebam semper reus, in quem revertebar absolutus, querelis meis lacrymisque jam conscius, in quem se [2] ferant. In hunc non tanquam custodiæ patris imponerem (nam quid possit inveniri, quo non me captantis aliquid deprehendere cura sequeretur?) Sed sicut solent qui immori volunt, pudore, non ira, ab omnibus quæ videbantur [3] avocatura, secessi. Nam nec placuerat exitus genus querulum, tumultuosum, aut quod faceret invidiam. Sed quid mihi tecum est integritatis nimia simplicitas? Non putat se posse deprehendi, quisquis venenum parat ipse poturus. Totus oculis animoque conversus hærebam miser in opere moriendi (nec dissimulo) cum quadam cunctatione, cum mora, sicuti bonæ conscientiæ lenta mors est, nec præcipiti per suprema trepidatione festinant, quos hoc solum quod sui miserentur occidit. Abiit per tacitas conquæstiones mens in obitus contemplatione posita: & hausturus potionem qua renunciarem rebus humanis, totam apud se repetebat animus innocentiam suam; cum pater secretum quod per impatientiam pereuntis impleveram (quantum credo) lacrymis meis gemituque perductus intravit. Non potest videri, judices, suspicatus aliquid de parricidio: quid tererem, cui pararem, nesciebat, qui interrogavit. Nuncio vobis, sanctissimi viri, nihil à morientibus fingi: nihil vita laborante simplicius. Ad subitum interventum patris non tanquam deprehensus obstupui, facinus me tacente non pallor, non est confessa trepidatio: nec, sicut accidere nocentibus solet, illa obvia semper [4] errantium patrociniorum verba variavi, cum me repente interrogatione subita avocavit, abduxit, quæsivit quid tererem, cui pararem: sed ego sine cunctatione, sine tarditate respondi, me mori velle, & eadem veritate confessus sum venenum esse quod terebatur.

1 Odio quo me primum prosequebatur, acceſſit ut mihi etiam veſtri causâ, qui abſolviſtis, ſuccenſeret. 2 Meæ querelæ, & lacrymæ; nam alibi queri, aut lacrymare, quam in ſecreto non licuit. 3 Avertere me à moriendi voluntate. 4 Deprehenſi ſolent uti prætextibus, & patrociniis parum ſibi conſtantibus, nunc unum nunc aliud affirmantes.

Date,

Date, judices, patrem qui filium mori nolit & credit. Quis habeat, judices, dicenti fidem? Venenum filii quod invenerit pater, non ille potius effudit, ſtetit quinimo intrepidus, arrogans juxta orbitatem quam videbat, & mihi mortem quam promiſeram, quam minabar, ingeſſit. Bibe, inquit. Quis poſt hoc, judices, expectat, ut continuo paream jubenti? Ita demum mihi non eſt aliud relictum, ſi patri parui. Audite nunc dii pariter atque homines, quid poſt tres abdicationes & querelas toties judicum gravitate percuſſas, velut attonitus amens nunciet ſeculo pater: parricida ſævus, parricida crudelis: non bibi venenum. Hoc eſt totum facinus meum, vivo, reſpondeo, non fugio judicem, non cedo criminibus. Jam non miror quid ſit circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæſtuet [1] plus quam orbitatis gaudium, quod modo perdidit ſenex: ſperaverat ut occidere me poſſet meo veneno.

Sed quatenus inveniſſe ſe putat quod crederetis, ut contentionibus ſubinde damnatis auctoritatem de novo dolore circumdaret, inuſitata commentus eſt. Quæ ſola mihi ſupereſt ratio vivendi, facinus ea ſimplicitate, ea fide denego, qua confeſſus ſum de veneno. Parricidii agis. Abſtuliſti quidem mihi partem, ut exclamarem hoc loco, fieri non poteſt. Scio quantum defenſioni meæ difficultatis adjecerit, quod jampridem in domo noſtra [2] humanorum pignorum ratio non conſtat, ſed pronunciatum liquet utri ex nobis facilior ſit impietas, [3] uter juxta alterius languorem ſuprema non fecerit. Tu unicum quotidie proturbare conaris è domo, velles inopiam meam, velles aſpicere ſquallorem. Ego oſculor illas expellentis manus, ego abjicientis genua teneo, & ad patrem qui me tam notabiliter odit, non habeo cur velim redire, ſi non amo. Prævaleret nominis tui fortaſſis auctoritas, ſi contentio noſtra cœpiſſet à [4] veneno. Conſumſiſti [5] quicquid eſt quod parentes ab omnium ſcelerum ſuſpicione defendit. Non habet pater unde parricidium de filio credat, [6] niſi quem poſſet occidere. Me quidem pater infelicis hujus perſuaſionis ſimplicitatem ſi quis interroget, [7] nec à te parricidium fieri poſſe credo, niſi meo veneno. Facinus tamen in omnibus incredibile pignoribus, nullis difficilius quam liberis puto. Vos

1 Magnam percepturus erat voluptatem ex orbitate, majorem vero, ſi hanc illi feciſſem, & venenum bibiſſem. 2 Qua pater omni humanitati renunciavit. 3 Uter mori noluit, ut alterum à languore concepto liberaret. Filius enim voluit *perire in honorem & reverentiam patris.* 4 Sed antea ter abdicare voluiſti. 5 Omnem paternum affectum, quo poteras prætendere, te meam mortem minime meditari. 6 Niſi talis ſit filius, quem ipſe pater occidere non refugeret. 7 Nec te potuiſſe me occidere, niſi meo veneno; te eſſe adeo crudelem non poſſe, ut mihi ipſe venenum pararet.

adhuc

adhuc in ſuprema noſtra præcipitat auctoritas, qui filium occidere vocatis plerunque gravitatem, ſicut abdicationes emendationem, ſicut reliqua ſupplicia noſtra rationis fronte protegitis, cunctoſque prærigidæ mentis affectus vocabulo molliore lenitis. Nos nec [1] felices facinus iſtud poſſumus concipere nec [2] miſeri. Non perveniunt ad nefas iſtud nec neceſſitates. Omnis [3] citra deſperationem dolor, ira, langueſcit. Et quanto dii deæque difficilius ſi patraretur ſine conſcio, ſine miniſtro, totumque facinus & animum filii poſcat, & manus! Memento cujus objicias immanitatis horrorem, patrem occidere velle. [4] Hinc tantum accipis vires, ut mori poſſit deprehenſus.

Ut ſciatis, inquit, verum eſſe quod objicio, & abdicare volui. Non poteſt pater efficere [5] genus querendi pertinacia probationis. Tu cum dicis, filius me voluit occidere, videris tibi facere prioribus judicibus invidiam, exclamare, vos faciles, vos miſericordes, hunc mihi redditis. Sed iniquiſſimum eſt ut abdicatio, quæ nec [6] in ſui valuit effectum, fidem majori crimini præſtet. Non ſum reus inexplorati pudoris, nec anteacta vitæ meæ ſub hodierna primum lite tractantur. Felicior innocentia eſt citra ſuſpiciones, certior poſt reatum. Et quantum infamiæ præſtant objecta [7] dum nutant, tantundem auctoritatis abſoluta reſtituunt. An ſcilicet ſuperatus eſt gratia pater, & apud ſenes, & apud parentes auctoritate prævalui? Viderint qui calamitatibus ſuis ſic blandiuntur, ut ſibi affuiſſe credant miſericordiam, favorem: filius à patre delatus, nunquam poterit ſuperior eſſe niſi cauſſa. Sane tamen feramus, ut prima abdicatione non egeſſeris totum dolorem, multa tibi de criminibus meis verecundia querendi, multa paternæ pietatis abſtulerit infirmitas; quid non implet repetita delatio? Reverſus es in forum jam ad judices iratos. Quanto terrore cuncta pertulit pudor ille jam victi & [8] redeuntis in damnatam colluctationem? Acrior ſemper ex verecundia dolor. Sed & judicum cura quanto malignior circa [9] rediturum reum? Quam multis placet illa de diſſimilitudine pronuntiationis auctoritas, & ſeverior videtur diverſa ſententia? Tertia vero abdicatio, dii immortales, quem apparatum, quem movet ambitum! Ego miror

1 A parentibus amati. 2 Nec odio habiti. 3 Dum ſpei locus relictus eſt, ut tandem dolere deſinam. 4 Objectio parricidii, non aliam affert argumenti vim, quam ut morereturfilius, ſi quando fuerit deprehenſus. 5 Pertinacia querendi non poteſt efficere genus probationis. 6 Cujus cauſa hactenus apud judices improbata eſt. 7 Legit Gron. damnato, tantundem auctoritatis abſoluto, reſtituunt. 8 Damnatam cauſam, contentionem, quâ victus fuerat, inſtaurantis. 9 Judices malignius, ſeverius, excipient iterato reum.

quod

quod mihi licuit audiri, quod me non ſtatim primùs querelarum tumultus oppreſſit. Quid poſt ita novi, pater, objici poteſt? Inter leges, inter jura conſenui, non habeo in moribus meis, quod non melius judices ſciant. Scilicet capit natura rerum ut futurus parricida non præmiſerit [1] notas, nullis ante ſit maximi ſceleris immanitas tumultuata flagitiis: & quandoque culeo, ſerpentibus expianda feritas, ſub placida mente primam pertulerit ætatem? Aliud eſt miſerorum genus, quod clementia, quod ſuccurrendi favore dimittitur. Abſolverunt me qui ſciebant non profuturum mihi quod non abdicarer. Proclames igitur licet: Subinde detuli, ſæpe queſtus ſum, ter abdicare volui: hoc tamen res iſta debet efficere, ut tibi non oporteat credi, quicquid aliud objeceris. Non enim ſequitur, pater, [2] ut me tuis criminibus accuſes, quod nocentem tuis moribus probes filium. Parricidam non facit ſeveritas veſtra, non ſævitia, non terror: ad tam grande facinus non ira opus eſt, ſed moribus: non dolore, ſed mente. Omnes injuriæ levius exaſperant: levius oderunt: innocentis filii ultio eſt, mori.

Quod ſi manifeſtum eſt nihil tunc in moribus fuiſſe meis, quod poſſet eſſe ſuſpectum, æſtimemus unde poſtea traxerim parricidii cauſſas. Vos libet interrogare hoc loco, judices, quis magis debet innocentiam amare? Vici patrem, omni nunc ſolicitudine, omni labore cuſtodiam [3] illam gratiam, illum ambitum meum, quo remuneror advocatos, quo perſolvo judicibus illud propter quod audeo domum reverti, propter quod non timeo caſus, [4] non ſubita pro patre, non maligna fata. Fidem non capit, ut me tres abſolutiones, & innocentem probaverint, & effecerint parricidam. Præteres, pater, quam infirmum me, quam trepidum reddit ipſa victoria? An ſcilicet ignoro, quod me reverſum circumſiſtat totius domus maligna cura? Quod vivo inter homines quibus apud te gratiam parat, ſi de nobis aliqua mentiantur, fingant? Videlicet hoc nos in facinus præcipitat, impellit, quod aliquid ſperamus de teſtamento tuo. Quid? ego non ſentio quod [5] ſimili ſcelere miſſus in domum à charitate tamen excluſus, abjectus ſum? Rogo, qua fiducia facinus paro toties delatus, & paterna conqueſtione petitus? Quod vis patrocinium ſperem pro parricidio meo? [6] Defendi non poſſem, ſi

1 Aliqua indicia quibus colligi poſſit, eum parricidam futurum. 2 Quod ſæpius nos accuſes, ideo merito; quod tui mores ſint aſperi, ideo ipſe nocens. 3 Meam innocentiam, qua apud judices mihi gratiam conciliavi. 4 Ne ſubito aliquid committerem quod pro patre faciat. 5 Per Ironiam, propter ſimile ſcelus ne parricidium abſolutus, & miſſus in domum. 6 Propter contentiones noſtras in ſuſpicionem tuæ mortis adducar.

bibiſſes

bibiſſes tu venenum. Finge me parricidii voluntatem, finge habere cauſſas: unde occaſionem, unde fiduciam? Ego nec mori poſſum, niſi ut deprehendar. Venenum paro, qui non miniſtrum, qui non invenio conſcium? Deſpicior à liberis, contemnor à ſervulis, evitant ſermonem meum, colloquia fugiunt, & charitatem tui ſimulant odio mei. An videlicet ſpero poſſe fieri ut ipſe porrigam? Eſt enim mihi ad convictus tuos facilis acceſſus. Venenum mehercle putabis quicquid dederint hæ manus. Et virus præſentaneum paro, quod ſtatim, quod ſubito corripiat? At quemadmodum mihi ſuperſit ulla defenſio? An lentum, & quod tarda peſte conſumat, ſcilicet ut non ſtatim exclames, ut te meum virus bibiſſe non credas? Rogo, cui paravi venenum, quod dare non poſſum niſi mihi?

Ita, inquit, parricidæ argumentum eſt & hoc ipſum, quod habuiſti venenum. Omnibus, judices, quibus ad ſcelerum conatus adjuvatur deteriorum quotidie fœcunda mortalitas, non hanc ſolam potentiam natura conceſſit, in quam malis mentibus & nocentium ducuntur ingeniis, [1] ſed illis uſus ex animo eſt, totumque quod faciunt, de conſcientia poſſidentis accipiunt. Quid enim ſi latronem gladio tantum probes? Sic munimus & ſomnos. Excute peregrinantium ſinus, hærent tela ſolicitis. Non vetant iſta leges parare, proſpicere: nec inſtrumenta prohibent, ſed æſtimant uſus. Finge me velut in media proſperitate vitæ proclamare: Venenum paravi ad quod incerti caſus, ad quod languor, dolor, ad quod confugeret improviſa debilitas. Miramini quod hoc fecerim homo [2] qui circa me fortunam, qui diſcrimina humana laſſavi? Cui neſcio quid adhuc paret toties victa delatio? Debuit habere in ſua poteſtate mortem, quem jam pater poterat occidere.

Non eſt, inquit, credibile ut mori volueris abſolutus, qui reus noluiſti. Poteram quidem dicere, pater, Vixi dum ſpero fas eſſe, ut incipias aliquando miſereri, ut te ſquallor meus frangat, mitigent lacrymæ, pallor exoret: ſed ignoſce innocentiæ, tunc me decuit pertinax & rigida defenſio. Vixi ne me videretur expuliſſe de ſeculo profundorum ſcelerum deprehenſa trepidatio: ne ſuper cadaver meum proclamare poſſes: certe merito timui, merito prædixi venenum, qui vivendi non habeat audaciam. Ne ſupremis meis conviciareris, ne quid poſſes objicere jam non [3] negaturo. Verum tibi de impatientia mea fatendum eſt [4] eadem mente nolui

1 Nempe inſtrumentis, quorum uſus æſtimatur ex animo poſſidentis. 2 Qui quicquid in me potuit fortuna excogitare quicquid homini potuit contingere paſſus ſum. 3 Nempe mortuo. 4 Ut videndo innocentiam meam tueri poſſim.

mori

mori cum abdicares, qua non bibi cum juberes. Sed fruere iterum, fruere ſæpius confeſſione tam miſera, & quia oculos ſpectaculo non licuit implere, ſatientur aures, volui mori. Adjice, ſi videtur, hanc malis noſtris [1] contumeliam, ut interroges, quare abdicare me ſubinde voluiſti? Quid ais rerum naturæ pietas? Ita juſtiores cauſſas habet impatientia, quam corporum damna, quam facultatum triſtis everſio? In ſuprema præcipitat me pater. Ita non hæc una vox complectitur omnes calamitates? Non videmini nunc vobis univerſos audire miſeros? Poſſimus fortaſſis aliorum accidentium ſperare finem: non habent proximorum odia regreſſum. Quæcunque nexus accepere naturæ, & quæ ſanguine viſceribuſque conſtricta ſunt, non laxantur diducta, ſed pereunt. Quæ de primo tenore naſcendi vix in contrarium victa deflectunt, diuque pravitatis ſuæ rigore durata, mox in priſtinum curſum remiſſa non redeunt, ſed totum pondus omneſque vires inclinata traxerunt: vigore quo ſibi permiſſa creviſſent, in ipſius vitii robur adoleſcunt. In hoc tota eſt difficultas, ut incipiat non amare filium pater, hoc cum [2] frontem confeſſionis accipit, reliqua præcipiti furore decurrunt: & redituris charitatibus obſtat, [3] quicquid obſtiterat odiis. Semel ſibi parentes liberique mutantur, ſemel auferuntur. Felices qui habent in conſcientia ſua quod debeant emendare, corrigere. Illa demum poteſt ira deſinere quæ coaluit ex vitiis liberorum. Ego quid facio, cui non luxuria, non eſt mutanda petulantia? Cujus abdicatio non de meis, ſed de patris moribus venit? Fruſtra mihi exhortationes, fruſtra blandientur vana ſolatia. Hominis quem pater odiſſe non deſinit, unus exitus eſt, ut ſe oderit. Et quantulum habet de toto dolore noſtro ille quo venitur ad judicem dies? Ego cum dico, pater me odit, illud exclamo, omnes ſine me ſunt feſti dies, omnis lætitia ſine filio, non alloquitur mœſtum, non aſſidet ille languenti. Gratiſſimus, quiſquis de nobis triſtius aliquid attulerit, quiſquis maledixerit, conviciatus fuerit abſenti. Ego ſi hoc poſſum ferre, merui. Alia ſunt adverſa, quæ de continuatione ſui patientiam parent, quæ durant aſſiduitate, firmantque mentem. Quod te pater oderit, quotidie novum eſt. Minus fortaſſis urant invicem ſimultates, & mutuis deteſtationibus inviſa reſpirent. Odium is tantum filius perferre poterit, qui & ipſe oderit patrem.

Vos nunc, judices, univerſos quinimo mortales infeliciſſimus juvenis interrogo, quid me facere vultis? Explicuit

1 Nimis acerba contumelia, aſpernare tua me ad mortem compellere, deinde interogare, quare moriendo te defererem quare te abdicare, vellem. 2 Cum eo pervenerit ut palam confiteatur ſe filium odiſſe. 3 Paternus affectus, qui ſemel tantum mutatur.

nos ſine dubio de criminibus exitus, quod abſolutus ſum; tamen non hoc effecit, ne mori velim, ſed ut mihi liceat & vivere. Victus ſum enim mehercle, victus ſum, judices, abſolutionibus meis, & (quæ certiſſima eſt animæ laborantis infirmitas) miſera felicitate defeci. Quem mihi vultum domum reverſo, quem ſuadetis animum? Non decet gaudium meum, exaſpero hilaritate: non decet mœror, offendo triſtitia: capto ſermonem, inviſus ſum tanquam arroganter inſultem. Doloris cauſſa dicor, ſi propius aſpiciar: videor, ſi recedo, contemnere. Quouſque vincemus? Neſciunt prorſus abdicationibus mederi, qui non ſtatim cedunt, qui conſcientiæ ſuæ rigore nituntur. Non vincitur pater, non ſum abſolutus cum domum veni, nemo me diligit, nemo reveretur. Jam ad nos de penatibus illis non pertinent niſi ſecreta, niſi latebræ. Non exuo, non depono ſordes, & mihi quotidie ſenex tanquam accuſaturus occurrit. Attendo quid faciam, quid loquar, qualis aſpiciar, & (quod maligniſſimum eſt ſolicitudinis genus) me ipſe cuſtodio. Satiaſti me, vita, ſatiaſti. Et cum felicibus quoque veniat ex nimia proſperitatis continuatione faſtidium, quod tædium paras laſſitudine miſerorum? Conſumta eſt in lacrymis, in precibus ætas, exacti ſordibus dies, anxietate noctes. Quid mihi contra tam indigna, tam gravia promittit integritas? Abdicari debet quem nocentem pater odit; mori, quem innocentem. Sed ut credamus, inquit, voluiſſe te mori, cur potiſſimum veneno? Poſſis quidem, pater, hanc de omni ſupremorum genere litem facere morientibus: & quia rerum natura varias fatorum vias indulſit animæ, in nullo non exitu ſimili ratione deprehendas quicquid electum eſt. Sic ſuper ſtrictum nudatumque mucronem proclamares, cur non veneno? Sed nihil eſt delicatius exitu quem non ſupplicia, non metus, ſed collecta de calamitatibus commendat infirmitas. Mihi tamen præcipue cum hoc mortis inſtrumento propria concordia eſt: non ſpargit cruorem, non trucem cadaveris relinquit aſpectum: placida eſt, quieta eſt. Ingratiſſime ſenex, ego & hoc ſic moriendo proſpexeram, ne me occidiſſe alius videretur. Te nunc apprehendo, te interrogo, pater: ita parricida ſum ego, qui venenum affero in domum tuam imparatum, rude, terendum, cui tam multa reſtant antequam dari poſſit? Ita parricida ſum, qui juxta te quæro ſecretum, qui de potione tibi incerta quam nemo detulit, quam ſimpliciter tam facile reſpondi? Secedo in medios penates, nullos ab introitu præpono cuſtodes, non evito tranſitus, non excludo venturos. Rogo, utrum hæc omnia ſunt occidere volentis, an mori? Venenum quod tibi pararetur, inveniſſes abſconſum, reconditum, multum circa illud palloris attoniti, conciſa verba,

trepida

trepida ſuſpiria, & me negantem. Parricida deprehenſus effudiſſet venenum, ne fateretur.

Cur ergo, inquit, ſi tibi paraveras, non bibiſti? Breviter, pater, & ſecundum naturam conditionis humanæ reſpondeo, nihil aliud eſſe in poteſtate miſerorum, quam ut mori velint. Ego cum dico mori volo: non hoc dico, moriturus ſum: de animo meo reſpondeo, non promitto de fato. Miraris quod quamvis jam teneam venenum, [1] multum tamen adhuc caſibus incertiſque ſupereſt accipere? [2] Videmus pertoſſis plerumque viſceribus vitam tamen ab ipſa deſperatione redeuntem? Strictos circa colla laqueos, aut nexus, aut ipſius corporis ruina decepit, rotatos per abrupta molis jactus explicuit. Tam conſentaneum eſt ne moriatur qui velit, quam quod morimur inviti. Sed malo, ſicut cœpi, ſimplici tecum ratione conſiſtere. Nihil æque, pater, impetu conſtat, quam mori velle: nec quicquam res humanæ impatientius habent pereuntis affectu. Hunc ſi retinere velles, [3] ſufficit ut morereris: & rationem quoque homini mortis eripiet, ſi quis abſtulerit ardorem. Frangit animum quiſquis intervenit, abducit, avocat quiſquis alloquitur. Ambiunt cuncta moriendi ſpatia pro vita. Ideo nos mehercle crediderim ejuſmodi exitum eligere ſecretum. Minimum eſt quod confundat hominem infirmitate morientem, & exiguis cauſſis opus eſt ut diſpliceat obitus quem miſero ſuaſit integritas. Quid ſi interveniat aliquis qui gaudeat? Qui vindicare ſe putet? Si teſtes adhibeat oculos, quibus invidendum ſit? Statim mehercle arrogans vita ſimulabitur, ſtatim contumax dolor cum deprehenſa morte diſſentiet. Neſcis quantum mihi hæſitationis paraveris, cum interrogas, dum reſpondere cogis. [4] Sed quem & reddere, iterum litigare, defendi. Me vero tunc pariter omnes tenuiſtis affectus, indignatio, pietas, reverentia, dolor. Ego propter patrem mori poſſum, coram patre non poſſum. Adjice nunc quod & dixiſti, Bibe. Si mehercle ſaucium palpitantemque juſſiſſes adigere ferrum, premerem cluſis vulneribus animam: ſi ſtringere aptatos ad colla nexus, conarer abrupto deſilire laqueo: ſi non injiceres manum ad præcipitia properanti, flecterem in plana curſum. Merito prorſus, anima, ſecretum ſolitudinemque captaveras: Intervenit pater, actum eſt, perit ille ſuſceptæ mortis ardor, & utroque nos reſolvit affectu. Mori non debeo ſi vetuerit, non potero ſi juſſerit. Bibe, inquit. Nondum quidem potioni virus aptatum eſt. Sed me ideo deprehendiſti, quia ad-

1 Multa reſtant quæ caſus ſuppeditabit. 2 Sic MS. Alii omittunt videmus. 3 Solus ardor, ſolus impetus moriendi. 4 Sed quem reddere reſponſum jubes, feciſti ut iterum litigare poſſet, iterum defendi.

huc terebatur. Multa tamen mihi, pater, ante facienda sunt. Volo prius convocare servulos, contrahere libertos, complorare, conqueri, mandare, defendi. Bibe. Mihi vero tunc adjecisse visus es, teneris, hæres, eamus ad judicem. Bibe. Sed hoc jubes tanquam negem venenum. Interrogare vos velut in illa secreti nostri præsentia libet, quem mihi post hanc vocem animum datis? Dicit hoc accusator, dicit hoc victus, dicit secreto, dicit sic ut possit negare si bibero. Bibe. Ego quidem volo, & hoc quam maxime paro, sed totum hunc animum, senex, tua aviditate mutasti. Bibe. Quid restat aliud quam ut recusantis ora diducas? Ut infundas per oppositas manus? Mihi vero tunc excidit quid velim, quid pararim. Vidi truces loquentis oculos, vultus parricidali ardore suffusos: juberi mihi videbar ut biberem tuum venenum. [1] Nescisti pater pertinaciam meam servare, nescisti. Filium propter te mori volentem deprehendisti. Vis occidere? Veta: invade poculum ne hauriam, bibam. Exclama, temerarie, quid facis? Jam desino irasci, jam revertor in gratiam. Properabo, ut hoc secum aures ferant, ut impatientia tua fruantur oculi. Tibi imputes [2] quod in me retorsisti, quod ablata sunt sacramenta pereundi. Innocenti facilius est mori, si rogetur ut vivat. Fidem deorum, in quam me contumaciam pater, in quem tunc impulisti contentionis ardorem, cum diceres, Bibe! Nec vivere mihi libuit, nec mori. Ereptus sum miser animo meo, & improvisa voce perculsus, steti sine affectu, sine negatione, attonitus, amens, & me pene aliter occidi. Nihil est profecto improvisorum dolore torrentius, & fractæ malorum contentione mentes ad inexspectata caligant. Non querelas post hoc invenio, non verba, non lacrymas. Ad nullius rei conatum sufficit mori alterius animo, & suo veneno. Licet igitur nova me reatus mole convenias, non pœnitet tamen flexisse, non pœnitet, illum spiritum rigoremque pereundi: tanquam parricida moriebar. Pater qui queritur quod non bibi, jam hunc diceret, deprehensus erat, negare non poterat. Essem nunc ter abdicatus, & me contenderet ad judices meos redire non ausum. Bene quod sic effudi, tamquam rursus vita placuisset. Venenum quod videretur deprehensum nemo ideo bibisse crederetur, quia sibi paraverat. Dic nunc, non fui passurus si bibere voluisses. Deinde hoc sic probas ut me hodieque coneris occidere. Non eras passurus. Quando per fidem injicis manus? Potuit eadem peragi brevitate qua jusseras. Non eras passurus. Deinde non timuisti ne mihi animum pereundi

[1] Nescisti efficere, ut in pertinaciâ meâ perseverem.

[2] Cur venenum non biberem.

vel

vel hoc faceret, quod putabam me juberi. Facinus eſt ſi morior, ut poſtea quæratur an volueris occidere. Tu licet invidiam vocis illius alterius mentis ſimulatione defendas, occiſuri tamen fuit ipſum experimentum. Nec intereſt rigoris, quædam patiaris, an tentes. Nunquam movebit patrem filius hoc quod moritur, quem non movit hoc quod paratus eſt mori.

Quid nunc faciam, judices, pertinaciſſimo rigori? in quod me componam patientiæ genus? Videtis hominem quem nullus animi mei ſtatus mutat, quem conſtantia noſtra, quem offendit infirmitas. Vivere volo, perturbat, expellit. Mori conor: interpellat, exagitat. Jam fortaſſis aliquid ſi nobis hodieque clementia veſtra ſuccurrerit, paravit, invenit. Quis finis, quis exitus incredibilium malorum? De filio abſoluto fecit ut mori mallet, de moriente ut viveret. Vos vero, ſanctiſſimi viri, quo jam ambitu, quibus poſſim convenire precibus? Ille veſter infelix, ille veſter abſolutus, flere vetitus eſt. Non habet gratiam ſuam toties genua complecti, & ad fatigatam miſericordiam novi diſcriminis pondus attulimus. O mors ſemper imperata miſeris, negata cupientibus, quando ſuccurres? Me infelicem, perdidi venenum! Sed quatenus aliquid, pater, expectationi tuæ repromiſi, nolo deſperes. Fruere quinimo ante ſuprema, ante exitum meum hac voce, viciſti. Neſcio quidem quod rurſus eligam obitus genus: an placeat reparare virus infelix. Sed prædico, teſtor, quæcunque [1] ſederit traditio lethi, miſerere, ne jubeas, miſerere, ne cogas. Facilius me occiderent gemitus tui, lacrymæ tuæ. Et ne mihi putes illam ſecreti noſtri excidiſſe vocem: Venenum quidem te jubente bibere non potui, quandoque tamen hoc occidet quod bibere juſſiſti.

1 Animo; quamcunque conditionem mortis elegero. Sic Virg. animo ledet fixum immotumque.

INFAMIS

INFAMIS IN MATREM.

DECLAMATIO XVIII.

ARGUMENTUM.

Malæ tractationis fit actio. Speciosum filium infamem tanquam incestum cum matre committeret, pater in secreta parte domus torsit, & occidit in tormentis. Interrogat illum mater quid ex filio compererit. Nolentem dicere, malæ tractationis accusat.

Pro Muliere contra Maritum.

ETSI, judices, callidissimus parricida facinus suum sic ordinavit, ut vobis matrem faceret invisam, [1] sive dissimularet misera mortem filii sui, [2] sive quereretur, tantaque monstrorum novitate circundatam eo perduxit, ut sibi videatur infamaturus iterum vel patientiam nostram, vel dolorem: matri tamen in cujus calamitatibus ne minimum sibi vindicat orbitas locum, ideo ad vos fugiendum fuit, ut sciretis non [3] illi præstari quod tacet maritus. Laudo, judices, laudo miseram, quod interrogare noluit domi, quod nihil fecit & ipsa secreto. Hic coram civitate, coram liberis ac parentibus, & (licet dissimulare parricida videatur) coram rumore mater inquirit, quid tormentis unici quæsierit, quid morte compererit. Respondeat saltem, [4] reus, fateatur iratus, cur in peracta crudelitate [5] modestiæ fronte substitit. Nec uxori potest videri parcere, de qua scire voluit an esset incesta: nec filio, quem tanquam sciret occidit. Ante omnia igitur, judices, mulier infelicissimi pudoris hoc ab affectibus publicis petit, ne vobis [6] accusare videatur. Ream se incesti, ream [7] parricidii putat. Exhibet populo conscientiam suam, & adversus quemcunque sermonem, quodcunque secretum, marito famæque præstat interrogandi potestatem. Vellet innocentiam suis probare viscеribus, vellet in equuleos, in ignes hanc miseram præcipitare pietatem. Ignoscite, judices, impatientiæ, quæ contra callidissimam dissimu-

1 Si taceret rea videretur. 2 In illius infamiam cederet, queri se immerito incestu suspectam. 3 Illius gratiâ. 4 Dum accuso. 5 Modestiam præ se fert, tanquam puderet aperire, quid compererit. 6 Tanquam innocens esset, sed provocare maritum ut se ream declararet. 7 Mortis filii sui causâ occisi.

lationem

lationem libertate doloris exæſtuat. Inceſtum probaretur ſilentio patris, ſi taceret & mater.

Equidem, judices, tam contrarios affectus ſenis ſatis admirari, ſatis ſtupere non poſſum. In rumore tam ſuſpicax, poſt tormenta patiens, modo ad fabulas vulgareſque ſermones pronus ac facilis in orbitate, in parricidio, reatus quoque dolore conticuit. Quo repente converſus eſt? In quam modeſtiam deſperationemque defecit? torſit tanquam dicturum: tacet tanquam dixerit. Fidem igitur veſtram, judices, [1] ne cui præſtet magnæ ſeveritatis auctoritatem, non poſſe defendi: neve ideo ſuſpicari nefanda malitis, quia ſe ſilentio parricida miratur. Parcere nunc illum cuiquam tacendo creditis, loqui ſe cum maxime putat? Et ſi bene artes & profundæ mentis conſilia perſpicio, reſpondere ſibi videtur pluſquam mater interrogat. Fallitur quiſquis hunc eſſe credit inexplicabilis doloris æſtum, & inter ſilentii confeſſioniſque cauſſas miſerum [2] pudorem. Alium exitum non habet, quam ut reſpondere nolle videatur, quiſquis filium occidit, & probare non poteſt propter quod debuerit occidi.

Conjungat quantum volet nocentiſſimus ſenex cum rumore populi ſilentium ſuum, & relatura ordinem triſtiſſimæ ſortis [3] collata malignitate cludat ora, compeſcat aditus: ſecuri tamen eſtote, mortales, fas eſt, fas eſt innocentiſſimæ matri velut in templis, velut apud ipſos proclamare ſuperos: Amavi filium meum matrona, judices, cujus puellares annos, primam rudemque conjugii mentem nulla libidinum reſperſit infamia, cui impudens rumor, ſuſpicax maritus nihil unquam potuit objicere niſi filium, quæ pudicitiæ prima fiducia eſt, edidit partum quem maritus agnoſceret, non timuit ne ſtupra furtivoſque concubitus, parvuli vultus, aut creſcentis infantiæ ſimilitudo detegeret. Natum de ſe continuo (ſi quid ipſi creditis) impatientius complexa quam reliquæ parentes, non in nutrices, nec in miniſteria ſepoſuit: ſuis aluit uberibus, ſuo fovit amplexu. Nunquid & hos annos parricida, nunquid & pueritiam miſeri juvenis infamas? Actum eſt de ſacrorum nominum fide, ſi ut videatur innocens mater [4] ætas tantum filii facit. Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, aſper maritus: & ſibi videbatur parum implere quem pro duobus conferebat affectum. Rarus hic namque ad oſcula, difficilis am-

1 Ne mariti cauſſa hinc accipiat autoritatem, quod obſtinato ſilentio, præ ſe ferret, me non poſſe defendi. 2 Fatendi, quid tormentis filii quæſierit. 3 Summa, undique collecta ex omni cauſa *collata, claudat ora relatura ordinem triſtiſſimæ ſortis.* 4 Si mater ideo innocens reputetur, quia filius nondum eſt *peccantis ætatis.* Dec. 5.

plexibus:

plexibus: & qui unicum aſpiceret animo quo quandoque poſſet occidere, fecit ut notabilior eſſet charitas matris. Omnis igitur miſeræ ſermo cum filio, omnis in publicum pariter egreſſus. Gaudebat etiam quod laudandus [1] occurſibus, quod omni frequentia cœtuque conſpicuus, populo jam ipſe fateretur quod plus amaretur a matre. Miſeremini, judices, ne nefandas ſuſpiciones maritum ex ullius traxiſſe credatis [2] judiciis: ſuum rigorem, ſuum tantum ſecutus eſt animum. Filium ſi non ames, videatur tibi mater [3] adamaſſe? Queſturum nunc me, judices, putatis de licentia ſermonis humani? Ego vero [4] juxta hunc patrem, non accuſo rumorem. Quæ materia fabulæ tam impudentis, quis fuerit auctor? Iſte probavit, qui credidit. Facillimum fuit ut loqueretur populus de inceſto, de quo mirabatur patrem ſuſpicari.

Hæc ſunt, judices, quæ mater fecit ſecure, ſimpliciter, palam, coram marito, coram civitate. Referat nunc ſuum iſte ſecretum. Juvenem (quæ integritatis prima ſimplicitas eſt) nihil timentem, in partem domus, qua nulla proclamatio, nullus poterat gemitus audiri, rapuit, abduxit. Ibi verberibus, ignibus, omni crudelitatis arte conſumſit. Quis unquam, judices, pejus de innocentia temporum, de ſacris meruit affectibus: torſit filium, ut probaretur inceſtum, occidit ut crederetur. Ponite nunc ante oculos, judices, duorum parentum confeſſionem. Mater exclamat, filium amavi: pater dicit, occidi. Nefas eſt utrumque putetis innocentem. Jam quidem, nocentiſſime ſenex, grande deprehenſæ feritatis indicium eſt, quod cum filium occideris, ut interrogeris expectas. Non erumpis ab illo ſecreto tuo terribilis in publicum? & homo filii cruore perfuſus, non proclamas? non deos hominesque teſtaris? non occidis & matrem? Scilicet modeſtia te ſcelerum tuorum quam maxime decet, & ideo tibi relinquis unde ſis quietæ patientiæ. Miſer parcis uxori, conjugales deos, & lectuli jura revereris. O quam non habet nec quod mentiatur!

Malæ tractationis agimus. Placet ergo, judices, ut illa voce qua matrimoniorum conquerimur injurias, gemitu quo corporum contumelias, damna, cultus, & negatos in publicum deflemus egreſſus, orbitates ac liberorum ſuprema plangantur? Quid tamen facere vultis miſerum dolorem, ſi non habet aliam ſexus hic legem, ſi intra juris hujus anguſtias omnis nuptiarum querela conſtricta eſt? Mater quæ de morte filii maritum malæ tractationis accuſat, non vindicat, ſed

1 A populo occurrente. 2 Ex aliorum opinionibus; nemo iſti hujus rei ſuſpicionem injecit. 3 Lascive amare. 4 Æque ac pater.

probare

probare contenta eſt quod non debuerit occidi. Omittamus pauliſper, judices, orbitatis triſtiſſimæ dolorem, & in parricidio malæ tractationis reddamus aliunde cauſſas. Ita non juſte quereretur uxor, ſi diceret: adulterium de me facile ſuſpicatus es, cito credidiſti? Matronalis pudor tutelam non ex ſua tantum innocentia habet, infirmitas hujus ſexus non poteſt totam improbitatis exiſtimationem debere tantum moribus ſuis: omnis in feminas venit maritorum prædicatione reverentia: omnes ſermones originem [1] de veſtris pectoribus accipiunt. Triſtior vultus, querela, faſtidium, fatum eſt conjugii. De pudore [2] pronunciat, mittitt in ora populi, mittit in fabulas. Hoc proxima miniſteria narrant, hoc exteri putant. Nemo pejore exemplo temere de uxore credit quam cui omnes crediturí ſunt. Sane faciat vos pronos ad ſuſpiciones nimia charitas, & ex impatientia diligendi plerumque deſcendat, ut credas facile quod timeas. Furtiva ſtupra raptoſque concubitus objiciat vel falſo maritus, fas eſt, fieri ſolet, parcius tamen ſi jam ſit & mater, ſi in fidem caſtitatis uxoria fœcunditate profecerit. Quid ſi ſit jam juvene quoque filio ſevera? Jam nurum nepoteſque proſpiciat? Miſeremini temporum, ne alienæ innocentiæ interpretationem de ſuis quiſque moribus trahat. Inceſtum poſſe fieri pater hoc ſolo vult probare, quod filium potuit occidere.

Rumor, inquit, fuit. Et hercules cui contra rerum naturam, contra parentes liberoſque credatur! Rumor fuit. Hoc ergo ſic audiemus, tanquam ſi diceres, conſcius detulit ſervus, nunciavit ancilla. Improviſus aſtiti, dum non timeor adveni. Rogo, judices, utrum credibilius putatis inceſtum de matre, an de rumore mendacium? Rem impudentiſſimam populus loquendo fecerat, niſi [3] pater credidiſſet. Peſſimum, judices, humanarum mentium malum eſt, quod ſemper avidius nefanda finguntur: nec uſque ſe majus operæ pretium putant maligni facere ſermones, quam cum incredibilia quaſi deprehenſa narrantur. Neceſſe eſt contentioſus loquaris, quod probare non poſſis: & affirmationem ſumit ex homine, quicquid non habet ex veritate. Et tamen hoc iniquiſſimum de loquacitate populi, quod plerunque famam accendit contentio non credentium. Materiam miraris rumoris, de qua nemo nec ſibi credit? Quam qui narrat, affignat alii? Rumor res ſine teſte, ſine indice, res ex incertis improbiſſima, maligna, fallax, & ſimilis ſilentio tuo. Quid & ipſe de rumore ſenſeris, vis breviter probem? Tormentis quærendum putaſti an verum diceret. Sane ſit aliqua publici ſermonis au-

[1] Qua exiſtimatione uxor eſt apud maritum, ea apud alios habetur.

[2] Maritus.

[3] *Fabulam impudentem probavit, qui credidit.* Supra.

ctoritatas in illis, ad quæ fas est populi pervenire notitiam. Video cur adulteria proferantnr in fabulas: explicantur per ministeria, per conscios. Habent inconsulta gaudia. Pars voluptatis videtur esse jactatio. Facinus vero, cui si fas est, ut illud humanæ mentis capit audacia, circundatur undique nox profunda, densior caligo tenebrarum, quod nocentes suis quoque oculis vix fatentur, non servo, non creditur ancillæ. Quid internunciis, quid opus est ministeriis? Sufficit animus duorum, explicat omne filius materque secretum. Incestum tanto incredibilius est, quanto & de illo plures loquuntur. O misera conditio sexus, cujus ipsæ plerumque virtutes fabulas parant! Cur ista nullis in publicum gaudet egressibus? Unde adversum omnes tam rigida conversario, tam severus affectus? Nihil concupiscit, nihil ergo desiderat? Filius possidet cuncta tempora, universos occupavit affectus, filius matris tota jactatio est. Rogo, nunquid adamavit? Mihi credite, non est nefandorum ista simplicitas. Da ut sit hæc inter matrem & filium conscientia, parcent. oscula palam, abstinebunt coram patre complexibus, omnis familiaritas subtringetur in publico, sermones, occursus, coram servulis libertisque vitabunt, & maximi sceleris ardor captabit affectare [1] gravitatem. Elige, parricida, quod voles, incestum diligens suspectum non erit, negligens deprehendetur.

Sed quid ego sic ago, tanquam inauditum, incredibile scelus locutus sit populus? Teneo in hoc sermone facinus unius mali mariti. Non interest incestum de uxore fingat an credat. Quid, iste ergo non timuit tam nefandæ rei famam, nec ad aures patris pervenire rumor erubuit? Dissimules licet, à te malignitas accepit ortum, te secutus est quisquis hoc ausus est narrare, proferre. Da bonum patrem, bonum maritum, dicturum me putas, non credat? Nesciet esse rumorem. Ite nunc, judices, & adhuc dubitate quis famæ fuerit auctor, cujus pater agit causam.

Speciosus, inquit, fuit. Non magis hoc facinus in matre est, quam crimen in filio. Speciosus fuit. Ut hoc objici possit, ut debeat, adjice, & adulter, & raptor, [2] in illa matrona maritali dolore pene perculsus, [3] in illa virgine publica subclamatus invidia: quanquam hæc quoque inter notos discurrunt juventutis excursus. Quid ais? Ab incesto libidines cœperunt? Hoc primum unquam juvenis admisit? Hoc solum argumentum sumis ex forma? Dic potius, deprehendi

1 Sic MS. Alii, charitatem. 2 Ita in aliquâ matronâ adulter, ut vix mortem effugeret, interveniente irato marito. 3 Ita alicujus virginis raptor ut illi publice obstrepatur.

juvenem

juvenem mihi venena miſcentem, in necem meam conſcientia ſceleris eſt armatus. Infinitum eſt quantum debeat ante feciſſe filius, ut de illo inceſtum pater ſibi credat. Specioſus fuit. Quis enim non eſt formoſus filius matri? Amant debilitates, amplectuntur illum morborum ſuppliciorumque pallorem, & in vires charitatis accreſcit ipſa miſeratio. Non impedit ægræ pietatis animum deformitas, pulchritudo non auget. Amare liberos unus affectus eſt. Liberi, marite, liberi non amantur oculis, non complectitur mater ore, non vultu, ſed eſt in filio matri neſcio quid homine formoſius. Poſſit forſitan novitas ſolicitare viſus, expugnare mentes: in matris aſpectu coaleſcit infantia, pueritia conſurgit, juventa ſubrepit, ſpecioſum ſuum quotidie videt, miratur, amplectitur. Quæ tamdiu amavit, quando incipiet amare deſinere? Non eſt opus, nocentiſſime ſenex, ad hoc nefas charitate, ſed amentia, ſed furore. Ut in juvene ſuo mater poſſit concupiſcere quod formoſus eſt, oderit oportet quod filius eſt: & adeo ſacris affectibus non adjuvatur in facinus, ut ad illud niſi per oblivionem ſui tranſire non poſſit. Quid quod & incredibilius eſt, quod parem duorum poſcit inſaniam? Et ad inceſtum opus eſt ut adamet & filius, non ut adametur ſolum. Ab utro deinde vultis incipere preces, venire ſermonem? Audebit hoc rogare filius matrem? mater hoc impetraturam ſe ſperabit à filio? Hunc animum tuum, ſenex, quo cum maxime taces (ſi non eſt callida, non maligna ſimulatio) de fide tanti ſceleris interrogo, an poteſt mater admittere quod loqui non poteſt pater? Specioſus fuit. Libet interrogare hoc loco omnes humani generis affectus. Placet ergo, ut ſi filio obtigerit indulgentior facies, vultus erectior, refugiat mater amplexus? Si virginem uſque ad notabilem ſpeciem natura formaverit, timeat oſcula pater, horreatque contactum? Dii deæque male perdant tam impudentes ſolicitudines, tam nefarios metus. Prope eſt ab inceſto, timere ne fiat. Malo ſimplicitatem, quæ non vereatur infamiam, malo nudos affectus, inconſultamque pietatem. Nihil de ſe fingi, nihil credat poſſe narrari. Teneat inſatiabiliter, avide: tanti fama non eſt, ut amet filium mater ſolicitudine pudicitiæ. Me quidem, marite, ſi quis interroget omnes matres liberos ſuos tanquam adamaverint, amant. Videbis oculos nunquam à facie vultuque deflectere, comere caput, habitumque componere, ſuſpirare cum receſſerit, exultare cum venerit, conſerere manus, pendere cervicibus: non oſculis, non colloquiis, non præſentiæ voluptate ſatiari. Hoc eſt ergo in tam nefanda ſuſpicione ſæviſſimum; inceſtum non poteſt fingi niſi de [1] optima matre.

1 Quæ quo magis amat filium, majores præbet cauſas ſuſpicionis.

Execrarer mehercle, judices, ſi crimen iſtud clarius objeciſſet filio pater, ſi uſque ad verborum proceſſiſſet amentiam. Nemini minus fas eſſe debet credere inceſtum, quam qui propter illud paratus eſt filium occidere. Quid quod non credis tantum, nefande, ſed quæris? Ita tu non times monſtri hujus agitare ſecretum? Populus loquitur inceſtum, ſed tu nega. Civitas infamat: tanto magis oſculare unicum, & conjugem tene: pariter duos circa tuum ſtringe complexum. Prô inaudita feritas! ita patri non ſufficit non credere inceſtum, quod non poteſt probare? Ferrem tamen adhuc ſuſpiciones tuas, nefandiſſime ſenex, ſi [1] diſſimulanter indicia tanti ſceleris agitaſſes. Obſerva ſermones, ſecreta cuſtodi, omnium dierum noctiumque momentis ſagax ſcrutator inſiſte. Quid tibi cum abruptis? quid cum ſupremis? Inceſtum jam credas oportet ut torqueas. At tu, prô nefas! verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte ſcrutaris rem, de qua non deberes interrogare ſervos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres. Laminas accendis, equuleos moues, & parricidio ſuſpicaris inceſtum. Neſcis quod præceps, quod abruptum tam nefandæ diligentiæ furore commoveas? Pater qui de inceſto filium torquet, non eſt neganti crediturus. Omnium quidem, judices, incertorum ſuſpiciones peſſime ſemper à corporibus incipiunt, nec bene de cujuſquam moribus illam partem hominis interroges, quæ non animo ſed dolore reſpondet. Nondum dico quem torqueas, quis inter equuleos igneſque ponatur, cujus arguta prius indicia præcedant: noviſſimum debet eſſe, [2] quicquid torquet & punit. Fidem hominum deorumque, ne gravitatem putetis, à noviſſimis ultimiſque cœpiſſe. Non habet probationem facinus de quo pater non poteſt alium torquere quam filium. Video qua poſſis ratione defendi, ſi omnia ante feciſti, ut inceſtum aliter erueres. Quid ais? Interrogaſti ſervulos: non potuit conſcius inveniri. Exquiſiſti ancillas: non apparuit miniſtra flagitii. Non obſcœna literarum commercia, non fatentis deprehendiſti, nefande, blanditias. Nihil [3] invenis maritus, dominus pater. I nunc & dic ſciſſe rumorem, [4] ſed ut torqueas: ducatur tamen quæſtio per conjugis miniſteria, per filii ſervulos, in illa potius utilitate deſæviat. Prius eſt ut repudietur uxor, ut divortio fiat in domo grande ſecretum. Excedit omnem immanitatem, filium ideo torquere ut ſcias

1 Si ita inquireres in inceſtum, ut diſſimulares te ſuſpicari. 2 Tormenta adhibentur, ut ſciamus, an qui torquetur, puniri ſit dignus. 3 Sic MS. Alii, juvenis; nempe nihil invenis maritus de uxore, dominus de ſervis, pater de filio. 4 At ſi tormentis velis comprobare rumorem, *ducatur prius quæſtio per conjugis miniſteria*, &c.

an

an innocens torqueatur. Unicum pater ignibus verberibusque interrogas, rogo quid facturus si pernegaverit? Videlicet ut laudes, deinde dimittas, ut amplectaris perusta vitalia, & laceri pectoris vulnera pietati rursus admoveas. Solus supereſt pudor homini qui torſit unicum, ut torquere debuerit. Faciat te neceſſe eſt [1] res iſta peſſimum patrem, & oderis oportet filium, cui ſatisfacere non poſſis. Jamjam malo venena, ferrum, ſubitos ictus, improviſamque mortem. Inceſtum qui non credit, torquere non debet, qui credit ſtatim debet occidere.

Quod ſi tormenta etiam filii placent, ſi præſtanda eſt ſatisfactio tam nefandi rumoris, exigo ne perdas queſtionem: in media civitate, in ipſa conſtitue fama, advoca illos malignos, illos loquaces, & ſeculi rem exquire audiente populo. Coram omnibus torqueri debet, de quo loquuntur omnes. Interroget quiſque quod volet, ſuis auribus, ſuis credat oculis. Cur in abditam ſemotamque partem juvenis abducitur? [2] Secretum quæſtionis nec inceſto filio debetur, nec innocenti. Dabo adhuc inter ſecretum publicationemque [3] temperamentum. Advoca propinquos, adhibe amicos, circumpone juveni ſerios ſenes, interſint magiſtratus, aſſiſtant quibus habere poſſit civitas fidem. Præſtare debes aut tibi ut [4] probare poſſis, ſi confeſſus fuerit: aut filio, ſi pernegaverit. At tu nefande, crudelis, tollis quæſtionis alteram partem, efficis ne poſſit amplius innocens eſſe qui tortus eſt. Quid agunt contra populum tormenta ſecreta? Prædico, teſtor, iterum dantur malignis alimenta ſermonibus, & à quæſtione [5] ſepoſita in majus reditur incertum. Coram omnibus torquere debet filium pater, & qui vult abſolvere, & qui eſt paratus occidere.

Non vultis, judices, ad facinus indigniſſimæ quæſtionis accedat, & quod ipſe torſit filium pater? Adeone non potuit libertis aut ſervulis neceſſitas iſta mandari? non carnifex potius adhiberi? Pater in tormentis filii non averſos tenuit oculos, ipſe veſtes ſcidit, velamenta laceravit, manibus flagella concuſſit, renovavit ignes, & mori filium [6] contentione non ſivit, duxit os quod jam ſuprema claudebant, fovit animum, ut longius cruciatibus patientia ſufficeret. O dignum patrem, cui dicat innocens filius, feci! Non mehercle, improbe, mihi proclamaturus hoc loco videor, hominem, qui torquetur in matrem, debere coram matre torqueri. Cur-

1 Si filius innocens torquetur. 2 Si filius ſit inceſtus, oportet te de illo publice exemplum ſtatuere; ſi innocens, debet publice abſolvi. 3 Mediam viam. 4 Teſtibus adhibitis. 5 Secretâ. 6 Dum tormenta aliquando remittit, & veritatem elicere contendit.

excluditur infelix à ſua cauſſa, à ſua quæſtione? adhibe ſpecioſis cruciatibus hanc nimis amantem: hujus gemitus excipe, hujus ſuſpiria oculoſque cuſtodi: ſi quod facinus admiſſum eſt, torquebis quidem filium, ſed fatebitur mater. Irrumpere me tum maxime puta in illud tuum, parricida, ſecretum, injicio properanti quæſtioni manum, inhibe ictus, ſubtrahe pauliſper ignes. Quicquid eſt quod eruiſti, profer in medium, memento te feciſſe de filio propter quod tibi non debeat credi. Quid ſpiritum dolore præcipitas? Quid miſeræ intervalla patientiæ pertinaci crudelitate continuas, ſi fruſtra tibi ſufficere credis quod audieris, nunciare, proferre? Inceſtum ut credatur, ipſe debet audiri. Mirabar & ego, judices, ſi tam nefanda quæſtio alium exitum potuiſſet habere, quam mortem. Hic eſt parricidii pudor, ſic deſinunt quæ incipere non debent. [1] Facinus quæſtionis operis ſcelere majore, exire tibi videris per orbitatem. Scimus unde venerit iſta contentio, nihil extorſit ſævitia miſero. Vincit torquentem qui occiditur. Jamjam non miror, quod poſt iſta non habes vocem, verba non invenis. Unicum ſine teſte laceraſti, unicum occidiſti, ſoli tibi deinde notum vis videri celare facinus, & in parricidio quæris aliunde triſtitiam. Præpoſtera res eſt filium occidere, deinde erubeſcere. Fas non eſt non eſſe notum, propter quod ſe parricida putat innocentem. Eligas utrum voles: aut tormenta damnes neceſſe eſt, aut ſilentium. Quod non debet indicari, quæri non debet. Poſſis videri fortaſſis, crudeliſſime ſenex, [2] ſilentium filio præſtare, ſi viveret. Conſumta eſt paterni nominis religio, omnis pietatis ſublata reverentia. Si hoc ille meruit, parum in quæſtione, parum ultionis in morte eſt. Vindicari vis confeſſionem? Traduc cadaver, & ſuper illa vulnera omnes pone cauſſas. Non eſt ejuſdem fateri cur torſeris, & tacere cur occideris. Quid ais, ſeveriſſime parricida? Filium conſumſiſti per flagella, per laminas. Potes agere viſcera de tuis concepta vitalibus, ſanguinem qui de tua fluxit anima, non inſania, non furore, ſed (quantum vis videri) conſilio, gravitate laceraſti. Potes tacere ſuper vulnera unici, ſuper exutos artus metuendus aſſiſtis, & cauſſas quærente matre, quærente populo, hoc ſolum dicis, occidi? Contenta eſſe debet incerto?

Interrogari nunc te, marite, credis à matre ſola? Cauſſas mortis illius repoſcit ſolicitudo generis humani. Stant circa liberos attoniti parentes, horret invicem ſe charitas fraterna

1 Facinoroſam quæſtionem celas ſub prætextu majoris ſceleris quod comperiſti, & videris tibi merito tacere, cum tormentis illud inveneris propter quod orbitatem ferre poſſis. 2 Filii cauſa in illius honorem filere.

complecti, rupta eſt illa oſculorum inter ſoceros generoſque ſimplicitas. [1] Quouſque nos cum ſilentii tui interpretatione committis? Si nihil factum eſt quod debeat erubeſcere temporum pudor, quid ſibi volunt verba media, ſuſpenſa? Si nefas prodigioſis ſimile fabulis deprehendiſti, miſerere, [2] ne ſis una morte contentus. Inceſtam gravius odiſſe debes, quod & venit in forum, quod audaciam innocentis imitatur, & tacenti videtur iraſci. Cum filium propter rumorem torqueris, propter tormenta occideris, non eſt media res, ut neutrum ſciamus. Mater quidem, judices, innocentiſſima hoc complorat, hoc ferre non poteſt, quod nihil parricida reſpondet. Sed nobis videtur jamjam eſſe dicturus. Non fallit nos, nefande, quid captes, hoc quod ſupra ſilentium trahis alta ſuſpiria, quod prorumpenti videris exclamatione deficere, mendacio paratur auctoritas, & in fidem empturæ vocis affertur, ut fateri videaris invitus. Dic tamen, par eſt huic rei matris integritas ut mentiaris? O quanto nunc dolore torqueris, quod inſtantem non potes aliqua truci proclamatione diſcutere! Non verba tibi contra miſeram, ſed argumenta deſunt: non voce ſed probatione deficeris. Quod ſolum datur, relinquis infamiæ, & nos cum perpetua ſermonum malignitate committis. Qui interrogantem nec damnat nec abſolvit, rumore contentus eſt. Modeſtiam mariti pariter & patris accipite. De muliere, quæ convinci non poteſt, ſufficere ſibi putat ut inceſta credatur. Quis unquam tam nefandas artes, tam cruentum deprehendit ingenium? Quia non poteſt probare quod dixerit, captat ut credatur quod non dixerit. Diſſimulas, taces, ſæve, crudelis? Inveniſti tormenta patris. Audi quid miſera ſimpliciſſimo dolore proclamet. Non efficies, inquit, callidiſſime parricidarum, ut non audeam cadaver amplecti. Ego vero inceſta ſum, ſi poſſum moderari gemitus, comprimere lacrymas. Coite in funus omnes liberi, omnes parentes, cuſtodite planctus meos, obſervate ſuſpiria. Si quid feci, ſi quid admiſi, fatebor. Ecce ſupra lectulum effuſa feralem, laceros artus & peruſtum complexa corpus exclamo. Teneo unicum meum, velit nolit invidia, meum miſera formoſum. Hoc erat quod infeliciſſimam matrem ultra ſolitæ charitatis exagitabat affectus, amabam, marite, peritурum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuiſſe, ceſſaſſe, multum de lætitia, multum perdidiſſe de gaudiis. Nemo unquam filium nimis amavit. Excuſo tibi, inquit, juvenis innocentiſſime, quod ſupremis tuis nondum præſtiti miſera comitatum. Vivere quidem te defuncto continuo non debui, ſed mori marito tacente non potui. Rumpam

1 Quouſque varias, & diverſas mus. 2 Sed matrem etiam occide. ſilentii tui intepretationes finge-

tædi-

tædium lucis inviſæ, ſed prius licuerit coram civitate manibus tuis juſta perſolvere, cum damnato ſupra callidiſſimum ſilentium, parricida, nihil te dixiſſe conſtiterit. Ignoſce quod ad judicium iſtud orbata duravi. Timui ne ſi ad exitum impatientia, ſi præcipiti pietati properaſſem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

DECLAMATIO XIX.

ARGUMENTUM.

Ex ſuperiore Argumento.

Pro Viro contra Uxorem.

DEBEBATUR quidem triſtiſſimæ orbitatis miſero pudori, ut jam taceremus omnes, & poſt tam prodigioſas rerum ſermonumque novitates, oportuerat hoc eſſe noviſſimum de malis infeliciſſimæ domus, quod occidi filium pater. Sed quoniam mulier immodici ſemper affectus, ſuper cuncta quæ vel paſſus ſum paulo ante, vel feci [1] reatus quoque me dolore concuſſit, veni petiturus à vobis ne me [2] ſcientem ſilentium contentioni præſtare credatis. Non quia occidi filium taceo, ſed occiſus eſt ut tacerem. Utinam, judices, negare poſſem quid occidi, utinam totum miſeriæ neceſſitatis ordinem fas eſſet [3] intrare, & oris hujus premere ſecretum! Miratur hanc aliquis patientiam meam? Ardor ille qui me modo impegit in filium, ipſa ſui immanitate conſumtus eſt. Quicquid erumpere poſſet in proclamationem, parricidio peractum eſt, in orbitate conticuit. Non habeo affectum, niſi quo cuncta tantum patiar, audiam, feram. Utrumque de filio fieri non poteſt, ut & occiderim, & fatear cur meruerit occidi. Quapropter, judices, ſatis admirari, ſatis ſtupere non poſſum, quod mulier, cujus præter optimam ſane conſcientiam, ſexus quoque majorem malis noſtris pudorem præſtare debebat, tacere non poteſt ſilentium meum. Novo quinimo fabuloſoque ſecum impatientiæ genere diſſentit. Queritur de populo quod loquatur, de patre quod taceat. Nec contenta confeſſione mariti, nihil ſe diſſimu-

1 Dum mater me reum mortis filii poſtulat, hanc adjecit doloris cauſam, quod coactus ſim indicare, quid è tormentis filii compererim.

2 Conſulto filere quod metuerem in contentionem venire. 3 Intra me premere.

lare,

lare, [1] nihil scire reatus auctoritate testantis, [2] mavult de silentio meo facere secretum. Orbitatis istud amentia sit an innocentia, perditus dolor viderit. Ipsius animus potest scire quid filius meus dixerit, quæ me putat habere quod dicam.

Fidem igitur vestram, judices, ne vos orbitatis miseratione confundat sola mater, neve maximæ calamitatis ibi tantum putetis residisse sensum, unde vos lacrymæ gemitusque conveniunt. Mei magis debetis in uxoris comparatione misereri, qui filium & perdidi & occidi. Ego sum infelicior ex parentibus duobus, qui quicquid, judices, ista complorat, & patior, & feci. Felicem ignorantiæ conscientiam matris, quæ sufficit interrogare! Major me impatientia, major urit affectus: cum filium occiderim, indicare non possum, nec pœnitet quod occidi. Infelix tenectus, misera patientia, sic quoque quam multa [3] dicenda sunt! Fuimus quondam, judices, fuimus felicissimi parentes, cum adhuc rudis unici nobis blandiretur infantia: duravitque domus tota prosperitas, quamdiu pariter fruebamur, pariter dileximus, quamdiu civitas de nobis hoc solum poterat loqui, filium nos habere formosum. Ut vero in eam adolevit ætatem, in qua corporalibus bonis juventus insolenter exultat, superbus atque arrogans, in nullum vitæ genus, non in privatos, non in publicos actus florentem duxit ætatem. Dii immortales, quantus qualisque circa juvenem rumor ingemuit! Omnium maledictis insectatus, omnium denotatione damnatus est, donec & ipse consensum circa se publici doloris agnosceret. Inde rarus in publico, & tanquam patris occursus, tanquam civitatis ora vitaret. Non est leve concipere verbis, in quantam civitatis execrationem, in quantam culpam juvenis inciderit. Dictus est occidere posse patrem, dictus est dignus quem posset etiam pater occidere. Quid facerem, judices, infelicissimus senex? Jamjam non evitabat fama nec patrem, jam meis auribus nemo parcebat. Interrogare non audebam, dissimulare non poteram. Fallitur quisquis me putat quicquam fecisse consilio: impetus ac temporis ipsius nescio quis ardor explicuit. Præparari filio tormenta non possunt.

Est in miseris penatibus pars remota, sepositа, profunda tenebris, tristis accessu, omnibus apta flagitiis, & in qua audeat facere facinus & pater. Illo fateor dum me variæ cogitationes per totius domus spatia circumagunt, quantum intel-

1 Nec contenta auctoritate reatus, i. e. ea conscientiâ facti, quæ ideo fiat, ut possit videri, nihil scire.
2 Mavult ita interpretari silentium meum ac si reus essem, & ideo prætendere secretum, quod non habeam quod indicarem. 3 Quare non *pœniteret quod occidi.*

ligere licuit, improviſus adveni. Et ille quidem ad conſpectum meum tanquam deprehenſus obſtupuit, refugitque trepidus, puto ne quærerem cauſſam. Irrumpo feſtinanter, avide, ſine liberto, ſine ſervulo, ſicut me deprehenderat temporis illius fatum, manibus, ictibus, & quæcunque ex obviis dolor in telorum tranſtulerat uſus, ultra vires ſenectutis aggreſſus: ignes ex proximo raptos, verbera quæ caſus obtulerat, non diviſo dolore, non per partes, non per intervalla ſuſpenſo, ſed ſemel, ſed pariter invado. Pars ſecreti fuit, ut ipſe torquerem. Dii immortales, quæ contumacia, quæ fuit illa patientia, cum domi torqueretur à patre, non invocare matrem! Non repugnavit juvenis, non oppoſuit manus, nullum imploravit auxilium. Merſis tantum dejectiſque luminibus, tanquam [1] nunquam flagella ſuſtinuiſſet, tanquam meis torqueretur oculis, omnes ictus excepit in faciem: verberibus, ignibus, laudatos vultus, velut illis iraſceretur, oppoſuit. [2] Reddo teſtimonium noviſſimum pudori; cum jam mori vellet, occiſus eſt. Laudo, judices, patientiam matris, cum & ipſa ſemper plutimum eſſe domi, & ab illo ſecreto fortaſſe non longe, intervenire noluit, interpellare non auſa eſt. Sed & manibus meis gratulor, quod non propinquus aliquis, non amicus irrupit. Occidiſſem quiſquis me tunc auſus fuiſſet interrogare pro filio. Sepelivi tamen lacera membra, funus indulſi, oſſa collegi. Non injecit uxor lectulo manum, non inter exequias planctibus eliſiſque uberibus mihi fecit invidiam. Unde in hanc impatientiam prorupit, exiluit? domi me nihil interrogavit. Poſſum jam mater infelix coram liberis ac parentibus, poſſum audientibus diis hominibuſque clamare. Et ego amavi filium meum, non oſculis non infirmitate, non lacrymis, ſed [3] viribus, dolore, patientia. Unicum, quem ſi acie clauſiſſet hoſtis, vicaria morte ſervaſſem: ſi ſubitum cinxiſſet incendium, extuliſſem relicta meorum parte membrorum: eripui malignitati, abſtuli famæ. Habeo quob imputem tibi, [4] naturæ pietas. Rem difficillimam feci, quod non me potius occidi.

Male tractationis accuſat. Adeone, uxor, tibi parum videor dediſſe pœnarum poſt periculum & labores ne lucrifaciat pater, quod occidit filium ſuum? Non pudet ergo ſi iraſceris parricidæ? Quid tibi cum lege quam vos propter minores accepiſtis affectus? Querelas habet iſta non ge-

1 Sic MS. Alii unquam. Tanquam flagella non ſenſiſſet, ſed meis oculis torqueretur: flagellati non ſolent eſſe *dejectis luminibus*, ſed vario motu oculorum dolorem indicare.

2 Dum occido filium, *ipſe ultimus* ſum teſtis illius pudoris, adeo enim illum facti pudebat, ut mori vellet.

3 Dum tormentis *eripui malignitati, abſtuli fama.*

4 Paterne affectus.

mitus,

gemitus, [1] & matre sepolita solam complorat uxorem. Rursus ad populum vocas miserum pudorem? Materiam novi rumoris accendis? [2] Perdidi ergo rationem secreti mei. Sic omnia feceram, ne quid aut quæri posset, aut dici. Jam vero quid impudentius, quid indignius, quam cum sibi de liberis credunt licere tantundem, & æquum jus patris ac matris esse contendunt, quasi nesciant nobis arbitrium vitæ necisque commissum? Non est privilegium, filium occidere. [3] cum fieri potest: nec quisquam tantum ideo fecit, quia liceret. Viscera unici lacerare suffeci. Ignosce, si non potes mihi credere: nemo filium suum occidit odio: non erit tanti juvenis invisus. Illud est in patribus usque ad parricidium terribile, quod amant, quod succurrunt, quod sibi videntur aliter non posse misereri. Non est quod vos ab æstimatione malorum meorum mollior sexus abducat. Majoris affectus est filium occidere, quam vindicare. Define igitur me, mulier, fatigare interrogationibus tuis. Ita tibi non videtur omnia respondere pro filio, qui dicit, occidi? Et licet comprimantur exclamationes, ora claudantur, nihil negat qui hoc fatetur. [4] Atqui summorum facinorum ipsa immanitas innocentia est. Filium pater non demens, non insanus occidi. Hominem extra sensus affectusque positum quisquis nunc miseratur, occidit. Vides senem, sanguine suo fluentem, laceratis exustisque illis sanctioribus charioribusque visceribus supra exanimis unici corpus cruentis manibus jacentem? Horreo cadaver, & velut corpora [5] quæ cœlestis exanimavit ignis, adire propius timeo. Ad quædam facinora sufficit claudere oculos, vultus avertere, tacere, mirari, & [6] incredibiles calamitates relinquere suis causis. Miserere, ne quid amplius quæras, ne quid interroges. Dicturum me putas, parce seculo, parce marito, parce patri? Tu vero parce illi qui occisus est.

Novum, judices, uxoris in maritum crimen audite. Silentium est de quo quæritur. Solebat indignatio vestra convicia nostra ferre non posse, & matronalis indignatio dicere videbatur, non parcis erga me marite verbis, nullam habet nostri tuus sermo reverentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quod libet objicis, exclamas, & dum nimium libertati vocis indulges, potest populus aliquem de me facere rumorem. Tu mulier objicis mihi rem quæ nulli unquam

6 Lex malæ tractationis pertinet ad uxoris querelas, non matris. 2 Frustra celavi filii *putorem*, *quem tu ad populum vocas*. 3 Cum justa fuerit causa. 4 Qui facinus suscipit, quod maxime adversatur naturæ, creditur fecisse justis de causis, ex justâ indignatione. 5 Fulmine percussa. 6 Non inquirere causas incredibilium calamitatum.

crimini fuit, [1] ſolam in noſtris moribus innocentiam voce reprehenſam tuetur taciturnitas. Vide cur manus, cur verba peccare videantur. Illis infamamus, his torquemus, his occidimus. Vis ſcire quam non poſſis queri de ſilentio meo? Feliciſſima fueras, ſi idem feciſſemus omnes. Finge me pauliſper ſepoſitis ſilentii cauſſis hoc tantum reſpondere, non prodo ſecretum. Ex omnibus, judices, quibus humana pectora ſeriis gravibuſque [2] complectuntur affectibus, nullam difficiliorem quam ſilentii credo virtutem: adeoque promtiſſimo ſermone facile delinquimus, ut conſtantiam tacendi neque in aliis ferre poſſimus. Crimen hoc in me mulier vocat, quod in priſcis illis morum mentiumque rectoribus fuit prima ſapientia, [3] quod quoſdam totius vitæ pertuliſſe patientiam magis illa miſera miratur antiquitas, quam quod temporum vices, ſiderum curſus & profunda naturæ velut [4] conſcia ratione ſanxerunt. Quæ per fidem impotentia eſt effringere rigens ſacra diſſimulatione pectus! Evolvere animum quem ſupra ſua ſecreta compoſitum, non lætitia, non dolor, non neceſſitas, non fortuna laxaverint? Quiſquis de tacente queritur, multo minus ferre poterit loquentem. Nec adeo conjugali ſocietate cuncta miſcentur, ut nihil ſibi adverſus hanc concordiam proprium relinquat animus. Eſt aliquis etiam à ſanguine ſuo ſecretus affectus, genuſque reverentiæ, ut tacenda minime velis ſcire chariſſimos: quædam non poſſis verberibus, equuleis eruere: & pleroſque videas fortiter ſuper ſua ſecreta morientes. Agedum (ſi videtur) utrumque ſexum, omnem conditionem, omnem ſcrutemur ætatem: nullum ſine conſcientia pectus, nulla vita ſine cauſſis tacendi. Si te interrogaret omnia maritus, haberes aliquid & tu quod non fatereris. Et quanto ſilentium gravius eſt in ſene, verecundius in marito, ſanctius in patre? Pudeat nos, mulier, infirmitatis. Vicit nos modo juvenis ille conſtantia, mori voluit ut taceremus. Vides, mulier, quibus interpretationibus præſtes tuum dolorem? Diceris ideo me interrogare, quia ſcis omnia me potius pati malle, quam loqui. Quis enim in hac civitate non novit taciturnitatis meæ rigorem? Quis ignorat qua cuncta ſoleam ferre patientia? Ne occiſurus quidem ſuſpiria gemituſque præmiſi. Nihil feci unde erupturum quandoque in orbitatem patris animum aut tu præſcio timore ſentires, aut ipſe periturus. Hanc nunc me jactare conſcientiam putas, quod nihil in publico, nihil in ullo mihi permiſi pro-

1 Sic nocentes ſumus cum loquimur, non aliter innocentes eſſe poſſumus iiſdem in rebus, quam taciturnitate. 2 Legit Gron. *conſpiciuntur*, i. e. conſpecta ſunt, hominum oculos in ſe convertunt. 3 Legit Gron. *quod quoſdam totius vitæ pertuliſſe patientia magis illa ſevera miratur antiquitas.* 4 Conſiliis auctoris naturæ.

clamare

clamare conventu. Ego vero non ſum queſtus de juvene nec tibi, nec captavi ut illum mecum & mater odiſſet. Fruſtra te putas extorquere accuſatione poſſe, quod mihi non ipſæ calamitates, non dolor, non meditatio orbitatis expreſſit. Uras licet, durabo, perferam. Paſſus ſum jam quod erat difficilius: occidi.

Torſit, inquit, filium meum. Breviter, judices, ratio redditur: Infamem quid refert, an innocentem, ſi illud omnibus liquet? Juvenem cunctis pignoribus inviſum, omnibus affectibus gravem maligni fecere ſermones. Quid agimus, anime? quemadmodum effugimus, evadimus? In tanta infamia nihil facere credentis eſt. Vis me circumire ſingulos, reclamare populo, cum rumore rixari? Tuæ fortaſſis infirmitati conveniat negare, me tantum fortior aſſertio unici decet. Eripiendus eſt non contentione verborum, ſed ut civitas ſtupeat, ut erubeſcat. Torquere me filium putas? Invidiam facio populo. Videor mihi illis verberibus lacerare famam, illis ignibus increpare rumorem. Quæſtio de infami filio unam rationem habet ut probes innocentem. Dii mala prohibeant, ut noveris illum dolorem, quo poteſt torquere filium pater. Nihil eſt infelicius homine, cui de unico ſuo mors ſola non ſufficit. Juvenem in cujus animo perdiderant nomina noſtra reſpectum, quem quotidie neceſſe habeamus excuſare rumori, qui inter nos formoſum malebat agere quam filium, verberibus ignibuſque conſumſi. Vis, vis ſcire quanta tormentorum ratio fuerit? Debuit etiam tortus occidi. Si tamen utique, mater vis ſcire cauſſas, leniter audi. Proſpiciebam miſer in grande quandoque facinus prorupturum, quod otio vitam, quod deſidem domi perdebat ætatem. Non peregrinationibus excolere mentem, non experiri militiam, non tentare maria, non jura colore, non adminiſtrare rempublicam, non ducere volebat uxorem. Præterea traxerat ex frequentibus caſtigationibus tædium patris, & in execrationem mei conſcientia qua non emendabatur, exarſerat. Timebat occurſus, non audebat adire: colloquia, oſcula, convictuſque fugebat. Breviter perditiſſimæ mentis definienda menſura eſt. Oderat me filius, & timebat. Filium igitur totius civitatis exiſtimatione damnatum, quem adhuc vivere mirabantur homines, torſiſſe me putatis? Ego vero occidi, tarde, diu. Quæſtionem illud vocas: Pœna, ſupplicium, & malorum meorum exitus fuit. Nulla ratio eſt interrogandi hominem, cui non eſt fas niſi negare. Quanta tamen mihi fuit & in quæſtione moderatio? Non enim præcipiti raptus impulſu exilui repente, ſubito, nec captus dolore cæco impatientiæ meæ velox vulnus [1] inflixi: non poteſt non ratione occidi filius, cum

1 Sic MS. Alii, induxi.

ante

ante torquetur. Dedi moras, ſpatium, tempus indulſi. Vides [1] quantam hinc malignitatibus potuerim præſtare materiam? Si in illo ſecreto, gladio tantum, ſi vulneribus egiſſem, [2] exitum fecerat juvenis deprehenſi. Non eſt igitur, mulier, quod mihi facias duplicatæ quæſtionis invidiam, id eſt, quod torſi, & occidi. [3] Sola eſt hujus neceſſitatis ratio de morte. Illud eſt parricidium, filium torquere victurum. Putas juvenem vivere potuiſſe, cui jam non poterat niſi morte ſuccurri? Quem contra malignos ſermones aſſerere cœperam, non reddidi rurſus infamiæ, neque in oculos & ora vulgi de ſecreto patris emiſi: providentia mea tibi quoque, mater, [4] ne in hunc interrogetur, eripui. Ille vero non fuit poſt tormenta laturus vitæ pudorem, ut interrogaretur à ſingulis, ut negaret. Verum mulier affectibus tuis renunciandum eſt, ad totius domus noſtræ pertinere innocentiam credidi, neſe ipſe potius occideret.

Sentit, judices, mulier, ad jus querelæ ſuæ nec quod torſerim, nec quod occiderim, pertinere. Itaque quærit, quid mihi dixerit ille, de quo neſcit an dixerit. Quid ais, mater impatiens? Ita in morte filii tui nihil aliud ad te pertinet quam quid locutus ſit? Ita ſi reſpondero, remittis parricidium, tormenta non objicis? O inconſultam muliebrem ſemper amentiam! Quid juvenis in tormentis dixerit tanquam ignoret, interrogat: nihil me comperiſſe non credit, tanquam ſciat quid dixerit. Fidem communis ſanguinis, fidem communium malorum, ne parricidii me velis agitare ſecretum, ne calamitatibus noſtris gravem facias innocentiam tuam! Viderit quid meruerit juvenis ille, ego jam poſſum ſuprema revereri, & poſt exitum unici [5] revertor in patrem. Major defunctis liberis præſtanda reverentia eſt, nec qnicquam minus convenit affectibus patris, quam ſi inſultare videatur occiſo. In gratiam me cum filio reduxit orbitas, iram noſtram mors ſevera compoſuit. Quinimo recogitanti mihi totum ſecreti illius ordinem, ſubit tacita miſeratio, quantam ego debeam reverentiam filio, quem potui torquere ſolus, quem potui ſolus occidere.

Perſeveras, cogis, inſtas? Invicem, te, mulier, interrogo, cur ſi tantopere volebas ſcire quid interrogarem, quid ille loqueretur, non irruperis in quæſtionem, quam nullis miniſtris, nullis cuſtodibus vallaverat pater? Quanto melius, mater ipſum adiſſes? quanto fortius interrogaſſes una? quanto ti-

1 Quantâ malignitate, quanto majore tui invidiâ tecum agere potuerim. 2 Ita moreretur ac ſi fuiſſet deprehenſus. 3 Mors filii ſola excuſat hanc neceſſitatem, parricida fuiſſem, ſi *torquerem filium victurum.* 4 Ne ipſa quoque filium interroges. 5 Redeo ad patris affectum, *in gratiam me cum filio reduxit orbitas.*

bi

bi plura dixiſſet? Quis te, mulier, affectibus abegit, tenuit, excluſit. Agnoſco verecundiam tuam: timuiſti, credo, ne ſi in illo ſecreto fuiſſemus omnes, occidiſſe filium diceretur & [1] mater. Inſtas tamen, & miſeri ſenis ora diducis. Puta me hoc ſolum dicere, ex maximi facinoris cunctatione veniens quid audierim, nondum ſcio: totus adhuc ſum in parricidio meo, & poſt mortem unici omnia quibus laceratus, occiſus eſt, in animum meum tormenta redierunt. Eſt quidem difficile, ut aliquem pati pudorem parricida videatur: veruntamen ſtupore, amentia, & ſilentio in orbitate defeci. Ablata eſt mihi omnium verborum fides, omnis ſermonis auctoritas: nec habet cauſſam loquendi, cui non poteſt credi. Deſine, mulier, interrogare. Filium quem occidit pater, nec [2] abſolvere nec [3] accuſare, jam debet. Quid, inquit, dixit cum occideres? Miſeram parricidii innocentiam, quod hoc me non poteſtas, non magiſtratus, non propinquus aliquis, non amicus, non ille ſemper loquax populus ac malignus interrogat! Quieſcitis, tacetis. Me infelicem, num quid ſcitis omnes? Puta me, mulier, hoc tibi reſpondere, non habent incredibilia vocem. Quædam majora ſunt, quam ut illa capiat modus ſermonis humani. Tu vero crede nihil aliud fuiſſe quam furorem, inſaniſſe me puta, videbam quæ non fiebant, audiebam quæ nemo dicebat. Hoc ſolum non inſanientis habui, quod tacebam. Finge me reſpondere, nihil dixit, nihil locutus eſt, non credis? Atqui multo minus creditura quid dixerit. Accipe, mulier, brevem veramque rationem, cur in quæſtione juvenis occiſus eſt. Torquebam, nec interrogabam. Si qua ad aures tuas ab illa quamvis remota domus parte perlata vox eſt, meus gemitus fuit, meorum viſcerum dolor. Quæris, cur nihil dixerit? quia non habuit quod ſcire vellem, quod audire deberem. Nihil aliud quæſtio illa captavit quam ſilentium, quod præſtare vita non poterat Quiſquis in tormentis occiditur, ideo tortus eſt, ut occideretur. An tu quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? Ideo enim equuleos movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leviter ſedibus ſuis emota compago per ſingulos artus membra laxaret. Conſumtus eſt ſpiritus ſilentio ſui, & verbera igneſque animum pariter vocemque cluſerunt. Videbatur mihi premere gemitus, tenere ſuſpiria: & ſic nihil dixit, tanquam torqueretur ab homine qui ſciret. Miraris hanc in filio contumaciam, in juvene patientiam? Patri torquenti non poteſt aliter reſponderi, quam

1 Ut morte filii ſuæ famæ conſuleret. 2 Sic enim ſe reum præſtabit. 3 Sic filii opprobrio, ſibi infamiam inuret.

ut

ut mori malit quam confiteri. Quod ſufficit igitur interrogantibus reſpondeo, mulier, occidi.

Fallitur quiſquis expectat ut objiciamus illa communia, ego vero proclamo, non luxuriosum, non amore meretricis infamem, nihil ille delinquebat, quomodo liberi ſolent, monſtrum erat inerrarabile, quod nollem deprehendere, quod ferre non poſſem. Miratur aliquis quod non abdicaverim, nec notiſſima ultione patrum fuerim tantum expuliſſe contentus? Tuus, mulier, nefarius, tuus inconſultus non permiſit affectus. Filium cui contra ſeveritatem meam ignoſcebas, quem mecum odiſſe non poteras, ſecuta fuiſſes abdicatum. Finge juvenem dixiſſe neſcio quid, ego audire nihil potui. Non enim poteſtatis alicujus more conſederam; nec torquentibus aliis agebam judicem patrem. Ego tunc cuncta & paſſus ſum pariter, & feci. Non vacabat aures præſtare verbis, excipere gemitus, æſtimare ſingultus: avocavit me contentio, dolor, orbitas, parricidium: omnia facta ſunt feſtinatione præcipiti. Idem patris affectus eſt torquere ut ſcias, occidere ut neſcias.

In meam, inquit, infamiam taces. Ita nunc primum laboras miſera de fama, & poſt unici mortem pertinere ad te cœpit quid loquantur homines? Scilicet filius impenſus eſt ut erubeſceres, ut male audires? Adeone hoc captanti non erat ſatis rem totam commiſſiſſe rumori? Ego vero me famæ tuæ, mulier, oppoſui, & inter matrem filiumque melius parricidium feci: unicum occidi, ne quid aliud loquerentur homines. Alioqui ſi hoc capto quod putas, quouſque taceo? In quod tempus differo illam quam me putas premere vocem? Ecce reatus judicium pronuntio, ego tamen ſcire me nego. Egregiam rationem malignitatis! locuturus adverſus uxorem, feci ne mihi crederetur. Fateor igitur, nihil ad certum indubitatumque perduxi, hoc eſt quinimo propter quod ad mortem uſque contendi. Non explicant tormenta quæſtionem, quæ occidunt. Quid, inquit, dixit? Felicem te, miſera, ſi neſcis quid dixit! Ita non es contenta conſcientia tua? Non ſufficit quod non habuit ille quod negaret, quod fateretur? Poſcis verba quæſtionis, cogis, extorques. Teſtor, tu facis ne poſſis negare quod dixero. Quid dixit? Paraſſe ſe parentibus venenum? Negas. Proditionis agitaſſe ſemones? Negas. Tyrannidis initiſſe conſilium? Negas. Et quicquid dixero, negabis. O bonæ conſcientiæ incauta ſimplicitas! Ita non times ne coactus loqui multa fingam, multa componam? Si potes ſcire, mulier, an mentiar, ſcis quid dixerit. Quid dixit? Nihil. Quid dixit? omnia. Male dixit ſeculo, fecit temporibus invidiam, deteſtatus eſt patrem, conviciatus eſt matri. Quid dixit? Plus

quam

quem interrogabam. Vicisti, mulier, obstinationem meam. Audi breve succinctumque responsum quid dixerit: quod queris, quod putas. O si quis in illam vos secreti nostri potuisset adhibere præsentiam! Vidisseris novum genus quæstionis. Stabam furore furiis monstrosæ ferinæ accinctus, manibus exertis, hinc ignibus, hinc verberibus armatus: super ora, super oculos jacentis assistens clamabam, furiose, demens, tace. Et ille velut exutis amputatisque per quæ dolor exit in verba, fuit attonitus, amens. Quoties admotis ignibus ad aliquam corporis partem, totum pectus imposuit? Quoties hiatu oris, avide flammas adversus exeuntia verba collegit? Cum vero jam totus calor verberibus expulsus, viribus noviſſimi doloris erumperet, pertractis ab ima pectoris parte ſuſpiriis breviſſime collecti ſpiritus, ille quo redditur anima ſingultus fuit ſimilis exclamaturo neſcio quid, quod & tu fortaſſis audires. Occupavi, fateor, & advocatis quas jam conſumſeram viribus, manibus, telis, totoque corpore pariter adnixus, antequam mentiretur, occidi. Miſera temporis illius recordatio! Deficientem in manibus meis filium vidi, aſpexi ora pallentia, frigidos anhelitus, interrupta ſuſpiria, & animam magno ſilentio exeuntem, non tamen tormenta laxavi, non ſubſtraxi reſtinxique flammas. Miſerere, mulier, ne quæras amplius vocem hujus affectus, filium qui moriebatur, occidi. Non perdidi tamen, non perdidi unici mortem: [1] fortunam non perdidi, jam me non interrogat niſi ſola mater. Conſiſte, agedum, mulier, loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admove equuleos, flagella, lamnas: prædico, teſtor, aliter non poſſum loqui, aliter mihi non poteſt credi. Quanquam miſerrime juvenis (fas eſt enim jam tuos alloqui manes) exprimere mihi vocem nullus poterit dolor, quantum volet laceret, vel occidat: vincere me tormenta docuiſti. Si tamen fas eſt cogitationis memoria tractare verba miſeræ quæſtionis, cur me coram populo magis interrogas? Eamus, uxor, in illam deſolatam domum, in illud jam patris filiique ſecretum, ibi me interroga, ibi, ubi torſi, ubi occidi, ubi adhuc forſitan filii tui vaga per mœſtos penates anima diſcurrit. Porrigat aliquis imaginem juvenis occiſi, ponat in ſinu matris illas veſtes, quibus ipſa juvenem miſera comebat. Eamus ad tumulum, miſceamus ſuper buſta lacrymas. Ibi aut tacebimus pariter, aut invicem confitebimur. Jam jam miſer mori poſſum, explicuit te

1 Succeſſum tormentorum quem fortunâ contingere ſperavi.

ſolicitudo, pietas. Non ſcribo tabulas, teſtamento ſuprema verba non credo, & egò moriar in tormentis meis. Illud tantum noviſſimis precibus à te civitas, per liberos, per conjuges, per natos, à te, uxor, per occiſi juvenis umbram peto, à te, mater, ne quid amplius quæras, [1] tu infamiam ne dicas.

1 Ne ipſa tuam, & juvenis infamiam vulges. Si enim amplius quæras, urgebis me indicare quid filio extorſerim.

FINIS.

DIALOGUS
DE
ORATORIBUS
ET
CAUSSIS CORRUPTÆ
ELOQUENTIÆ.

Quem alii TACITI, alii QUINTILIANI
esse volunt.

DE ORATORIBUS SIVE DE CAUSIS CORRUPTÆ ELOQUENTIÆ DIALOGUS.

Qui ab aliis CORN. TACITO, à quibusdam M. FAB. QUINTILIANO tribuitur.

SÆPE ex me requiris, Juste Fabi, *cur cum priora ſecula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, noſtra potiſſimum ætas deſerta, & laude orbata, vix nomen ipſum* oratoris *retineat*. Neque enim ita appellamus niſi antiquos. Horum autem temporum diſerti, *cauſſidici*, & *advocati*, & *patroni*, & quidvis potius quam *oratores* vocantur. Cui percunctationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, ut aut de ingeniis noſtris male exiſtimandum ſit, ſi idem aſſequi non poſſumus, aut de judiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum, ut noſtris temporibus, hominum ſermo repetendus eſſet; quos eandem hanc quæſtionem pertractantes, juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, ſed memoria ac recordatione opus eſt, ut quæ à præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter, & dicta graviter accepi, cum ſinguli diverſas, ſed eas valde probabiles cauſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi, & ingenii redderet, iiſdem nunc numeris, iiſdemque rationibus perſequar, ſervato ordine diſputationis: neque enim defuit, qui diverſam quoque partem ſuſciperet, ac multum vexata & irriſa vetuſtate, noſtrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret. Nam poſtero die quam [1] accuratius Maternus Catonem recitaverat, cum *offendiſſe potentium animos* diceretur, *tanquam in eo tragœdiæ argumento ſui oblitus, tantum Catonem cogitaſſet*, eaque de re per urbem frequens ſermo haberetur: venerunt ad eum M. Aper & Julius Secundus,

[1] Legit Lips. Curiatius; tanquam proprium nomen Materni poetæ fuerit.

cele-

celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in judiciis non utroſque modo ſtudioſe audiebam, ſed domi quoque & in publico affectabar, mira ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum & diſputationes, & arcana ſemotæ dictionis penitus exciperem: quamvis maligne plerique opinarentur, *nec Secundo promtum eſſe ſermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam inſtitutione & litteris famam eloquentiæ conſecutum.* Nam & Secundo purus, & preſſus, &, in quantum ſatis erat, profluens ſermo non defuit: & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam neſciebat; tanquam majorem induſtriæ & laboris gloriam habiturus, ſi ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, ſedentem ipſum, & quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus. Tum Secundus: NILNE TE, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus [1] offenſas Catonis tui ames? An ideo librum iſtum apprehendiſti, ut diligentius retractares, & ſublatis ſi quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, ſed tamen ſecuriorem? Tum ille, LEGES tu quidem ſi volueris, & agnoſces quæ audiſti. Quod ſi qua omiſit Cato, ſequenti tractatione Thyeſtes dicet. Hanc enim tragœdiam diſpoſui jam, & intra me ipſe formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem feſtino, ut dimiſſa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam. *Adeo* te tragœdiæ iſtæ non ſatiant, inquit Aper, quo minus omiſſis orationum & cauſarum ſtudiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſtem conſumas? cum tot amicorum cauſſæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres etiam ſi non novum tibi ipſe negotium importaſſes, Domitium, & Catonem: id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus, *Perturbarer* hac tua ſeveritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio jam prope in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi poëtas intermittis; & ego cui deſidiam advocationum objicis, quotidianum hoc patrocinium defendendæ adverſus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel, quod jam pridem opto, ſua quoque auctoritate compellat, ut omiſſis forenſium Muſarum [2] anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſuperque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam. *Ego*

1 Tragœdiam tuam quâ potentium animos offendiſti. 2 Quia cauſidici formulis adſtricti.

vero,

vero, inquit Secundus, antequam me judicem Aper recuſet, faciam quod probi & modeſti judices ſolent, ut in his cognitionibus excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim neſcit, neminem mihi conjunctiorem eſſe & uſu amicitiæ, & aſſiduitate contubernii quam Salejum Baſſum, cum optimum virum, tum abſolutiſſimum poëtam? Porro ſi poëtica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. *Securus* ſit, inquit Aper, & Salejus Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poëticæ & carminum gloriam fovet, cum cauſſas agere non poſſit. Et ego enim quatenus arbitrium litis hujus inveni, non patiar, Maternum ſocietate plurium defendi. Sed & ipſum ſolum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti provincias poſſit, omittit ſtudium, quo non aliud in civitate noſtra vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad utilitatem vitæ omnia conſilia, factaque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quam eam exercere artem, qua ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, invidis vero & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipſe ſecurus, & velut quadam perpetua potentia ac poteſtate munitus, cujus vis & utilitas rebus probe fluentibus, aliorum præſidio & tutela intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non hercle lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo & periclitanti eloquentiæ præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter & inceſſere, vel in judicio, ſive in ſenatu, ſive apud principem poſſis. Quid aliud infeſtis Patribus nuper [1] Eprius Marcellus, quam eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accinctus & minax diſertam quidem, ſed inexercitatam & ejuſmodi certaminum rudem, Helvidii ſapientiam eluſit. Plura de utilitate non dico, cum præſertim minime contradicturum Maternum meum arbitrer. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cujus jucunditas non uno aliove momento, ſed omnibus prope diebus, & prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quam videre plenam ſemper & frequentem domum concurſu ſplendidiſſimorum hominum? Id-

1 Tacitus. 4. Hiſtor. *Et ſenatus die quo de imperio Veſpaſiani cenſebant, placuerat mitti ad principem legatos. Hinc, inter Helvidium, & Eprium acre jurgium, Priſcus* (Helvidius) *eligi nominatim à magiſtratibus juratis.* (Eprius) *Marcellus urnam poſtulabat. Paulatimque per altercationem ad contumas, & infeſtas orationes provecti ſunt.*

que

que ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus adminiſtrationi, ſed ſibi ipſi dari? Illos quinimo orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad juvenem & pauperem, ut aut ſua aut amicorum diſcrimina commendent. Ullane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam ſpectare homines veteres, & ſenes, & totius orbis gratia ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantia confitentes id quod optimum ſit ſe non habere? Jam vero qui togatorum comitatus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in judiciis veneratio! quod gaudium conſurgendi aſſiſtendique inter tacentes, in unum converſos! coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcunque orator induerit. Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis expoſita percenſeo. Illa ſecretiora & tantum ipſis orantibus nota, majora ſunt. Sive accuratam meditatamque affert rationem, eſt quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudii pondus & conſtantia. Sive novam & recentem [1] curam non ſine aliqua trepidatione animi attulerit; & ipſa ſolicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua jucunditas eſt. Nam ingenio quoque, ſicut in agro, quamquam alia diu ferantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ ſua ſponte naſcuntur. Equidem ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi [2] latus clavus oblatus eſt, vel quo homo novus & in civitate minime favorabili natus, quæſturam, aut tribunatum, aut prætoram accepi; quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulæcunque in dicendo facultatis, aut rerum proſpere defendere, aut apud centumviros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipſos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus & prætoras & conſulatus aſcendere videor, [3] tum abire: quod ſi non in alio oritur, nec in [4] codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujuſvis artis cum oratorum gloria comparanda eſt, qui non illuſtres in urbem ſolum apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud juvenes & adoleſcentes, quibus [5] morum indoles eſt & bona ſpes ſui? Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? Quos ſæpius vul-

1 Monumenta & opera ingenii & quidvis fere in quod intenditur animus, curas appellat hic autor. 2 Senator factus fum. Tunica quæ latos purpureos clavos interextos vel potius infutos habuit, erat ampliſſimi ordinis, & ſenatorum inſigne. 3 Locus corruptus, ſimpliciſſima videtur lectio, tum habere quod non in alio oritur. Pluris utique illa ſunt, quæ ab alio non accepimus. 4 Principum literis, quibus adminiſtrationes impertiebantur. 5 Bene morata indoles. Sic Plauto *indoles induſtria*. Corn. Nep. & Juſtin. *indoles virtutis*.

gus

gus imperitum, & tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat, & digito demonstrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, & Crispum Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis & obliteratis exemplis utor) non minus [1] esse in extremis partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. Nec hoc illis, alterive ter millies sestertium præstat, quanquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse: sed ipsa eloquentia, cujus numen & cœlestis vis multa quidem omnibus seculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut supra dixi, [2] proxima, & quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda habemus. Nam quo sordidius & abjectius nati sunt, quoque notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumsteterunt; eo clariora & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem illustriora exempla sunt; quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemtus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac, donec libuit, principes fori; nunc principes in Cæsaris amicitia, agunt feruntque cuncta: atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur. Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis, quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi accumulare, & in alios congerere promtum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ: quæ neque ipsa tamen negliguntur, [3] tam hercule quam divitiæ & opes, quas facilius invenies qui vituperet, quam fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia caussis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque utilitates alunt: Voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa, & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ, ô Materne, respuant, cui

1 Notos. 2 Non remota ab oculis & cognitione, sed obvia. 3 Tam hercle quam. i. e. pari modo quo divitiæ & opes, &c. Plura complectitur vox *opes* quam *divitiæ* Nam & potentiam denotat. Non est igitur πανσολ. γ. α.

bono eſt, ſi apud te Agamemnon aut Jaſon diſerte loquitur? quis ideo domum defenſus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum egregium poëtam, vel (ſi hoc honorificentius eſt) præclariſſimum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe ſi amicus ejus, ſi propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, non ad, te Materne, quia poëta es, neque ut pro eo verſus facias: hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & jucundi. Quorum tamen hic exitus eſt, ut cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut ſint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis; nam & domum mutuatur, & auditorium extruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit: & ut beatiſſimus recitationem ejus eventus proſequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore percepta, ad nullam certam & ſolidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cujuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper ut miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quod quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, [1] ſuum genium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adjice quod poëtis, ſi modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda converſatio amicorum, & jucunditas urbis, deferenda cetera officia, utque ipſi dicunt, *in nemora & lucos*, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt. Nec opinio quidem & fama, cui ſoli ſerviunt, & quod unum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur, æque poëtas quam oratores ſequitur: quoniam mediocres poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rariſſimarum recitationum fama in totam urbem penetrat, nedum ut per tot provincias innoteſcat? Quotus quiſque cum ex Hiſpania vel Aſia, ne quid de Gallis noſtris loquamur, in urbem venit, Saleium Baſſum requirit? Atque adeo ſi quis requirit & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt: ut ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tanquam eos quibus natura ſua oratorium ingenium denegavit, deterream à carminibus, ſi modo in hac ſtudiorum parte oblectare otium & nomen inſerere poſſunt famæ. Ego vero omnem eloquentiam omneſque ejus partes ſacras

1 Suo genio ſacra facere, utpote à quo omnia accepit, nihil debere genio Principis.

& venerabiles puto: nec ſolum cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum laſcivias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum luſus, & quamcunque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium ſtudiis credo. Sed tecum mihi, Materne, res eſt, quod cum natura tua in ipſam arcem eloquentiæ ferat, errare mavis, & ſumma adeptus, in levioribus ſubſiſtis. Ut ſi in Græcia natus eſſes, ubi ludicras quoque artes exercere honeſtum eſt, ac tibi [1] Niceſtrati robur ac vires dii dediſſent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, levitate jaculi aut jactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſſas, & ad vera prœlia voco: cum præſertim ne ad id quidem confugere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tanquam minus obnoxium ſit offendere poëtarum quam oratorum ſtudium. Efferveſcit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed quod periculoſius eſt, pro Catone offendis. Nec excuſatur offenſa neceſſitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poſſit. [2] Hinc ingentes ex his aſſenſus, hinc in ipſis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cum tibi ſumas adverſarium ſuperiorem. Nobis ſatis ſit privatas & noſtri ſeculi controverſias tueri, in quibus [3] expreſſis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata. Quæ cum dixiſſet Aper acrius, ut ſolebat, & intento ore: remiſſus & ſubridens Maternus, PARAVI, inquit, me non minus diu accuſare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, ut à laudatione eorum digreſſus detrectaret poëtas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui cauſſas agere non poſſent, ut verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, [4] tum quidem cum in Nerone improbam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem vaticinii potentiam fregi: & hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror car-

1 Palæſtrita inſignis, *luctando, pugnandoque (quo utroque certamine iisdem diebus coronabatur) invictus.* Quintil. l. 2. 2 Si perſonæ ſint notabiles, & cum autoritate dicturæ, hinc tragediis tuis majorem applauſum, aſſenſum, comprobationem eſſe: pro *ex his* videtur legi *exiſtere.* 3 Si quando neceſſitas exprimit, nos *egit pro periclitante amico*, &c. 4 Locus corruptus cui mederi Critici fruſtra laborant.

minum quam orationum gloria partum: ac jam me ſejungere à forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. Nam ſtatum hucuſque ac ſecuritatem melius innocentia tueor quam eloquentia: nec vereor, ne mihi unquam verba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine facienda ſint. Nemora vero, & luci, & ſecretum ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrymas reorum componuntur: ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque [1] commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitiis pectora influxit. Sic oracula loquebantur. Nam lucroſæ hujus & [2] ſanguinantis eloquentiæ uſus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, *in locum teli* repertus. Ceterum felix illud, &, ut more noſtro loquar, *aureum ſeculum*, & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admiſſa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut auguſtior honor: primum apud deos, quorum proferre reſponſa & intereſſe epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos ſacroſque reges, inter quos neminem cauſſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altius velis, ipſum Apollinem accepimus. Vel ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero quam Demoſtheni apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam Lyſiæ aut Hyperidis includi. Plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detrectent. Nec ullus Aſinii aut Meſſallæ liber tam illuſtris eſt, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyeſtes. Ac ne fortunam quidem vatum & illud felix [3] contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita, licet illos certamina & pericula ſua ad conſulatus evexerint: malo ſecurum & ſecretum VIRGILII ſeceſſum, in quo tamen neque apud divum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilii, ſurrexit univerſus, & forte præſentem ſpe-

1 Videtur legi commendata; ſc. eloquentia. 2 Crudelis, accuſatoriæ, quæ exultat reorum morte. 3 Quo ſecum habitant, illum *ſecurum, & ſecretum ſeceſſum*, quo ſe fruuntur.

ctantemque

ctantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quod habent in hac præsenti fortuna concupiscendum? An quid timent, an quod timentur? Quod cum quotidie aliquid rogentur, hi quibus præstant [1] indignantur? Quod alligati cum adulatione, nec imperantibus unquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? Tantum posse liberti solent. Me vero *dulces*, ut Virgilius ait, *Musæ*, remotum à solicitudinibus, & curis, & necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illoſque fontes ferant: nec insanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. Non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet; statuarque tumulo non mœstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, [2] nec consulat quisquam nec roget. Vixdum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cum Vipsanius Messalla cubiculum ejus ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: *Num parum* tempestivus, inquit, interveni, secretum consilium & caussæ alicujus meditationem tractantibus? *Minime*, minime, inquit Secundus, atque adeo vellem maturius interveniſſes. Delectasset enim te Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad caussas agendas converteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, utque poëtas defendi decebat, audentior & poëtarum quam oratorum similior oratio. *Me vero*, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affeciſſet, atque id ipsum delectat, quod vos viri optimi & temporum nostrorum oratores non forensibus tantum negotiis, & declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis qui illa disputatis afferunt, tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minus probari video in te, Secunde, quod Julii Asiatici vitam componendo, spem hominibus feciſti plurium ejusmodi librorum, quam in Apro quod nondum à scholasticis controversiis recessit; & otium suum mavult

[1] Quia etiam inter beneficia animum gerunt infensum, invidentque suis patronis. [2] Consulat vates, roget principem, an memoria mei post mortem sit damnanda, i. e. honores, tituli, imagines.

novorum

novorum rhetorum more, quam veterum oratorum consumere. Tum Aper, *Non desinis*, Messalla, vetera tantum & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. *Neque illius*, inquit, sermonis mei pœnitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum, Aper, (quanquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrum, ut caussas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro: & quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Grajis accidisse, ut longius absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste [1] Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenam contentis scholasticorum clamoribus quatit, quam afer aut Africanus aut vos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis. *Magnam*, inquit Secundus, & dignam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justius explicaverit quam tu, ad cujus summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit? Et Messalla, *Aperiam*, inquit, cogitationes meas, si illud à vobis ante impetrabo, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvetis. *Pro duobus*, inquit Maternus, promitto: nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paulo ante dixisti, & ipse satis manifestus est jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. *Non enim*, inquit Aper, inauditum & indefensum seculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis *antiquos*, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis? Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi versantur ante oculos Ulysses & Nestor, quorum ætas mille fere & CC annis seculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem & Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi & Alexandri temporibus floruisse: ita tamen ut utrique superstites essent. Ex quo apparet, non multo plures quam CCCC annos interesse inter nostram & De-

1 Euseb. 13. Octaviani, meminit Rhetoris ejus nominis, uti & alterius Philostratus de vitis Sophistarum Nervæ temporibus, de quo sic scribit. Ἦγε ἰδέα τῶν λόγων τοῦ παλαιοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀποβέβηκε.

mosthenis

moſthenis ætatem: quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur: ſi ad naturam ſeculorum & reſpectum hujus immenſi ævi, perquam breve, & in proximo eſt. Nam ſi, ſicut Cicero in Hortenſio ſcribit, *is eſt* [1] *magnus & verus annus, quo eadem poſitio cœli ſiderumque, quæ cum maxime eſt, rurſum exſiſtet, iſque annus horum quos vocamus annorum XIIMDCCCLIV complectitur*; incipit Demoſthenes veſter quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolum anno quo nos, ſed fere eodem menſe exſtitiſſe. Sed tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Calvum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſallam. Quos quidem cur antiquis temporibus potius adſcribatis quam noſtris, non video: nam ut de Cicerone ipſo loquar, *Hirtio* nempe *& Panſa conſulibus*; ut Tiro libertus ejus ſcripſit, *VII Idus Decemb. occiſus eſt*, quo anno divus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtii ſe & Q. Pedium Coss. ſuffecit. Statue VI. & L. annos, quibus mox divus Auguſtus Remp. rexit: adjice Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Caii, ac bis quaternos denos Claudii & Neronis annos, atque ipſum Galbæ & Othonis, & Vitellii unum annum, ac ſextam jam felicis hujus principatus [2] ſtationem, qua Veſpaſianus Remp. fovet, C. & XX. anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britannia vidi ſenem, qui ſe fateretur *ei pugnæ interfuiſſe, qua Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggreſſi ſunt*. Ita ſi eum qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes: qui ſe à divo quoque Auguſto ſemel atque iterum accepiſſe congiarium narrabant. Ex quo colligi poteſt, & Corvinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Corvinus in medium uſque Auguſti principatum, Aſinius pene ad extremum duravit. Nec dividatis ſeculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorundem hominum aures agnoſcere ac velut conjungere & copulare potuerunt. Hæc ideo prædixi, ut ſi qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus adquiritur, eamdem docerem in medio ſi-

1 Sueton. & Lucan. uſurpant ſtationem pro adminiſtratione imperii. 2 *Cortina eſt, in quâ lana ſuffecta ſucos ebibit, ab eo uſus eſt Metaphora Cornel. Tacitus in dialogo vum in cortinâ eſſe. Scalig.* conjectaneis in Varronem; legit tamen Acidalius *cum vix in corona quiſquam aſſiſtat.*

tam,

tam, & propiorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos utinam imitatus non esset Calvus vester, aut Cœlius, aut ipse Cicero. Agere enim fortius jam & audentius volo, si illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior & uberior; sic Graccho politior & ornatior Crassus: sic utroque distinctior & urbanior & altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi; nec statim deterius esse quod diversum est: vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus, & tumens, nec satis pressus, supra modum exsultans & superfluens, & parum Atticus videretur. Legisti utique & Calvi, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas. Ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem, & attritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque Ciceronem a Calvo quidem male audivisse, tanquam *solutum & enervem*: à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tanquam *fractum atque elumbem*. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. Sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa vetere, atque dicendi via directa: non infirmitate ingenii, nec inscitia litterarum, transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed judicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo ante dicebam, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spatia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita series, & multarum divisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quicquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atque ex ea locum aliquem orationi suæ inseret, in cœlum laudibus ferebatur. Nec mirum; erant enim hæc nova & incognita: & ipsorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatus jam omnibus, cum vix in cortina

quis-

quiſquam aſſiſtat, qui elementis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certe imbutus ſit, novis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, utique apud eos judices qui vi & poteſtate, non jure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora, ſed conſtituunt: nec exſpectandum habent oratorem dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe ultro admonent, atque alio tranſgredientem revocant & feſtinare ſe teſtantur. Quis nunc ferat oratorem *de infirmitate valetudinis ſuæ* præfantem? Qualia ſunt fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem libros exſpectaverit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immenſa volumina, quæ pro M. Tullio aut A. Cæcinna legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum invitatus & corruptus eſt, averſatur: Vulgus quoque aſſiſtentium, & affluens & vagus auditor, aſſuevit jam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis triſtem & impexam antiquitatem, quam ſi quis in ſcenâ Roſcii aut Turpionis Ambivii exprimere geſtus velit. Jam vero juvenes & in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſſa oratores ſectantur, non ſolum audire, ſed etiam referre domum aliquid illuſtre & dignum memoria volunt: traduntque invicem, ac ſæpe in colonias ac provincias ſuas ſcribunt, ſive in ſuis aliquis arguta & brevi ſententia effulſit, ſive locus exquiſito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poëticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans noſtrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minus efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis extruuntur, ſed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere. [1] Nec unum de populo. Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi Calvus cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula ſatisfecit. Nec diſſentire ceteros ab hoc meo judicio video. Quotus enim quiſque Calvi in Aſinium aut in Druſum legit? At hercule in hominum ſtudioſorum manibus

1 Locus corruptiſſimus quem ſic reſtitui volunt. Nec unum de populo Canutium, aut Arsium, Furaiumve nominabo, quoſque alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hæc macies probant. Horum oratorum Cicero variis in locis meminit.

verſantur accuſationes, quæ in Vatinium inſcribuntur, ac præcipue ſecunda ex his oratio. Eſt enim verbis ornata, & ſententiis: auribus judicum accommodata: ut ſcias ipſum quoque Calvum intellexiſſe quid melius eſſet, nec voluntatem quin ſublimius & cultius diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. Quid ex Cœlianis orationibus? Nempe hæ placent [1] ſive in univerſa parte factum, in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoſcimus. Sordes autem verborum, & hians compoſitio, & inconditi ſenſus redolent antiquitatem. Nec quenquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus eſt. Concedamus ſane C. Cæſari, ut propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium poſtulabat: tam hercule quam Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam *in orationibus minorem eſſe famæ ſuæ*, etiam admiratores ejus fatentur. Niſi forte quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro Rege, ceteroſque ejuſdem lentitudinis ac torporis libros legit; niſi qui & carmina eorundem miratur. Fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque, quanquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuvium certe, & Attium, non ſolum tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit: adeo durus & ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt, in qua non eminent venæ, nec oſſa numerantur: ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra & exſurgit [2] toris, ipſos quoque nervos rubor tegit & decor commendat. Nolo Corvinum inſequi, quia non per ipſum ſtetit quo minus lætitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret: [3] viderimus inquam judicio ejus vis aut animi aut ingenii ſufficerit. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit, quæ mihi vobiſcum eſt. Illi enim antiquos mirabantur; ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat. Nec ulla re magis ejuſdem ætatis oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit & compoſitioni artem, locoſque lætiores attentavit, & quaſdam ſententias invenit: utique in his orationibus quas ſenior jam & juxta finem vitæ compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, uſuque, & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus eſt. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis. Lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus, tarde commovetur, raro

1 Videtur legi debere, *ſi non univerſa, at partes earum, in quibus*, &c.
2 Sic Celſo l. 7. Venarum tori.
3 Potius videmus in quanta judicium ejus & vis tum animi, tum ingenii ſufficerit, ita Aper loquitur, quia adhuc in manibus erant opera Corvini.

incaleſcit:

incaleſcit: pauci ſenſus [1] apte & cum quodam lumine terminantur. Nihil excerpere, nihil referre poſſis: & velut in rudi ædificio, firmus ſane paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet: non ea ſolum inſtrui ſupellectile, quæ neceſſariis uſibus ſufficiat; ſed ſit in apparatu ejus & aurum, & gemmæ, ut ſumere in manus, & aſpicere ſæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam obliterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas uno & eodem modo terminet. Noli irridere [2] *rotam fortunæ, & jus Verrinum*, & illud tertio quoque [3] ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur*. Nam & hæc invitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi qui *ſe antiquos oratores* vocant, neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Auſidii Baſſi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis ſordet. Qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt; Calvi mirantur: quos more priſco apud judicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. Adeo mœſti & inculti, illam ipſam quam jactant ſanitatem, infirmitate & jejunio conſequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. Parum eſt ægrum non eſſe, fortem & lætum & alacrem volo. Prope abeſt ab infirmitate in quo ſola ſanitas laudatur. Vos vero diſertiſſimi, ut poteſtis, ut facitis, illuſtrate ſeculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te, Meſſalla, video lætiſſima quæque antiquorum imitantem. Et vos, Materne, ac Secunde, ita gravitate ſummum nitorem & cultum verborum miſcetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens cauſſa poſcit, ubertas, ea quotiens permittitur, brevitas; is compoſitionis decor, ſententiarum [4] planitas; ſic exprimitis affectus, ſic libertatem temperatis: ut etiam ſi noſtra judicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi ſint po-

1 Inter ſe recte connexi, ut in artificioſis picturis ubi umbra lumini ita connectitur, ut fallat oculos & in lumen deſinat. 2 Cicero Orat. in Piſonem. *Cumque ipſe nudus in convivio saltaret, in quo ne tum quidem cum illum saltatorium verſaret orbem, fortuna rotam pertimeſcebat.* 3 Quint. Orator. l. 8. *conſuetudo tenuit, ut mente concepta ſenſus vocaremus lumina autem præcipueque in clauſulis poſita ſententias.* 4 Quæ non eminent extra corpus orationis.

ſteri noſtri. Quæ cum Aper dixiſſet: *Agnoſcitis ne*, inquit Maternus, vim & ardorem Apri noſtri? quo torrente, quo impetu ſeculum noſtrum defendit! Quam copioſe ac varie vexavit antiquos! Quanto non ſolum ingenio ac ſpiritu, ſed etiam eruditione & arte, ab ipſis mutuatus eſt, per quæ mox ipſos inceſſeret! Tuum tamen, Meſſalla, promiſſum immutaſſe non debes. Neque enim defenſores antiquorum exigimus, nec quenquam noſtrorum, quanquam modo laudati ſumus, his quos inſectatus eſt Aper, comparamus. Ac ne ipſe quidem ita ſentit, ſed more veteri, & alias veſtris philoſophis ſæpe celebrato, ſumſit ſibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſſas cur in tantum ab eloquentia eorum receſſerimus? Cum præſertim centum & XX annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Meſſalla: *Sequar à te* præſcriptam formam, Materne. Neque enim diu contradicendum eſt Apro, qui primum, ut opinor, nominis controverſiam movit, tanquam parum proprie *antiqui* vocarentur, quos ſatis conſtat ante centum annos fuiſſe. Mihi autem de vocabulo pugna non eſt, ſive illos *antiquos* ſive *majores*, ſive quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confeſſo ſit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuiſſe. Ne illi quidem parti ſermonis ejus repugno, ſi cominus fatetur plures formas dicendi etiam iiſdem ſeculis, nedum diverſis exſtitiſſe. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demoſthenî tribuuntur, proximum autem locum Æſchines & Hyperides & Lyſias & Lycurgus obtinent; omnium autem conſenſu hæc oratorum ætas maxime probatur: ſic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum diſertos anteceſſit: Calvus autem, & Aſinius, & Cæſar, & Cœlius, & Brutus ſuo jure & prioribus & ſequentibus anteponuntur. Nec refert quod inter ſe ſpecie differant, cum genere conſentiant. At ſtrictior Calvus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eandem ſanitatem eloquentiæ ferunt: ut ſi omnium pariter libros in manum ſumſeris, ſcias, quamvis in diverſis ingeniis, eſſe quandam judicii ac voluntatis ſimilitudinem & cognationem. Nam quod invicem ſe obtrectaverunt, & ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Calvum & Aſinium & ipſum Ciceronem credo ſolitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici; ſolum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, ſed ſimpliciter & ingenue judicium animi ſui detexiſſe. An inviderit Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem invidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & ſi quos alios antiquorum agitare non

deſtitit,

deſtitit, non exigit defenſorem, cum fatear quædam eloquentiæ eorum, ut naſcenti adhuc nec ſatis adultæ, defuiſſe. Ceterum ſi omiſſo optimo illo, & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem, quam [1] calamiſtros Mæcenatis, aut [2] tinnitus Gallionis. Adeo malim oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis & meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, imo hercule ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur, ut laſcivia verborum & levitate ſententiarum, & licentia compoſitionis, hiſtrionales modo exprimant. Quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis & gloriæ & ingenii loco plerique jactant, *cantari ſaltarique commentarios ſuos.* Unde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, ut *oratores noſtri tenerè dicere; hiſtriones diſerte ſaltare* dicantur. Equidem non negaverim Caſſium Severum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his comparetur qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quanquam in magna parte librorum ſuorum plus vis habeat quam ſanguinis. Primus enim contemto ordine rerum, omiſſa modeſtia, ac pudore verborum, ipſis etiam quibus utitur armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerumque detectus non pugnat, ſed rixatur. Ceterum, ut dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipſarum virium robore, multum ceteros ſuperat: quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem expectabam, ut incuſato Aſinio, & Cœlio, & Calvo, aliud nobis agmen produceret, pluresque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detrectaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus eſt, niſi in publicum & in commune. Veritus, credo, ne multos offenderet, ſi paucos excerpſiſſet. Quotus enim quiſque ſcholaſticorum non hac de ſua perſuaſione fruitur, ut ſe ante Ciceronem numeret, ſed plane poſt [3] Gabinianum? At ego non verebor nominare ſingulos, quo facilius propoſitis exemplis appareat, quibus gradibus fracta ſit & diminuta eloquentia. *Appropera,* inquit Maternus, & potius exolve promiſſum. Neque enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in confeſſo eſt, ſed cauſſas exquirimus, [4] quas te ſolitum tractare, paulo ante, plane mitiore eloquentia & temporum noſtrorum miratus, antequam

1 *Laſciviam verborum, licentiam compoſitionis.* 2 Vaniſſimum ſententiarum ſtrepitum. 3 Rhetorem Veſpaſiani ævo. Euſeb. 4 Legit Scheliius, *quas te ſolitum tractare paulo ante dixiſſet, plane mitior, & eloquentia temporum noſtrorum non iratus.*

te

te Aper offenderet majores tuos laceſſendo. *Non ſum*, inquit, offenſus Aprina diſputatione, nec vos offendi decebit, ſi quid forte aures veſtras perſtringet, cum ſciatis hanc eſſe ejuſmodi ſermonum legem, judicium animi citra damnum affectus proferre. *Perge*, inquit Maternus, & cum de antiquis loquaris utere antiqua libertate, à qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia. Et Meſſalla, *Non reconditas*, Materne, cauſſas requiris: nec aut tibi ipſi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamſi mihi partes aſſignatis proferendi in medium, quæ omnes ſentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes deſciviſſe ab iſtâ vetere gloria, non inopia hominum, ſed deſidia juventutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientium, & oblivione moris antiqui? Quæ mala primum in urbe nata, mox per Italiam fuſa, jam in provincias manant: quanquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumulantur; ſi prius de ſeveritate ac diſciplina majorum circa educandos formandoſque liberos pauca prædixero. Jam primum ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emtæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inſervire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis ſpectatiſque moribus, omnis cujuſpiam familiæ ſoboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modo curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Attiam Auguſti matrem præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus. Quæ diſciplina ac ſeveritas eo pertinebat, ut ſincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuſcujuſque natura, toto ſtatim pectore, arriperet artes honeſtas: & ſive ad rem militarem, ſive ad juris ſcientiam, ſive ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id univerſum hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus ſervis plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec probitati neque modeſtiæ parvulos aſſuefaciunt, ſed laſciviæ & libertati. Per quæ paulatim impudentia irrepit, & ſui alienique contemtus. Jam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pene in utero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis favor, & gladiatorum equorumque ſtudia. Quibus occupatus & obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? Quotum quemque inveneris

qui

qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoloſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intravimus? Nec præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent. Colligunt enim diſcipulos non ſeveritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur. Nec in auctoribus cognoſcendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis operæ inſumitur. Sed expetuntur quos *Rhetoras* vocant: quorum profeſſio quando primum in hanc urbem introducta ſit, quamque nullam apud majores noſtros auctoritatem habuit, ſtatim docuero. Referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam, qua uſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & quotidiana meditatio & in omni genere ſtudiorum exercitationes, ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt vobis utique Ciceronis liber qui *Brutus* inſcribitur, in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet,) ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquentiæ velut quandam educationem refert. *Se apud Q. Mucium jus civile didiciſſe; apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philoſophiæ partes penitus hauſiſſe; neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque & Aſiam peragraſſe, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur.* Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem; ille moralis partis utilitatem; ille rerum motus cauſaſque cognovit. Ita enim eſt, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientia exundat, & exuberat illa admirabilis eloquentia. Neque oratoris vis & facultas, ſicut ceterarum rerum, anguſtis & brevibus terminis cluditur: ſed is eſt orator, qui de omni quæſtione pulchre & ornate & ad perſuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium poſſit. Hæc ſibi illi veteres perſuadebant. Ad hæc efficienda intelligebant opus eſſe, non ut rhetorum ſcholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controverſiis linguam modo & vocem exercerent; ſed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de juſto & injuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita ut plerumque hæc ipſa invicem miſceantur. De quibus copioſe & varie & ornate nemo dicere poteſt, niſi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa proſluunt, ut facilius

iram

iram judicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira; promtius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum repositio. Sunt apud quos astrictum, & collectum, & fingula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur. Apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio, magis delectat. Ad hos permovendos mutuabimur aliquid à Peripateticis. Hi aptos & in omnem disputationem paratos jam locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem. Ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere; hisque, prout res poscit, uti alienum erat oratori. Neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, sed eum qui non quasdam artes audire, sed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant; & grammatica, musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim caussæ plurimæ quidem ac pene omnes, quibus juris notitia desideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur. Nec quisquam respondeat: *sufficit ut ad tempus simplex quoddam & uniforme doceamur.* Primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet & excellit. Idque non doctus modo & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, ut *legitime studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut denique oratorem etiam* fateatur. Quem non posse aliter existere, nec exstitisse unquam confirmo, nisi eum qui tanquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit. Quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fæx quoque quotidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant S. C. jus civitatis ultro derideant: sapientiæ vero studium & præcepta prudentium penitus reformident: in pauciſſimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pene dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis discatur. Ergo hanc primam & præcipuam caussam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos

potiores

potiores nominabo quam apud Graecos Demosthenem? Quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriae proditum est: & Ciceronem his ut opinor verbis referentem, *quicquid in eloquentia effecerit, id se non Heterum, sed Academiae spatiis consecutum.* Sunt alias causae magnae & graves, quas à vobis aperiri aequum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si forte hoc audirent, certum habeo dicturos, *ne dum furis & philosophiae scientiam tanquam oratori necessariam laudo, ineptis meis plausisse.* Et Materna, *Mihi quidem*, inquit, suscepturn à te munus adeo peregisse nondum videris, ut inchoasse tantum, & velut vestigia ac lineamenta quaedam ostendisse videaris. Nam quibus institui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiamque nostrae debilitatis & inscientiae adversus acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera expecto, ut quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus juvenes jam & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint; neque enim arte & scientia, sed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi significare vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idem annuissent, Messalla quasi rursus incipiens: *Quoniam* initia & semina veteris eloquentiae satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudirique soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quanquam ipsis artibus ineſt exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiae accedat: per quae colligitur eandem esse rationem, & percipiendi quae proferas, & proferendi quae perceperis. Sed si cui obscuriora haec videntur, is que scientiam ab exercitatione separat, id certe concedit, instructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae circa oratoriam videntur. Ergo apud majores nostros juvenis ille, qui foro & eloquentiae parabatur, imbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis ad eum oratorem qui principem locum in civitate tenebat: hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse sive in judiciis, sive in concionibus, assuescebat, ita ut altercationes quoque excipere, & jurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in proelio disceret. Magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum judicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & judex respuat, & adversarius exprobret, ipsi denique advocati aspernantur. Igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdem aetatis pa-

tronos in plurimis & cauſſis & judiciis cognoſcebant: habebantque ipſius populi diverſiſſimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel diſpliceret: Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electiſſimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præſtaret: nec adverſarii & æmuli, ferro non rudibus dimicantes: ſed auditorium ſemper plenum, ſemper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta nec male diſſimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diverſis ſubſelliis parari quam ſuis: quinimo conſtantius ſurgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule ſub ejuſmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator judiciorum, eruditus & aſſuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſive accuſationem ſuſceperat, ſive defenſionem, ſolus ſtatim & unus cuicunque cauſſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno & vicęſimo Cæſar Dolabellam, altero & XX. Aſinius Pollio Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus. At nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum qui *rhetores* vocantur: quos paulo ante Ciceronis tempora extitiſſe, nec placuiſſe majoribus noſtris, ex eo manifeſtum eſt, quod Marco Craſſo & Domitio cenſoribus *cludere*, [1] ut ait Cicero, *ludum impudentiæ* juſſi ſunt. Sed, ut dicere inſtitueram, deducimur in ſcholas, quibus non facile dixerim utrumne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reverentiæ, ſed in quem nemo niſi imperitus æque intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adoleſcentuli inter adoleſcentulos pari ſecuritate dicant & audiantur. Ipſæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, ſuaſoriæ, & controverſiæ. Ex iis ſuaſoriæ quidem etſi tanquam planę leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controverſiæ robuſtioribus aſſignantur, quales per fidem, & quam incredibiliter compoſitæ! Sequitur autem ut materiæ abhorrenti à veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut [2] vitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut quicquid in ſchola quotidie agitur; in foro vel raro vel nunquam, ingentibus verbis per-

1 Cicero. l. 3. de Oratore ex perſona L. Craſſi. *Hos cum unum tradiderat, & impudentia ludus eſſet, putavi eſſe cenſoris, ne id longius ſerpe-ret providere.* 2 Reſpicit ad legem ſcholaſticam, quæ raptarum dicitur. *Rapta raptoris mortem vel nuptiat optet.*

ſequantur:

sequantur: [1] cum ad veros judices ventum est rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat. Magna eloquentia, sicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & urendo clarescit. Eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Rep. tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur, cum mixtis omnibus & moderatore uno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ, populare nomen, hinc conciones magistratuum pene pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & assidua senatus adversus plebem certamina: quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequebatur; tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat: hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant; hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant: hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent: quinimo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. Nec mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur: cum parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent, cum testimonia quoque in publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi, pulchrum & glorioſum: sed contra mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis stimulabantur: ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur: ne traditæ à majoribus necessitudines ad alios transirent: ne tanquam inertes & non sufficturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur. Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ

1 Lipsius pronuntiat hic magnam esse lacunam; Schultingus negat multa desiderari, quæ ita supplet. *Cum ad veros judices ventum est, nec rem cogitare possunt, qui nihil humile, nihil abjectum eloqui poterant. Commoveri ad hæc Aper: at Maternus: ita est, inquit. Magna eloquentia &c.* Nullis ambagibus incipit Maternus, ne Aper interpellaret, qui concitatiore ingenio videtur fuisse.

& antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime à Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epistolarum compositis, & editis sunt. Ex his intelligi potest Cn. Pompejum & Marcum Crassum non viribus modo & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse: Lentulos, & Metellos & Luculllos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse: nec quenquam illis temporibus magnam potentiam sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo caussarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ prosunt. Nam multum interest utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis sociis, & civibus trucidatis. Quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui caussam parem invenit. Non, opinor, Demosthenem orationes illustrant, quas adversus tutores suos composuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quinctius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed ut subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusque nos de eo ne loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat utilius ac melius esse frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos præliatores bella quam pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quo sæpius steterit tanquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit, quo major adversarius, eo acrior qui pugnas sibi asperas desumserit, tanto altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus in ore hominum agit, quorum ea natura est ut secura nolint. Transeo ad formam & consuetudinem veterum judiciorum: quæ [1] & si nunc aptior est ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat, & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus tertio consulatu Cn. Pompejus astrinxit imposuitque veluti frænos eloquentiæ, ita tamen ut omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto majora negotia olim exerceri solita sunt, quod majus argumentum est quam quod caussæ centumvirales quæ nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ci-

1 Legit Rudolphus. *Et si nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen illud &c.*

ceronis,

ceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Asinii, quæ *pro hæredibus Urbiniæ* inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi principis disciplina, ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat? Parvum & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pœnulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum judicibus fabulamur? Quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ caussæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimo curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat judex; *quando incipias*; & ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit. Unus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, & velut quodam theatro: qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent: cum clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus assisterent: cum in plerisque judiciis crederet populus Roman. sua interesse quid judicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinium, concursu totius civitatis & accusatos & defensos, ut frigidissimos quoque oratores, ipsa certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejusmodi libri extant, ut ipsi quoque qui legerunt, non aliis magis orationibus censeantur. Jam vero conciones assiduæ, & datum jus quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria: cum se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Cn. Pompejo abstinuerint, & ad incessendos principes viros, ut est natura invidiæ, populi quoque histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia alumna licentiæ, quam stulti *libertatem* vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accepimus, quarum civitatum severissima disciplina, & severissimæ leges traduntur?

duntur? Nec Macedonum quidem ac Perſarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, Athenienſes plurimi oratores exſtiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque civitas donec erravit, donec ſe partibus, & diſſentionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla ſuperiorum reverentia, nullus magiſtratuum modus, tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero [1] tali exitu penſavit. [2] Sic quoque quod ſupereſt antiquis oratoribus, forum non emendare, nec uſquam ad votum compoſitæ civitatis argumentum eſt. Quis enim nos advocat, niſi aut nocens aut miſer? quod municipium in civitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? Quam provinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui melius fuiſſet non queri, quam vindicari. Quod ſi inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, ſupervacuus eſſet inter innocentes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quomodo tamen minimum uſus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmiſſima valetudine ac ſaluberrimis corporibus utuntur: ſic minor oratorum obſcuriorque gloria eſt inter bonos mores, & in obſequium regentis paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententiis, cum optimi cito conſentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de re publica non imperiti & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus & unus? Quid voluntariis accuſationibus, cum tam raro & tam parce peccetur? Quid invidioſis & excedentibus modum defenſionibus, cum clementia cognoſcentis obviam periclitantibus eat? Credite, optimi, & in quantum opus eſt, diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſeculis, aut iſti quos miramur, his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora repente mutaſſet; nec vobis ſumma illa laus & gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamentum defuiſſet. Nunc quoniam, nemo eodem tempore aſſequi poteſt magnam fa-

1 Parem eloquentiæ exitum nactus eſt. Melius ei fuiſſet *bona formam eloquentiæ* (i. e.) ſalubris & publice utilis eloquentiæ genus non habuiſſe, quam propter illam perire. 2 Sic emendat Gron. *Sic quoque quod ſupereſt antiqui oratoribus, forum, non emendata, nec uſque ad votum compoſita civitatis argumentum eſt.* Nempe Cæſares conciones ſuſtulerunt. Una ratio ex iis apud antiquos occaſionibus oſtentandi ingenii & eloquentiæ exercendæ relicta erat, forum & cauſarum patrocinia. Hoc antiqui ſolum oratoribus ſupererat Liv. l. 34. *Quod maturi erat circa, demeſſum & convectum eſt.*

mam

mam & magnam quietem, bonis ſeculi ſui quiſque, citra obtrectationem alterius, utatur. Finierat Maternus. Tum Meſſalla: *Erant quibus* contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, niſi jam dies eſſet exactus. *Fiet*, inquit Maternus, poſtea arbitratu tuo, & ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul aſſurgens & Aprum complexus, *Ego*, inquit, te poetis; Meſſalla, antiquariis, criminabimur. *At ego* vos rhetoribus & ſcholaſticis, inquit. Cum adriſiſſent, diſceſſimus.

FINIS.